VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R.P.R.

Din cuprins:

Versuri de : SZEMLER FERENC, OTILIA CAZIMIR, DEMOSTENE BOTEZ, MARCEL BRESLAȘU, DOINA SĂLĂJAN, GHEORGHE TOMOZEI, VICTORIA IONESCU, GEORGE DAN, AL. TUDOR MIU

★

SZABO GYULA
Neamul Gondoșilor
(Vol. II, *fragmente*)

★

H. PAN
Zîmbetul
(schiță)

★

SÜTÖ ANDRAS,
Cana de untură
(schiță)

★

N. A. NEKRASOV
Versuri
(în rom. de Miron Radu Paraschivescu)

★

PETRU MANOLIU
Ovidiu la Tomis
(evocare-fragmente)

★

HUBERT JUIN
Scrisoare din Paris

★

D. MICU
Eugen Barbu : „Groapa"

★

N. TERTULIAN
Estetica marxistă și problema „autonomiei esteticului" (I)

★

I. NEGOIȚESCU
„Anna" și stilul academic

★

PETRU COMARNESCU
Observații asupra compozițiilor lui C. Baba și Al. Ciucurencu

★

D. I. SUCHIANU
În jurul ecranizării lui Shakespeare

★

CARȚI NOI

MISCELLANEA

REVISTA REVISTELOR

9

SEPTEMBRIE 1957 — ANUL X

1 10 1971

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

*

MANUSCRISLE NEPUBLICATE
NU SE INAPOIAZĂ

*

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul I. V. Stalin, București
Telefon: 1.88,85, 1.94.91 și 2.20.40

ADMINISTRAȚIA: Șoseaua Kiseleff nr. 10, Raionul I. V. Stalin, București
Telefon: 7.79.46

*

ABONAMENTE ANUALE: lei 60

ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.

008
V-54

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R.P.R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

81 98,06

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. inv. P/544745

14

9

IBRIE - 1957 - ANUL X

24

P/544745

CUPRINSUL

Pag.

SZABO GYULA: Neamul Gondoşilor *(vol. II — fragmente) (în romîneşte de Aurel Buteanu)* 5

*

H. PAN: Zîmbetul *(schiţă)* 51

*

SZEMLER FERENC: La prima citire a unui număr din „Pravda" *(în romîneşte de H. Grămescu)* 59
OTILIA CAZIMIR: Cîntec de mină; Cîntecul drumului 60
DEMOSTENE BOTEZ: Nebunul 63
MARCEL BRESLAŞU: Tergiversări... *sau* Moşul, Prîslea şi hambarul . . 65

*

SÜTÖ ANDRAS: O cană de untură *(în romîneşte de Kati şi Mihnea Fuiorescu)* 73

*

DOINA SĂLĂJAN: Bucurii 78
GHEORGHE TOMOZEI: In ceaihanaua din Ada Kaleh 81
VICTORIA IONESCU: Nici azi nu v-am scris...; Pînă la strălucire . . . 82

*

PETRU MANOLIU: Ovidiu la Tomis *(evocare — fragmente)* 86

*

GEORGE DAN: Dobrogea mea 99
AL. TUDOR MIU: Cuvinte scumpe (glose) 102

POEŢII LUMII

N. A. NEKRASOV: Noaptea de beţie *(în romîneşte de Miron Radu Paraschivescu)* 104
RAFAEL ALBERTI: Balada celui ce n-a fost nicicînd la Granada; Intoarcerea lui Antonio Machado; Către pictură; Intoarcerea unui poet asasinat; Vislaşilor de pe Yang Tse *(în romîneşte de Geo Dumitrescu)* 110
LANGSTON HUGHES: Eu, de asemenea; Pămîntul nostru; Am cunoscut *(în romîneşte de G. Demetru Pan)* 115

*

Ion Agîrbiceanu la 75 de ani 117

PUBLICISTICĂ

Dosar algerian 118
HUBERT JUIN: Scrisoare din Paris 127

Pag.

CRONICA LITERARĂ

D. MICU: Eugen Barbu: „Groapa" 134

TEORIE ŞI CRITICĂ

N. TERTULIAN: Estetica marxistă şi problema „autonomiei esteticului" . . 143
L. RAICU: Trei debuturi în poezie 149
I. NEGOIŢESCU: „Anna" şi stilul academic 158

CRONICA PLASTICĂ

PETRU COMARNESCU: Observaţii asupra compoziţiilor lui C. Baba şi Al. Ciucurencu 163

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

D. I. SUCHIANU: In jurul ecranizării lui Shakespeare 171

CĂRŢI NOI

I. D. BĂLAN: Szemler Ferenc: „Versuri alese" 181
GH. BULGĂR: O nouă traducere din Ovidiu 182
FLORIN MUGUR: H. Rohan: „Amprenta" 186
POMPILIU MARCEA: I. Kremer: „Scriitori noştri clasici şi problemele şcolii 186
Şt. CAZIMIR: Erwin Wittstock: „Fiul vizitiului" 188
RALUCA IACOB: Anna Karavaeva: „Fabrica de cherestea" 189
Iacob Wassermann: „In apărarea junkerului Ernst" 190
M. COSMA: Două plachete pentru copii 192
ION HOREA: Ion Vlasiu: „Am plecat din sat" 193
AL. PIRU: Savin Bratu: „Cronici" 195
ROMUL MUNTEANU: Mihail Şerban: „Pămînt şi oameni" 196

REVISTA REVISTELOR

— Din ţară —

Critica din „Tînărul Scriitor" nr. 7/957 199

— De peste hotare —

„Arts" nr. 631/13 aug. 1957 200

MISCELLANEA

Nobile sacrificii; Eureka!; Adeziune; O nouă modalitate; Incă un „copil minune" în literatura occidentală 202

SZABO GYULA

NEAMUL GONDOȘILOR*)

PARTEA I-a

2

Prăfuită mai era și ulița din margine! Numai umbra nu lăsa urme în colbul ei. Alte urme, găseai acolo de toate felurile: de găină, de vacă, de gîscă, de cal, de capră. Dar erau și urme de oameni; și de copii și de oameni mari, urme de oameni care veneau, urme de oameni care plecau, urme de picioare desculțe, urme de bocanci... Cele mai multe însă erau urmele de căruță: linii lungi, una lîngă alta. Numai urmă de automobil n-a mai existat pe aici niciodată, de cînd lumea îi lume. Acum însă era și una de aia: da, o urmă lată de mașină, cu tipare de cauciuc. Pîn-acum pe aici li se spunea urme de automobil, urmelor lăsate de opincile de cauciuc ale lui Sipos István. Pe de o parte fiindcă opincile lui aveau tipare ca și cauciucurile de mașină, iar pe de altă parte, fiindcă cele două opinci grele nu se mai deslipeau de pămînt cînd îl duceau pe bătrîn dintr-un loc într-altul, de parcă ar fi fost două roți de mașină, care s-ar da, jucăușe de-a dura.

De data asta însă în colbul străzii era întipărită și urma îndantelată a roților unei mașini adevărate.

În mașină erau trei inși: în față șoferul, în spate tovarășul Agoston cu Akacos Mihaly. Acesta ședea acolo în așa fel de parcă ar fi fost la biserică în „strana domnilor". Se descoperise și stătea respectuos și preocupat. Și fiindcă pofta de rîs îl prinde bine pe om de obicei în momentele cele mai serioase, respectabilitatea aceasta se împerechea în el cu o năzdrăvănie copilărească și fără frîu. Se complăcea cu voluptate să prelungească hopurile mașinii provocate de hîrtoapele străzii, legănîndu-se elastic și prelung din mușchiulatura genunchilor. Ajungînd la panta ce urca pieziș, se apleca, încordat înainte, de se părea că împinge și el de mașină, ca să ajute motorului să urce mai repede. În timp ce făcea această sforțare binevoitoare, nu se putu reține să nu-și spună gîndul, care îl gîdila:

— De s-ar rupe trăgaciul motorului, știu că ne-am duce de-a dura la vale...

Tovarășul Agoston dădu din cap, dar gîndurile lui erau în altă parte:

— Tovarășe președinte, dumneavoastră, cei de aici nu băgați de seamă cît gunoi se pierde pe drum degeaba? — zise el arătînd grav spre plăcintele de bălegar de vacă de pe șosea.

---

*) Fragmente din vol. II.

Akácos Mihaly întîi se miră auzind această ciudată observație, iar apoi se bosumflă:

— Ce să facem, dacă vacile nu-s obișnuite să meargă la privată...

— N-aveți decît să le legați cîte o desagă sub coadă!

Akácos Mihály se uită la el să vadă dacă a vorbit serios sau nu, apoi începu să rîdă.

— Eu n-am nimic contra, dacă muierile se angajează să spele desagii...

Și cu asta se aplecă cu coatele pe fereastră; las' să vadă cei ce se uită la ei de pe stradă, că în mașină e el, fostul ciurdar care, uite, acum vine cu automobilul acasă să prînzească.

— Sperie-l puțin pe moșneagul ăla — zise, dîndu-i un ghiont șoferului, cînd zări sus pe deal pe cuscrul său, Sipos István, care ducea o greutate pe umeri. Sipos, văzînd mașina, rămase cu gura căscată.

Șoferul dădu din cap, bucuros că are prilejul să facă o șotie și începu să claxoneze atît de nebunește încît dacă i-ar fi stat în cale o caravană întreagă de căruțe cu vaci, chiar și aia s-ar fi ferit din drum.

Sipos Istvan se uită împrejur să vadă pentru cine trîmbițează așa de triumfător cei din mașină, dar nevăzînd pe nimeni altul pe șosea — fără să înțeleagă mare lucru din ce se petrecea în jurul lui se trase mai la margine gîndindu-se că poate totuși din pricina lui nu încape dihania aia pe drumul acela destul de larg. Dar mașina continuă să sufle din toți bojocii și se îndrepta fără doar și poate spre el. Înfricoșat, traversă șoseaua. Cine știe? Poate după vre-o rînduială mai nouă a stăpînirii și pedestrașul trebuie să țină seama de tăblițele pe care scrie: „Ține dreapta", — „Depășește prin stînga". Dar mașina — parcă ar fi de-a dreptul stricată la cap — trîmbița mereu și se îndrepta de data aceasta în spre partea dreaptă a șoselii, unde era el.

— Măi fîrtate, poate vii de la crîșmă? zise el năpădit de mînie cînd se feri încă o dată din calea ei, trecînd iar în stînga șoselii. Abia atunci îl zări prin geamul mașinii pe cuscrul său care rîdea de se prăpădea. Într-o clipită se repezi după mașină, aruncă sacul de pe umeri pe acoperișul ei și sări sprinten pe scări.

— Mînca-ți-ar gîștele mălaiul din rînză, așa dar de astea îmi faci?! — îl amenință el prin fereastră pe cuscrul său, dar zărindu-l pe tovarășul Agoston, începu să se scuze cu toată cuviința:

— Îmi era mai mult de sac, că-i greu al dracului și mi-a cam strivit umerii.

— Cum o să fie roada de porumb? O să avem mămăligă destulă? îl întrebă acela fără să fi ascultat ce-a spus.

— S-arată destul de bună, slavă domnului! — surîse el fericit că tovarășul Agoston îi răspunde.

— Ți-s-au rupt picioarele, de nu mai poți umbla pe jos?· — îl apostrofă mormăind supărat Akacos Mihaly.

— Da' ce-i? Îți pare rău? Mă pizmuiești? — îi întoarse vorba arțăgos, Sipos.

Nu, de pizmuit, nu-l pizmuia, dar îl supăra că-i lua vederea în dreptul geamului și el nu putea privi afară din mașină. (Mai bine zis, că-i împiedica pe cei de afară să vadă cine-i în mașină). Ș-apoi ce credea el? Că asta-i o mașină de alea în care se poate sui oricine, ca pe talpa saniei? Auzi, să-și mai și arunce desagii pe acoperișul ei?! Dacă ar fi prevăzut

ce se întîmpla, ar fi trecut pur și simplu pe lîngă el fără să-i mai deie prilej să fie necuviincios! — își imputa acum cu părere de rău, greșala făcută. Îi pierise tot cheful. Noroc că ajunseseră tocmai în fața porții casei sale.

Cînd mașina vră spre poartă, Sipos coborî de pe scară, apucînd și sacul, din mers: — „Ei, sfeclă tu, cînd te semănai, nici prin minte nu ți-a trecut c-o să ajungi să te plimbi cu mașina" — și fugi să deschidă poarta în fața neobișnuitului vehicul care intra în curte.

Auzind scîrțîitul porții și pufăitul mașinii, cei de acasă se adunară în ușa bucătăriei privind uluiți dihania neagră care intra pe poarta deschisă. Cu aceeași uimire se uitau și la Sipos Istvan care mergea în fața ei, parcă arătînd drumul unei cirezi de vite: — Hăis! Cea încoace, cea încolo! Mașina — ascultătoare — îi executa îndrumările, sau în orice caz așa părea, fiindcă de fapt el era cel care se îndrepta după mișcările mașinii, ca dirijorul fără experiență care se ține el după cîntecul corului.

Sanyi își luă repede în brațe copilul și se grăbi să-l urce în mașină ca să profite și el de ea, dacă avură norocul să intre în curte.

— Asta face parte din cele mai tinere cadre ale familiei, nu-i așa? întrebă tovarășul Agoston după ce automobilul se opri, apoi luă copilul din brațele lui Akácos Mihály. Micul Sanyiko însă protestă intimidat împotriva brațelor străine.

— Asta face parte din cadrele care nu prea văd cu ochi buni pe delegații de la centru — răspunse Sipos luîndu-și nepotul din brațele tovarășului Agoston. Apoi ridicîndu-l în sus, începu să-i vorbească:

— Ei, hai să te văd! Ia-n spune sincer, pe care bunic îl iubești mai mult?

Sanyika nu era însă prea mulțumit nici de bunicul său Sipos. Se întindea mereu către bătrînul Akacos.

— Păi, dacă nici tu nu mai vezi în om decît slujba ce-o are, n-ai decît să-i mănînci urechile — conchise Sipos punîndu-l în brațele bunicului care avea vădit mai multă trecere.

— Da' intrați mai înăuntru! Cheamă-i, Mihaly! Nu stați acolo ca niște străini, îi pofti să intre în bucătărie, timidă și totuși agitată, nevasta lui Akacos.

— Să poftească mai curînd în casa de sus — interveni Mariska, gospodina mai tînără și mai obișnuită cu oaspeții, încercînd să-i îndrepte în altă încăpere a casei. — Aici îs atîtea muște că te mănîncă...

— Vă mulțumim, e bine și aici! interveni Agoston Gyula respingînd binevoitoarea poftire a tinerei neveste.

— Pentru noi aia-i odaia de oaspeți unde se simte mirosul de mîncare — trecu direct la obiect șoferul, adulmecînd dinspre bucătărie un abur îmbietor de ciorbă de cartofi.

— Atunci poftiți în bucătărie! Prînzul e gata imediat, — se amestecă de data asta în vorbă și bătrîna ca să nu rămînă în urma nurorii sale. Domnule Agoston... să nu vă supărați că vă zic așa, dar vorba aia de tovarăș e așa de ciudată pentru mine, poate fiindcă-s știrbă și nu mi se învîrtește destul de bine limba-n gură, ca s-o pot zice... Poftiți, cinstiți-ne masa noastră săracă... Nu avem cine știe ce, doar așa ca la oamenii săraci... dar puținul ce-l avem, îl împărțim cu dumneavoastră din toată inima. Istvan poți să rămîi și tu dacă-ți place ciorba de barabule... — i se adresă apoi lui Sipos.

— Mie-mi place, dacă-i cu șuncă afumată și după ea ne dai și niște napolitane — își dădu acesta pe față preferințele culinare.

— Vai de mine, noi nu știm să gătim așa ceva! Trebuie să ne dai de știre din vreme, ca să ne putem pregăti ca lumea — își probozi bărbatul nevasta lui Akacos.

— Las' că pentru noi e bine ș-așa Akacos Neni, nu te mai obosi. Noi nu sîntem din ăia alintați de soartă — cătă s-o liniștească Agoston Gyula.

— Tovarășe, dumneata poate că nu vei fi din ăia alintații, cum zici — dar află că la noi cea mai proastă mîncare e laptele de pasăre cu mămăligă rece, — continuă Sipos să glumească. — Eu tocmai de aia plec, că dacă mi s-ar ajunge și mie din mîncare, nu vreau să pățesc ca Szomoru Mari.

— O s-o împărțim așa ca să-ți ajungă.

— De ce? Aia ce-a pățit? — prinse din zbor firul glumei șoferul.

— Aia? — întrebă Sipos, așezîndu-se între uși și bocănind cu piciorul în prag. I-au spus și ei, așa din obișnuință „Poftim la masă, te vedem cu plăcere", iar ea a răspuns tot din obișnuință „Poftiți numai dumneavoastră cu binecuvîntarea celui de sus"... Apoi cei ai casei începură să mănînce. Au și mîncat o bună bucată de vreme dar baba se uita la ei, se tot uita... pînă nu mai putu să-și stăpînească pofta — se vede că era flămînzită rău — și deodată întrebă:

— Fata mea dragă, ce mi-ai spus tu adineaori?

— Eu? Că te vedeam bucuros la masă, Mari Néni.

— Ei, bine, dacă nu mai încetați cu poftirea, nu vreau să vă vatăm, răspunse baba așezîndu-se la masă. A mîncat atîta de i-a speriat pe toți...

Șoferul surîse dezamăgit. Se așteptase la ceva mai interesant, la vreo snoavă proaspătă și plină de șmecherie pe care s-o poată povesti la rîndul lui ortacilor săi, și nici de cum la o istorioară de asta fără cap și fără coadă: „Poftim la masă vă vedem bucuros, poftiți cu binecuvîntarea celui de sus..." — Cu toate acestea surîsul de pe fața lui se lărgea mereu, ca al unui om care abia atunci începea să priceapă adevăratul înțeles al celor auzite... Nu peste mult el adăugă surîsului chiar și cîteva vorbe: Bună! Grozav de bună! — și se uita la bătrîn, așteptînd să se pornească și — recunoscînd în el pe ascultătorul iubitor de snoave, — să înceapă să verse ca din sac cele mai vesele întîmplări și anecdote, ca el să aibă de ce rîde, ținîndu-se cu mîinile de burtă.

Bătrînul Sipos se uita cu turburare cîtă trecere are Szomoru Mari la șofer, deși nici chiar el care povestise întîmplarea n-o găsea prea cu haz. Cu toate acestea Sipos surîdea din cînd în cînd, ca omul care nu vrea să strice plăcerea celorlalți, dar cu coada ochiului se uita să vadă dacă nu se sfîrșise încă cu veselia. Șoferul continua să rîdă și să se uite în jurul lui cum privește juncanul la sticla cu sare cînd vine acasă de la pășune. Incepea să se simtă stînjenit la gîndul că șoferul îl crede sau paiață sau un om clătit puțintel de cap. In cele din urmă se sătură de acest joc și se întoarse cu toată seriozitatea spre el:

— Pe dumneata te cheamă Feri?

— Pe mine? Nu! Dar de ce? — și ochii șoferului începură să scapere din nou.

— Fiindcă pe aici pe la noi dacă cineva rîde și cînd n-are de ce, se zice că rînjește ca Feri la plăcinte!

Șoferul se rușină, dar, totuși, adăugă:

— Pe la noi se zice altfel.

— Și la noi se zice tot așa, dar măscările nu se potrivesc așa de bine în gura mea ca într-a dumitale!

Șoferul își dădu seama că a întins sfoara prea mult și sfîrși cu încercările lui stîngace de a face haz cu orice preț. Își căută altă treabă. În vreme ce ceilalți se ocupau de Sanyika el începu s-o măsoare din ochi pe nevasta cea tînără care întindea pe masă față curată și aducea farfurii înflorate de porțelan, din casa de sus. Constată de îndată, cu competența lui de specialist, că nevasta aparține acelui „soi" de femei care la prima vedere nu prea plac ochiului, că era o țărancă tînără cu fața bucălată și cu forme pline și rotunde, o femeie de toate zilele care nu avea nimic deosebit, dar care — dacă-ți întîrzie privirea mai mult asupra ei — încetul cu încetul se făcea tot mai frumoasă, mai ales cînd se uita spre băiețașul ei și spre tatăl copilului care întotdeauna ședea liniștit și demn la locul lui, cu buzele înflorite de un surîs frumos și sănătos.

Cu toate acestea cochetăria nu-i lipsea, dar pentru ochii străinului ea rămînea ascunsă. În atmosfera caldă a familiei însă toate calitățile ei intime care altădată zăceau înghesuite într-o cută jucăușă din colțul ochilor ei — cochetăria, voioșia, îndrăzneala — ieșeau la iveală și se desfășurau în toată plinătatea lor pentru soțul ei — singurul bărbat pe care-l considera vrednic să o stăpînească toată.

Șoferul continua să se uite la ea. De data aceasta o privea însă cu ochii soțului, ai bărbatului iubit cu credință și vedea uimit cum se înfrumusețează tînăra nevastă, cum tot ce la prima vedere era neînsemnat și de toate zilele în făptura ei, se transforma într-o voioșie savuroasă și într-o cochetărie care aprindea dorințele. Dar se uita în zadar; nu putea schimba cu ea nici măcar o privire. Îl enerva de-a dreptul lipsa de atenție care i-o dovedea femeia aceasta. Era chiar o nesimțire, căci dovedea că ea nu-și dă seama că mai există pe lume și alți bărbați, în afară de soțul ei.

— Leliță, n-ai vrea să fii bună să-mi dai și mie un pahar de apă?

— Apă? Cum să nu! — fu gata să-l servească Mariska. Apa nu ne costă bani — adăogă apoi rîzînd de parcă numai din acest motiv i-ar împlini dorința. — Dar aici la bucătărie n-avem pahare. O bei și din ulcică, nu-i așa? — și cu asta și întinse spre el toarta ceștii.

— Dacă mi-o dă o nevastă așa de tînără și de frumoasă — zise șoferul, în timp ce se uita la ea pe deasupra căniței, încercînd o stratagemă ieftină de a intra astfel în vorbă cu ea.

— Apa-i apă, poți s-o bei din orice, dacă-i bună! — răspunse Mariska, luîndu-i din mînă ulcica goală. Șoferul își dădu repede seama că apa a fost proaspătă și rece așa că se simțea răcorit de-abinelea. Se lăsă păgubaș de alte asalturi și în lipsă de altceva mai bun, se întoarse spre Sanyika, căruia bunicul său tocmai acum îi împărtășea primele noțiuni de poezie:

S-a dus gîsca-n lumea nouă
Nu mai vine să ne ouă
Se va-ntoarce coaptă, friptă
Ș-o să urce în răchită

La ultimul vers tatăl îl scărpină pe băieţaş în vîrful capului său chel şi blond de parcă l-ar fi scărpinat o giscă. Sanyika izbucni într-un rîs proaspăt şi se înroşi de plăcere.

— Mîine sînt opt săptămîni de cînd a fost ultima oară pe acasă — oftă cu tristeţe nevasta lui Akacos Mihaly în timp ce ochii ei se înecau în lacrimi.

— Găina? — se băgă în vorbă, nepoftit, şoferul, încercîndu-şi norocul de data aceasta aici.

— Da' de unde găina? Ce? Ne-am tîngui noi atîta după o găină! E vorba de Miska, de băiatul meu cel mai mic. A plecat de opt săptămîni şi de-atunci nu ştim nimic despre el. Putea şi muri.

— Mai taci şi tu, nu începe din nou! — o puse la punct, înciudat, Akacos Mihaly. Las' că se satură el repede de viaţa cea bună, n-avea nici o grijă! Cele douăzeci şi cinci de hectare ş-or face ele simţite puterea în curînd. Dacă nu altceva, dar o să-l înveţe pe unde-i ulita noastră — zise el cătrănit, strivindu-şi capătul ţigării de marginea cuptorului.

— Vezi, tovarăşe Agoston, omului îi pot face încurcături pînă şi propriile lui odrasle. Gondos Denes, de cînd s-a întîmplat povestea aia cu făina nu s-a mai împăcat cu noi. De venit a venit la şedinţa de comitet care a avut loc după răsmeriţă şi ne-a explicat cu vorbe foarte înţelepte că trebuie să amînăm construirea şoselei pentru la primăvară. Cică dacă am face-o acum, ploile de toamnă şi apele de primăvară ar distruge-o... Şi ne-a mai spus că nu vrea să se mai amestece cu Akacoş-eştii. Fiindcă voi nici nu ştiţi încă, tovarăşul Agoston a venit la noi să ne spună că ar trebui luate mai aspru hăţurile în mînă, ca pînă pe la semănat să înfiripăm colectiva.

— Pînă pe la semănat? — întrebă uimit Sanyi de parcă n-ar fi auzit bine. De data asta am cam întîrziat, fiindcă dacă nu săptămîna viitoare, dar următoarea de bună seamă semănăm...

— Şi ce-i dacă semănăm? Crezi că într-o săptămînă n-o putem înfiripa?

— O, desigur, că-i treabă tare uşoară! Cum poţi vorbi în felul ăsta? Ai uitat ce împotrivire a fost cu cîteva săptămîni în urmă din cauza unei simple declaraţii?

— Ştiam că iar cu asta o să vii! — îl năpădi mînia pe Akácos Mihály. Adică ce, dacă atuncea a fost răzmeriţă, de-acum nu vom mai îndrăzni nici măcar să răsuflăm? Aşa ne-am speriat de tare că de-acum înainte vom sta şi ne vom răsuci mustăţile aşteptînd ca socialismul să ni-l aducă barza? Din partea ta am putea tot adăsta să creştem pe măsura lui, cum aşteaptă băieţii din sat să crească pe măsura hainelor de confirmare care stau la biserică dinainte pregătite? Dar dinspre partea mea s-o ştii, azi, mîine, vremea e ca şi trecută! Eu dacă mai aştept să se facă treaba singură, nu mai capăt de la socialism decît o cruce în cimitir, — şi cu asta gata! Dar eu vreau să facem treabă bună, dacă nu de altceva, măcar să văd şi eu mai de-aproape cam ce fel de testament pot să-i las moştenire nepotului meu şi să-mi dau seama dacă s-a plătit sau nu să ling var pentru el... Eu m-am săturat de tînjeală! Ce? Din cauza acestei răzmeriţe o să trebuiască să umblu de-acu înainte tot mereu în vîrful picioarelor şi să ducem lupta de clasă în aşa fel încît nimănui să nu i se mişte nici măcar un fir de păr în cap? Şi-o să întrebăm veşnic pe ce latură doarme Gondos Denes şi cu care picior s-a sculat? În felul

ăsta niciodată nu vom transforma socialismul în miere și cît trăim vom bea laptele din ulcior fără toartă — dădu din mîini, înfierbîntîndu-se din ce în ce mai tare, convins că dreptatea e de partea lui. V-o spun eu! Puterea e în mîinile noastre! Dar ea nu-i decît o bucată de mămăligă dacă nu știm ce să facem cu ea și dacă nu o folosim așa cum ne-a spus tovarășul Agoston... Adică sprijinindu-se pe țăranii mijlocași, ca să-i încălecăm pe chiaburi, să punem tractorul să intre peste locurile lor.

— Atîta doar, că nu pe țăranii mijlocași trebuie să ne sprijinim, dragă Mihaly, își întinse piciorul peste prag Sipos, parcă ar fi vrut să-i pună piedică cuscrului său și cu piciorul.

— Ei, dar pe cine, pe chiaburi?

— Pe ei de loc, de bună seamă, dar nici pe mijlocași...

— Atunci, pe cine ne sprijinim? — își întinse mîna la rămășag Akacos Mihaly.

— Eu nu mă rămășesc, dar nu ne sprijinim pe ei...

— Totuși ne sprijinim pe cineva...

— Pe țăranii săraci.

— Mie mi-o spui, István?! Cum să ne sprijinim pe țăranii săraci, cînd puterea este în mîinile noastre? Poate ne sprijinim pe noi înșine?

— Eu știu ce vorbesc, Mihály! Crede-mă, așa e cum îți spun. Ne sprijinim pe țăranii săraci, iar cu mijlocașii facem alianță.

— Ei, bunătatea ei de treabă! Îndrăznești să te pui cu mine? — sări de la locul lui Akácos, și luă o broșură de pe rama ferestrei: — Ia-n ascultă!

— Te ascult!

— Uite aici, am să-ți arăt acum îndată! — Și cu aceasta răsfoi broșura, cu sprîncenele încruntate. — Iată, am găsit: Politica Partidului față de Țărănime... dar stai puțin, stai... parcă aici e scris greșit...

— Hai, citește, tovarășe președinte! — se amestecă în vorbă și Agoston Gyula. — Pentru noi e bine, așa greșit cum e scris.

— ...Sprijinindu-ne pe țărănimea săracă... — citi el liniștit, parcă fluierînd a pagubă. — Dar nu înțeleg cum e asta? — reîncepu vorba, uitîndu-se nedumerit spre tovarășul Agoston. Pe cuscrul său nici nu-l băga în seamă, de parcă nu cu el ar fi avut discuția, ci cu tovarășul Agoston.

— Cu toate acestea este foarte clar — zise Agoston cu un surîs de a-tot-știutor. Nu-i nici o complicație în toată treaba asta. Puterea este în mîna clasei muncitoare, asta o știm. Ei, acum făcînd un pas înainte, să presupunem că eu sînt clasa muncitoare și vă spun așa: Tovarășe Akácos, d-ta în calitate de președinte al comitetului provizoriu, vei reprezenta aici la Székelylok împreună cu comitetul, puterea clasei muncitoare. Dar să știi, d-ta nu o vei putea reprezenta ferm și corect decît dacă te vei sprijini pe tovarășul Sipos și vei încheia o alianță durabilă cu Gondos Dénes. Numai în felul acesta vei putea lupta împotriva lui Gondos Pál. Vasăzică...

— Ehei, așa-i cu totul altă treabă — își arătă înțelepciunea Akácos Mihály. Acum am priceput — asta-i cu totul altceva — accentuă el în mod exagerat, lăsînd să se înțeleagă că dacă învață ceva, apăi învață de la tovarășul Agoston și nicidecum de la cuscrul său. — Vasăzică eu ași reprezenta clasa muncitoare?

— Da.

— Şi mă sprijinesc pe cuscrul meu.

— Da.

— Atunci s-a dus dracului de treabă — dădu el din mînă cu un gest de dezamăgire, în timp ce în jurul ochilor îi apărură zbîrciturile încruntării.

— De ce? — întrebă tovarăşul Agoston, dar şi Sipos îşi ascuţea urechile, curios.

— Păi n-ai văzut că ăstuia parcă şi sub greutatea unui sac de sfeclă îi tremurau balamalele? Os bătrîn, domnule, nu mai faci ciorbă din el. Dacă-i vorba de el, n-ai pe cine te sprijini!

— Ia-n auzi-l! Hai, gloabă bătrînă la trîntă! sări de la locul său Sipos suflecîndu-şi mînecile.

— Bagă de seamă, nu te înghesui, nu vreau să fac orfani din copiii tăi.

— Vezi-ţi mai bine de-ai tăi, să nu rămînă fără tată.

— Poftiţi la masă, să nu se răcească mîncarea. Nu mai aşteptaţi alte îmbieri — interveni nevasta lui Akacos, punînd capăt arţagului bărbaţilor şi, întorcînd spre Agoston polonicul adăugă: — Mîncare de om sărac, e-adevărat. Fiindcă nu avem cu ce s-o dichisim mai bine.

— Lasă, lasă, Irma, dacă-i vorba de... dichisit şi-oi vedea că-i este frig, am să-i dau laibărul meu — glumi Sipos ca s-o liniştească pe cuscră-sa, care se ruşina de masa sărăcăcioasă pe care le-o servea.

— Tot de prostii te ţii — îi dădu un ghiont în umăr nevasta lui Akácos, — apoi se aşează după cuptor, lîngă Marişka, care văzînd că băieţaşul tropăie nerăbdător sufla în ciorba lui Sanyi ca să se răcească mai repede.

— La coasă ar trebui să fim atîţia — glumi Sipos căutînd un loc unde să-şi pună pălăria. În cele din urmă o puse peste ceasul ce era aşezat pe rama ferestrei. — Aşa... măcar în timp ce mîncăm mai stă şi vremea în loc. Dar tu de ce nu stai jos, Irma? spuse el întorcîndu-şi spre ea chelia strălucitoare.

— Folosiţi în pace! O să vină şi rîndul meu.

— Da, dac-o să-ţi mai rămînă! răspunse Sipos în timp ce-şi turna ciorbă. — Dar mie de ce nu mi-aţi pus şervet? — se uită el împrejur, jignit, că numai tovarăşului Agoston i s-a făcut această onoare.

— Pentru tine e bun şi colţul feţei de masă, nu mai fi aşa de pretenţios!

— Poftim taică — zise fiică-sa Mariska, aruncînd tatălui său o cîrpă de şters de pe masa de bucătărie.

— Uite aşa, nu cumva să-mi pătez mîndreţea de cămaşă — prinse el din zbor cîrpa şi şi-o agăţă la gît, sub bărbie.

— Mai slăbeşte-ne István, te ţii numai de pozne — sări de la locul ei nevastă-sa şi ruşinată îi smulse cîrpa murdară.

— Dacă ai şti că fără ea nu-mi cade bine nici o îmbucătură, nu mi-ai lua-o! — îi răspunse bărbatul său uitîndu-se întristat după şervet.

— Ei, în cazul ăsta bine ai făcut că i l-ai luat! — interveni Akácos Mihály, din zgîrcenie.

— Bătrîn zgîrcit ce ești! Află că am să mănînc cît îmi încape în burtă, te las sapă de lemn! — se încăpățînă Sipos și se apucă să mănînce cu poftă de lup.

Dacă Sipos nu vorbea — nu mai vorbea nimeni.

Stăteau cu toții în jurul mesei și priveau cum din oala pusă în mijlocul mesei se ridicau aburii ca fumul unei jertfe. Stăteau într-o tăcere aproape ceremonioasă. Doar o viespe se izbea mereu de geam, pînă ce ameți.

Bucătăria se lumina sau se întuneca, după cum soarele intra sau ieșea din nori.

Nici nu băgară de seamă că norul nu era altceva de cît Miska care stătea în cadrul ușii cu pălăria întinsă pe ceafă, cu haina aruncată peste umăr pe care își sprijinea coasa. Stătea uimit și clipea des din ochi privind cîtă lume este în bucătăria lor și cătînd parcă să se convingă că el într-adevăr lipsește de acolo și întrebîndu-se: dacă intru, o să alunge oare pisica de pe scăunel ca să-mi facă și mie loc?

Cea dintîi îl observă maică-sa:

— Uite-l pe Miska! — și bătu din palme, așa de fericită că nici nu mai știa de ce să se-apuce. — Bine-ai venit copilul meu! Vino, este destulă mîncare, îți ajunge și ție.

— Să dea dumnezeu bună ziua — zise Miska trecînd pragul odăii după ce-și răzimă coasa de perete.

Dădu mîna tăcut și oarecum fîstîcit cu Sipos, apoi cu taică-său, cu Sanyi și cu cei doi străini. Cel mai binevoitor îl salută șoferul.

Sanika se uită la el tot așa cum se uitase adineaori la Agoston Gyula.

— Să nu-ți fie teamă, prostuțule? Nu vezi că-i Miska baci? — îi spuse Mariska, — dar copilul continuă să se uite la el ca la un străin și ca și cînd oricît și-ar forța mintea nu și-ar aduce aminte în nici un chip că s-ar mai fi întîlnit vreodată cu omul acesta.

— Nu-l recunoaște! — se uită la el cu un surîs trist nevasta lui Akácos. — Măi mititelule, păi așa iute uiți tu oamenii? — își certă, emoționată, nepotul, parcă acela abia ieri sau alaltăieri și-ar fi văzut pentru ultima oară unchiul.

— Vasăzică ăsta-i băiatul acela al dumitale cu mentalitate de chiabur? — se interesă tovarășul Agoston pe jumătate glumind, pe jumătate serios.

— Asta...

Răspunsul era la fel ca întrebarea. Pe jumătate glumeț pe jumătate serios.

— Hai, vino aici fîrtate — se ridică Sipos de la masă dîndu-i locul său. Avem ciorbă bună de cartofi, brînză, roșii. Știu că așa ceva nu mănînci tu la casa lui Szabo Matyaș.

— Nu prea. De ce să n-o spun? — zise Miska așezîndu-se la masă.

— Ei vezi? asemenea mîncăruri împărătești nu se mănîncă în fiecare zi, mai ales la niște sărăntoci ca ăia.

— De săraci nu sînt tocmai săraci.

— N-or fi, dar cu toate acestea nu prea văd să-ți fi crescut burta...

— Am mîncat cu cumpătare...

— Da, da, ăia bagă bine de seamă ca oamenii cărora le dau de mîncare să nu se îngrașe, ca nu cumva să-i lovească damblaua din cauza grăsimei — constată Akácos Mihály în timp ce mesteca o bucată de carne

scăldată în sos de roşii, pe care o înfuleca cu poftă de pe vîrful briceagului său. — Cîtă vreme am slugărit la bătrînul Gondos András mi-au dat să mănînc atîta ciorbă de buruiene încît mi-am luat porţia de ceai pe toată viaţa. — „Cel puţin nu ţi se va pune pe şira spinării şi o să te simţi mai bine", zise el încercînd să-l imite cît mai bine pe Gondos András. — Cu vorbele astea scăpa de mine chiaburul bătrîn, cînd răbufneam că nu-mi dă de mîncare decît ceai de frunze! Ş-apoi, la el nici măcar cîte un mic supliment nu puteai avea. Era vai şi-amar de tine dacă te atingeai de scrin ca să-ţi tai cîte o bucată de pîine; era în stare să închidă în scrin cîte o muscă, ca să poată descoperi dacă a umblat cineva la pîine. Cînd te prindea, aveai ce auzi.

— Nu puteai pune o altă muscă în locul ei? zise Sipos ca să facă pe deşteptul.

— Ehei, cînd am ajuns să le învăţ şmecheria, am făcut-o eu şi pe asta, dar pînă atuncea, dracul s-a gîndit că sînt în stare să pună muştele să le păzească pîinea... Suciţi oameni sînt. Pe vremea aceea n-aş fi crezut că propriul meu copil o să se amestece printre ei! — grăi bătrînul închizîndu-şi zgomotos briceagul.

— Taci măi omule! Abia vine băiatul acasă şi tu te şi năpusteşti asupra lui — îl luă sub ocrotire pe băiat maică-sa. — Aşteaptă un pic, să poată măcar răsufla! Hai, dragul meu, mănîncă, să nu-ţi pese de el!

— N-ai nici o frică, nu-mi pierd eu pofta cu una cu două, îi răspunse Miska, răzimîndu-şi cotul de genunche ca să nu trebuiască să ducă lingura prea departe.

— Miska, ţie n-o să-ţi mai vină mintea niciodată? — îl întrebă Sanyi, continuînd vorba acolo unde o lăsă tatăl său.

— Dacă n-are ce să-mi vină, — dădu din umeri Miska.

— Vasăzică, te afli bine printre ai lui Gondos Pál?

— Trăiesc în bună pace cu toţi şi cu toate.

— Lasă Sanyi, păcat de orice vorbă — îl domoli, arătîndu-se calm, taică-său, dar se vedea pe el că abia se poate stăpîni. — Dacă nu se va putea cu vorbă bună, se va putea prin dictatură. Dictatura o să le dicteze ea ce trebuie să facă, n-avea tu nici o grijă! Ar fi fost frumos să se-ntîmple altfel... dacă i-ar fi venit minţile cu frumosul... Dar dacă dobitocul e dobitoc, îi spui la început cea şi hăis, şi dacă nu merge cu vorba bună, uite biciul! Cine nu pricepe vorba, se cumineşte de bici, fiindcă s-o ştii — se întoarse el ameninţător spre Miska — s-a sfîrşit cu tînjeala. Ne apucăm de colectivă, şi bună ziua! Pe tine nu te mai rugăm. Te punem acolo în cap, pe lista chiaburilor, da, da' n fruntea ei, ca să fii căpitanul lor şi să ştii că tu vei fi cel dintîi pe care vom pune mîna, tu şi cu socrul tău!

— O să fie puţin cam greu, dar din partea mea să vă dea dumnezeu tot ajutorul, — le rîse în faţă clipind şiret din ochi, Miska.

— Ce-o să fie greu? O să fie tot aşa de uşor s-o facem, cum mi-a fost să ţi-o spun!

— Bine... numai să fim sănătoşi.

— Ai face-o tu, Mihály? Ai face neomenia asta cu propriul tău copil?

— Lasă-mă mamă, n-o să ajungă el să facă una ca asta pînă mai are păr pe cap — îşi linişti mama, surîzînd, Miska.

— Nu? se strîmbă batjocoritor taică-său, dar observînd că tovarășul Agoston își alege o țigară, se lovi peste buzunarul laibărului și scoase prevenitor chibriturile. Întorcîndu-i politeța, tovarășul Agoston îi întinse tabacherea. — Mulțumesc — zise Akácos Mihály servindu-se și oferindu-i cu cealaltă mînă chibritul aprins. Fiindcă de cînd era „președinte", își aprindea țigara cu chibrituri, chiar dacă ședea la gura sobei... Cu toate acestea, în gestul lui se vedea obișnuința ciobanului de a-și aprinde țigara în aer liber: cînd aprindea chibritul, chiar dacă era la adăpost sau în casă, îl acoperea cu palma, ca nu cumva să-l stingă vîntul.

— Așadar, nu crezi, Miska? se întoarse el cu țigara aprinsă către fiul său.

— Nu taică, nu cred

— Binecuvîntată fire are cel ce e în stare de atîta credință.

— Putem schimba, dacă vrei.

— Da? Așadar acum ai schimba? Ei bine, ține-ți firea pentru tine că poate să-ți mai fie de folos cînd vei fi pus în stradă cu tot ce ai.

— După mine potopul, tată! Știam eu foarte bine ce m-așteaptă și am șters-o la timp — se destăinui în cele din urmă Miska, uitîndu-se la tatăl său care rămase uimit și nu voia să-și creadă urechilor.

— Ai șters-o de la ei?

— Da, chiar acum! Vin drept de-acolo.

— De unde?

— De la Nyiresdomb.

— S-o fi isprăvit otava...

— Nu. Mi-am scos coasa din postată pentru totdeauna.

— Dac-ai vorbi mai pe înțeles, te-aș pricepe mai bine.

— O, mă Mihály, da' greu ești de cap! — se îndreptă din șale Stipos care ședea pe prag. — Nu înțelegi? I-a lăsat pe Gondoșești în plata domnului și gata! Nu ți-ai dat seama pînă acuma?

— Ei, bine! Iar ești tu cel mai deștept! — îi replică cu răutate Akácos Mihály. Parcă eu nu mi-așI fi dat seama de ce hram poartă băiatul, dar... mă făcui și eu că nu pricep, ca să mai facem o leacă de haz. Și-acum tu ai stricat tot ...toată jucărica! — încercă el să dea alt înțeles violentei lui ieșiri de adineauri. — Vasăzică, îți veni mintea acasă, Miska? — făcu el semn spre capul flăcăului, arătînd locul de unde a fost plecată... — Era tocmai timpul: au trecut două luni... Nici coasa nu e bine să o lași așa de multă vreme fără stăpîn, dar capul...

— Într-adevăr, băiatul meu, ai venit acasă de tot? îl întrebă maică-sa privind la el cu speranță și totuși neîncrezătoare.

— Nu tocmai de tot... lucrurile îmi sînt acolo, dar luni le aduc acasă.

— Adu-le băiatul meu, adu-le — aprobă dînd din cap, fericită, maică-sa. — Ți-am spus eu de atîtea ori că la laibărul de postav, nu se potrivesc nasturii de aur. Oamenii buni, chiar dacă-s mulți, încap și în loc puțin. Nouă de-acum înainte, ne va fi foarte bine și aici în bucătărie. Sanyi se va muta în odaia din fund, iar voi în odaia dinainte. O să ne ajute cumva dumnezeu pînă cînd careva o să se străduiască să-și ridice o căsuță... — termină mamă-sa proiectele de încartiruire.

Miska închise stingher ușa odăii dinainte:

— Am venit... singur.

— Dar pe Julis unde-ai lăsat-o? — se uită la el cu ochi plini de uimire Mariska.

— Am lăsat-o acolo... — zise cu vocea îngroşată Miska, şi-apăi adăugă repede: — Şi-a dat şi ea seama că nu ne potrivim...

— Ai părăsit-o pe Julis? — îl întrebă maică-sa uitîndu-se la el cu atît de severe imputări încît Miska trebui să-şi lase privirea în pămînt.

— Şi-a dat seama şi ea că e mai bine aşa... — curmă el cu explicaţiile.

— Şi ce se va întîmpla acum cu ea? — întrebă, cu solidaritate femeiască, Mariska.

— Nu ştiu, despre asta n-am vorbit...

— Vezi, băiatul meu, cît eşti de rău! — se auzi din nou cuvîntul înecat în durere al mamei sale. — Acum îţi dai şi tu seama cîtă răutate e în tine? Cu cine semeni, dragul meu băiat, de ne faci atîtea buclucuri? Răscoleşti o căsnicie cinstită numai ca să trăieşti două luni cu o femeie în nelegiuire şi pe urmă o părăseşti? Cînd o să ajungem să ne şi bucurăm de tine băiete, nu numai să ne îndurerezi şi să ne sileşti să roşim de faptele tale? Cu asta ne răsplăteşti tu pe noi? Crezi că astfel trebuie să te porţi cu nenorocita aceia de femeie? De ce a trebuit să-i tulburi şi să-i strici viaţa, dac-ai ştiut ce-o să faci? De ce trebuie să te porţi în felul ăsta, că doar eşti copt la cap... ai 22 de ani? Vezi domnule Agoston, cum s-a înstrăinat de noi — se întoarse tulburată înspre delegat, iar Miska simţea că ar prefera să-l înghită pămîntul.

— Dă-mi şi mie un foc! — se aplecă el tulburat înspre ţigara tatălui său.

— Na Miska!... — îi oferi taică-său capătul aprins al ţigării după ce a scuturat cenuşa. Miska aprinzîndu-şi ţigara se uită cu-un sentiment cald la degetul cel mare al părintelui său pe care se recunoaştea şi acum urma cicatrizată a unei tăieturi. Îşi aduse aminte că taică-său se tăiase odată de mult, cînd l-a dus pe el pentru întîia oară în pădure, la ciurda de juncani, şi cînd ca să-i facă chef să rămînă acolo, i-a încrestat un băţ, minunat.

— Miska, vorbeşti serios? Ai părăsit-o pe Julis? — întrebă Sanyi îngrijorat, dar abia după ce întrebase îşi dădu seama că pusă de el, întrebarea putea să fie greşit înţeleasă... Din acest motiv fruntea i se împurpură uşor...

— Da, da! De cîte ori să v-o spun? — strigă Miska mîniat că îl descoase aşa faţă de doi străini. — Astă vară cînd am luat-o, n-a fost bine. Acum că am părăsit-o, iar nu-i bine. Ce tot mă sîcîiţi atîta? Am lăsat-o fiindcă nu ne potrivim şi cu asta am terminat. Să vă pară bine că lucrurile s-au limpezit şi din cauza mea nu mai ajungeţi de gura satului.

— Are dreptate! Ce-l tot sîcîiţi? zise tatăl său trecînd de partea lui. Slavă domnului că ţi-a venit mintea, măi băiete. Şi încă tocmai la timp, fiindcă altfel, începînd de mîine ai fi fost numit chiabur. În felul ăsta ţi-ai făcut un bine şi ţie, dar ne-ai făcut un bine şi nouă. De-acu' e astupată gura tuturor, nu ne mai poate murdări nimenea, că te-ai amestecat în neamul lui Gondos Pál pentru cine ştie ce socoteală. N-am dreptate?

— Cum să n-ai dreptate? — îl supralicită cuscrul său. În tine s-a pierdut un mare avocat. „Dr. Akácos Mihály!" Sună bine! Ei, dar de-acu o să plec şi eu acasă, mi-e teamă să nu fi ieşit viţeii din ocol.

— Dar cîți ai? — se miră Mariska.

— Apoi, să tot aibă vre-o trei — se amestecă în vorbă tatăl său.

— Și cam cît îs de mari? — zise abia ascunzîndu-și invidia cuscrul.

— Păi, cît să fie? — răspunse bătrînul arătîndu-se pricepător. Dacă-i cîntărești împreună cu grajdul, fac suta — se înveseli el de propriile lui vorbe spuse în șagă, apoi îi întinse mîna lui Miska apropiindu-se de el:

— Iar tu, de-acum înainte s-o știi, băete — zise el ținîndu-l pe Miska de mînă — că pînă cînd nu vei rupe cel puțin o pereche de bocanci umblînd după o fată sau după o nevastă, să nu vorbești cu ea serios, fiindcă din cele șaptezeci și șapte de șiretlicuri femeiești, abia dacă vei ajunge să cunoști vreunul. Iar de crezut, să nu îi crezi niciodată! Adică nu: muierii, o singură dată poți să-i dai crezare în viață: după ce ai cosit de cel puțin șapte ori iarba de pe mormîntul ei. Atunci, da, poți s-o crezi că a murit cu adevărat. Dacă te ții de ce ți-am spus, nu ți se va mai întîmpla una ca asta... Auzi tu? După două luni să vii să spui că nu te potrivești cu ea!... Și-acum, vă mulțumesc la toți pentru partea mea și cînd veți veni la noi veți putea mînca ce-am mîncat și eu la voi — glumi el strîngînd și mîna celorlalți.

— N-ai de ce să-mi mulțumești Istvan; abia am avut ceva la masă — se scuză conducîndu-l afară cuscră-sa. Miska ieși și el după ei.

Își luă coasa de lîngă perete și o duse în fundul curții, în șură, ca s-o agațe la locul ei.

Coasa se lovi cu zgomot de coasa tatălui său, apoi de coasa lui Sanyi, se legănă puțin, parcă s-ar fi cuibărit la vechiul ei loc, pe urmă se liniști și rămase încremenită și suspendată între celelalte două coase.

III

„Marți, joi, sîmbătă, marți, joi, sîmbătă"... pășea tacticos Miska în timp ce cobora înspre sat pe strada mărginașă învăluită în întunericul nopții de toamnă. Își aduse aminte de seara cînd s-a dus pentru întîia oară „în vizită" la fete... pe cînd era încă un flăcăiandru. Cu o seară înainte, un prieten mai ager la ochi și mai descurcăreț îi spusese că a aflat că marțea, joia și sîmbăta sînt serile de „vizite" — bineînțeles și duminica — așa că el cu o zi înainte se și apucase să-și curețe bocancii, iar seara pe ascuns s-a ras, dar nu fiindcă ar fi fost bărbos ci tocmai ca barba să-i crească mai tare și să-i se facă mai deasă, înlocuind puful copilăriei care-i acoperea obrazul. Astfel se duse el prima oară, în sat, în „vizită" la casele cu fete. Înainte de a ajunge la portiță se scotoci în buzunare și scoțînd țigara furată de la taică-su, o aprinse, apoi o ascunse prudent în podul palmei, ca să nu-l vadă vr-un naș sau vr-o nașă și să-l spună la ai lui. Așa se duse el la întîia vizită, cu cioarecii călcați cu dungă, ca la flăcăii mari... și mormăind tot timpul: marți, joi, sîmbătă — cum mormăia în copilărie cînd îl trimitea maică-sa la prăvălia din sat: sare, leuștean, oțet... Acum putea începe din nou viața de flăcău! Putea începe să umble din nou, seara pe la fete: marțea, joia, sîmbăta. Și încă e bine că avea unde să se ducă! Abia azi de dimineață se despărțise de nevastă, iar seara se și ducea în sat. Ieri pe vremea asta stătea culcat cu Julis sub mestecenii de la Nyiresdomb și nici nu se gîndea că a doua zi pe aceeași vreme va fi din nou holtei și se va duce în sat, în vizită la Gon-

dos Eszti și încă devreme, ca pe cît se poate să fie el cel dintîi acolo și mai ales — pe cît se poate să nu mai fie și un altul de față. El ca drăguț ales de fată se aștepta să rămînă singur cu ea, fiindcă acele cîteva seri care le mai avea pînă la plecarea sub arme trebuiau bine folosite... Să postească — postul fetelor — va avea el vreme, cînd îl va strînge centura militară.

Pe stradă abia mai hoinăreau cîțiva flăcăi care nerăbdători în așteptarea timpului de mers la fete mîncaseră mai devreme.

El încercă să treacă pe lîngă ei în așa fel ca să nu fie observat iar dacă totuși l-ar observa careva să nu fie silit să li se alăture.

Cînd însă din înserarea frumoasă și înstelată îi apăru în față, pe stîlpii ei mari și albi, poarta de piatră a locuinței lui Gondos Denes, nu i-ar mai fi părut rău dacă vreun tovarăș de vizite s-ar fi aflat lîngă el, fiindcă abia acum își dădea seama, că el n-a mai fost niciodată la ei, nici măcar nu și-a pus piciorul dincolo de poarta pe care o avea în față. Cum să intre așa dintr-odată, parcă luînd și ușa cu el: Poftiți, sînt aici! Eu îs drăguțul cel nou al fetei. Și pe de-asupra față în față cu el ferestrele casei de sus erau oarbe, fără lumină. Dar parcă acolo aștepta vizitele și nu în odaia din fund? Ce i-a povestit Gondos Denes, la cules? Abia înghițiră cina și sosi Pali... Eszti l-a dus în casa din fund unde nu aprindeau niciodată lumina, apoi l-a lăsat acolo și s-a dus în casa de sus unde aștepta celelalte vizite... Așadar, ei locuiau în bucătărie iar vizitele flăcăilor le primeau în casa de sus. În cazul acesta totuși a venit prea devreme — se gîndi — cu aceasta se strecură prin fața porții parcă nu într-acolo ar fi pornit, ca nu cumva femeia care venea față în față cu el să bage de seamă ceva. Trecu mai încolo cu vreo cinci case, acolo se opri făcînd pe șiretul: aprinse o țigară și nu se întoarse decît după ce femeia trecu de poarta lui Gondos Denes. Rîdea în sinea lui, și savura această plăcută agitație de flăcău pe care i-o dădea gîndul că se duce în sat, la o fată pe care pînă acum aproape că nici n-a cunoscut-o. Nu era obișnuit să umble după fetele din sat, să stea la pîndă, să se ascundă, să se prefacă și alte asemenea obiceiuri de flăcău, fiindcă el niciodată n-a fost serios în vorbă cu vre-una din ele. Pe Julis a dobîndit-o, cum s-ar zice, de-a gata, așa cum unii primesc laptele gata adus acasă: îl toarnă într-un alt vas și cu asta, s-a isprăvit... Dar nici aia nu-i bine ca omul să dobîndească o femeie așa de ușor. Decît așa mai bine să aștepți în fața portiței, să te zbați și uneori chiar să te lupți pentru fată, fiindcă și cu fetele-i așa ca și cu merele; acel măr e mai de preț după care trebuie să te urci pînă în vîrful copacului... Merele de la poala pomului sînt culese, de timpurie; pe vîrfurile crengilor găsești însă și mai tîrziu fructe frumoase, roșii și cu gust bun, pe care nu le poți culege întinzînd doar mîna de pe pămînt... Bine a zis la amiazi nașul său Sipos, că pînă nu rupi cel puțin o pereche de bocanci umblînd după o fată, să nu stai de vorbă cu ea în mod serios, fiindcă din șaptezeci și șapte de șiretlicuri, abia unul dacă i-l poți descoperi... dar de crezut nici atunci să n-o crezi, ci numai o singură dată în viață: după ce i-ai cosit de cel puțin șapte ori iarba de pe mormînt. Atunci poți s-o crezi că a murit cu adevărat... Cu toate acestea, lampa aia din casă s-ar putea aprinde! E frumos, nimic de zis, să umbli după fete, dar dacă ar ști că trebuie să mai stea mult pe aici făcînd pe sentinela sau pe pîndarul, i-ar părea rău că și-a înghițit cina în fuga mare! Dar uite, o ceată de flăcăi a și sosit! —

observă el țigările aprinse care apărură la întorsătura drumului. — Poate că vin tocmai aici, la Gondos Eszti... se gîndi, începînd să se uite în stînga și dreapta, ca să-și caute o ascunzătoare și apoi deodată dispăru undeva, între poartă și casă.

Își făcuse bună socoteală, fiindcă flăcăii — sau judecîndu-i după glasul de cocoșei, flăcăiandrii, — se opriră taman acolo, sfătuindu-se:

— Se vede că s-au întors tîrziu de la coasă.

— În casa din fund arde lumina — zise unul ducîndu-se pînă aproape de Miska și uitîndu-se printre șipcile porții. — De bună seamă acuma stau la cină.

— Sau o fi și sosit Pallos Berci, așa că au acoperit geamurile de la casa dinainte.

— Mai curînd Akácos Miska.

— De ce, mai curînd el?

— De aia, că și el tot din cauza lui Eszti a părăsit-o pe Szabo Julis.

— În cazul ăsta-i nebun!

— De ce? Eszti nu-i cu nimic mai prejos decît Julis.

— Ea nu, — atîta doar că face pe Mîska.

— Asta da, ea își bate joc de toți.

— De Gondos Pali, aia-i sigur.

— Și de el, dar și de Pallos Berci.

— Aia nu mai e așa de sigur. Chiar sîmbăta trecută l-a cam îmbrobodit. L-a ținut la ea, — el a plecat ultimul!

— Pierde și ăsta trenul, ca orice călător grăbit, zadarnic a părăsit-o pe Julis.

— Te-o fi ochit fata pe tine, măi Jancsi, dar nu spune nimica fiindcă așteaptă să-ți mai crească mustața.

— Las-o mai moale, că nici cu tine n-ar face mare brînză dacă te-ar pune să numeri cîte fuste-s pe ea.

Rîsul lor vesel, strengăresc răsuna în cascade. În cele din urmă porniră în susul străzii.

Miska răsuflă ușurat, și-și șterse fruntea de sudoare... N-a fost tocmai la largul lui acolo în ascunzătoarea pe care și-a ales-o și pe deasupra băieții ăștia îi mai băgară și o bucată de iască aprinsă în ureche: Pallos Berci! Așadar, și el tot pentru Eszti a părăsit-o pe Gondos Ilus? Cu toate că se vorbea că încă în toamna asta înainte de a intra în armată o s-o ia de nevastă. Și acum, umblă și el tot la Eszti, ba el e cel care rămîne cel din urmă la ea în serile de șezătoare. Hm... Lucrurile încep să se încurce. Se vede treaba că va trebui să se ia la întrecere cu alții; care ajunge mai repede în vîrful copacului? Nu știa că fata era așa de căutată, că mai trebuie să și lupte pentru ea. Credea că ducîndu-se la ei, se duce la ceva gata, la o treabă dinainte stabilită, cum se duce culegătorul de fragi la cîte-un loc ascuns, pe care numai el îl cunoaște. A venit el nu-i vorbă, cu oala pregătită, dar la fragi găsi o trupă întreagă care se înfruptă. El știa că pe la casa lor umblă și alți flăcăi. I-o spusese doar Gondos Denes încă astă vară la secerat, dar nu știa că dintre flăcăii care vin pe la ei, unul rămîne acolo pînă mai tîrziu... Oare aseară cînd a vorbit cu el, a vorbit serios? Sau numai îl îmbrobodise, ca după ce Pallos Berci a lăsat-o pe Ilus de dragul ei să-l facă și pe el s-o lase pe Julis? S-ar putea ca și pe Pallos Berci să-l fi amăgit la fel cum a făcut cu el ieri seară, numai ca

s-o lase pe Iulis. Şi asta numai fiindcă ea are chef de joacă şi e departe încă de vîrsta la care să se lege în mod serios de cineva. Oare ferestrele casei dinainte sînt într-adevăr acoperite? Sau... astăzi în mod excepţional aşteaptă „vizitele" în casa dinapoi, fiindcă ştie că vine şi el şi vrea ca în faţa altora portiţa să rămînă închisă?... La acest gînd care îi trecu fugar prin minte inima începu să-i bată cu putere, iar o căldură binefăcătoare îl cuprinse tot aşa ca şi aseară cînd la rădăcina urechii lui a simţit sărutul stîngaci al fetei... Ei drăcia dracului! Poate că ea îşi rîde de toţi, numai de el nu? Totuşi, nu e cu putinţă ca o fată de şaisprezece ani să vorbească cu un bărbat în chipul cum a vorbit cu el ieri seară — numai din şiretenie! În cazul ăsta omul ar trebui să-şi ia nevasta de-a dreptul din leagăn sau dintre zdrenţele scutecelor, nu să dea tîrcoale prin faţa geamurilor întunecate şi tainice ale unei fetişcane care deşi e numai de şaisprezece ani, cunoaşte toate cele şaptezeci şi şapte de şiretlicuri femeieşti.

— Ei, bunătatea ei de treabă! Trebuie să mă hotărăsc! — îşi zise el, apoi deschise brusc portiţa şi nu se opri pînă în pridvor. Era aşa de plin de hotărîre, de parcă l-ar fi trimis maică-sa să ceară împrumut căldarea de fiert magiun.

Dar în faţa uşii se cutremură şi se opri. Bătu în uşă fără vlagă, ca un nătăfleţ, care a uitat după ce-a fost trimis.

Nu se auzea de nicăieri, nici un glas, nici o şoaptă.

Liniştea îl făcu să prindă curaj, aşa că îndrăzni să deschidă uşa şi să intre.

Nimeni, nicăieri, doar lampa ardea vesel.

Trase încetişor uşa după el şi se îndreptă spre bucătărie.

Odată pornit, nu se mai opri la jumătatea drumului.

Cînd însă ajunse la ţintă, i se topi curajul, se opri din nou, ezită, pipăi uşa din faţa lui şi bătu încetişor.

— Intră! Dar vezi să nu cazi în nas.

„Frumoasă primire i se face aici drăguţului fetei" îşi zise el speriindu-se de ciudata poftire şi nu mai ştiu ce să facă. Şi unde mai pui că persoana care rostise această invitaţie amabilă, nu era Eszti, ci tocmai Gondos Dénes.

— Intră, intră! Nu te mai gîndi atîta! auzi în sfîrşit dinăuntru şi glasul lui Eszti, aşa că nu mai avu ce să facă şi se hotărî definitiv să treacă pragul:

— Bună seara!

— Sfinte dumnezeule! — exclamă ascunzîndu-se după uşă Eszti, în timp ce celorlalţi le rămase vorba-n gît de uimire.

— Vai, vai! V-am spus eu că odată o s-o păţim — începu să se jeluiască ruşinată nevasta lui Gondos Dénes. — Credeam că-i Laci, fiindcă el are obiceiul să ciocănească la uşă, de nebun ce e, aşa ca să ne păcălească.

— Trebuia să baţi şi tu mai bărbăteşte — dădu din umeri rîzînd Gondos Dénes, apoi trăgînd scaunul mai lîngă masă începu să-i vorbească:

— De-acu' poţi intra mai înăuntru, fiindcă ăştia o bună bucată de vreme nu mai sînt buni de nimic — zise revenindu-şi în fire amfitrionul. Miska le era aproape recunoscător, pentru această primire de-a-ndoaselea, fiindcă altfel l-ar fi înghiţit pămîntul de marea ruşine ce îl cuprinsese: —

Auzi, să mă duc eu la o fată, tocmai cînd ai casei se așează la masa întinsă, să n-am răbdare să aștept pînă se fierbe mămăliga, pînă ce o mănîncă liniștiți, pînă ce aprind lampa la casa din față... să dau buzna peste ei, ca un besmetic, fără pic de cuviință? — se frămînta el. Și adăugă: — Și tot eu am fost în stare s-o bănuiesc pe fată, să cred că anume a acoperit ferestrele casei dinainte! Ba am mai avut curajul să-mi închipui că Eszti mă așteaptă pe mine în casa din dos — singurul flăcău pe care-l primește... În loc de astea — totul e la locul lui, așa cum e rînduiala lucrurilor pe-aicea; geamurile casei dinainte nu-s anume acoperite și nici în casa din fund nu așteaptă nimeni nici o vizită, ci apa de mămăligă fierbe, masa e făcută, iar în jurul ei așezată familia care ar vrea să cineze în pace și liniște... Și tocmai atunci dă el buzna ca un țărănoi. Frumos s-a mai prezentat, acum cînd le calcă întîia oară în casă... Noroc că l-au confundat cu Laci, fiindcă în felul ăsta tot cei ai casei sînt cu scuzele:

— Am întîrziat puțin cu cina — zise Gondos Dénes, dînd la o parte ziarul. Am venit acasă cam tîrziu... a mai trebuit să descărcăm și carul, ca să nu rămînă așa pînă dimineața... ș-apoi au mai pierdut vremea și muierile, știi cum sînt: dau lucrul una pe alta, și treaba întîrzie.

— Vai de mine, nu-mi mai iese din cap ce primire faină ți-am făcut Miska! — continuă să se rușineze nevasta lui Gondos, dar de data asta rîdea și ea, amuzîndu-se de cele întîmplate.

— S-o lăsăm încurcată, fiindcă eu am venit nechemat și altul se scuză acum — rîse în silă și Miska, și ca să-și ascundă tulburarea își scoase tabacherea, deși abia la portiță aruncase țigara.

— Da' te-ai mirat și 'mneata un pic, nu-i așa? — îl întrebă surîzînd veselă Eszti, ieșind la iveală din dosul ușii. — N-ai îndrăznit să intri de-a dreptul, te-ai oprit în pragul ușii ca un cerșetor cuviincios... — zise ea aprinzînd aschia la focul din vatră, ș-apoi rîzînd, îi întinse lui Miska, de data asta fără să se mai rușineze, — flacăra împăcării.

— Spune drept, dacă n-aș fi deschis eu ușa, n-ai mai fi intrat? — se uită ea adînc în ochii flăcăului în timp ce acesta se întindea după foc.

— Cum de nu? Sigur că intram!

— Atunci de ce n-ai intrat mai din vreme?

— N-am vrut să intru cu țigara... am stat să mai trag cîteva fumuri.

— În cazul ăsta, 'mneatale fumezi cam mult — zise ea arătînd spre țigara proaspăt aprinsă.

— Cînd îmi cade bine și am chef, fumez.

— Vai de nevasta d-tale! Poate strînge de pe acum ouăle pentru țigări...

— Nu fumez întotdeauna așa de mult...

— Da? Numai cînd ai vr-un alean la inimă?

Spre norocul lui, cineva bătu tocmai atunci în ușă și astfel putu rămîne dator cu răspunsul.

— Auzi? Și dumneata tot așa de fără vlagă ai ciocănit — îi dădu un ghiont peste genunchi Eszti, în timp ce se așeză în colțul mesii, pe laiță, în mînă cu andrelele pentru lucru.

— Hai, intră, pramatie, că din cauza ta era să ne facem de rîs — i se adresă lui Laci, pe jumătate rîzînd, pe jumătate mînioasă, mamă-sa, dar în același timp îi era și recunoscătoare, fiindcă astfel n-au rămas de

rușine în fața lui Miska, care a putut auzi cu urechile lui cum are obiceiul să bată la ușă Laci.

Băiatul îl salută cu respect pe Miska, apoi se așeză lîngă taică-său pe laiță.

O liniște neplăcută se răspîndi dintr-odată în odaie, lipindu-se de ei cum se lipește cămașa de spatele omului asudat.

Miska trăgea des din țigară și simțea că în mai multe locuri ale trupului îl supără o mîncărime de parcă l-ar fi năpădit niște furnici cu piciorușe de foc... Ședea acolo ca cel care azi-mîine va veni în pețit, deși își dădea seama că părinții nu bănuiesc încă nimica, sau cel mult ghicesc că acum că a părăsit-o pe Julis, ar vrea să se încălzească la focul lui Eszti, dar nici în vis nu le trecea prin minte că el a părăsit-o pe Julis din cauza fetei lor. Ș-apoi, ce poate el crede despre fata asta? Aseară i-a crezut încă fiecare cuvînt al ei, dar cine-l asigură că în cele din urmă ea n-ar putea să-i păcălească pe toți trei, și pe el și pe Pallos Berci și pe Gondos Pali? Să-i ducă pe toți trei cu muia, convingîndu-l pe fiecare în parte că ceilalți doi sînt cei care așteaptă zadarnic ca să-și pună pană la pălărie cînd vor pleca la oaste? Aseară totul era încă simplu și limpede... dar acum, după ce-a părăsit-o pe Julis și-a rămas singur, parcă totul s-a vestejit, totul s-a încurcat, parcă totul e modelat după chipul și asemănarea lui Pallos Berci. Un lucru e sigur: o fetișcană ca asta, cu ochii abia deschiși, stă de vorbă cu ușurință cu oricine-o fi, nu se uită cine e, ea vrea să aibă drăguți, fiindcă fiecare fată isteață și mai acătării, trebuie să aibă drăguți, unul sau doi sau trei, cu cît mai mulți, fiindcă în felul acesta îi crește valoarea la licitația care va veni. O fată ca asta nu vede în nimeni pe tovarășul de viață de mîine; e o ființă simplă: dacă e iubită iubește și ea... Dar el? El în schimb, chiar și într-o fată de vîrsta ei caută o soție... o soție adevărată, pentru întreaga viață, de aceea se teme de orice... Se știe că cel mușcat de șarpe se teme și de șopîrlă.

Neliniștit, se mișca într-una și se cuibărea pe scaun. Nu-și găsea nicicum locul. Aruncă o privire iscoditoare și lacomă înspre fata care stătea aplecată, cu privirea ațintită asupra broderiei. Era acolo, aproape de ea, îi simțea mirosul... îi simțea mirosul ei de fată și era așa de simplă, și de blîndă și de lipsită de complicații încît părea străvezie, o frîntură de cleștar, albă și dreaptă, ca și cărarea care-i desparte buclele ei frumoase... Totuși, ar fi vrut să știe ce-i cu ea, să vadă în sufletul ei ca să se liniștească, ca să-și dea seama că, chiar dacă nu și-a pus în minte să se mărite, gîndul ei e serios, că îl iubește cu nevinovăția primei iubiri, pe el, și numai pe el, fără un pic de rafinament omenesc, fără joacă, fără cochetărie și că dacă Pallos Berci rămîne ultimul cînd se duce la ei, asta nu înseamnă altceva decît că cineva trebuie să fie cel din urmă, nu pot ieși cu toții, deodată, pe ușă...

Eszti începu un rînd nou la broderie și îndreptîndu-se puțin din spate privirea ei se întîlni cu privirea lui Miska ațintită de atîta vreme asupra ei.

Se uitară unul la altul tulburați.

— Se vede că n-ai de gînd să te măriți — încercă să-și ascundă tulburarea, vorbind oarecum în silă și cu arțag în glas, Miska.

— De ce?

— Păi nu vezi că stai la colțul mesei?

— Dacă nu mă iei 'mneatale, mă mai poate lua altul! — dădu din umeri nepăsătoare și lăudăroasă Eszti, rîzînd în același timp în sinea ei cît e de orb flăcăul care nu vede că ea lucrează tocmai la zestrea ei.

Miska, auzind răspunsul înțepat, simți că îl cuprinde — ca un junghi amar — o aspră certitudine: nu mai este nici o îndoială, nu se mai poate amăgi... Fata îl ia în rîs și pe el ca și pe Pallos Berci, ca și pe Gondos Pali. Cum s-ar zice, îi trage în sorți. Are în mîinile ei trei bani pe care îi amestecă și-i scutură într-una ca să ghicească ei (el, Pallos Berci și Gondos Pali): cap sau pajură? Fata și-a dat seama că are trecere și-acum se ține mai semeață. Ehei, dacă numai ochii lui s-ar fi oprit asupra ei, ar fi fost altceva! Dar de data asta lumea nu stă numai în Akacos Miska, așa că dumneaei îi dă mîna să-i învîrtă și să-i sucească cum vrea ș-apoi să-și rîdă în pumni, mîndrindu-se că asemenea flăcăi în toată firea și-au pierdut mințile după ea. Mai ales că unii și le-au pierdut așa de rău încît și-au părăsit și nevestele de dragul ei... I se părea că o aude rîzînd mulțumită, în sinea ei, dar cu toată această cochetărie, fata își sprijini deodată cu încredere piciorul de scaunul lui, iar genunchii ei se atinseră de cotul flăcăului.

Lui Miska i se urcă dintr-odată la cap sîngele fudul și plin de mîndrie al neamului Akacos-eștilor și-și trase înapoi cotul (cu toate că rotunjimea aceea mică, era așa de plăcut de caldă, ca o pîinișoară scoasă din cuptor). Luase hotărîrea dîrză să-i arate că nu cade așa de ușor musca în zăr cum și-o închipuie o fetișcană încrezută, de șaisprezece ani, oricît de mlădioasă i-ar fi talia și oricît de aurii i-ar fi cosițele...

— N-ai de cît să-l întrebi pe el, — Laci — auzi deodată glasul vesel al lui Gondos Denes și în același timp îl văzu făcînd cu capul un semn înspre el. Laci îl privi în așa fel încît înțelese că întrebase ceva despre el.

— Ei, întreabă-l — își încurajă băiatul Gondos Denes.

— Întreabă-l dumneata, tată.

— Tu ești cel curios, nu eu...

— Eu nu-l întreb —, se înroși Laci, — iar Miska se folosi de prilej să se poarte în așa fel, de parcă nici nu și-ar da seama că Eszti ar fi pe lumea asta.

— Măi Laci, ce vrei să întrebi?

— Ei hai, spune! — îl înghionti taică-său, dar văzînd că Laci și-a pierdut cu totul firea, se întoarse rîzînd spre Miska: — ar vrea să știe că de aceea ai venit așa devreme, fiindcă ai venit să ceri fata?

Miska rîse acru și stînjenit:

— De ce, Laci? Cînd mergi să ceri o fată, trebuie să te duci mai devreme?

— Ei, ei, lasă că băiatul nu vorbește doar așa de florile mărului, auzii și eu că de așa ceva e vorba — se amestecă în vorbă și nevasta lui Gondos în timp ce răsturna mămăliga pe masă.

— Da, asta-i adevărat. Eszti tocmai m-a întrebat cînd vreau s-o iau de nevastă — continuă cu gluma Miska.

— Vai, mincinos nerușinat ce ești — se revoltă fata îmbujorată toată.

— Păi nu așa mi-ai spus?

— Eu atîta am spus: că dacă d-ta nu mă iei, mă poate lua altul.

— Da, așa-i, și eu ți-am răspuns, că de-odată în două marți n-am să te iau, și atunci mi-ai spus tu ce mi-ai spus...

— Vedeți-l cît e de mincinos? — se adresă Eszti părinților ei: — Să știu că nu mă ia nimeni și tot nu m-aș duce după el.

— Să nu te prinzi prea tare Eszti, fiindcă și eu așa am spus de taică-tău, că nu mi-ar trebui nici dacă am rămîne numai noi doi pe lume.

— Da' pe urmă știu că ți-am trebuit... — surîse cu subînțeles, Gondos Dénes.

— Ei da, cu toate că m-am legat că nu-mi trebuie, așa a fost. Nici nu vream s-aud de el cînd a început lumea să ne potrivească... Ăla? ăla nu știe nici să joace, nici să-și petreacă, nici să înebunească muierile, nu știe nici cînta pe sub ferestre; nu știe nimica... Îi trebuie dracului un bărbat, șade-acasă nătăfleț de ăștia... Da, așa ziceam. Dar pe măsură ce mi se împlinea mintea, descopeream că un astfel de bărbat e bun ca să faci cu el tovărășie pe viață; dacă te măriți cu el căsnicia nu se-ntoarce cu fundu în sus cît ai bate din palme; după alintare nu vine cearta și bătaia.

— Da, da, mai tîrziu ți s-a copt mintea și nu ți-ai mai luat nasul la purtare — puse punct discuției Gondos Dénes, dar femeia schimbă punctul în virgulă, și vorbi mai departe:

— Ș-apăi, așa a rămas o viață întreagă, ca jăratecul sub spuză, nu m-a dus niciodată la joc. Pe noi nimenea nu ne-a văzut umblînd braț la braț, fiindcă dumnealui a fost de părere că muierea și copiii așa trebuie să-i iubești, ca să nu știe că ții la ei.

— Ei, deștept om! se uită la el Miska plin de sinceră admirație și-și propuse să-și însușească în totul principiile lui.

— Așa cum v-o spun... și dacă veni vorba, eu pînă în ziua de astăzi nu știu dacă mă iubește, fiindcă mie niciodată nu mi-a spus-o, nici cu un singur cuvînt...

— Ai vrea să-ți declar dragoste în locul ăsta, tu nevastă? — se aplecă punîndu-și coatele pe masă, Gondos Dénes, cu o față în așa fel schimonosită de parcă ar fi gata să facă marea mărturisire...

— Ia-n, uită-te la el! Crezi c-ai fi în stare? — rîse ea de el și cu asta se așeză la masă, în timp ce Miska, cuviincios, se retrase cu scaunul mai la o parte, iar apoi, dintr-odată se ridică și se mută pe laiță:

— Dacă ași fi în stare? căzu pe gînduri, Gondos Dénes, ș-apoi luă în mînă o felie de mămăligă și pipăind-o, zise cu șiretenie: — Vezi nevastă, asta e mămăliga cea bună, nu-i nici moale, nici tare, nu-i fierbinte, dar nici rece nu e. Nici gogoloașe nu sînt în ea și-i arătoasă și la culoare... cu alte cuvinte, e tocmai așa cum erai tu cînd erai fată... — și începu să rîdă cu poftă, bucuros că a scăpat destul de ușor de obligația de a-i face declarații.

— Ei vedeți? — se adresă nevastă-sa către tinerii care se înseninară și ei — așa-mi declară dragoste scumpetea mea de bărbat...

— Păi, nu e bună mămăliga asta, Laci? se adresă el băiatului său, luîndu-l ca martor. — Cea de azi dimineață n-a prea fost nimerită. Așa-i?

— Cea de dimineață a fost cam tare.

— S-a prins pieliță pe ea încă din oală.

Făcu o mică pauză apoi își privi lung și cu plăcere fata îmbujorată:

— A avut treabă la fîntînă, a spălat sau așa ceva... — făcu el semn spre Eszti — așa că a fiert prea mult apa și s-a prins mămăliga de oală. Noroc că a pus apoi apă în lapte... că altfel muream de sete...

— Ungurul cînd mănîncă, nu vorbește — îi întoarce Laci tatălui său vorba cu care acesta îl bătea mereu la cap pe el. Eszti, vioaie, profită recunoscătoare:

— Așa-i! Ăsta-i curatul adevăr!

— Bine, atunci nu-mi mai bat gura nici eu.

Familia își continuă cina în liniște.

Miska se răzimă de spătarul laiței și privea cu plăcere și cu satisfacție tulburarea ce îmbujorase ca focul obrajii acestei fete mîndre și încrezute. Speranța începu să mijească din nou în el că tot ce i-a trecut prin gînd despre această fată, n-a fost decît rodul închipuirii lui întortochiate, că poate el e de vină pentru toate aceste complicații, și că în realitate lucrurile sînt cu totul altfel: simple, curate, liniștitoare, așa cum le simțise el ieri seară. Familia îl primise foarte bine, parcă nici nu-l considera străin. Au vorbit în fața lui despre căsnicia lor, ca în fața unui membru al familiei. Nu s-au sfiit să spună nici adevărul și nici părerile: muierea trebuie iubită în așa fel în cît să nu-și dea seama despre asta. Copiii nu trebuiesc desmierdați, iar fetelor să nu le faci declarații de dragoste și să nu le arăți că ești nebun după ele, că-i vai de tine, oricît de falnic flăcău ai fi... Așadar, totul trebuie făcut după chipul și asemănarea lui Gondos Dénes... Acum era bucuros și nici decum rușinat că a venit așa de devreme la familia fetei. Ar fi fost păcat să piardă prilejul de-a învăța această lecție și de a putea arunca o privire asupra vieții familiei... Nu se poate ca într-un astfel de mediu familiar Eszti să fi devenit așa de rafinată, cum și-a închipuit el. Ar fi mai bine dacă fata și-ar fi pierdut capul după el, și ar sta tot timpul în cîrca lui în așa fel încît să nu mai poată scăpa de ea nici pentru o clipită? În două zile s-ar plictisi de ea. Fata era, într-adevăr, mîndră și semeață, glumeață și șireată, dar nu avea rafinamentul născut din socoteli ascunse, al femeilor interesate... Cît de frumos și cu cîtă sfială știa ea să se îmbujoreze în clipele cînd taică-său îi amintea drumurile ei la fîntînă și fiertul mămăligii. Se vedea pe ea că era cuprinsă de bucurie tainică la gîndul că părinții ei vedeau ce vedeau și că totuși nu erau contra cu nimic, ba dimpotrivă, aprobau totul, și nu erau supărați că din cauza lui turnase apă peste lapte...

— Dar ai tăi ce mai fac, Miska? — se răzimă de spatele scaunului Gondos Dénes, scoțîndu-și tabacherea cu plăcerea marilor fumători care parcă nici de mîncat nu mănîncă spre a se sătura, ci numai ca să aibă prilejul ca pe urmă să guste o gură de tutun.

— Ei sînt acum la ședință — îi răspunse Miska în timp ce urma întocmai exemplul lui Gondos Dénes pînă și în felul cum își aprindea acesta țigara.

— Ședință de partid? — întrebă Gondos ridicîndu-se să ia foc de la sobă, fiindcă un țăran gospodar cînd arde vr-un foc prin apropiere — niciodată nu strică un chibrit degeaba.

— De aia trebuie să fie, că altfel n-ar fi bătut toba — clarifică problema răspunzîndu-și și sie însuși, Miska. — A sosit tovarășul Agoston, el ține ședința — adăogă, ca să dreagă dovada de dezorientare pe care o dăduse mai înainte, apoi se aplecă să ia foc de la țigara stăpînului casei, pe urmă se îndreptă, trase un fum, privind cu coada ochiului capătul aprins al țigării și cînd văzu că arde mulțumitor, mai trase încă odată adînc din ea, apoi dădu drumul fumului formînd un nor alb în dosul căruia își plimbă încîntat privirile pe formele fără de greș, frumoase și pline ale

fetei care se ridicase de la loc și începuse să strîngă masa... — Ehei, o fată ca asta-i tare greu s-o iubești, așa ca ea să nu afle!

— S-ar putea să aibă ședință despre colectivă, după cîte am înțeles din vorbele lor — continuă să vorbească, împărtășind această noutate ostentativ, fiindcă-și dădu seama că Gondos Dénes îi urmărea zîmbind privirea pe care el și-o uitase asupra fetei.

— Vreau să înceapă colectiva?

— S-ar putea.

— Să vezi atunci hărmălaie!

— O să fie din plin.

— E-adevărat că celor ce-s contra li s-a cam lungit nasul: pe ai lui Andras Andras i-au dus la „reeducare", iar lui Gondos Pal i-a cam scăzut vaza de cînd ai făcut tu stînga împrejur... Și pe urmă, ce, aia e un fleac, că din China au început să-l scoată pe Ciung-kai-și — luă el ziarul de pe rama ferestrei în timp ce aducea vorba despre politica lumii. Cîteva săptămîni și Ciung-kai-și o să fie cal-ciung-și el...

— Cal-ciung? — repetă rîzînd Laci, amuzîndu-se cît de curios pronunță tatăl său numele chinezului.

— Așa-i mai pe domnește — cumetre Laci — își instrui el glumind, copilul, și în timp ce se răzimă din nou în coate, mai trase una din țigară, apoi dădu din cap: — Ce dumnezeu, oameni buni dacă se reped una bună la căruța ciungului praf și pulbere se alege de el...

— Aia-i sigur, — dădu din cap Miska cu competență, parcă ar fi citit din palmă întreaga situație politică a Chinei, deși el nici ziare nu prea citea, iar mintea lui nu-i stătea la politică, ci mai curînd la mîndreța aceea de fată care acuma spăla vasele... Acolo-s atîția oameni, că e greu pămîntul — adăugă el (dacă Gondos Dénes a spus că-s mulți, așa trebuie să fie) — și nu mi-ar place deloc să mă pună pe mine responsabil cu hrana lor, — își sfîrși vorba și mulțumit de întorsătura care a dat-o discuției își balansa picioarele mîndru că Eszti a putut vedea cît e el de competent în politică și că se pricepe pînă și la situația din China, chiar și așa pe nepusă masă.

— Da, sînt mulți, și cînd or începe culii să împingă căruța, pot să tot pună ceilalți pietroaie în fața roților.

— Așa e! Într-atîția oameni se găsesc și mulți culaci! — își dădu cu părerea Miska, în timp ce Gondos Dénes surîdea molcom în sinea lui, că flăcăul a confundat pe bieții culi ai chinezilor cu culacii noștri.

— Sînt acolo și culaci destui, dar tu de data asta o pățișsi cu culii chinezi ca și nașa mea Reki cu „ștatariu"-l.

— De ce? Ea cum a pățit-o?

— Odată, în patruzeci și patru, s-a apucat și ea să spună: „auzit-ați c-au bătut toba să vin Rușii?"

Rîse și Miska, parcă ar fi înțeles gluma, rîse ca nu cumva să rîdă ceilalți de el și dacă nu se rușină de-a binelea și definitiv, se datora numai împrejurării că-și dădea seama că, spre norocul lui, Eszti era cu totul cufundată în spălatul vaselor, iar nevasta lui Gondos nu auzise nimica din toată povestea, fiindcă în clipa aceea se întorcea din casa dinainte.

— Tu ai lăsat lumina aprinsă în casa dinapoi, Eszti?

— Vai, cred că eu — răspunse îngrijorată Eszti, gata să alerge s-o stingă.

— Nu te mai duce nicăieri, am stins-o eu... Lasă-le celelalte în seama mea... Vezi, c-am aprins lampa în casa dinainte — adăugă ea liniștită. Eszti șterse și ultima lingură, apoi se apropie de laiță și luîndu-și lucrul de mînă, i se adresă lui Miska:

— Dacă vrei, putem merge în casa dinainte.

Miska se ridică izbăvit, bucuros că se sfîrșește cu politica și că în loc să vorbească de treburile lumii, acum se putea duce să stea de vorbă cu fata între patru ochi, îndeletnicire mult mai serioasă și mult mai plăcută.

IV

Miska trecînd împreună cu fata în casa dinainte, care era anume pregătită pentru a primi „vizitele" flăcăilor, era răscolit și cu inima oarecum înghețată de teamă și de așteptare.

Erau numai ei doi acolo; fata era mai frumoasă, mai fermecătoare ca niciodată. Era albă și curată din tălpi pînă în creștet, ca o lăcrimioară. Obrazul ei ca spuma de moale era îmbujorat ca merele coapte iar ochii ei jucăuși a căror privire era plină de nevinovăție, erau de un albastru profund. Miska însă parcă n-ar fi intrat în casă cu o fată blondă și încîntătoare, ci doar cu lumina gălbuie a lămpii, nici nu o băgă în seamă, se îndreptă spre laiță — parcă singurul lui scop în viață ar fi fost să stea jos, cît mai curînd... Abia după ce se așeză își ridică privirea spre fata care stătea încă în picioare.

— Nu acoperi fereastra? — întrebă el cu glas răgușit, plin de îndoială și nerăbdare.

Eszti își deschise ochii mari și se uită la el:

— De ce s-o acopăr?

Miska tăcu, nemulțumit că Eszti nu i-a ghicit gîndul:

— Păi... ca să nu-și mai vîre și altul nasul aici, bolborosi el într-un tîrziu.

— Vai, Miska, da' cum de te și poți gîndi la una ca asta? — protestă fata înroșindu-se.

— De ce? se auzi din nou vocea și mai răgușită și mai aspră a flăcăului. — Sau — poate aștepți și pe altul?

— Doamne, dumnezeule, ce întrebări îmi mai pui! Cum să n-aștept, că doar sînt încă fată fecioară! Nu mă pot închide în casă!

— Nici chiar dacă eu de-acum încolo n-aș mai umbla decît la voi? — întrebă Miska din ce în ce mai pretențios și vindicativ.

— Vai de mine, ce întrebare e asta?

— Vasăzică, nu?

— Nu pot face asemenea lucruri, — îi spuse cu glas blînd și rugător Eszti.

— Ba poți, dacă vrei! Dar dacă nu vrei, e cu totul altă poveste! — își întoarse el privirea jignit.

— Vai de mine, cum nu poți înțelege: o fată cinstită nu poate face una ca asta...

— Vasăzică... n-ai încredere în mine? —

— Vasăzică 'mneata astfel măsori încrederea? — îl privi Eszti desnădăjduită, neputîndu-și da seama ce s-a întîmplat cu Miska dintr-odată.

— Astfel! De te-ai încrede în mine, și dacă într-adevăr în afară de mine n-ai mai avea pe nimenea n-ar trebui să-ți fie teamă de ce se va întîmpla, cînd s-ar afla că nu mă primești în casă decît pe mine.

Eszti îi răspunse printr-o privire tristă și plină de mîhnire:

— Îmi pui în cîrcă lucruri care nici prin minte nu mi-au trecut vreodată.

— Cu atît mai mult. Dacă ai încredere în mine, atunci de ce nu-ți este destul să umblu numai eu la voi?

— Fiindcă... — se chinuia Eszti să-l lămurească — fiindcă... înțelege, nu se poate... nu-i frumos.

— Nu-i frumos? Sigur, tu mai bine mori decît să te lași de ceilalți! Așa-ți place, să înebunești pe cît mai mulți după tine! Prea te-ai încrezut... Unul singur nici nu-ți mai ajunge! Ei da! Desigur! Acuma poți alege! Îmi pare bine că știu.

— Ce știi?

— Că nici eu nu sînt mai mult pentru tine decît oricare altul. Unul, dintre cei mulți, sau poate nici atît. N-avea nici o grijă: din partea mea și de-acum înainte poți să-l ții cel din urmă pe Pallos Berci. N-o să vă mai tulbur întîlnirile! — făgădui el aspru și hotărît, gata-gata să se ridice și să plece.

Eszti căzu din uimire în uimire, privind descurajată și dezorientată fața tot mai încruntată a flăcăului. Nu spuse nimic, nu se împotrivi, nu se răzvrăti, ci-și văzu mai departe, tăcută, de lucrul ei de mînă. Abia trecuse de șasesprezece ani, abia începuseră s-o considere fată fecioară și ea să înceapă de pe acuma să agațe la pieptul flăcăilor florile cu cotorul în sus? Nu, ea nu vroia să se macine, să se uzeze, nici să înșele lumea, după cum nu vroia nici să înebunească flăcăii după ea cu zecile. Dar ferestrele casei totuși nu le putea întuneca în serile cînd merg flăcăii la fete. Cum poate fi cineva așa de lacom și de hrăpăreț? Abia azi dimineață își părăsise nevasta și seara ar vrea ca fereastra ei să fie întunecată. Adică ea să nu mai vorbească cu nimenea, niciodată? La asta se gîndește el, în loc să se folosească de cele cîteva clipe ce le mai aveau pînă ce vor sosi și ceilalți flăcăi, și s-o îmbrățișeze și s-o sărute, cum a îmbrățișat-o și sărutat-o cu o seară înainte? Dar el nu-și dădea seama de nimic și ședea acolo bosumflat că ferestrele ei sînt luminate.

Miska se simțea chinuit și ne la largul lui în această tăcere încordată și plină de sămînță de arțag.

Stătea acolo tăcut, nu se gîndea și nu făcea nimic! Cel puțin dacă s-ar putea certa puțin! Dar cu fata asta nici nu se putea fiindcă se părea că ea nici nu-l bagă în seamă, de vreme ce nu rostea nici un singur cuvînt împotriva celor spuse de el despre Pallos Berci. Sau poate credea că ieșirea lui a fost așa de nedreaptă încît nici nu merită să-i răspundă? Sau — da, da! asta era — fiindcă ieșirea lui fusese întemeiată? Dacă mai ședea aici, dacă mai întîrzia în casa fetei era numai ca să se convingă cum stau lucrurile. Ar putea el — nu-i vorbă — să stea și pentru alte cele, — și-ar putea petrece timpul mai plăcut, fiindcă dorul de fată îl mistuia mai rău decît toate durerile din lume... Că doar abia a sărutat-o, abia i-a cunoscut gustul, și unde mai pui că își dădea foarte bine seama că după ce va pleca la armată îi va părea tare rău că a lăsat nefolosite clipele astea, dar cu toate acestea nu se clintea din loc, ședea ca o stană de piatră, îmbufnat, superior, aproape tronînd, tronînd acolo la capătul laiței, ca un rege neîncoronat și nepieptă-

nat al mîndriei bărbătești... Dar ce mai așteaptă ? Să vină și ceilalți, să se isprăvească cu o clipă mai devreme cu aceste tăceri enervante și neplăcute ? Sau poate aștepta ca fata să se ridice de pe scaun, să se așeze lîngă el și să înceapă să-i toarcă frumușel și blînd la ureche, ca o pisicuță : „Micul meu Miska baci nu-i așa că nu ești supărat ? Hai, te rog, nu fii supărat !“ — Iar el să devină din ce în ce mai rece și mai neînduplecat, fata să continuie să-l roage, să-l împace, să-l îmbrobodească iar el să se supere, și mai tare, să se încrunte tot mai fioros pînă cînd mîndria fetei ar refuza să se mai umilească și atunci, în ultimul moment, înainte ca fata să se încăpățîneze de tot, să se împace... brusc... dintr-odată... și totul să reintre în normal ? Da, cam așa ceva ar dori el, dar fiindcă fata era mult mai mîndră și mult mai încăpățînată decît să procedeze în acest chip, el aștepta nerăbdător să vină ceilalți și să înceapă să se aleagă apele.

Ca de atîtea alte ori cînd era la strîmtoare, și de data aceasta se mîngîia cu fumul amețitor al tutunului : aprinse țigara, și se învălui în rotocoalele pe care le scotea din gură fără să mai înghită fumul în piept. Acum era într-adevăr așa ca un atot puternic stăpîn, care tronează acolo sus printre nori. Privi trist și rîvnitor obrazul mătăsos al fetei. Încercă să-și aducă aminte care parte a obrazului i-a sărutat-o aseară, și care i-a rămas nesărutată ? Se gîndi apoi cît ar fi de bine dacă acum ar putea împlini lipsurile de ieri... bineînțeles dacă ferestrele ar fi acoperite... dar tocmai asta e, că nu erau. Lumina lămpii pîlpîia, poate fiindcă se plictisea și ea de această ședere și liniște fără noimă... Sau poate ochiul luminos al lămpii a clipit către flăcăii care trebuiau să vină ? Le-a făcut semn să nu se mai lase așteptați, că doar pe cei din casă nu-i mai tulbură nimeni și nimic, ei nu mai au nici un alt gînd, nici o altă vrere decît să se încerce : care pe care —, cine din ei doi, ea sau el, are oasele spinării mai vîrtoase și mai drepte și care poate ține capul sus mai îndelung.

Într-un sfîrșit, se auzi portița pe care intră cineva.

Amîndoi își ațintiră urechile, ușurați, întîi înspre curte, apoi înspre pridvor : șușoteli, frînturi de vorbe aducînd freamăt de îndoieli și nedumeriri, iată ce se înțelegea în casă, din tot ce auzeau. Desigur cei de afară se îndemnau unul pe altul, care să intre cel dintîi iar după ce-l alegeau și deci avea cine să-i introducă în casă, se certau care să intre ultimul — fiindcă nici la urmă nu voia să rămînă nici unul. Dacă ar fi căzut asupra lor în acea clipă razele unei lumini, toți ar fi luat-o la fugă, fiecare în altă parte. Dar ușa se deschise și intră Sos Iancsi. Pînă cînd să se desmeticească, cei rămași afară închiseseră repede ușa și în urma celui intrat, care dîndu-și seama într-o clipită că a fost păcălit, apucă zadarnic clanța cu amîndouă mîinile încercînd să deschidă, dar ceilalți țineau de ușă așa de tare că nu era chip nici să o miști. Ce era să facă ? Trebui să rămînă acolo, stînd în picioare, neajutorat, molîu ; curajul său de a ieși între oameni pe care-l avea cînd se simțea între cei de-o seamă cu el, lăudăroșenia lui, se evaporaseră într-o clipită ; flăcăiandrul fudul de adineaori s-a transformat tot așa de repede într-un țîngău tont și fîstîcit precum i s-a schimbat și glasul din „gros în subțire“.

— Ce-i mă Iancsi ? Te-au tras la sorți ! — i se adresă cu grabă Eszti ca să-l ajute să iasă din încurcătură.

Iancsi ar mai face cîțiva pași înainte și nu i-ar mai face după cum nu știe nici ce să facă cu mîinile : să și le vîre, sau să nu și le vîre în

buzunar ? Spre norocul lui, ortacii rămaşi afară nu s-au gîndit să-şi petreacă toată seara în pridvor, aşa că începură să se strecoare în încăpere unul cîte unul, clipind din ochi, cu deosebită cuviinţă, şi cu atîta blîndă nevinovăţie şi cucernicie, de parcă abia s-ar fi şters pe buze de urmele laptelui care l-au supt.

Era aceeaşi ceată de flăcăiandri din faţa căreia se ascunsese Miska în dosul porţii. Erau toţi de o vîrstă cu Eszti, nişte ţîngăi necopţi, care nu vroiau să rămînă în urma fetei leat cu ei, nu vroiau nici decum să se împace cu gîndul că orice-ar face totul e degeaba : fata-i fată ; fată fecioară, de măritat, iar ei... — nişte copilandri care mai trebuie să crească.

Flăcăiandri trecură unul cîte unul prin faţa lui Miska şi dădură mîna cu el foarte ceremonios ; luaţi aparte, fiecare din ei avea privirile aşa de blînde de părea nevinovăţia întruchipată. În felul în care dădea însă mîna, începeau să strecoare ceva din mîndria şi fălnicia pe care rîvneau s-o aibă şi ei, a adevăratului flăcău (fiindcă la vîrsta asta trebuie să se ştie că are foarte mare însemnătate pînă şi cît de tare ştie fiecare să strîngă mîna celuilalt). După ce dădură mîna cu Miska se traseră mai înspre fundul încăperii, înspre pat. Unul din ei scoase un pieptene şi încercă să-şi netezească părul, care-i stătea ridicat ca o creastă de cocoşel, un altul îşi răscoli buzunarele căutînd capete de ţigări rătăcite sau ascunse. Acum că erau adunaţi din nou laolaltă, numai ei de ei, pe faţa fiecăruia se putea citi cît erau de stăpîniţi de dorinţa de a face năzdrăvănii, de a se da în tărbacă, de a vorbi măscări, în sfîrşit de a face ceva neobişnuit, de a se lua la întrecere unul cu celălalt. Nu-şi mai încăpeau în piele, se mişcau, se întindeau, chicoteau. Fiecare din ei vroia să fie el cel mai îndrăzneţ, cel mai dezmăţat şi cel mai dat dracului.

Expresia feţelor lor care acum cîteva clipe erau încă pline de cuviinţă, se schimbase cu totul. Flăcăiandrii rîdeau îndrăzneţ şi sfredelitor spre fata şi spre flăcăul venit la ea, care şedea încruntat. Erau mîndri şi mulţumiţi că au putut tulbura în felul acesta fericirea de a fi împreună a celor doi. Nici unul din ei nu intră în vorbă cu cei pe care i-au găsit în casă. Se mulţumiră să stea la locul lor, fără grai. Îşi băgară capetele unul într-altul, şopteau şi rîdeau crud ba cîte unul care stătea mai departe de grup le făcea celorlalţi fel de fel de semne cu piciorul, alţii priveau cu smerită şiretenie spre Miska şi Eszti, apoi rîdeau pe înfundate lăfăindu-se la locurile lor, rîdeau de parcă nechezau.

Miska se uită la ei din ce în ce mai furios — dar şi mai urît se uită la Eszti : „Ei, asta ai vrut-o ? Ca să fiu şi eu aici şi totuşi să nu fiu ? Le dai drumul ăstora să intre în casă, să vie la voi de trei-patru ori pe săptămînă, numai ca noi doi să nu putem rămîne singuri ? Asta ţi-a lipsit ? Preferi ca ăştia să se zbenguiască veşnic pe-aici, în loc să fi acoperit fereastra ? De-acum poftim, du-te din partea mea, îţi poţi petrece cu ei chiar pînă la ziua de apoi".

Flăcăul luat la oaste cu cît se încrîncena mai rău, cu atît se încurca mai tare şi cu atît simţea că se face de rîs în faţa acestor feciorăşi, care abia dădeau tîrcoale bărbăţiei. Cu ăştia să umble el împreună ? Cu ăştia să aibă el acelaşi drum, la aceeaşi fată ? Din cauza ăstora nu vrea Eszti să-l primească numai pe el singur ?

— Eszti, fii bună, dă-mi o cană de apă, n-o să-ți pară rău — zise deodată unul dintre „țingăi", iar fata nebănuind nimic, se ridică să-și îndeplinească datoria de gazdă.

Eszti îi aduse apa, i-o dădu, flăcăuașul o bău, dar cînd să înapoieze ulcica goală, o apucă pe fată de mînă și-o strînse în brațe.

— Ia să văd, de unde-ți cresc picioarele — începu el s-o înghesuie, dar într-o clipită, Eszti trecuse în brațele altuia. — Are de ce se rotunji palma cînd te prinde pe tine! — exclamă al treilea încercînd să-i mîngîie sînii. Acum, că erau împreună cu toții, se învălmășeau agitați să nu scape prilejul de a se înfrupta din vre-o bunătate; fiecare din ei știa ce să facă și unde trebuie să pună mîna... Dar dacă vr-unul ar fi fost singur-singurel lîngă Eszti, s-ar fi înfricoșat de tot de i s-ar fi oprit pînă și răsuflarea, iar dacă fata l-ar fi sărutat — ar fi tremurat din toate balamalele. Chiar și așa, Sos Iancsi își retrase îngălbenit mîinile de pe genunchiul fetei, și cu aceasta Eszti reuși să scape. Ea evadă din mîinile lor îmbujorată și răvășită, fără pic de supărare sau mînie; și dîndu-și seama cu semeție de maturitatea sa rîdea cu superioritate de prietenii din copilărie: — Ia-n te uită la puștii de ei! Flaimucilor! Abia v-ați vîrît cămașa în pantaloni! Atîta-i tot ce știți? — Băieții care cu cîteva clipe mai înainte erau încă tare viteji, acum se lihăzeau unul către altul, pleoștiți și opăriți; Fiecăruia însă, îi părea rău în sinea lui că n-a profitat mai temeinic de-un prilej așa de bun.

Miska se forță să rîdă cu compătimire. Suflă fumul țigării înspre fata care se îndreptă spre locul ei aprinsă de învălmășeala jocului. În străfundurile rîsului flăcăului erau însă așezate, precum se așează zațul din cafeaua cu lapte, straturi, straturi de simțiri negre și întunecate: — Lasă, lasă, tu fată, o să-ți mai pară ție rău! Fă-ți mendrele cît vrei. Joacă-te, hîrjonește-te, aprinde-te, laudă-te arătînd lumii că în afară de mine aleargă după tine o droaie de bărbați. Fă să ți se urce prețul, ca la licitație, dovedește-le tuturor că eu nu-ți țin nici de cald, nici de frig... Da, da, n-ai nici o teamă, într-o zi vei plăti cu vîrf și îndesat tot amarul care mi l-ai cășunat în seara asta...

— Hapciu! — strănută fata înțepată la nas de-un miros iute și usturător de boia prăjită. Curînd îi dădură și lacrimile și începu să simtă că-i arde gîtlejul și că se îneacă.

Flăcăiandrii cu niște mutre pline de nevinovăție, se înghionteau. Miska însă, știa, își aducea aminte de cînd a fost și el de vîrsta lor, că ei sînt cu musca pe căciulă: puseseră boia iute pe soba încinsă ca să-l afume pe sub nas pe feciorul acela mare și mai bătrîn ca ei, care în loc să umble la fete de seama lui, sau la nevestele ușuratice, — stă să strice aerul aici la fetișcana asta dospită din același aluat și în același timp cu ei. Era un fel de răzmeriță, de răscoală a lor, pe care o exprimau cu ajutorul boielii prăjite, răzmeriță care judecată cu logica vîrstei nici nu era cu totul lipsită de îndreptățire: doar de cînd au ieșit întîia oară pe portița casei, tot împreună au umblat, împreună au păzit gîștele; împreună s-au jucat de-a botezul, joc la care apa îndulcită a ținut loc de băutură, păpușa din zdrențe a înlocuit pe noul născut, iar Sos Iancsi a făcut pe preotul; împreună s-au jucat de-a căsnicia, încuscrindu-se și încumetrindu-se, după cum tot împreună țiuiau și alergau în curtea școalei; în aceeași ceată au fost cînd au spart geamurile, împreună au suferit pedeapsa dată de învățător care i-a pus în genunchi, ca apoi certîndu-se să-și smulgă unul altuia

părul, iar mai tîrziu tot împreună au încercat primii paşi de joc la horele din cele şuri ale satului, învăţînd cum să joace ca să nu se calce pe picioare şi tot laolaltă s-au dat de-a huţa în leagănele atîrnate de grinda şurii (cînd fetele îşi strîngeau rochiţele între genunchi, iar băieţii aruncau priviri furişe pe sub fustele învolburate de curentul de aer) ; din ceata lor şi-a ales fiecare primul drăguţ, şi prima drăguţă, ca acum, cînd au ajuns la cea mai plăcută parte a vremii petrecută împreună, cînd băieţii au ajuns ca la hora din sat să plătească şi ei taxa de flăcău, iar fetelor li s-au rotunjit sînii — să vină feciorii ăştia mari şi bătrîni, care au trecut şi prin recrutare şi dintre care unul şi-a lăsat ibovnica, iar altul nevasta, şi să se aşeze tam-nesam la masă, de parcă ar fi tot la ei acasă şi să se uite la ei cu priviri care ar vrea să lase să se înţeleagă că pe-afară fiind mai larg, locul lor ar fi acolo... adică ei care au crescut împreună cu Eszti să umble la fetişcanele care se joacă încă cu păpuşi de cîrpă şi care-s atît de firave şi de mici, încît nimic pe lume n-ai ce să prinzi, cînd pui mîna pe ele...

Punînd boiaua pe foc ei se gîndiseră şi la Eszti, nu numai la Miska. Era o ameninţare ascunsă care voia să zică : bagă de seamă, dacă nu te ia nici unul de nevastă, cînd vei fi fată bătrînă vom umbla şi noi la alte fete, tinere şi proaspete, aşa cum eşti tu astăzi, şi oricît te-ai tîngui — nu ne va păsa...

Boiaua o înecă de-a binelea pe Eszti : tuşea şi sughiţa, era îmbujorată toată. Cu faţa chinuită şi înlăcrimată, se îndreptă grăbită spre uşă s-o deschidă, să intre puţin aer de toamnă, bun, curat, şi proaspăt.

Cînd se deschise uşa, afară în pridvor se iscă o spaimă şi o învălmăşeală de parcă ar fi fost prins asupra faptului un hoţ de cai.

Pallos Berci care era mai aproape de uşă şi cei doi prieteni ai săi nu mai avură timp s-o şteargă.

— Ce fel de flăcăi sînteţi că nu îndrăzniţi să intraţi ? izbucni în rîs Eszti, la gîndul că astă seară trebuie să deschidă uşa fiecărui vizitator.

— Se poate să nu intrăm, dacă ne aşteptaţi cu uşa deschisă ? — răspunse Pallos intrînd şi strîngînd-o pe fată de mijloc.

Eszti se lăsă îmbrăţişată, ba găsi aşa de naturală această îmbrăţişare încît se şi lipi puţin de el, dar apoi, „din întîmplare", îşi aruncă privirea spre Miska.

Pallos Berci făcu şi el la fel. Abia acum îl zări pe Miska. Stătea locului şi se uita la ei încruntat.

Cîteva clipite privirile lor se înfruntară în tăcere.

— Servus Miska !

— Servus Berci !

Îşi strînseră mîna provocător şi aspru. Nici unul din ei nu era făcut din mămăligă. Amîndoi părăsiseră pentru această fetişcană abia înmugurită, cîte-o femeie zdravănă şi frumoasă.

Amîndoi se întreceau acum pentru ea.

Şi fetişcana ? Ea ce făcea ?

Surîdea, desfătîndu-se în sinea ei. Îi plăcea rivalitatea : rivalitatea dintre fostul bărbat al lui Szabo Ilus şi fostul ibovnic al lui Gondos Iulis. Nu se putea împotrivi unei ciudate şi mistuitoare tentaţii de a-şi rîde puţin de ei, de a-i face să se aprindă, de a le trezi pornirile, doar aşa, din joacă. Ar putea-o face liniştit fiindcă e sigură că Miska nu o iubeşte decît pe ea şi că şi ea numai şi numai pe Miska îl iubeşte. Dar aşa-i în dra-

goste: dacă la momentul potrivit apare un Pallos Berci oarecare, e greu ca o fată să se dea înapoi și să nu încurce puțin iețele...

Incepu jocul bine dispusă și înviorată. Căuta să fie pe placul flăcăilor ce veniseră la ea. Pe fiecare îl trata în așa fel de parcă el ar fi cel ales: se lăsa îmbrățișată, din cînd în cînd li se așeza pe genunchi. Numai la cei doi, la cei doi pe care voia să-i bage în draci, nu le dădea nici o atenție, nu le arunca nici o privire, de parcă nici nu ar fi fost de față. Nici lui Miska, nici lui Berci. Pe Miska nu-l băga în seamă ca să simtă că oricît ar fi apa de apă nu ajunge să dai din cot ca să se umple cofița de la sine — își zicea ea gîndindu-se la Miska care din prima seară ar fi vrut să-l aștepte într-o casă, cu ferestrele acoperite. Dar nici la Berci nu se uita cu ochi dulci, ba îi ocolea pînă și privirea, ca Miska să-și dea seama că dacă ea nu și-a acoperit ferestrele, nu înseamnă că pe Pallos Berci îl primește bucuroasă și zicîndu-i: — Bine-ai venit micul meu Berțișor.

Se juca cu focul, dar în așa fel încît să nu se iște nici o primejdie.

Lui Miska îi era însă deajuns și atîta ca să se înmormînteze într-un nor des de fum.

— Pun pe cinci! îi anunță el pe ceilalți jucători (fiindcă împreună cu Pallos Berci și cu doi prieteni de-ai acestuia începură să joace cărți). Intre timp încerca să-și roadă mustața, dar ea nu-i ajungea pînă în gură. „Așadar, amîndoi sîntem deochiați! Nici pe Berci nu-l bagi în seamă — nici pe mine. In loc să-i desconsideri pe toți ceilalți și să vii în brațele mele, tu nu-i vezi decît pe ei, nu te ocupi decît de ei, iar pe noi doi ne dai la o parte. Ce vrei să ne-arăți? Că sîntem de-o potrivă? Că și Berci e tot atîta pentru tine cît sînt eu?"... Atîta înțelegea și el că dacă fata ținea cu orice preț să-i arate cuiva că nu-l ia în seamă — nici cît pîrleazul dintre grădini — asta însemna că inima ei bate pentru acela de trei ori în loc de odată.

— Pun și eu cinci! — interveni Berci ridicîndu-și privirea din cărți. Era bucuros că poate ține tot atîta cît Miska și că pînă și în jocul de cărți se putea întrece cu el.

— Ce-i ultima carte? — întrebă dușmănos Miska.

— Ultima? Un nouă de toată frumusețea! Și ce-i tromful? *) — o lăsă el mai moale pentru că ultima lui carte era un șeptic.

— Verde fiindcă nu se vede, scoase Pallos triumfător craiul de ghindă, apoi se uită batjocoritor sub masă: — Căutați-vă loc, pe-aici pe undeva.

Miska, în lipsă de tromf își depuse singurul crai ce-l avea peste craiul de ghindă al lui Berci, apoi își dădu și celelalte cărți și chiar și asul de roșu pe care îl ținuse ca rezervă.

Prezicerea se împlini: pierdu într-adevăr!

— Să nu-ți pară rău, Miska. Se vede că ai noroc în dragoste, rîse batjocoritor Pallos Berci, dar asta nu însemna deloc că el n-ar fi vrut ca Eszti să se pituleze lîngă el. Dacă n-o făcea de dragul lui, îi părea cel puțin bine, că fata nu-i dădea atenție nici lui Miska. Zadarnic se așezase el cel dintîi după masă, fiindcă nu toată lumea era ca Szabo Ilus, ca să-i poți pătrunde în inimă cu atîta ușurință.

---

*) Tromf = (atout) — regionalism de origină maghiară.

Prea vesel nu era însă nici Pallos Berci. De bucurat, se bucura că-l bătuse la cărți pe Miska, și că se părea că nici în alte privințe nu era întîiul. Cu toate acestea fierbea și el uitîndu-se cu coada ochiului la trecerea mare pe care o aveau flăcăiandrii: Eszti nu vorbea decît cu ei, nu rîdea — îmbujorîndu-se — decît de spusele lor, în sfîrșit, se vedea că numai între ei se simțea bine. Ce căutau aceștia aici? Cum îndrăzneau să-i stea în cale? Nu voiau să-și dea seama că de-acum în casa asta nu mai veneau decît flăcăi în toată firea? Da, da, — își zise — ăștia nu-și încap în piele, cineva iar a pus boia pe foc.

— Să văd ce șanse ai, se uită el la cartea pusă pe masă de Miska.

— Tromf! N-am nici o șansă și pe care le-am avut, le-am pierdut.

— Asta-i adevărat, — rîse Berci și-și aruncă în joc asul pe care-l ținuse ca rezervă. Apoi se întoarse către Miska, în timp ce acesta își număra cărțile cîștigate: — Te-ai mai îndreptat?

— Da, îi răspunse Miska, cu o privire în care se putea citi în acelaș timp cu răspunsul, și o întrebare: „Nu-ți convine?"

— Era timpul să te lăsăm să te-ndrepți, fiindcă altfel n-ai mai fi jucat, zise Berci ca să micșoreze intenționat meritele lui Miska, apoi se ridică, se îndreptă spre ușă și răsuci cheia în broască.

Se întoarse pe loc și începu să-i ia în răspăr pe flăcăiandri.

— Ei, ia-n să vedem ce fel de feciori sînteți? Care-i cel mai tînăr dintre voi?

Flăcăiandrii se uitară unul la altul speriați; pofta de rîs li se veștejise dintr-odată. Știau, din auzite, ce-nseamnă „măcinișul", care se începea cu cel mai tînăr, fiindcă acela avea cele mai puține drepturi să se găsească într-un asemenea loc „Botezul flăcăului" continua cu cei mai mari, după vîrstă. Li se descheiau pantalonii în fața fetii, îi frecau cu cenușe între șolduri, ba îi mai și stropeau cu apă, după care erau liberi să plece... Pînă cînd nu le trecea rușinea — cei „măcinați" nu prea mai dădeau pe-acolo.

— Ce-i asta? Parcă toți ați fi de patruzeci de ani? — se zbîrși la ei Pallos, nerăbdător. — În cîte te-ai născut?

— În... tre roate, în căruță, d-aia am acum drăguță... încercă băiatul să glumească, dar Pallos nu cunoștea îndurare și țipă la el crunt:

— Lasă gluma băiete, că acuși te pomenești întîlnindu-te cu pumnul meu.

— În treizeci și trei, se grăbi să-și corecteze greșala victima aproape leșinată de spaimă.

— În ce lună?

— Luna august.

— Într-a cîta zi?

— Într-a cincea.

— E vreunul mai tînăr?

— Denko! El s-a născut în șapte ale lunii — își denunță ortacul cel împricinat bucuros că el are prilejul să scape.

— Vasăzică tu ești cel mai tînăr? — se întoarse Pallos spre Denko.

— Dacă nu-i altul... atunci eu îs, — se împăcă cu soarta Denko, dar se uita jur împrejur plin de nădejde. Se uita însă în zadar, fiindcă nu se mai găsi nici unul care să fi fost mai tînăr decît el. „Poftim și Laci ăsta,

nu s-a putut naște cu două zile mai tîrziu! Dar și pe tată-său, de ce nu l-o fi apucat dragostea cu două zile mai devreme?

— Unde găsesc cenușă? — întrebă Pallos pe Eszti.

— Nicăieri, — i se împotrivi înciudată fata. — Lasă-i în pace, ce te-a apucat cu măcinișul? Nu încapi de ei?

— De la asta nu-i scăpare! — dădu din umeri nepăsător Pallos, îndreptîndu-se spre vatră. — Găsesc eu aici cenușă cîtă vreau.

— S-aduci de-acasă, dacă vrei să macini — i se propti în față, încăpățînată, Eszti.

Fecioraşii se uitară la ea plini de recunoștință.

In Pallos însă, se aprinse flacăra răzvrătirii și a mîniei.

— Ia-n te uită cum face pe mironosița, parcă niciodată n-ar mai fi văzut pantaloni descheiați?

— Porcule, să-ți fie rușine! se îmbujoră toată fata, iar ochii i se umplură de lacrimi.

Pallos însă nu se îndupleca. O dădu la o parte din calea lui și îngenunche ca să scoată cutia cu cenușă.

— Deschide-ți-i moara! — se adresă el prietenilor săi, arătînd înspre Denko.

Eszti se întoarse înspre cei de la masă, cerînd ajutor.

— Nici voi n-aveți mai multă minte? Miska baci, nu-i lăsa, — își aținti ea privirea spre el, plină de încredere.

— Și noi am pățit la fel, la vremea noastră, — dădu din umeri Miska, și cu toate că nu se duse să facă pe morarul, avu o tainică mulțumire gîndindu-se că iată acum a ajuns să fie Miska-baci. — Dar așa-ți trebuie, n-am ce să-ți fac. De ce n-ai vrut să-ți întuneci ferestrele? îi spuse el în gînd fetei.

Eszti se îndepărtă dezamăgită și jignită. Privi cu desnădejde cum cei doi feciori îl prind pe Denko și cum Pallos se apropie de el cu lădița de cenușă.

Dar în clipa aceia îi încolți un gînd. Se duse la Pallos, puse o mînă pe lădița de cenușă, iar cu cealaltă mînă îl luă de gît. Apoi cu un surîs cuceritor și cu un glas dulce, îl rugă blînd: — „Nu-i așa Berci, că n-o să-i măcinați? Vezi, sărmanii, sînt așa de speriați, că ți-e și milă să te uiți la ei! Nu-i așa, că n-o să faceți măcinișul cu ei?“

Lui Pallos îi crescu inima auzind cuvintele fetei și mai ales simțind îmbrățișarea ei caldă. Mîndria lui ajunse la culme.

— Hai, fie! Astăzi scăpați. Amînăm măcinișul, — se învoi el și se uită triumfător la Miska pe care-l văzu cum își încleștа înciudat fălcile. Berci își încolăci brațul pe după gîtul lui Eszti și o ajută să ducă lădița cu cenușă înapoi la vatră.

Miska fierbea în chinurile iadului.

Dacă gîndul lui Eszti a fost să se răzbune, pentru că el nu i-a îndeplinit rugămintea și de aceea s-a rezimat de Pallos, atunci scopul și l-a ajuns cum nu se poate mai bine. Furia puse stăpînire pe Miska: — „Da, pe el știi să-l alinți, dar mie nu știi să-mi spui decît atît: Miska baci nu-l lăsa. Bine, bine, domnișoară, acuma am înțeles de ce n-ai vrut să-ți întuneci ferestrele. Il așteptai pe Pallos Berci! Eu puteam să plec. Calea-i liberă și la deal și la vale. M-ai îmbrobodit pînă m-ai făcut s-o las pe Julis, iar acuma c-am lăsat-o, îți rîzi în pumni și-mi dai drumul... Tu îl ai

pe Pallos Berci al tău. Sigur, dacă te-ar fi rugat el, de dragul lui ai fi acoperit și ferestrele? Așa-i? Și eu, prostul de mine, încă ieri seară am crezut totul! Credeam toate amăgirile tale. Dar nu-i nimic. Cel puțin s-a ales repede adevărul de înșelătorie. De-acuma știu ce am de făcut.

Se uită cu tulburare amarnică, răscolit în toate fibrele lui, în spre tinerii scăpați de „măciniș", care salutară pe rînd și plecară.

Nu mai rămăseseră decît patru. Cei patru flăcăi, recrutați. Le făcură vînt flăcăiandrilor și-acuma se complăceau mulțumiți în rolul de flăcăi în toată firea.

Nu trecu mult și doi dintre ei plecară. Erau prietenii lui Pallos, băieți cu bun simț. Își dăduseră seama că ei încurcau numai lucrurile și de aceea, cu toate că nu era deloc tîrziu, preferară să se retragă. Ei n-aveau încă ibovnică și deci umblau pe la toate fetele din casă în casă. Aici nu veniseră decît să-l conducă pe Berci, așa că de-acum puteau să-și ia catrafusele și să treacă pe la alte case cu fete, căutînd un loc unde să se poată aciui și ei. Știau că acolo nu mai aveau ce să caute; erau doi care se luptau pentru Eszti. Era mai bine să-i lase în pace să se-ntreacă, să vadă care din ei va cîștiga, și a cărui coasă va tăia postată mai largă.

In casă nu mai rămăseseră decît trei persoane: Eszti și cei doi flăcăi-rivali. Mai bine zis, numai unul, fiindcă Miska nu se considera ca atare. El rămase acolo numai fiindcă prea fusese păcălit, ca să nu-ncerce să le strice cheful, să-i sîcîie, să-i stinghereașcă, să-i împiedice să rămînă singuri, să-i supere și să-i facă să plesnească de ciudă.

Fiecare din cei trei ședea la locul lui în tăcere deplină, în încordată așteptare.

Miska era la marginea laiței și se uita aprig și încăpățînat spre masă. Pallos ședea la capătul celălalt al mesei cu privirea ațintită pe furiș spre Miska, întrebîndu-se de ce mai stă pe acolo, doar „n-o fi vrînd să rămînă el cel din urmă?" Eszti era așezată în fața patului, pe un scăunel, și-și vedea netulburată de lucrul ei de mînă, părînd liniștită. Din cînd în cînd începea cîte-un rînd nou, se uita spre cei doi flăcăi, apoi își ațintea iarăși privirea spre lucrul ei, ascunzîndu-și astfel un surîs jucăuș, care-i revenea mereu pe chip și care nu vroia să fie văzut. Cînd băgă de seamă încruntarea îndurerată care se înstăpînise pe fața lui Miska, fu cuprinsă de-o strîngere de inimă și-ncepu să se învinovățească, că totuși n-ar fi trebuit să fie așa de rea cu el, fiindcă s-ar putea supăra, și s-ar putea să nu mai vie niciodată pe la ei. Oh, dacă cel puțin scîrbosul ăsta de Pallos ar pleca odată! Atunci s-ar putea așeza frumușel lîngă Miska; ar ști ea să-l împace! Dar lui Berci nici prin minte nu-i trecea să plece. Ședea acolo ca împlîntat în zmoală, de parcă s-ar fi instalat pe veci. Era, desigur, convins că el e cel așteptat și el e sortit să fie cel ales, și că Miska nu era de față decît ca să le stea în cale. Cel puțin dacă Miska ăsta ar fi mai descurcăreț, — se gîndea Eszti — și s-ar ridica, prefăcîndu-se că pleacă acasă; asta cu atît mai mult, cu cît ar fi trebuit să-și dea seama că nu poate aștepta atîta ca Pallos să plece el. Dacă el s-ar porni acum, ea l-ar petrece frumos și ar sta cu el afară, în pridvor; n-ar mai veni îndărăt, ar sta acolo cu el și nu l-ar mai lăsa să plece pînă cînd ăsta, dinăuntru, nu și-ar da seama care-i situația și nu ar lua-o din loc rușinat, așa ca Gondos Pali ceva mai de mult.

Dar Miska nu se mișca: stătea înțepenit, parcă țintuit de laiță, deși fiecare fibră din el îl îndemna să plece. În frămîntarea lui aprinse din nou o țigară, a nu știu cîta astă seară, și deși vedea că lui Berci, chilipirgiu din fire, i se scurgeau ochii, își închise tabacherea, pocnind-o zgomotos, fără să-l îmbie și pe el ș-apoi începu să scoată rotocoale de fum de parcă el ar fi fost cel mai liniștit om din lume. Își țuguia buzele, așa sufla fumul, ca măcar în chipul acesta să mai domolească liniștea surdă și fierbinte care se-nstăpînise în jurul lor.

Pallos, după ce așteptă zadarnic să fie îmbiat se scotoci prin buzunare, și scoase, cu greu, „cea din urmă" țigară pe care o mai avea și o aprinse și el.

— Pentru dumnezeu, nu mai faceți atîta gălăgie, că asurzesc! — interveni rupînd tăcerea, Eszti. — De ce trebuie să vă certați așa de tare? Vreți să se audă pînă în stradă? — și cu asta, se uită la ei cu reproș atît de grav, de parcă într-adevăr s-ar fi încăierat, și-ar fi smuls părul.

— Și tu ai fi bună de ușă de biserică, — îi răspunse peste umeri Miska.

— La biserica unde-ai fi 'mneata popă — m-aș face și eu ușă.

Pallos începu să rîdă sălbatec, parcă eliberat de o mare apăsare și trecînd de partea fetei, adăugă:

— Eu m-aș face curator și drept simbrie i-aș da nalbă, ca să aibă viață albă...

— Cu toate astea ți-ar ședea mai bine să te faci meșter — îi întoarse înțepătura Miska — meșter hingher...

— Asta-i adevărat! — izbucni în rîs Eszti, susținîndu-l pe Miska. — Acolo chilipir, te-ai putea sătura de carne...

Pallos rîse amar, înfruntînd înțepăturile pliscurilor ascuțite.

Miska găsi clipa potrivită pentru plecare. Vroia să plece înainte de a mai coborî încă odată peste ei tăcerea aceea apăsătoare, și în același timp, voia ca Eszti să vadă că tocmai cînd ea trecuse de partea lui, el o părăsește și o lasă să poată sta de vorbă în voie cu Pallos, dacă bineînțeles, vor mai avea ce vorbi după cele spuse de față despre chilipirul cu carnea.

Eszti sări sprintenă și veselă ca să-l petreacă afară și simțea de pe acum în nări un „miros de pîrlit", mirosul pîrlelii rușinoase a lui Pallos... Ochii ei rîdeau drăgăstoși și șăgalnici spre Miska.

Cînd ajunseră afară, pînă să închidă fata ușa după ea, Miska nu mai era nicăieri.

Fără un cuvînt, fără să-și ia rămas bun, coborîse treptele și acum închidea în urma lui portița cu gratii de lemn a pridvorului.

Eszti se uita după el îngrozită. Era așa de speriată încît nu-i mai ieșea nici un glas pe gît.

— Miska baci... — reuși în cele din urmă să-l strige încet și cu desnădejde și abia putîndu-și reține plînsul.

Răspunsul fu o nemiloasă trîntire a porții.

O înecară lacrimile.

Auzea pașii aspri și neîndurați cari coborau strada îndepărtîndu-se. A stat și i-a ascultat pînă cînd dispărură cu totul. Chiar și după aceea rămase acolo încercînd să-i recunoască totuși în tăcerea nopții.

Măcar de l-ar auzi fluierînd.

Dar ea n-auzea nici o fluierătură... Era deci supărat, tare supărat. Cînd un flăcău plecînd de la o fată n-are poftă nici de fluierat asta înseamnă că e tulburat rău şi mai mult de cît atîta, fiindcă chiar şi cel cu inima zdrobită fluieră ca să-şi alunge amărăciunea, ca în felul acesta să dea glas simţirei sale sincere.

Fata se întoarse tristă şi înfrîntă înapoi în odaie, se întoarse la chilipirgiul de Berci care acum stătea acolo tot atît de fudul, de parcă era un cocoş într-un coteţ fără găini.

In timpul acesta Miska trecuse de cotitura drumului unde de cu seară ţigările flăcăiandrilor îl făcuseră să se ascundă după portiţă.

Şi cu aceasta întrase într-o nouă cotitură a vieţii sale întortochiate. Acum nu mai ştia pe ce lume trăieşte, după cum nu-şi dădea seama nici dacă seară de ieri va mai avea sau nu vreo urmare. Şi toate acestea au venit tocmai în clipa cînd simţise că o poate părăsi pe Juliş, deoarece în Eszti îşi găsise adevărata tovarăşă de viaţă, iar în familia lui Gondos Denes descoperise adevăratul înţeles al vieţii. Se simţea minunat de bine că reuşise să pună punct vieţii lui agitate şi răscolite de pînă atunci, în care se pierdea, şi că de acum înainte totul va fi foarte simplu, totul se va desfăşura fără complicaţii, fără bătăi de cap : Eszti îi va dărui o viaţă de familie tihnită şi fericită, iar în ceea ce priveşte celelalte angarale ale vieţii, va avea pururea în faţa lui, pilda, modelul, pe care i-l oferea Gondos Denes. Fără să şi-o mărturisească, simţea din instinct că va avea aceeaşi soartă cu el, că destinele lor se împletiseră, că în viaţă va face şi el tot ce face Gondos Denes. Şi acum iată, în clipa aceasta totul era mai încurcat decît fusese cu cîteva ceasuri mai înainte. Cine ştie, poate se va întîmpla să se întoarcă la casa lui Gondos Denes... Dacă va rămîne acolo, asta ar însemna că a avut un strop de noroc în viaţă... Acum însă, cînd îl năpădeau din toate părţile valurile lăuntrice ale încăpăţînării şi ale furiei, simţea cu totul altfel, că niciodată nu va mai pune mîna pe clanţa uşii de la casa lui Gondos. Îşi dădea bine seama că viaţa fără Eszti şi fără Gondos Dénes va fi pentru el îngrozitor de lipsită de înţeles şi de ţintă, că va fi o viaţă goală, după cum tot atît de bine îşi dădea seama că ar putea pleca din sat, apucînd-o înainte pe drumul ţării, încotro îl duc ochii, sau ar putea coti la dreapta sau la stînga — şi ar fi acelaşi lucru. Nimănui nu i-ar păsa unde îşi îndreaptă pasul, încotro îşi tîrăşte biata lui viaţă lăsată de-acum în plata lui dumnezeu. S-ar putea rostogoli la vale ca o căruţă în faţa căreia nu-s prinşi nici cai şi nici boi.

Venind încoace, se simţise încă flăcău tînăr ; parcă atunci se ducea pentru întîia oară la fete şi parcă atunci începea adevărata viaţă pentru el. Iar acum, iată-l, pleacă acasă şi pleacă în aşa chip de parcă nici nu s-ar duce la vatra lui şi nici n-ar şti şi nici nu l-ar interesa încotro se îndreaptă. Îi trecu o clipă prin gînd că s-ar putea întoarce la Juliş. Acolo cu siguranţă n-ar tulbura „vizitele" nimănui. Dar la ea, a trîntit odată uşa pentru totdeauna şi s-ar putea ca în urma lui de izbitură să se fi închis broasca şi pe dinăuntru. Ce să facă ? Să se întoarcă acasă ? Dar acasă, deşi la ai lui, nu s-ar fi simţit deloc la el acasă. Ani de zile dorise arzător să plece de acolo. Dacă s-ar reîntoarce ar fi şi mai rău decît înainte, căci s-ar întoarce înfrînt, fără credinţă în lucruri şi fără încredere în oameni, iar în gură cu gustul amar al dezamăgirii. Şi-apoi, îşi mai punea o întrebare : ce să facă acolo ? Să privească toată ziua cît e de fericită Mariska ? Să-şi închipuie

și s-o vadă tot timpul în locul ei pe Eszti cu Pallos Berci? Să simtă în fiecare zi că la o asemenea gospodărie, el e al treilea, cel de prisos, de care nimeni nu are nevoie și că oricît se trudește cosind și zilerind de ani de zile, o face în zadar? Cum o fi treaba asta? Unde și-o fi greșit el viața în așa chip încît dacă o fată nu vrea să împlinească rugămintea de a-și întuneca ferestrele, el să se simtă îndată fără rost în lume și fără căpătîi? Oare tot înțelesul vieții lui stă în aceea că geamurile unei fete sînt sau nu acoperite? Iar dacă nu sînt, nu mai este nimic pe lumea aceasta, nimic altceva? Parcă Sanyi n-a avut decepții în dragoste? S-ar putea întîmpla să aibă un înțeles precis. Da, da! Uite, acolo în dosul acelor geamuri mari și luminate unde acum se sfătuiesc oamenii despre treburile lumii și ale satului. In clipa aceasta ar putea fi și el acolo, iar dacă ar fi acolo, ar avea pentru ce să lupte. Taică-său, deși om bătrîn — începuse să-și găsească rostul vieții, iar pentru el, flăcău în toată firea, e de ajuns ca Pallos Berci să rămînă cu cîteva clipe mai mult la Gondos Eszti, ca viața să nu mai facă o ceapă degerată și ca să plece să hoinărească răscolit de parcă s-ar sfîrși lumea asta întreagă?

Pentru întîia dată în viața lui simțea ceva ciudat; un fel de pizmă împotriva lui Sanyi și a lui taică-său, iar pentru sine însuși un fel de milă tulbure, unită cu un dor nelămurit de a ști cum ar fi dacă în clipa asta s-ar găsi și el acolo în sala de ședință cu ferestrele strălucitor luminate, acolo, împreună cu ceilalți de seama lui, cu Sanyi, cu taică-său, cu toți oamenii săraci din sat și dacă ar avea și el griji — dar alte griji decît de-a afla ce fac în clipa aceea Pallos Berci și Gondos Eszti?

Era tocmai să apuce pe strada Külső, strada mărginașă a satului, cînd urechile lui auziră în noapte niște clopoței al căror glas îl cunoștea: clopoțeii lui Fecske.

— Se vede c-au întîrziat cu strînsul... — se gîndi el trăgîndu-se din lumina lunii, mai în umbră. Căruța se opri tocmai în fața porții... Oare ce-ar zice Julis dac-ar alerga înaintea căruței să-i deschidă poarta? S-ar bucura oare dacă l-ar vedea apoi intrînd pe urma căruții și ducîndu-se în șură să deshame caii și să descarce povara? Dacă ar fi fost sigur că-n clipa aceea Eszti îl sărută și îl îmbrățișează pe Pallos Berci, așa cum l-a îmbrățișat și l-a sărutat pe el cu o seară înainte, n-ar mai sta o clipă pe gînduri, și ar intra. De întovărășit, nu s-ar mai întovărăși la gospodărie cu Szabo Matyas; pe Julis ar duce-o de-acolo, acasă la ei... și cu asta ar face și pe voia mamei sale. Ei — dar era prea tîrziu! Poarta se închise, iar încuietoarea ei scîrțîi strident.

Așadar și aici s-au închis porțile pentru el.

Acasă poate-l mai așteaptă poarta deschisă — rîse el amar, ieșind din nou în bătaia lunii.

V.

. . . . . .

In sala de ședințe de la etaj a casei culturale, abia acum ardea în voie lampa circulară sistem Putnoki. Strălucirea ei albă care se răspîndea pînă în stradă prin cele două geamuri, rivaliza cu electricitatea. Intr-unul din geamuri lumina se micșoră: o umbră trecu prin fața ferestrei.

Era umbra lui Mezei Mozes, care tocmai se pregătea să ia cuvîntul. Era cel dintîi care se ridica să vorbească despre propunerea făcută de tovarășul Agoston.

I se dăduse cuvîntul. Dar omul acesta, ca un mocan înegrit de cărbune, cu părul vîlvoi, aștepta cu multă răbdare. Aștepta ca tov. Agoston care se așezase adineauri la locul său, să-și bea apa din pahar. Apoi, parcă el ar fi fost cel care a băut-o, se șterse la gură, și-și șterse și vîrful nasului, cu gestul obișnuit al oamenilor care beau apă din izvoarele și șuvoaiele pădurilor. Pe urmă se uită drept în ochii delegatului și începu să vorbească:

— De fapt, eu am venit la ședința asta mai mult pentru că aflai că va fi de față tov. Agoston. Fiindcă ceea ce am eu de spus, dînsului vreau să-i spun! Altora, pe-aici, în zadar le vorbești... își încheie el spusele, aruncînd o privire plină de imputări spre Bartha Imre și Csóka Mózes, care stăteau unul în dreapta, iar altul în stînga delegatului.

Făcu o scurtă pauză. Vocea, în mod involuntar îi devenise mai aspră și mai răsunătoare în urma atenției încordate cu care era ascultat.

— Ceea ce vreau eu să spun, este că socialismul așa cum e făcut aici la Lok, în satul acesta al nostru, nu face nici o ceapă degerată. Uitați-vă: patruzeci și cinci, patruzeci și șase, patruzeci și șapte, patruzeci și opt, patruzeci și nouă — numără el pe degetele mîinii stîngi pe care le ridica rînd pe rînd: — Cinci ani de cînd m-am întîlnit cu primul soldat roșu sub poarta lui Bogdan Petru, unde am răsucit cîte o țigară din același tutun. Nu degeaba v-am numărat eu anii pe-o singură mînă, fiindcă și eliberarea noastră tot așa e: numai pe jumătate. E prea multă pălăvrăgeală. Eu stau și astăzi în coșul căruții de cărbune, la fel cum stăteam și sub taica Horthy Miklos. Deși au trecut treizeci de ani de cînd am tras în domnii cu pieliță albă, în Denikin și în celelalte nemșuguri ale Habsburgilor. Ehei, tovarășilor, eu acum treizeci de ani eram în linia de front a Revoluției. Cu toate acestea, și astăzi de mai multe ori dorm pe grămada de cărbuni, decît acasă în pat. Se zice că azi lumea-i a noastră, a celor săraci. În cazul ăsta, de ce îi merge mai bine și astăzi lui Gondos Pál, lui Szábo Mátyás și la toate semințiile Habsburgilor, decît îmi merge mie? Știți de ce? Fiindcă la noi nu că-i revoluție, dar nu-i nici măcar luptă de clasă. Într-un sat așa de mare ca al nostru, n-au fost numiți pe nume decît trei chiaburi, ceilalți s-au pierdut prin buzunarele deregătorilor. Munca de partid aici la noi, e dusă așa de nătîngă, cum e Beke Albert cînd amestecă mămăliga: i se cojește mămăliga în oală. Cînd o scoate de la foc e gata cojită. Unul singur: Akácos Mihály a avut curajul să ia taurul de coarne, dar l-au lovit și pe el la moalele capului. Fiindcă așa e pe la noi: dacă avem puțină pulbere, o punem la umezeală să nu ia foc și-n loc să ne dea niște revolvere, ne ostoiesc mereu ca să nu cădem în stîngism. Zice că trebuie să ne ridicăm din timp nivelul ideologic. Să și-l ridice cine are vreme pentru asta, eu unul n-am. Eu trebuie să trăiesc. Ce păcat că vouă pînă și burțile vă sînt pline cu „nivel", și a ta Bartha Imre, și a ta Csóka Mózes, ba chiar și a ta, Akácos Sanyi. Vi le-ați umplut așa de tare, încît pînă și în vis nu mai vedeți altceva decît greșeli. Și tot voi mai îndrăzniți să ne spuneți că asta-i muniția care ne trebuie pentru lupta de clasă?! Frumos ar mai fi arătat revoluția dacă Lenin ne-ar fi dat comanda să punem armele în piramidă, să nu mai tragem în albi, să nu mai facem stîngisme și ne-ar fi zis: — Stați

binișor acolo în linia de atac, și citiți la broșuri". Vouă, știu, nu vă este grabnică construirea socialismului, fiindcă tu poți să-ți clădești casă și fără el — îl arătă pe Bartha Imre — și pe lîngă cele trei hectare pe care le ai — se adresă de data aceasta lui Csóka Mózes — nici tu nu ești nevoit să bei zărul de la lapte, așa că puțin vă pasă dacă vom avea socialismul acum, sau peste zece ani. În schimb mie, care sînt înecat pînă-n gît în sărăcie și mizerie, mie-mi pasă! Ascultă Imre: ia să schimbăm cămașa. Umblă tu numai două săptămîni în zdreanța asta plină de praf de cărbune, stai tu numai două săptămîni toată ziulica în praful negru, și înecăcios, și nu mînca mîncare caldă în vremea asta... Singurul tău gînd, să fie acela că va veni o zi cînd vei putea dormi bine, și pe îndestulate, că te vei putea spăla și te vei putea îmbrăca în straie curate, iar pentru liniștea sufletului vei mai putea sărbători și cîte o duminică. Atunci vei înțelege de ce nu se prinde ideologia de omul îndobitocit. Părerea mea tovarășe Agoston, este că trebuie să începem colhozul. Dacă nu-l începem, înseamnă că socialismul nostru nu-i altceva decît propagandă. Trebuie să deschidem lista chiaburilor și să ne apucăm de botez: cine-i chiabur, să se cheme chiabur! După asta să facem încă un pas înainte: să-l întrebăm pe fiecare dacă vrea sau nu vrea colhoz. Vrei colhoz? Ești roșu. Nu-l vrei? Ești semințe de-a Habsburgilor. Asta trebuie s-o facem — încheie el, arătînd cu mîna spre Bartha Imre și așezîndu-se cu fața brăzdată de supărare.

. . . . . .

— Prea mult să nu-ți mai ascuți creionul ăla, măi Sanyi, — îi spuse Szabó György, în timp ce se ridica, lui Akácos Sanyi care era însărcinat cu procesul verbal al ședinței — că de nu pînă ce îți ascuți tu creionul, eu isprăvesc cu spusele mele. Dar, de altfel, ce vreau eu să spun nici nu se prea cere pus pe hîrtie, fiindcă eu numai atîta am de adăugat la cele spuse de Csóka Mózes mai nainte, că după părerea mea, ceea ce s-a potrivit în Rusia, nu e sigur că se potrivește la noi în secuime. Acum vreo doi ani a mai fost pe aici un delegat care ne-a spus-o clar — nu cred să nu vă aduceți aminte, fiindcă a vorbit doar la o întrunire — că putem să fim liniștiți, deoarece în secuime nu se vor face colhozuri. Apăi, eu tot așa spun: colhozurile nu sînt potrivite pe la noi, în părțile aceste, unde dumnezeu ne-a blagoslovit cu pămîntul ăsta jigărit, plin de pietre și cleios. Chiar cele cîteva bucățele mai bune pe care ni le-a dat, nu ni le-a dat decît ca să ne amăgească. „Hai să vă scot ochii cu ele, să aveți și voi unde să răsturnați căruța". Da, dar în întreg hotarul comunei aceste bucățele nu sînt decît e negru sub unghie și în mare parte au fost ale lui Putnoki, unde acuma e firma. Restul pămînturilor ni l-a dat pe dealuri și coaste, încît trebui să-l scormonim cu unghiile ca să-l scoatem la iveală dintre pietre. Îl și scormonim cu toții... Arăm chiar și acolo unde dobitoacele se prăbușesc pe brazdă de greutatea plugului. Ei, ș-acum dacă toate aceste pămînturi le-am pune laolaltă, iar oamenii nu ar avea bucățica lor proprie care să-i îndemne s-o lucreze, cine va mai fi nebunul care să se trudească cu afurisitul ăsta de pămînt? Uite-acum eu, am un ogor de cartofi afară la Küsvermek. În fiecare an îl gunoiez, îl ar, îl sap de mai multe ori, încît uneori nici clopotul de amiazi nu-l aud de truda cea mare. Toate acestea le fac fiindcă pămîntu-i al meu și nu-l lucrează nimeni în locul meu. Dacă n-am pămînt mai bun, trebuie să mă mulțumesc cu el. Dar cînd ogorul acesta nu va mai fi al meu, iar ogorul celălalt nu va mai fi al altcuiva, dracu' o să mai gă-

sească nebuni care să zolească săptămîni întregi pentru un pic de roadă. Dacă dealurile astea din jurul celor două-trei pîraie care curg pe-aici, le-am putea da cumva la rîndea, să le mai netezim, ar mai fi ceva... Dar apele care se adună de pe coastele lor sapă niște albii și șanțuri așa de adînci, încît își rup vitele picioarele în ele... Apă însă n-au nici cîtă le trebuie gîștelor ca să-și moaie pliscurile în ea. In locuri de-acestea, agricultura particulară scoate mai mult rod din pămînt decît cea colectivă. Asta însă nu-nseamnă că nu trebuie să schimbăm nimic în lume, fiindcă oricum, aia nu-i dreptate ca unul să n-aibă nimic, iar alții cîte zece-douăzeci de jugăre. Eu sînt de părerea acelora cari spun că nouă aici nu ne trebuie colhoz ci să măsurăm hotarul comunei, să facem lista proprietarilor și să împărțim pămînturile între toți, după aceeași măsură: fiecare să aibă cingi jugăre sau zece jugăre, după cum va ieși la socoteală, și din pămîntul cel bun, și din pămîntul cel slab. In felul acesta toată lumea ar putea să trăiască, și n-ar mai fi unii țărani săraci, iar alții chiaburi.

— Tovarășul ar face mai bine ca în calitatea lui de membru de partid să fie de părerea comuniștilor — îl întrerupse, ca să-l pună la punct, tovarășul Agoston, în timp ce-i făcea semn că poate continua.

Dar Szabó György se și așezase, iar acum se uita nedumerit împrejur, parcă întrebîndu-se în sinea lui ce-a vrut să spună tovarășul Agoston cu vorbele pe care le-a spus pe un ton așa de răstit.

Delegatul de la centru se uită nedumerit la Szabo să vadă de ce nu-și continuă cuvîntarea? Cînd constată că oratorul se așezase la loc, dădu din umeri indiferent, apoi aruncă o privire pe lista lui Bartha Imre, și întrebă:

— Cine urmează?

— Akácos Mihály.

— Tovarășe președinte în cazul acesta să preiei d-ta conducerea procesului-verbal de la tovarășul Akácos — îl îndrumă el pe Bartha, vorbindu-i pe un ton foarte oficial ca nu cumva să cadă în păcatul „familiarismului". Apoi se aplecă liniștit pe spate și aprinse o țigară ca omul care își dă seama că de data asta nu mai trebuie să fie atent la fiecare cuvînt ce se va rosti și să-l scrie în carnețelul lui, urmat de fel de fel de semne de exclamare.

Akácos Mihaly își puse pălăria în poalele cuscrului său care ședea lîngă el, apoi își netezi părul de pe cap, de la cărare pînă la urechea dreaptă. Acum era ca un elev de școală pe care învățătorul l-a dat ca exemplu celorlalți: „— Priviți-l ce ordonat este!" — Printre hainele soioase de sfîrșit de săptămînă ale celorlalți oameni, straiele lui parcă străluceau. Era îmbrăcat în niște pantaloni de pănură bine croiți, o cămașă descheiată la gît care pentru ziua de sîmbătă era încă destul de curată; mînecile cămășii nu erau nici ele suflecate, ci dimpotrivă, încheiate la mînecuțe. Numai fața lui nerasă arăta că sfîrșitul de săptămînă era aproape și pentru el.

— Fraților — își începu el cuvîntarea în felul cum erau obișnuiți să se adreseze celor fără de partid, de la „răzmeriță" încoace. Dar adăugă repede: — Tovarăși! — fiindcă-și dădu seama că-i la o ședință de partid. Apoi continuă: — Nici eu nu vă pot spune altceva decît ce v-a spus tovarășul Mezei. Dacă ne-am lăsa în seama conducerii de partid de la noi, atunci cloșca n-ar face pui prea curînd pe aceste meleaguri în viitorul apro-

piat. Mai ales de cînd a avut loc „răzmeriţa“ aceea, toţi ne-am dat de-o parte, şi aşteptăm cu mîinile încrucişate ca socialismul să ni-l aducă barza. V-o spun eu, asta nu-i treabă bună ! Putem să tot aşteptăm pînă ce-om fi potriviţi pentru haina socialismului, cum aşteaptă băieţii să se potrivească pentru straiele de confirmare *) — repetă el aproape cuvînt cu cuvînt ieşirea pe care o avusese acasă. Eu m-am săturat ca din cauza afurisitei aceleia de „răzmeriţe“ să trebuiască să umblu mereu în vîrful degetelor... V-o spun pe şleau : trebuie să ne apucăm de treabă ; clasa muncitoare nu ne-a dat puterea în mîini, ca s-o înregistrăm la arhiva stării civile, ci ca să ne folosim de ea. Trebuie să realizăm colectiva ! Eu încă din prima zi cînd am fost ales preşedinte, v-am adus o declaraţie de înscriere de la Gondos Mihály, ceea ce-i lucru destul de mare, fiindcă cei mai de seamă gospodari din sat de cuvîntul lui ascultă. E adevărat, că la răzmeriţă Sanyi s-a cam pripit şi i-a dus-o înapoi, dar eu totuşi nu cred s-o fi aruncat la coş, şi nici s-o fi pus pe foc. In afară de el, mă înscriu şi eu pentru colectivă. Iscăleşte şi Sanyi şi Miska cu cele 25 de hectare pe care le-a scris Szabo Mátyás pe numele lui.

— Dar acele nu trec înapoi la Szabo Mátyás ? — întrebă Bartha Imre.

— Nu, fiindcă Julis le-a scris pe numele lui Miska. Ea nu le va cere înapoi. V-om îndupleca-o noi !

Bartha Imre dădu din cap nedumerit :

— Asta-i după lege, Mihály ?

— Legea acum e a noastră, nu-i a chiaburilor ! — închise discuţia, înciudat, Akácos, apoi se opri o clipă tulburat, străduindu-se să-şi aducă aminte unde s-a întrerupt şi ce-a mai vrut să spună. — Vasăzică putem socoti că pînă acum avem patru declaraţii de înscriere cu vreo 35—40 hectare de pămînt. Despre asta nu se mai poate spune că-i o nimica toată. Dacă fiecare membru de partid şi-ar lua obligaţia să aducă cel puţin atîtea declaraţii şi tot atîta pămînt, am putea porni imediat la drum. Iar cine nu vine cu noi, n-are decît să se tragă mai laoparte, colo înspre costişe şi să ne dea nouă pămîntul de şes.

— Atîta ai vrut să spui ? — îl întrebă tovarăşul Agoston, satisfăcut.

Akácos Mihály se gîndi o clipă dacă mai are ceva de spus, mai ales că-şi dădea seama cît de mult preţ pune tov. Agoston de părerea lui. Dar nu găsi nimic de adăugat. Dădu deci din cap, parcă cerîndu-şi scuze : — In linii mari, atîta am vrut să spun.

— Foarte bine, tovarăşe preşedinte — îi răspunse delegatul pe un ton de felicitare. Aşi vrea totuşi să te întreb şi eu ceva : — Ce părere ai despre cele spuse de Szabó György ?

— N-au fost vorbe potrivite în gura unui membru de partid, — declară fără ezitare Akácos Mihály.

Agoston făcu semn că-i foarte mulţumit cu răspunsul, apoi se uită din nou la lista lui Bartha Imre.

— Cine urmează ?

— Nu mai sînt înscris decît eu, — răspunse secretarul arătîndu-i lista.

---

*) La romano-catolici, la prima împărtăşanie (confirmare) la 12 ani, copiii sînt îmbrăcaţi în straie de sărbătoare oarecum deosebite de cele obişnuite, asemănătoare cu cele de cununie.

— Aşteaptă puţin! îl opri delegatul. — Vrea cineva să mai ia cuvîntul, tovarăşi ?— se adresă sălii, privind aspru feţele pămîntii şi crispate ale oamenilor.

Cei care vorbiseră se uitau acum liniştiţi în ochii lui, ba îndrăzneau chiar să şi privească în jurul lor, parcă întrebîndu-i pe ceilalţi : voi de ce tăceţi ? Cei care nu luaseră cuvîntul erau cu multă băgare de seamă la tot ce le făceau picioarele şi mîinile. Numai Sipos Istvan se uita curajos în ochii delegatului, în timp ce-şi aduna gîndurile de parcă le-ar fi strîns din faţa ploii, ca să le-aşeze la uscat. Nu vroia să se facă de rîs, dacă va fi cazul să vorbească.

— Ceilalţi tovarăşi, n-au nici o părere în legătură cu problema asta importantă ?

Cîţiva inşi se cuibăreau pe locurile lor, iar Sipos Istvan repeta în sinea lui ceea ce ar fi vrut să spună : — „Eu mă asociez la părerea tovarăşului cuscru" !

— Dacă membrii de partid au o atitudine atît de pasivă, ce pretenţii putem avea de la cei fără partid ? — începu cu observaţiile tovarăşul Agoston. Apoi se uită drept în ochii lui Ferenc Pista : — Tovarăşul Ferenc de pildă, ce părere are ?

Cel întrebat se ridică speriat, îşi ascunse ţigara de parcă n-ar fi voie să fumeze, dar nu scoase nici o vorbă.

— N-ai nici o părere ?

— Păi.... trebuie să mă mai gîndesc.

— Acum o lună aveai o părere, şi încă una foarte precisă !

— Eu ? !...

— Nu-ţi mai aminteşti ? In acest caz ascultă : „Subsemnaţii, declarăm cu toată hotărîrea că în comuna noastră nu vrem să se înfiinţeze vre-o colectivă, nici astăzi, nici mai tîrziu. Fiecare om să se străduiască să ajungă la o viaţă mai bună, dar să nu dorească nimenea să se aşeze de-a gata în agoniseala altuia". Nici acum nu-ţi aminteşti ?

— Ba da... asta a dictat-o András András la cancelarie, tovarăşului preşedinte.

— Ei, vezi ? Atunci n-ai avut nevoie să te gîndeşti ! Priveşte : eşti la poziţia 19 : Ferenc István. Vezi ? — îl întrebă întinzînd coala de hîrtie spre el. Numele e subliniat cu creion roşu. Mai este şi alt Ferenc István în comună ?

— Tatăl meu, altul nimenea.

— A iscălit-o el, sau d-ta ?

— Poate c-a iscălit-o el, că-i destul de reacţionar

— Deci nu-i iscălitura d-tale ?

— S-ar putea să fie şi a mea.

— Dar e mai curînd a tatălui d-tale, nu-i aşa ? Te pomeneşti că nici la adunarea de constituire nu d-ta ai fost acela care-ai început cu aţîţările contra tovarăşului preşedinte, spunînd că de ce alegem în fruntea noastră tocmai un văcar ? Atît doar că atunci am fost şi eu de faţă şi eu ştiu că acela n-a fost tatăl d-tale ! Pe urmă, cum a fost aia cînd a doua zi v-aţi dus trei inşi, d-ta, Sipos István şi Bokor Ferenc la tovarăşul preşedinte şi-aţi început să-l luaţi la întrebări că ce-i cu moara şi cu drumurile ? Iar d-ta l-ai luat de scurt că de ce nu şi-a deschis mai bine gura la adunarea de constituire ? Ce părere ai despre toate astea, tovarăşe Ferenc ?

Ferenc Pista se simți strîns cumsecade cu ușa.

— Ei, tovarășe, acum ai vreme să te gîndești liniștit la toate lucrurile, închise discuția Agoston Gyula cu aceste cuvinte cari erau ca o prevestire sumbră, apoi întrebă :

— Nu mai vrea nimenea să ia cuvîntul, tovarăși ?

— Eu atîta aș vrea să spun, dacă se poate — îi veni în sfîrșit glasul și lui Ferenc Pista — că nevastă-mea tot timpul se ceartă cu mine dacă seara trebuie să vin la ședință. Zice că de bună seamă nici nu este ședință, dar că eu umblu cine știe unde, pe cine știe ce cărări strîmbe... Ș-apoi din vorbele astea, una două, cearta e gata... Nu vrea să mă mai lase să vin la ședințe și pace... Dacă sosesc tîrziu acasă și îi spun că atunci s-a terminat ședința, zice că nu-i adevărat, că n-a ținut atîta, și că unde am fost pînă atunci ? Eu unul nu mai vreau să-mi stric casa și de aceea rog pe tovarăși să mă excludă din partid.

— Vom examina cererea tovarășului. Potfiți tovarăși, nu mai dorește să vorbească nimeni ?

Pentru o clipă, sala de ședință se contopi cu liniștea deplină care domnea peste satul adormit. Ceasul din turn bătu tocmai în acea clipă ora unsprezece. Toată lumea numără : patru bătăi pe clopotul cel mic, unsprezece bătăi pe clopotul cel mare.

In fața cooperativei, un paznic de noapte căsca și ofta ca orice om care doarme adînc și se întoarce de pe o parte pe cealaltă... Cei din sală, parcă se molipsiră și ei, și căscară rînd pe rînd aproape cu toții.

— Dacă nu mai este înscris nimeni, urmează la cuvînt tovarășul secretar, — întrerupse Agoston liniștea care prea se lungise, aplecîndu-se spre Bartha ca să-i dea cîteva îndrumări : — Tovarășe Bartha, să te ocupi de tot ce s-a vorbit aici, să respingi categoric dar în mod politic părerile greșite, știi d-ta bine cum se face asta...

Secretarul dădu din cap, apoi împinse lampa puțin mai la o parte, fiindcă lumina îi cădea tocmai în ochi, și nu-i vedea pe cei ce ședeau în bănci. Se uită la masă, scurmă puțin tabla mesei cu degetul arătător, de parcă ar fi vrut să vadă din ce fel de lemn e făcută, se uită la oamenii din sală, pe urmă își îndreptă ochii spre fereastră, apoi prin fereastra larg deschisă, privi lung, lung afară, în noaptea frumoasă și poleită cu clar de lună.

— Tovarăși — își întoarse el capul înspre oameni. — Mai bine zis, nu așa ! — se corectă, și uitîndu-se la Mezei reîncepu : — Tovarășe Mezei, mi-ai făcut propunerea să schimbăm cămașa. Nu vreau să mă laud cu sărăcia mea, dar adu-ți aminte că tinerețea tot la oi mi-am petrecut-o și eu și tot în cămașă de cîlți am fost îmbrăcat... Porția de mizerie mi-a fost dată și mie, să nu crezi că nu... Dacă acum mi-am clădit casă, dacă m-am adunat puțin din sărăcie, apăi asta e de pe urma muncii mîinilor mele. Ai putut vedea că mi-au trebuit vre-o zece ani ca să strîng piatra pentru temelie ; a stat doar acolo tot timpul în fața porții noastre, fiindcă eu am început clădirea acestei căsuțe cu zece ani în urmă. Acuma este sub acoperiș... Dacă am ținut să fie gata — asta a fost și de aceea ca să nu poată spune nimenea că eu aș vrea colectiva fiindcă-s om hapsîn, care toată viața n-am putut face nimica și de aceea acum vreau să mă căpătuiesc așezîndu-mă în agoniseala altuia. Iți spun toate acestea ca să știi că mie n-ai de ce să-mi reproșezi casa și n-ai de ce să-mi freci pe sub nas cămașa ta de cîlți ! — trecîndu-și greutatea trupului pe celălalt picior, continuă : — Cît privește răbufni el ca să-și mai aline strînsoarea ce o simțea în dreptul inimii. Apoi,

celelalte lucruri spuse aici, doar atîta am de observat că socialismul nu se face așa că înaintăm împleticindu-ne și dăm dintr-un șanț al șoselei în cellalt șanț al șoselei. E nevoie de multă istețime, ca să ne putem ține pe drumul cel bun. Dacă vine la noi tovarășul Agoston și ne spune să facem alianță cu țăranii mijlocași, el are dreptate, dar noi din asta nu trăim. Fiindcă, vedeți, Akácos Miska abia se încuscrește cu seminția chiaburilor și se și iscă niște povești, care-l fac pe Gondos Dénes — om care simte ca și noi — să-și bage cererea de retragere. Sau să-l luăm pe celălalt, unul de aici de-aproape, ca să nu ne ducem prea departe: Ferenc Pista, membru de partid care nu vrea colectivă! In schimb Gondos Mihály, fost primar, pe jumătate chiabur, el o vrea. Toate acestea noi trebuie să le vedem, deși cei dinafară nu le pot vedea. Treburile de acest fel nu se rezolvă nici cu revolverul și nici cu „seminții de-a Habsburgilor", fiindcă aici nu-i așa ca la dusul merindei la stînă, că dacă desagii îți apasă greu umărul, îi treci pe celălalt. Sînt unii care vor colectivă, dar cea mai mare parte din oameni nu vrea să creadă că din colectivă ar putea ieși ceva bun pentru ei, și de aceea e greu să-i faci să renunțe la averea lor și s-o dea pe mîna obștei. Chiar dacă sînt unii care se conving, tot mai zic în sinea lor: „Ce fel de dreptate e aia că eu intru cu zece jugăre, iar altul cu nimica toată și tot el să-mi poruncească mie, unde să ar, unde să samăn și cît să lucrez?" Sînt alții care zic altfel: „Mai întîi fiecare să-și facă rost de atîta avere cîtă am eu, și-atunci intru; pentru că așa-i cu dreptate! Alții în schimb se tem să nu-și piardă libertatea, să nu fie siliți să iasă la cîmp cînd nu le convine, sau să trebuiască să se ducă unde nu vor. Sînt și din aceia care ar intra, dar numai cu condiția ca să intre și cutare și cutare, dar în schimb să nu intre al treilea; este cîte unul care numai așa ar intra dacă i-am promite că l-am alege pe el de președinte. Fekete Aladár de pildă, zice că mai întîi vrea să vadă cum va fi cu colectiva și dacă va reuși, nu mai trebuie să-l îndemnăm noi, că intră el și singur. Bine înțeles, eu nu puteam să-i spun să nu creadă ceea ce vede, ci să creadă ce-i vorbesc eu. Peste toate acestea, iată-l și pe Akácos Mihály care zice să luăm de la chiaburi fără de lege douăzeci și cinci de hectare, să le alăturăm la pămîntul nostru, să alegem partea cea mai bună a hotarului, și să dovedim în felul acesta că-i bună colectiva. Da', numai că la asta ni se aruncă în față vorba că în pămînt furat și în pămînt ales pe sprînceană, nu e nici o măiestrie să gospodărești și să întreci pe cei care au parcelele sleite de vlagă. Dacă am proceda așa i-am înstrăina și aceia care ar fi vrut să meargă pe același drum cu noi. Ne-ar putea spune, pe drept cuvînt, că ne batem gura pentru socialism, fiindcă vrem să ocupăm pentru noi înșine cele mai bune pămînturi.

— Tovarășe secretar! — interveni Agoston Gyula, ca să-l oprească pe oratorul prea înflăcărat. — S-au spus aici cîteva critici la adresa slăbiciunii conducerii; ce părere ai despre aceasta?

Bartha Imre se opri o clipită, dar atîta fu deajuns ca tot ce-a vrut să spună să i se risipească din cap. In clipa următoare însă își reaminti totul și făcînd o sforțare ca să uite furia ce l-a cuprins fiindcă a fost întrerupt, continuă liniștit:

— Vezi, tovarășe Mezei, de asta nu putem să le punem oamenilor întrebarea așa direct: — Vrei sau nu vrei colectivă? Dacă nu procedăm așa, nu înseamnă deloc slăbiciune. Cu puțină bunăvoință asta s-ar putea chema că noi avem răbdare, iar dacă nu-i dojenim pe oamenii care au

plîngeri, nu înseamnă deloc că stăm cu brațele încrucișate și așteptăm ca socialismul să ni-l aducă barza — se întoarse el spre Akácos Mihály. Iar în ce privește cele spuse de tine, că de la „răzmeriță" n-am umblat decît în vîrful picioarelor, n-ai dreptate deloc. Noi nu umblăm în vîrful picioarelor. Nimenea dintre noi nu umblă în vîrful picioarelor, atît doar că sîntem mai vigilenți ca printr-o greșală să nu întoarcem iar tot satul împotriva noastră. Am pornit atelierul de dărăcit lîna, am pus în funcțiune moara, am luat în proiect refacerea drumurilor, așadar încercăm să îndreptăm toate lucrurile care depind de noi și care i-au nemulțumit pe oameni. Și mai vrem ceva: să întărim autoritatea puterii populare fără brutalități. Eu nu zic că am lucrat fără greșeală, dar dacă căutăm să înlăturăm greșelile și să le îndreptăm, asta nu înseamnă „vorbărie". Dacă am fi atras din vreme atenția președintelui că uneori întrece măsura, poate că am fi putut face și mai mult și poate am fi putut împiedica chiar și răzmerița. Cea mai mare greșală este însă că în organizația de bază nu sîntem în stare să realizăm unitatea. Tov. Mezei de exemplu nici acum nu vede dincolo de coșul său de cărbuni, Akácos Mihály și acum e supărat că nu l-am lăsat să facă ce vrea, Ferencz Pista a uitat de disciplina de partid și așa mai departe. Asta nu mai poate merge în chipul ăsta, ca unii din noi să se creadă tot timpul stingheriți, cu mîinile legate și împiedecați să acționeze și să spună că asta-i cauza pentru care socialismul niciodată n-o să ajungă la liman. Alții din noi, în schimb, să simțim că nu putem lucra din cauza celorlalți, fiindcă cu un ochi trebuie să veghem tot timpul ca cei prea zeloși să nu deslănțuie într-o bună zi satul împotriva noastră. Situația aceasta trebuie să înceteze! Trebuie să-i punem capăt încă în această ședință! Să se convingă odată tovarășii care cred că-s tătarii pe urmele lor, că graba nu ne strică decît nouă. Tot nouă ne-ar strica și dacă am începe să începem prea devreme organizarea colectivei. Ați văzut doar chiar în cadrul acestei ședințe, că situația nu este încă destul de prielnică pentru așa ceva. Trebuie s-o pregătim temeinic. Nici pîinea nu se bagă în cuptor, numai după ce aluatul e crescut, iar cuptorul e încins. V-o spun ca s-o știți, să nu încercați s-o băgați în cuptor cînd noi abia am amestecat drojdia în aluat.

— Tovarășe secretar — îl agră grăbit Agoston Gyula, ca să-l facă să răspundă la întrebare încă stînd în picioare, dar Bartha între timp se și așezase. — Ce părere ai despre cele spuse de tovarășul Csóka?

— Csóka Mózes vede ceva mai departe decît vîrful nasului.

Tovarășul Agoston nu răspunse nimic, se ridică, răsfoi filele carnetului său, în timp ce oamenii se cuibăreau neliniștiți și somnoroși, pe băncile din sală.

— Am să fiu foarte scurt tovarăși, ca să nu vă pierdeți răbdarea — le făgădui delegatul, ca să-i liniștească, apoi sprijinindu-se de masă cu cele cinci degete ale mîinii sale drepte, începu:

— Tovarăși, știm cu toții că după cel de-al doilea război mondial lumea s-a împărțit în două tabere...

Sipos István strîmbă din nas, de parcă ar fi vrut să spună: „Acu ai pățit-o măi băiete", apoi se aplecă înainte, își lăsă fruntea între mîini și începu frumușel să-și legene capul.

Tovarășul Agoston schiță în cîteva cuvinte situația internațională, apoi trecu la caracterizarea organizației de bază: — Nivel politic scăzut, în-

gustime de vederi, inactivitate, împăciuitorism, pasivitate, şi fiindcă de la cap se-mpute peştele, săpuni mai ales conducerea, în frunte cu Bartha şi Csóka, care nu ştiu face altceva decît să pună bețe în roate elementelor înaintate care stau pe baza luptei de clasă, ca Akácos Mihály şi Mezei Mozes, dar în schimb fac cauză comună cu cele mai înapoiate elemente şi a deviaţionıştilor, sînt lipsiţi de „elan revoluţionar", de vigilenţă şi de „iniţiative" curajoase, nu sînt în stare să-şi dezvăluie greşelile printr-o „autocritică" curajoasă, ba dimpotrivă le cocoloşesc în mod oportunist, nesocotesc şi gîtuiesc critica de jos. „Se pune întrebarea : poate organizaţia de bază cu conducerea sa actuală, cu atitudinea sa lipsită de autocritică, cu ţinuta sa demobilizatoare, să facă faţă grelelor şi complicatelor sarcini pe care trebuie să le rezolve" ? puse el întrebarea, şi încă înainte de a trage concluziile schiţă condiţiunile grele şi complicate pe care „ni le pune în faţă" procesul de transformare socialistă a agriculturii : „Ţărănimea de sute de ani bătătoreşte altă cale, calea proprietăţii particulare, a agoniselii individuale că de aici vine egoismul şi lăcomia ţăranului precum şi faptul că el devine robul pămîntului său, trăieşte în neştiinţă şi nu se bucură de bunurile culturii, că trebuie să se lupte singur şi izolat cu toate greutăţile, cu toate vicisitudinile naturii, cu incendiile, iar dacă vitele îi mor, paguba întreagă este a lui... Toate acestea au făcut din ţărani un element individualist, lacom şi egoist în aşa de mare măsură încît nu e în stare să dea cuiva un ou pe degeaba necum să renunţe la pămîntul şi la vitele lui. In faţa noastră stă acum sarcina de a-l lămuri şi de a-l ajuta să iasă din mizerie şi din neştiinţă, de a-l îndruma pe drumul socialismului, pe drumul gospodăriei colective... El schiţă în continuare greutăţile care provin din faptul că ţărănimea nu este unitară, analiză poziţia oscilatorie a ţărănimii mijlocaşe, apoi după această scurtă introducere de o jumătate de oră, care în foarte multe privinţe nu a fost altceva decît repetarea cuvînt cu cuvînt a propunerilor făcute la începutul şedinţei, el continuă în felul acesta :

— Comuniştii nu cunosc imposibilul — îşi întări vocea, iar Sipos Istvan care se trezi din picoteală, începu să bălăbănească din cap ca să facă impresia că a auzit tot ce s-a spus. — Comuniştii ştiu să lupte în mod dezinteresat şi să învingă cele mai mari greutăţi. Dacă trebuie, ei sînt în stare să mute munţii din loc. Asemenea comunişti plini de abnegaţie se găsesc şi în această organizaţie de bază : tovarăşul Akácos Mihály, tov. Mezei, tov. Sipos şi chiar tov. Akácos Sándor, deşi el în timpul din urmă a ajuns oarecum sub influenţa tovarăşului Bartha. Dacă aceşti tovarăşi ar lua iniţiativa, ar putea rezolva cu succes problemele ce se pun. Ei ar trebui să meargă printre ţărani, să le explice că socialismul este o legitate istorică, că după cum comuna primitivă a fost urmată de epoca sclavagistă, sclavagismul de feudalism, feudalismul de capitalism, în mod tot atît de inevitabil, sistemul putred al capitalismului va fi schimbat de socialism, care este superior tuturor sistemelor sociale de pînă acum, fiindcă prin lichidarea proprietăţii particulare şi introducerea proprietăţii colective, eliberează poporul muncitor de robie şi exploatare. Tovarăşii au la dispoziţie un material de agitaţie bogat, de care ar trebui să se servească, folosind pilda colhozurilor sovietice. Trebuie să luminăm ţărănimea muncitoare, să o facem să vadă prin exemple concrete avantajele economiei mecanizate şi dezavantajele economiei individuale. Tovarăşi, să vă dau un

singur exemplu. Economia colectivă suprimă brazdele dintre parcele care în economia individuală au stat nemuncite și neproductive, și cari au constituit terenuri în care a crescut conopișteа, păduchele grînelor și fel de fel de alte insecte stricătoare. Unde mai punem că pe lîngă cele două brazde de hotar țăranul mai lăsa cîteva brazde „slabe" pe care nu le îngunoia în mod suficient ca nu cumva gunoiul lui să ajungă pe pămîntul vecinului. Vedeți tovarăși, un singur exemplu concret poate dovedi în mod convingător atît egoismul țărănesc, cît și dezavantajele economiei individuale. În felul acesta trebuie dusă munca de agitație : cu abilitate, în mod politic și mai ales cu ajutorul exemplelor concrete.

Oratorul ridică de pe masă paharul cu apă, sorbi puțin din el de parcă ar fi vrut să închine în sănătatea desăvîrșitului om politic și orator care cunoaște atît de bine tainele agitației.

— Tovarăși — zise el revenind într-adevăr la măsurile concrete — ca să putem ataca cu elan deplin problemele ce ne stau în față, ca să le putem rezolva în mod operativ, ca să putem raporta cît mai curînd comitetului județean că : țărănimea muncitoare din Székelylok a pășit printre primele din județ, pe drumul agriculturii socialiste, ca să putem raporta aceasta, iubiți tovarăși, trebuie să ne planificăm corect munca, să ne reorganizăm forțele, să punem capăt tărăgănelii de pînă acum și să ne îndeplinim sarcinile în mod organizat și strîns uniți. In acest scop am să vă fac cîteva propuneri. Prima : conducerea organizației de bază trebuie restructurată. In fruntea organizației de bază trebuie să punem o conducere care prin combativitatea ei să poată asigura condițiile luptei pe care o avem de dus și să cucerească victoria pentru cauza colectivizării agriculturii din Székelylok. Eu vă propun tovarăși că pentru a putea proceda la împărțirea mai justă a sarcinilor, să întărim munca vicepreședintelui în cadrul comitetului provizoriu, eliberînd pe tov. Csóka Mózes de sarcinile de conducere care i-au fost încredințate. In locul lui propun să-l alegem pe tov. Mezei. De asemenea vă propun ca sarcinile de secretar să fie trecute tovarășului Akácos Sándor, urmînd ca tov. Bartha, ca membru al conducerii, să-i acorde tovarășului Akácos, care încă nu are experiența lucrărilor, un ajutor tovărășesc. A doua : propun instituirea unui comitet de inițiativă care să elaboreze planul de acțiune și să ia în mîinile sale cauza colectivizării. Ca președinte al acestui comitet îl propun pe tov. Akácos Sándor. Mai trebuie să alegem doi membri în acest comitet. Propun ca unul să fie tov. Mezei Mózes, iar pentru locul celălalt, tovarășii sînt rugați să propună un mijlocaș care vrea colectiva și are și prestigiu și influență, mai ales asupra celorlalți mijlocași. A treia : propun ca încă în această ședință să se hotărască completarea declarațiilor de intrare în colectivă a tuturor tovarășilor. E aproape miezul nopții, tovarăși, așa că vă rugăm să vă spuneți pe scurt părerea despre aceste propuneri, să nu pierdem vremea degeaba cu vorbiri lungi, fiindcă nu sîntem nici popi, nici cîini care latră toată ziua, ci sîntem comuniști, oamenii faptelor. O clipită începu să surîdă, apoi devenind din nou serios, continuă : — Să le luăm pe rînd. Cine are ceva de observat relativ la prima propunere ?

Bokor Ferenc începu să se miște agitat la locul său, să se uite împrejur, iar cu mîna făcea niște gesturi de parcă voia să culeagă mere de pe umărul vecinului. Dar parcă i-ar fi fost frică să nu fie prins, își trase repede mîna înapoi, uitîndu-se jur împrejur dacă nu cumva l-a văzut cineva.

— Tovarășul vrea să ia cuvîntul ? — îl observă tovarășul Agoston pe omul care clămpănea din mîini nehotărît.

— Numai atîta aşi vrea să vă spun — zise Bokor ridicîndu-se, că am o vacă a făta, în noaptea asta trebuie să fete, şi eu ar trebui să fiu acasă. La şedinţă am venit numai fiindcă am crezut că se va termina repede, dar acum văz că prea se-ntinde şi eu trebui să merg acasă.

— Care, măi Ferenc, a tărcată ? — întrebă Akácos Mihaly, iar cîţiva începură să rîdă.

— Nu, nu ea, perechea ei, Bălana.

— Ei, dacă e Bălana atunci tovarăşul mai poate să rămînă — îi dădu răspunsul cu deosebit simţ umoristic Agoston Gyula, dar văzînd că Bokor Ferenc se aşează la loc jignit, adăugă :

— Şedinţa se termină nu peste mult. Tovarăşii sînt rugaţi să cruţe timpul. Tovarăşul Akácos ? Poftim ! Însă cît mai scurt !

Akácos Sányi împinse teancurile de hîrtii în faţa lui Bartha, apoi, cu mîna stîngă îşi prinse braţul drept deasupra cotului, la marginea cămăşii suflecate. Mîna îi obosise la scris mai mult decît îi obosise vreodată la coasă şi era evident că el lua cuvîntul mai curînd ca să aibă vreme să-şi odihnească braţul.

— Eu nu sînt de acord cu propunerile tovarăşului Agoston — începu el vorba...

. . . . . .

In romîneşte de Aurel Buteanu

H. PAN

ZÎMBETUL

Lumina obosită a lămpii din tavan estompa chipurile celor doi bărbaţi din cameră.

Cel care se afla în spatele biroului de stejar avea o faţă izbitor de asimetrică pe care parcă nasul, urechile, ochii, gura, fuseseră lipite la întîmplare, în grabă, iar ansamblul realizat era de domeniul grotescului. Celălalt, de pe scaunul din faţa sa, era un exemplar banal cu trăsături şterse, imposibil de memorat.

Şedeau, aşa tăcuţi, faţă în faţă fără să se privească, cufundaţi în gînduri, ceea ce, prin contrast, dădea un aspect oarecum ridicol chipurilor lor, străine de o astfel de îndeletnicire. Intr-un tîrziu cel de la birou spuse:

— „Ia vezi Mangă, mai răsuflă mutu ?!"

Cel interpelat se ridică brusc de pe scaun, ca împins de un resort şi după un:

— „Imediat, dom' şef!" — ieşi din birou.

Odată ajuns pe coridorul soios începu să se mişte mai în voie şi străbătu distanţa pînă la prima treaptă a scării înguste şi tocite de la capătul lui, cu aerul unui om pus pe fapte mari.

Dar satisfacţia de pe chipul său se volatiliză de cum începu să coboare. Iţi făcea impresia că numără în gînd treptele.

După ce depăşi nivelul solului, se opri în faţa unei uşi masive de fier. La bătaia lui, uşa, ca actionată de forţe misterioase, lunecă încet cu un scîrţîit...

Pătrunse precipitat în bolta ce părea intrarea unui canal şi fără altă introducere întrebă paznicul: — „Ce face?" Apoi nerăbdător, nemaiaşteptînd răspunsul, se repezi la vizeta uşii din capătul coridorului.

In celula strîmtă şi prost luminată, se afla o tăblie de fier de lungimea unui sicriu, prinsă de perete în balamale, pentru a putea fi ridicată la nevoie. Pe tăblie zăcea trupul unui tînăr, acoperit numai de cămaşe şi pantaloni, ambele sfîşiate şi năclăite de sînge.

Privirea lui Mangă trecu fără interes peste aceste detalii' îndreptîndu-se cu grabă spre chipul de o paloare cadaverică, apoi coborî încet spre buze şi rămase fixată acolo, speriată, în imposibilitate de a înţelege ceea ce vedea.

*

Din beznă au ţîşnit interminabile panglici de lumină care, conduse parcă de mîna unui desenator nevăzut, luau contururi omeneşti. Apoi, pe nesimţite, siluetele incandescente, prindeau viaţă...

Privirile ni s-au întîlnit pentru o clipă şi fără voie i-am zîmbit timid ; apoi, pentru a-mi manifesta regretul mi-am reluat înfăţişarea morocănoasă de toate zilele.

Mă aflam în amfiteatrul mare la cursul lui Ticănescu care debita ca deobicei „in deserto". În jur figuri cunoscute, din categoria celor cărora diploma de absolvire le va da dreptul să adaoge la banalul „şomer", distinsul „intelectual". Ieşiţi ca şi mine din vreo hrubă glacială, veniseră să-şi mai dezmorţească mădularele în sala de curs, perfect indiferenţi la refrenul gloduros care se scurgea monoton, în valuri uniforme, de la catedră.

Şi pe ea o mai zărisem de cîteva ori. Odată eram în compania lui Boldeanu pe bulevard şi acesta cînd a văzut încotro mi se îndreaptă privirea mi-a spus cu libertinaju-i verbal caracteristic :

— „Nu se prinde mă ! Cita inexpugnabila. E studioasă donzela, nu e acroşabilă", făcîndu-mă să roşesc întîi pentru ea şi apoi de necaz că am roşit în faţa unui bădăran.

Altădată, în pauza cursului de drept roman discutam înflăcărat pe hall cu Virgil despre rolul femeii în societatea modernă. Acesta îşi debita tocmai tirada misogină :

— „N-am să-ţi vorbesc de barbarul „drei K" nici măcar de particularităţile sistemului ei neuro-vegetativ. Pentru mine, femeia e înainte de toate un obiect de artă, căreia i se cer două calităţi principale : să aibă cît mai multă feminitate şi să fie cît mai puţin feministă".

Mă pregăteam să dau riposta cuvenită acestor paradoxe ieftine care nu interveneau în teoriile „virgiliene" decît la capitolele feminine, cînd am simţit o privire aţintită asupră-mi. M-am întors brusc şi am întîlnit doi ochi negri, profunzi, care mă priveau încurajator şi nerăbdător în acelaşi timp, aşteptînd parcă să vadă ce voi spune.

Nu ştiu de ce nerăbdarea şi mai ales îndemnul acesta mut m-au înfuriat la culme şi apucîndu-l pe Virgil de braţ i-am spus voit grosolan :

— „Haide în altă parte că aici nu se poate discuta fără să intervină diverşi nedoriţi !"

Stupiditate infantilă ! Nedoriţi erau pe semne ochii aceia unici pe care şi mai tîrziu cînd îi aveam lîngă mine, nu încetam nici o clipă să-i doresc cu toată fiinţa mea.

Poate că am mai întîlnit-o şi cu alte prilejuri, nu ştiu, pentru că de-atunci imaginea ei mi se fixase parcă pe retină şi mi se părea c-o văd pretutindeni... De aceea cînd i-am întîlnit privirea în amfiteatrul cel mare nu mi-am putut împiedeca buzele să-i zîmbească, nu mi-am putut sili ochii să mintă, să-i ascundă imensa fericire pe care o simţea întreaga mea fiinţă.

Apoi, m-am întunecat brusc, nu-mi puteam ierta că am uitat măcar pentru o clipă, că fericirea totală nu-i făcută pentru feciorul învăţătorului Florea, că studentului coate-goale Valentin i se cuvin noroaiele, nu florile vieţii. Am strîns pumnii şi am ieşit din nou în frigul străzii.

După îndelungate rătăciri pe străzi lăturalnice şi un scurt popas la Birtul economic din fundătura Avrig, mi-am reluat calvarul cotidian.

Etapa imediată, lăcaşul domnului State „en gros de perii, pensule, bidinele şi alte obiecte din păr", unde mă străduesc contra cost timp de 4 ore săptămînal să scot din ilustrul său descendent, sită de mătase.

— *Joujou,* cum se pronunţă *ou?!* Lemn, ca de obicei.

— Boule se citește *bul*, ai înțeles ?

Zîmbește afirmativ, satisfăcut. Puțin îi pasă de învățătură. Are oricum un postament solid din bidinele la viitoarea lui statuie.

...Și iarăși, mă îndrept spre „cuibul visurilor mele", omițînd totuși spre variație și economie, să cumpăr obișnuita rație de salam și pîine, ce compune invariabil cina și micul meu dejun.

Nu erau nici trei luni de cînd, incurabil chiriaș grăbit, mă aflam în căutarea unei noi gazde care de data aceasta doream să fie mult așteptata EA. Mă și vedeam visînd seara în mansardă și așteptînd-o. „Zeița nefericită" se strecura fără zgomot la pieptul meu, își rezema minunatul cap aureolat de cosițele ei de un blond imaculat și începea să depene monstruozitățile pe care le îndură zilnic de la cel pe care o soartă crudă i-l hărăzise ei tată și mie proprietar. Apoi sorbindu-i mărgăritarele risipite pe obraji, îi zdrobeam într-un sărut sălbatec buzele elastice, sfîrcurile sînilor ei feciorelnici îmi străpungeau torsul, trupurile noastre se contopeau într-o îmbrățișare fără sfîrșit...

M-am deșteptat din reverie cu degetul pe soneria de la ușa doamnei Scarlat. Era prea tîrziu să mai dau înapoi, se produsese ireparabilul.

Mă aflam față-n față cu noua mea proprietăreasă. Era imposibil să poată fi descrisă. Dar dacă aș fi avut talentul lui Daumier, aș fi pictat-o. Trăsătura-i morală caracteristică, corectitudinea se manifesta cu predilecție în încasarea chiriei la timp. De altfel era una din puținele ei legături cu actualitatea, deoarece își dedica multiplele-i virtuți cultului Marelui și Ireproșabilului domn Scarlat, pe care avusese nefericirea să-l piardă acum cincisprezece ani, după aproape douăzeci de ani de stearpă și ideală conviețuire.

După cîteva scurte dar bine simțite referiri la ilustrul dispărut: „Răposatul Scarlat era un exemplu de dîrzenie și sobrietate. Un adevărat bărbat. Tot ce făcea, făcea bine, cu cap și la timp", mi-a subliniat marea generozitate de care dădea dovadă îngăduindu-mi să viețuiesc în hruba ei de serviciu pe care o numea emfatic „cameră mobilată". Accepta, bineînțeles, să primească pentru aceasta o simbolică sumă mensuală, preferabil achitată cu anticipație. Și astfel am devenit fericitul și prea îndatoratul locatar al doamnei Scarlat.

Am intrat și în seara aceea, pentru a nu știu cîtea oară, pe coridorul întunecos și am descuiat poarta cavoului meu clasa III-a. Mă arăt neplăcut surprins de atmosfera glacială, în speranța conștient iluzorie, că frigul poate se va strecura pe ușă afară. Apoi după o rapidă trecere de la palton la pijama, mă strecor în patul-bibliotecă, dărîmînd cîteva din grămada de cărți ce zac înghețate acolo. Mă simt ca niciodată singur „și mă poart-un gînd spre locuințele lacustre". Privesc în jurul meu și încerc să înlătur mental neînsemnatele diferențe între spațiul în care mă aflu și cel ce-mi va fi destinat pe vecie. Cu siguranță că acolo îmi va fi mai cald, dar prefer totuși să fiu acoperit de cărți, decît de țărînă.

Nicicînd n-am avut mai puternic sentimentul singurătății absolute. Nimic mai groaznic decît senzația că nimeni nu se gîndește la tine.

...S-au oprit pentru o clipă neînsuflețite.
Și din nou pelicula vieții a început să ruleze...

In dimineața aceea avusesem o îndelungată discuție sociologică cu Andrei. De fapt termenul discuție nu e cel mai propriu deoarece, presupusa

ciocnire de păreri, nici nu-şi făcuse apariţia. Fusese mai degrabă o completare reciprocă a termenilor unui acord deplin în definirea categoriilor sociale din facultatea noastră. Stabilisem într-o perfectă concordanţă existenţa a trei stări distincte: I) Coconii, care ne onorau foarte rar cu prezenţa lor, deoarece pentru ei achiziţionarea licenţei era oricum certă, garantată fiind de portfeuille-ul lui papă. De altfel aceasta nu reprezenta decît o etapă facilă pe calea care, trecînd prin Paris, îl ducea spre conducerea „destinelor patriei" la care îi reclama ascendenţa; II) ţucălarii, care aşteaptă sluj să se înfrupte din fărămiturile care cad sau li se aruncă de la ospăţul coconilor. Unii mai cu moţ ambiţionau chiar să se „coconizeze" cu timpul; şi însfîrşit III) plebeii, el, eu şi alţii ca noi în opoziţie ireductibilă şi cu coconii, de vină fiind obîrşia, şi cu ţucălarii, de vină fiind şira spinării.

După punerea la punct a acestei scurte introduceri la o „sociologie a viitorilor licenţiaţi în Drept" şi a unor marginalii adecvate, am constatat, la îndemnul stomacurilor, că trecuse de mult ora prînzului.

Halta necesară în birtul întunecat din Brezoianu ne-a potolit foamea dar ne-a stîrnit pofta de a ieşi cît mai repede din nou în aerul străzii. Mai cu seamă că era o adevărată zi de primăvară cu toate că ne aflam abia la jumătatea lui februarie şi trotoarele mai erau acoperite cu zăpadă.

De cum am ajuns în bulevard, Andrei a constatat că se apropie ora cînd are o întîlnire „la care nu se întreabă cu cine", aşa că am apucat-o în direcţii opuse fiecare pe drumul lui, el către Cişmigiu iar eu, în jos spre Universitate.

Am privit, ca de obicei cînd trec pe aici, afişele cinematografelor. Majoritatea filme cu „senzaţii tari". Filme care nu se adresează nici creierului, nici inimii. Virgil le numea sec „genito-urinare".

Îmi tăiam drumul fără grabă prin mulţimea care forfotea necontenit pe trotoare, încercînd să individualizez chipurile, să le descopăr caracterele, cu convingerea că trăsăturile esenţiale sufleteşti nu pot să nu-şi fi lăsat amprenta în decursul vremii.

Deodată s-a produs un gol în mareea umană şi în mijlocul lui şi-a făcut apariţia, ca proiectat de un val ofensat, un trup care încerca zadarnic să-şi restabilească poziţia verticală, presupunînd că ar fi avut-o vreodată. Am încercat mai întîi un sentiment de revoltă, ca ori de cîte ori mă aflu în prezenţa tentativelor omului de a-şi îneca în alcool concluziile neplăcute ale propriei raţiuni. Apoi, treptat revolta s-a transformat aproape în compasiune la vederea căscăturii dureroase a şoşonilor, paltonului rebegit, şi mai ales a chipului său plin de o tristeţe infinită. În apropierea mea o „lady" ce tocmai descinsese dintr-o limuzină, a suferit, datorită aceloraşi cauze, o evoluţie inversă, manifestîndu-şi zgomotos nobila-i greaţă. Există unii care se îmbată cu propriul venin, exalînd miresme otrăvitoare şi în atmosfera înconjurătoare.

In pragul Universităţii m-am ciocnit, — era să spun cap în cap, dar nu vreau să-i fac cinstea asta — cu Titi Carapance. Mi-a propus din nou, fără jenă, să iau parte la verdeturile lor fasciste, de data aceasta fiind vorba „să-i alungăm pe jidani dela cursuri". I-am răspuns subliniat:

— „Dacă aş fi Talleyrand ţi-aş spune: Să fii evreu e poate o greşeală, să fii legionar însă, e cu certitudine mult mai mult decît atîta, e o prostie! Nefiind însă decît studentul în anul IV Valentin Florea mă văd

silit să fiu mai explicit: „Aș participa cu multă satisfacție la izgonirea de pretutindeni a lipitorilor, brutelor și cretinilor, cu riscul de a fi lipsit de plăcuta dv. societate".

...A stèrs-o cu coada între picioare bombănind amenințător.

Dar toate acestea s-au întîmplat înainte. Înainte de... dacă n-aș avea oroare de cuvinte umflate care de multe ori nu sînt decît expresia vidului interior, aș spune... înainte de am început să trăiesc cu adevărat.

Totuși sînt convins că de data aceasta exprim o realitate de netăgăduit. De-atunci trăiesc intens, trăiesc total, *trăiesc* pur și simplu. Poate că întreaga mea viață pînă în clipa aceea, piatră de hotar, n-a fost decît perioada de gestație. Poate că... Ce înseamnă însă acum toate aceste „poate". *Acum* în faza certitudinilor. Da, existența mea e populată de certitudini. Mai bine zis, gîndesc sceptic, dar acționez optimist; activitatea îmi certifică sau înlătură îndoielile. Acesta e mecanismul intim al certitudinilor, scepticism spulberat de realități care dau naștere altuia pentru a-l distruge din nou.

Mi-e imposibil să mai gîndesc în tiparele vechi. Măcar și încercarea de a-mi aminti reflecțiile și reacțiile mele din trecut, îmi cere un efort considerabil.

Oricît ar părea de curios, se pare că m-am schimbat chiar și fizic. Am ajuns la vîrsta la care — așa cum scrie undeva Salacrou — omul e responsabil și de mutra pe care o are. Și eu m-am hotărît pentru chipul omului *viu*.

Virgil, pe care nu-l mai întîlnisem de mai bine de trei luni, a remarcat schimbarea în felul lui:

— „Mă băiatule, tu ești îndrăgostit? !"

Și-a revenit din mirarea pricinuită de confirmarea mea categorică, numai pentru a-și satisface curiozitatea:

— „De cine?"

„De multe!" A înțeles răspunsul meu ca o încercare de a eluda precizările și în același timp o glumă ieftină. A zîmbit totuși și m-a lăsat „singur cu amoarele mele".

Și cu toate astea îi mărturisisem purul adevăr. Eram îndrăgostit de multe. Iubeam cu pasiune lumea pe care o întrevedeam, iubeam ideile care mă făceau s-o văd mai clar, acțiunile care mă apropiau de ea, oamenii care le înfăptuiau. Și în cele din urmă, dar nu cel mai puțin, eram îndrăgostit de o fată. Toate acestea se completau perfect. Imposibil de stabilit o gradație sau de omis ceva. Erau cardinalele existenței mele actuale, existența însăși. Fără ele omida nu s-ar fi transformat niciodată în fluture, continuînd să se tîrască pe burtă în așteptarea pantofului care s-o izbăvească. Era o dragoste pasională și rațională în același timp, dragoste de viață, de viață adevărată.

*

În camera de la etaj, bărbatul rămas singur, străbătea cu pași egali spațiul dintre ușe și fereastră, strivind în contracții uniforme țigara uitată în colțul gurii.

*

Cîndva un înțelept a spus că viața trebuie trăită astfel încît, făcînd bilanțul existenței zilnice să constați că ai înfăptuit cel puțin un lucru pentru care meriți să trăiești și în ziua următoare.

Din ceasul în care Andrei găsise cu cale că sînt destul de copt să iau parte activă la luptă, din clipa cînd devenisem membru al organizației revoluționare a tineretului, al Uniunii Tineretului Comunist, viața-mi era zilnic plină de evenimente pentru care merita să trăiesc și în ziua următoare, pentru care trebuia să *trăiesc* și mîine.

Cînd mă întorceam noaptea acasă — unde acum nu mă mai simțeam singur nici chiar atunci cînd eram — încercam un soi de regret că încă o zi s-a sfîrșit prea devreme. Poate pentru a o prelungi, începusem să-mi fac cu regularitate înainte de culcare, un fel de jurnal mental retrospectiv.

In seara aceea frumoasă de început de noembrie, mă îndreptam spre casă, pentru prima dată după multe săptămîni, înainte de miezul nopții. Să fii fost de vină privirile semnificative ale lunei că m-au prins zorile gîndindu-mă la Ioana ?! N-o mai văzusem de aproape 72 de ore și îmi reproșam că în acest răstimp gîndurile mele aproape o neglijaseră. Ar fi fost nedrept însă să adresez același reproș și inimii. Ar fi fost cu siguranță nejust ! O iubeam de cînd o văzusem prima dată, adică de aproape zece luni. Dar ce mă încurc în socoteli meschine. Am iubit-o cu pasiune din totdeauna. Era o dragoste profundă și deplină, o concordanță perfectă de idei și senzații. Bineînțeles, perfectă conform concepției mele, care lasă loc pentru micile divergențe fără de care perfecțiunea e de neconceput.

In ciuda acestei plinătăți mă chinuia din cînd în cînd un simțămînt de gelozie. Nu eram gelos în sensul vulgar și josnic. Nu, asta ar fi murdărit-o și m-ar fi făcut să mă disprețuiesc. Eram amîndoi mai presus de aceasta. Intr-o adevărată dragoste nu e loc pentru gunoaie.

Era vorba de cu totul altceva. Simțeam că există o părticică din gîndurile, din viața ei, pe care nu le cunoșteam. Aceasta nu însemna că aș fi vrut să scotocesc în toate colțurile existenței ei zilnice, să-i ghicesc intențiile, să „citesc în gîndurile ei ca într-o carte deschisă" cum se scrie în romanele proaste. Nu. Concepțiile noastre coincideau în esența lor. Drumurile principale ale vieții ei îmi erau familiare, dar detaliile necunoscute, opiniile îndrăznețe și neașteptate a căror revelație o aveam de cîte ori ne aflam împreună, făceau iubirea noastră mereu nouă, îi dădeau un farmec inedit. Bineînțeles că îrămîntările mele proveneau din cu totul alte cauze pe care în clipa aceea le intuiam numai fără a le putea defini

Ajuns din nou la acest punct mort, am constatat că primele raze ale dimineții reușiseră să pătrundă și prin ferestruica peticită a cămăruții mele și dat fiind că mă aștepta o zi plină, m-am străduit — și datorită vîrstei și oboselii am reușit — să dorm vreo două ore.

Așa se face că m-am trezit în dimineața zilei de 6 noembrie, proaspăt și odihnit de parc-aș fi dormit toată noaptea.

Nu era o zi ca toate celelalte și se părea că și natura înțelege asta.

Peste 24 de ore se împlineau douăzeci de ani de cînd oameni minunați înălțaseră monumentul nepieritor al izbînzii valorilor umane, două decenii de la Revoluția eliberării omului.

Un astfel de eveniment trebuia sărbătorit cum se cuvine. Și pentru asta ne pregătisem din vreme.

Cîteva tramvaie și mai multe ocoluri pentru ca să fiu sigur că n-am nici o „coadă", și în cele din urmă iată-mă la destinație: strada Mașina de Pîine. Mașina asta nu-i împiedeca pe sărmanii locatari din împrejurimi să rabde adeseori de foame. Trecînd în grabă prin fața curții lui Matei am remarcat prezența ghiveciului de flori la locul știut, în ochiul subsolului, așa că m-am înapoiat pe străzi lăturalnice și am pătruns nerăbdător în camera-tipografie. Domnea o activitate febrilă. Paul trăgea de zor la Gestetner iar Matei nu mai prididea să decupeze și să sorteze manifestele — ghioceii cum îi botezasem noi. I-am salutat în viteză și am început să număr dragii ghiocei vestitori ai primăverii omenirii.

Cîteva ore de muncă intensă și totul era gata. Le-am repetat parolele și locurile respective de întîlnire pentru seară, am îndesat manifestele în servietă și după o călduroasă strîngere de mînă am pornit-o mai departe.

In continuare, operațiunile, ca să întrebuințez o formulă de campanie bine cunoscută, au decurs conform planului stabilit. Zeii mi-au fost favorabili pentru că n-am cerut nimic de la ei.

Între timp se lăsase noaptea. O noapte de la care nu așteptam sfaturi ci acțiuni. In clipa aceea, în toate colțurile Bucureștilor zeci de comuniști, născuți înainte sau după Marea Revoluție, se pregăteau, ca și mine, să o sărbătorească. Va fi o împrăștiere mare. Nu trebuie să rămîie cartier, stradă sau casă la care manifestul îndemn să nu vestească primăvara apropiată.

Nici nu știu cînd am ajuns în preajma străzii unde urma să-l cunosc pe cel cu care voi împărți bucuriile și primejdiile unei nopți de acțiune. Ca întotdeauna cînd trebuia să întîlnesc un tovarăș sau o tovarășă necunoscută, îmi puneam o mulțime de întrebări înaintea momentului întrevederii. Din noianul de sentimente pe care le încercam întotdeauna cu acest prilej, predominant era cel de solidaritate.

Cu mult înainte de a-i strînge mîna, *el* și *eu* devenisem *noi*. Nimic nu leagă oamenii mai mult ca amintirile comune. Și *noi* aveam cel puțin una: mizeria, în diferite forme și intensități. Aveam însă mai mult decît atîta, un viitor comun. Abia așteptam să-l întîlnesc pe tovarășul acesta pe care-l cunoșteam de mult, cu toate că nu-l văzusem încă.

Dar, în noaptea aceea a fost altfel... Era greu de zărit ceva pe strada întunecată. Totuși, cu timpul, am început să disting o umbră mișcîndu-se încet din capătul celălalt. Cînd ne-am mai apropiat mi-am dat seama că e o siluetă feminină. Apoi, dintr-odată am simțit, am știut că nu poate fi decît Ioana. Nu înțelegeam cum de nu mi-am dat seama de la început că trebuie să fie ea. Că și *ea* e *noi*. Că femeia pe care o iubeam nu putea alege decît lupta. Altfel... Dar nici nu putea fi altfel.

După aceea... Am ajuns pe nesimțite la capătul nopții și al acțiunii. Adică aproape de sfîrșit, căci țineam cu orice preț ca ultimul manifest să-l lipesc la intrarea principală a Universității. Am storș pentru a nu știu cîta oară buretele, acum aproape uscat, și am umezit lipiciul celui din urmă manifest din noaptea aceea, primul manifest din zorii zilei de 7 noembrie. Nu-mi retrăsesem încă mîna de pe ușe, cînd deodată Ioana cu o cochetărie pe care nu i-o cunoșteam, s-a ghemuit calină la pieptul meu. Surprins oarecum mi-am revenit repede într-o îmbrățișare caldă. In aceeași clipă și-a făcut apariția un moș Teacă în uniformă de comisar. S-a uitat în treacăt

la noi, a zîmbit libidinos şi după o remarcă porcină şi-a văzut de drum mai departe. Abia atunci am înţeles gestul neaşteptat al Ioanei, am înţeles şi am sărutat-o din nou şi iarăşi...

Doi tineri se sărutau în zorii zilei de 7 noiembrie.

. . . . . .

. . . . . .

Aşa a fost atunci şi în zilele următoare, zile de luptă, de dragoste. Pînă cînd..

. . . . . .

. . . . . .

S-au repezit asupra mea din toate părţile. Într-o clipă mîinile mi-au fost imobilizate de cătuşe, în timp ce un căluş improvizat îmi tăia aproape respiraţia. Aruncat ca un pachet în maşina-dubă mă apropiam cu fiecare învîrtitură a roţilor de clipa cînd va trebui să înfrunt încercarea cea mare. Voi rezista oare?

Am fost transportat în faţa unui splendid exemplar din Neanderthal. După cîteva întrebări rămase fără răspuns a adoptat limbajul său firesc. Pumnul mi-a umplut gura de sînge, dar mi-a liberat sufletul de o povară. Îi eram aproape recunoscător pentru el. Aşa da, vă recunosc şi cu cît mai repede cu atît mai bine. Au urmat alţi pumni, vîna de bou, unghii smulse şi nu mai ştiu ce. Dureri cumplite. Simţeam că mă scufund în negură. Nu, nu era negură, cum de nu-mi dădusem seama. Erau ochii Ioanei, ochii iubiţi la care mă mai puteam uita încă. Îi voi putea privi mereu? Drept, fără ruşine?

Deabia mă despărţisem de ea. Şi în pragul casei îi spusesem... Ce-i spusesem oare?

Loviturile cad ritmic. E mut — spune unul. Nu-şi dau seama că vorbesc continuu. Cu mine însumi. E glasul conştiinţei. Un glas pe care nu pot să-l înăbuşe pentru că nu-l aud. Ce fac? Îmi smulg unghiile. Nu, vor să-mi smulgă raţiunea, să-mi răpească sensul vieţii. Ce m-a lovit în frunte? Un bocanc încearcă să-mi strivească conştiinţa. Ce mici sînt! S-au transformat toţi în bocanci! Mă arde! Ce-i spusesem Ioanei la despărţire!

Iar!

Au reînceput! Dar astăzi nu sînt singur. Iată-l pe Andrei cum mă priveşte cu încredere. Lîngă el Matei şi Tudor şi... Sînt toţi.

— Să nu moară — spune cineva. Cum poţi să omori atîtea vieţi! Uite-o şi pe Ioana! Cum de n-am văzut-o? Ce i-am spus oare la despărţire? Da!!

— *Cînd iubeşti cu adevărat, nu poţi iubi decît odată!*

*

Îl aştepta de mult cu nerăbdare. De cum intră îşi ridică privirea întrebător.

— Dom şef... să vedeţi...

— Spune odată, mă!

— Zîmbeşte, dom şef zîmbeşte!

Trebuie să-l...

Şeful îşi plecă privirea. Într-un tîrziu spuse:

— S-a terminat, Mangă!

Mîine-l înaintăm la tribunal!

SZEMLER FERENC

LA PRIMA CITIRE A UNUI NUMĂR DIN „PRAVDA"

Pe brazda slovelor, greoi,
împing privirea minții mele, —
parcă de mijloc mă-ncovoi
și-nainte prin rînduri grele.
Mă-mpiedec, și din nou încerc
Și nu-i deloc un drum idilic.
Mai mult întîrziu, decît merg
prin des mărăciniș cirilic!

Și totuși văd în fața mea
o luncă-n floare, ce mă cheamă.
De sub petalele de nea
parcă te-aud pe tine, mamă,
cum mă îndemni și mă înveți:
Sus! Inainte! Inainte!
Spre iarba primei tinereți.
spre fericite cîmpuri sfinte!

Ca pruncul, de abia cutez!
Privesc întîi, și pipăi bine, —
și-ncet, încet înaintez
pe brazda literelor pline.
Mă voi tîrî? Voi trece-n zbor?
Să-mi spună, oare cine știe?
Scot vorba greu, și fără spor,
și, totuși plină de mîndrie.

Și înțeleg întîia oară,
fără-a slovarului proptele!
Cuvintele prin față-mi zboară
ca fulgerări de rîndunele.
Și, ciripind prin fața mea,
îmi spun că nu e greu să zbori.
Și poate că voi învăța
și zborul rîndunelelor.

In romînește de H. Grămescu

OTILIA CAZIMIR

CÎNTEC DE MINĂ

Trage cu lopata, măi băiete!
Zgura se încarcă-n vagonete
Și pornește duruind, afară,
La lumină și la primăvară...

Alte vagonete vin — de parcă
Izvorăsc din beznele răscrucii,
Și lopețile, cîntînd, le-ncarcă
Cu bucăți de întuneric, lucii.

Lămpi încremenite luminează
Negre bolți cu străluciri de smoală.
Lungi ecouri trec din sală-n sală
Și tăcerea le pîndește — trează.

Trage, frate, încă o lopată!
(Azi în mină nu-i ca altădată...)
Trage, frate, să se ducă veste
Că la noi încarcă trei neveste —
A lui Vîlcu, a lui Toader și-a lui Baltă —
Cu bărbații lor delaolaltă.

Iar din umbra umedă se-alege
(Azi în mină, frate, i-altă lege)
Glas duios și subțirel de mamă:
Parcă rîde, parcă-ngînă, parcă cheamă...

— „Stai cuminte, puiule, la soare,
Stai cuminte, nu te prindă plînsul
(Azi în mină nimeni nu mai moare!)
La tăicuțu azi e sărbătoare,
Că e și măicuța ta cu dînsul.

Taică-meu, pe cînd eram ca tine,
A intrat în mină, într-o seară.
M-au trezit din somn niște vecine.
Maică-mea avea obraji de ceară:
— Nu mai vine tata, nu mai vine...

Pentru tine, băiețelul mamei
Cu obraji ca florile de nalbă,
Scot din bezna neagră pîinea albă.
Să nu știi ce-s chinurile foamei.

Dar cînd ies de-aici și vin acasă,
Albă-s, băiețele, și frumoasă.
Ochii-mi rîd în soare și-n lumină.
Și mi-s mîndră ca o-mpărătească,
C-am muncit cu taică-tău în mină!...“

*
* *

Duruie alt șir de vagonete.
Cîntecul s-a stins sub bolta 'naltă,
Dar pornește iar, pe îndelete:
Cîntă-acum tustrele laolaltă —
A lui Vîlcu, a lui Toader și-a lui Baltă...

CÎNTECUL DRUMULUI

Drumule, de unde vii?
Drumule-ncotro te duci
Peste dealuri și cîmpii,
Și te-ncurci pe la răscruci?

Drumule, nu ți-e urît
Singur-singurel mereu?
La urcat, la coborît,
Nu ți-e jale, nu ți-e greu?

Mi te arde soarele,
Mi te bat picioarele,
Mi te udă ploile,
Mi te-ajung nevoile...

— Singurel, eu nu rămîn.
Chiar cînd nimeni nu mai vine,
Vîntul serii, moș-bătrîn,
Șușotește pentru mine
Prin căpițele de fîn.

Cît dorm păsărelele,
Mă veghează stelele.
Cîntă-n tufe un buratic
Ori o broască în vreo baltă,
Iar cîte-un cireș sălbatic
Mă cuprinde-n umbra-i naltă...

Iar în zilele de vară,
De cu zori și pînă-n seară,
Luminat ori mohorît,
N-are cînd îmi fi urît:
În pădure sînt cărare,
În oraș sînt strada-mare,
Iar în sat, drum lung de care
Cu belșugul în spinare.

Peste mine, din ogor
Trec toți fluturii în zbor.
Vinete-nfloresc, prin scai,
Florile de ciumafai,
Și toți greierii din lume
Pentru mine cîntă-anume!

Camioane ferecate
Trec cu cîntec încărcate.
Vrăbii mi se scaldă-n praf,
Și deasupra mea, în șoapte,
Zbîrnîie și zi și noapte
Sîrmele de telegraf.

Drum bătut ori biet drumeag,
Cine nu mă are drag?
Cărăruie, ulicioară,
Care dor nu mă coboară
Pînă-n văile adînci?
Ulicioară, cărăruie,
Care cîntec nu mă suie
Pînă-n munții suri, de stînci?...

DEMOSTENE BOTEZ

NEBUNUL

Ca o fantomă dăinuiește încă
Și azi castelul vechi pe colț de stîncă.
De vînt și ploaie, cenușii acum,
Pereții par de nouri și de fum.
Conturul sur de piatră seculară
E șters și trist, ca un final de seară.
Nu-i ars, și-i totuși parcă de cenușă.
I-atîrnă-n poartă-un lanț, ca o cătușă.
Și stînca însăși astăzi, de uzură
E măcinată, parc-ar fi de zgură.
Iar curtea dintre ziduri, de sub cer,
Deschide-o gură goală de crater.
Tot ce-a părut etern și fără moarte,
Se pierde parcă-n timp, tot mai departe.
Și înălțat pe margini de abis,
Castelul tot, e, parcă, numai vis.
Și-n ceasul cristalin de dimineață,
El e doar ca un abur, ca o ceață.
Și cariate parapete-n soare
Abrupt își lasă zdrențele murdare.
Iar noaptea, sub puzderia de stele,
Sinistre rîd, cu dinți mîncați, crenele.
Pe coamă sus, — incinerată stea, —
Incremenită, stă o cucuvea.
Și fiarele la poarta ghintuită,
De secoli roase, parc-ar fi de sită.
Și la ferești, și gratiile și rame,
Par slabe îngăimări de filigrame,
De timp sculptate, cu-a lui mînă moartă,
Ca de-un strigoi îndrăgostit de artă.
Rugina roșă, scrum mărunt de flori,
A ros zăvoarele la închisori.
Prin crăpături străbate la iveală
Subtire izvoraș, ca o beteală.
Iar unde pietrele au fost mai rare,

Au năpădit mulțime de vlăstare,
Cu o putere fără de pereche.
Pe osemintele de vreme veche.
In tot castelul grav și uriaș,
Mai viețuiește ultimul urmaș,
Neurastenic, singur și tăcut,
Ca o pictură ștearsă din trecut.
Tiptil pășește molcom prin odăi,
Să nu-și audă singur pașii săi,
De teamă că se ține după el
Chiar propria-i fantomă prin castel.
Dar n-a găsit, pe semne, nicăieri,
Decît aceiași scamă de tăceri.
Și s-a întors iar în salon să stea,
Și să-și aștepte moartea pe sofa.
Penumbră stinsă umple împrejur
Cu vată neagră orișice contur,
Și se ascunde, deasă, în unghere,
Pe unde sînt paianjeni și tăcere.
Doar, la perete-n partea ceialaltă
Lucește geamul de pendulă-naltă.
Dreptunghiular și mort între chenare,
Ca de sicriu ce-ar sta drept, în picioare.
Și în tăcerea stranie, de vată.
I se auzii tic-tacul dintr-odată:
Bătaia unei inimi de stafie,
Sau, poate, pași grăbiți spre veșnicie.
Căci în castelul sumbru și pustiu,
Doar timpul singur rămăsese viu,
El, singurul, nemuritor despot,
Să-ngroape totul, să dărîme tot.
Și castelanu-l auzi într-o doară
Acuma, parcă, pentru-ntîia oară.
Ca împietrit rămase pe sofa,
Cu ochii galbeni, ficși, de cucuvea.
Și-nnebunit de timp, acest strigoi,
Vroi să-ntoarcă timpul înapoi:
Ce-a fost, să mai aducă, iarăș, tot.
Cu gesturi nebunești de Don Quichotte,
El, pe cadranul alb ca de omăt,
Mină iar minutarele-ndărăt.
Cu un ridicol și măreț avînt,
Ca niște aripi mari de mori de vînt.
Tic-tacul se opri, fără cuvinte,
Dar timpu-a mers și-așa, tot înainte.

MARCEL BRESLAȘU

TERGIVERSĂRI...
SAU
MOȘUL, PRÎSLEA ȘI HAMBARUL

Moto:
Vezi ziarele de azi și din ultimii zece ani

L-a tot cicălit nevasta
Ia! Trecu și vara asta..
Ieși ca mîine la cules
și hambarul tot nu-i dres!
(Socotea c-o să se-ndure
să ia calea spre pădure...)

El, de-o-ntreagă
săptămînă
se tot „leagă"
și amînă!
ba că-i luni și nu se pleacă,
ba că-i marți — și stăi să
treacă,
ba că nu știu ce îl seacă
la bojoci — să-l lase-oleacă
(prea e umbră-n codrul des)
ba că roțile din brazdă
nu mai duc de strîmbe ce-s,
ba că trage nașu-n gazdă
după cum s-au înțeles,
ba că-i soare, ba că plouă,
ba să-și ia... secure nouă,
ba că iepele-amîndouă
cam tușesc a tignafes!

Pricini se găsesc destule
cînd nu-ți dă inima ghes:
ba n-ai vreme, ba n-ai scule,
ba n-ai poftă (mai ales!)

...Dar atît
l-a ocărît,
i-a vîrît
„păduri" pe gît
că de-urît
s-a hotărît!

Și acum
că e pe drum
cumpănește cît și cum,
socotește ce și cît
va avea de doborît.

*

Pentru-a nu știu cîta oară
de cînd mînă dus pe gînduri
tot împarte
și măsoară
(de departe!)
codru-n scînduri
în butuci și bulumaci —
și muncește
voinicește
(Tot în vis?
În vis, firește,
că la asta mi-e dibaci!)
...Umple carul
și-l descarcă:
„văd hambarul
gata parcă!
De-acum, babo, ai să taci
și-oți tăcea și voi, ortaci!"

Dar cum orice vis se curmă

Notă: Dintr-un ciclu de „Fabule de spus în fața cortinei" din care au apărut: „Vulpea mărinimoasă", în Scînteia nr. 2979 din mai 1954 și „La poarta fabulei", în Scînteia nr. 3218 din februarie 1956.

se trezește pîn-la urmă
gospodarul
— ce să-i faci! —
cu hambarul... tot copaci!

Numai că — zorind! — nu
scapă
nici vre-un șipot să bea apă
nici vre-un han să-și ia tutun
ori să-nchine o cinzeacă,
nici vre-o troiță s-o treacă
fără să se-oprească-oleacă,
să-ngenunche, să se roage!
— Pentru el? Pentru mîrțoage?
— Da de unde! Suflet bun
se-ngrijește, cum să spun?
de-alde cei din... alt cătun!

...Și-apoi visul reîncepe —
Citi... „tăiasem?“... Ia s-adun!

*

Cele iepe
nesirepe
„merg“ de parcă l-ar pricepe!

Prost învăț!
Cînd nu le rogi
nici din hăț
nici din dîrlogi
nici
c-un bici
nici cu-o sudalmă
se-opintesc la drum ca-n palmă
numără — în dorul lelii —
toate gropile șoselii
(iacă, una n-a rămas!)
urcă dealul tot la pas,
vin la vale
tot agale
și din sfert în sfert de ceas
fac un sfert de ceas popas...
Vor și ele
să se-nșele
cu șoșele
și momele
că nu-i încă timp de tras!

Ba — mărturisind cu fapta —
nazurile se țin lanț:
amîndouă trag... la dreapta
și din gropi mai dau prin șanț!

Nu erau să se înece
mai deunăzi, chiar la mal
avîntîndu-se, zevzece,
într-o gură de canal?

Însă unchiul, sam-ne-sam,
le-a mai strîns nițel din ham —
și-au pășit
cu pas spășit
iar pe drumul lui hîrșit!...

Hei! Cea șargă și cea murgă
lasă vremea să se scurgă
morfolind-o-ncet cu finul —
că-și cunosc de mult stăpînul
cît e el de „mototol!“
De-or mai merge-așa domol
preț de-o crișmă și-un ocol
li s-o răsgîndi jupînul
și se-ntorc cu carul gol!

*

...C-o fi car, c-o fi căruță —
lăfăită pe-o băncuță
stă securea nou-nouță
cumpărată de la tîrg
și suspină:
„Gospodare,
nu mai pot de nerăbdare
și de lunga așteptare
să-ți arăt ce sînt în stare...
și ca „forță“ — și ca sîrg!

Și-i mai șuieră-n ureche:
Ai să vezi că n-am pereche!
Nouă
dar de viță
veche,
jună
dar de spiță
bună —
nu, nimica nu mă-mbună!

Știi?... Întîia mea străbună
— cînd dădea mînia-n pîrg —
nu-și tocea gingașa leafă
doar de scoarța vre-unui pom...
Mai ciupea și cîte-o ceafă,
mai scurta și cîte-un om...

Asta n-ar voi să-nsemne
că-s prea mîndră să tai lemne!
Dimpotrivă - abia aștept
să văd codrul, ți-o spun drept,

să dăm ochi și să dăm piept!
Nu te-oi face de rușine!"...

*

...cînd — de-odată! — dintr-un
lan
un vlăjgan
cu păr bălan...
(parcă l-a-ntîlnit mai an?)
un flăcău
c-un fierăstrău
(nu o fi din satul său?)
vine-așa cum se cuvine:

— Ziuă bună, măi vecine!
— Bună inima... străine...
(se preface moșul chior
măsurindu-l pe fecior!)
Prîslea, că așa îl cheamă,
parcă nici nu ia în seamă
cum a fost întîmpinat:
— Mai schimbăm o vorbă dou
că de mult n-am stat
la sfat
despre trebile din sat...

— Vorbe? Fie!... Mi-e că
plouă...
și-am lăsat
niște păsat...
— Văd că ai secure nouă
zice Prîslea apăsat!
— Am! Și dacă am ce-ți pasă?
— Ei, „parcă-mi mai vii
de-acasă..."
și... te duci la cring? Pe șleau
fie zis, chiar asta vreau!

Uneori,
ca-ntre vecini
cresc și flori
și mărăcini
dar în anumite cazuri
cresc doar nazuri
și necazuri:
„Dregi hambarul?" — Mîine-n
zori!
— Basmul cu cocoșul roșu!
(...iar hambaru-și zice
moșu
plin de tîlc
și tace
milc...)
Prîslea-l încolțește: — Zău,
nu de dragul tău
mi-aș face
chiar atîta sînge rău...
Am putea trăi în pace,
fiecare cum îi place
tu ca MOȘ eu ca FLĂCĂU...
Dar sîntem
vecini, vecine...
și mă tem
că nu mai ține...
(da, hambarul tău, vezi bine!)
și că s-ar putea să cadă
în frumoasa mea ogradă

cu barosul pe ilău!
Să mai spun de foc?... Mă trece
un fior — (cum spui tu: rece!)
cînd aud vre-un nătărău
trîmbițînd c-o să se-aprindă!

Că mi-e șura grindă-n grindă
și pătulul bîrnă-n bîrnă,
că o streașină-mi atîrnă
peste casă...
Vezi că-mi pasă!

Și te-ntreb cum să nu-mi pese
de ți-s drese sau nedrese
acareturile? Ard!
Focul n-o să stea la gard...

Tot spuneam:
O să se-apuce!
Dar tu, neam!
Pusesem cruce!

Ani sînt — grei
de cînd „pornești"
și nu vrei
să te urnești...

Ani sînt — lungi —
decît amîni
...și-ai s-ajungi
așa cum mîni...

Dar acum,
că-mi ieși în drum
— spuse inimos nepotul —
eu sînt gata să uit totul

și-acest pas, deși tîrșit,
îl salut cu „în sfîrșit!"

— Ce copil!
(răspunse moșul
întorcînd abil
reproșul...)
Hei, dar tu... Ce cați pe-aicea
decît oamenilor pricea?
N-ai pe-acasă angarale,
că faci veacul la răscruci
să ții lumea cu taclale?
Țara să o pui la cale?
Și-ncotro, mă rog, te duci?

— Păi... și eu... După butuci —
pentru propte la uluci
Cum ți-am spus
ceva mai sus...
(tocmai coborau la vale!)
șandramaua dumitale
le-a adus
nițel de șale...
deși cred că încă nu-s
șase luni de cînd le-am pus!

Și-a-ncheiat bine dispus:
„Gînd la gînd (sau vrînd-nevrînd!)
o să meargă treaba strună
dac-o facem împreună...
și-om sfîrși-o mai curînd!"

*

Moșul face semn
„să urce..."
Prîslea — demn! —
„să nu-l încurce!"
Moșul își repetă gestul,
Prîslea-l face pe modestul
și se scuză
că-l refuză
— Cum sînt sprinten și vînjos
...și grăbit.... mă duc pe jos!
Dă s-o ia din loc flăcăul
zornăindu-și ferăstrăul...

Strigă moșul: — Fătul meu,
ție-ți arde doar de șagă...
Rîde Prîslea: — Eu ca eu,
dar mi-e teamă c-o să tragă
scula asta — mult prea greu!

...Nu ți-aș lua-o înainte,
cît mă crezi de prost-crescut,
dar gîndesc că-i mai cuminte
— stînd la umbră — să-i... ascut
ici și colo cîte-un dinte...
pînă vii (și dacă vii!)
cu focoșii-ți bidivii!
— Haide! Lasă-te de glume!
— Ba! Pentru nimica-n lume...
se-oțărește cel băiat,
că de cînd mă știu pe lume
am eu felul meu anume
— și la mers... și la tăiat...

Dar m-aș învoi să urc
(cu o dată n-o să-mi spurc
talpa aspră și mlădie!)
dacă m-ai lăsa, bădie,
să mîn eu, în legea mea!
Am zbura ca... Sfîntu'Ilie
pe șoseaua-i sinilie
— asta, fără zeflemea! —
și în cîteva clipite,
dintr-un ropot de copite
n-am ce-alege din șosea...

Moșul sta și se codea...
Apoi spuse... Vom vedea...
Urcă pînă una-alta.
Reazimă-n carîmb unealta
și tu vin-de șezi colea..
(și, în sinea lui, își freacă
mîinile... să-l văd eu sus
și-o să-l „plimb" pîn-o să-i treacă.
și-o să-l „duc" cum l-am mai dus!)

Prîslea urcă și așează
ferăstrău-ntr-o spetează...
Moșul s-a făcut arici..
„Fătul" se impacientează:
Mi-e că adormim aici!
O asemenea tăcere
nu se cere
s-o despici
cu un speech? (citește „spici")
Iau în locul tău cuvîntul..
Parcă te aud cum zici
„greu la deal cu caii mici..."
. . . . . .
Și-unde arde cîte-un bici

iepelor peste cerbici
c-o zbughesc rupînd pămîntul
spre pădure...

*

Știe Sfîntul
cum își luară ele-avîntul
că securea, vai sireaca,
mi s-a dat de-a berbeleaca
și căruța-a prins s-o joace
huța-huța-ncolo-ncoace
și mi-o duce
și mi-o saltă
dintr-o cruce
în cealaltă
și mi-o-mpinge
și mi-o zvîrle
ca pe-o minge
'ntre codîrle...

Cînd — la o hurducătură
se trezește gură-n gură
cu tăiosul fierăstrău...

„Hei!
Nălucă sau făptură
piei
în hău
sau... în natură
că altminteri e de rău!
Cum de-ai cutezat măcar
să te sui „la noi" în car?
(s-a răstit și era gata
să-i și taie beregata!)
Și-ncotro, cu-atîta grabă?
După ce alișveriș?"
— La pădure? Merg la treabă!
Geaba mă privești pieziș!
— I-auzi vorbă! La pădure!
Cu asemenea tăiș
poți cel mult să ronțăi mure
de pe-o creangă-n tufăriș —
și-asta încă... pe furiș!

— Te înșeli, naivă
pruncă!
Dimpotrivă:
merg la muncă...
și-n curînd ai să mă crezi!
Încă n-ai aflat pe semne
că-s făcut să... ronțăi lemne!

Vrei dovezi?
Ai să le vezi!
— Cu pieioarele-n obezi
și cu cîrji la subsuoară...
parcă văd cum se-nfioară
crîngu-ntreg, cînd te repezi!
Haide, lasă-mă să rîd
(rîse ea cu-n rînjet hîd!)
Pe toți sfinții,
biată joarță,
îți lași dinții
-n prima scoarță!
...Și apoi, pagubă-n ciuperci!
Despre mine, poți să-ncerci!

...Doar că — pînă vom ajunge,
știrb cum ești, mă poți împunge!
Cel puțin o să te simți,
să-ți întorci suciții zimți!

N-a ajuns pe lume tuciul
să îmi fețtelească luciul
nici o pamblică mofluză
să îmi lase-un semn pe buză!
...E destul că m-ai atins...
— parcă-ai face-o dinadins! —

...Și... rugina,
bat-o vina!
(asta mi-a mai lipsit oare?)
nu-i cumva... molipsitoare?...

Deși n-am meteahna pîrii
o să-l rog pe gospodar
să te-arunce jos din car
înainte de mă zgîrii...

Ferăstrăul — amical! —:
I-auzi, soro!
— Hai, te cară!
N-am eu frați în așa hal!
Faci, băiete, de ocară
noțiunea de metal!...

Spui c-aș fi „neîncercată"
— dar din clipa de debut
știu că sînt dintr-o bucată,
nu ca tine — îmbucată
și din piese de rebut...
. . . . . .
și i-ar fi tot spus drăguța
dacă nu se-oprea căruța
încheind cam violent

și această epocală
execuție... capitală
(cel puțin pentru moment!)

*

Am ajuns? făcu securea,
asta-i tot? Așa-i pădurea?
Și cu-un glas (cam din topor)
cum cobor
o și dobor!

...Moșul zice: N-am ce zice!!
Bravo! Splendid cărăuș!
Parc-aș fi un sac de-arșice!
Astea-s glume?
Vai de lume
cu-un asemenea ghiduș...

Își deshamă caii-n spume
și îi priponește-anume
pe-amîndoi într-un țăruș
— să-i cuprindă și să-i vadă
dintr-o singură ochiadă... —
(O, îi știe și „stăpînul": :
Cum îi scap din baiere
prind să mi se-ncaiere
ca să-și... reîmpartă finul!...)

După care, fiecare
— precum este din născare
cel flăcău și cel bătrîn
și-a scuipat, spre-mbărbătare...
unu-n palme, altu-n sîn!

Și s-au apucat de treabă —
Unu-n tihnă, altu-n grabă,
ăsta calm și pe-ndelete,
ăla cu năduf și sete,
ăsta pașnic și molcum,
celălalt, cu cerbicie...
— Las' că-i știm noi!
— Nicidecum
Că, să vezi mata drăcie!
...Se întîmplă... nu știu cum...
Nu e nenea
cel cu lenea,
nici feciorul
cel cu zorul!
Fac taman
pe dos acum
(la aman!)
decît li-e-n fire
și i-am cunoscut la drum
în „ajun" de „Intîlnire"...

*

„Unchiul" parc-ar fi un zmeu!
Căsăpește-n jurul-i crîngul,
dă orbește, ca nătîngul,
se-opintește, suflă greu
și icnește și asudă...

(cred c-ar da cu-aceiași ciudă
și cu barda-n dumnezeu
cînd întîrzie să-audă
cîte-o rugă mai zăludă...)

Na! Mai zici
că-s papă-lapte?
iată-mă aici
„la fapte!"
Ți-s pe plac?
Ca să te-mpac
pentru un copac surp șapte
pentru-o creangă, un copac!
Voi avea, în fine... pace!

Și cum spune-așa și face!
Bagă iama
-n cei înalți,
face sama
celorlalți...
vine, pleacă, umblă roată,
vîntură pădurea toată
— n-are „spor" în nici un loc! —
și se-aprinde moșul, foc,
cînd nu poate să abată
ditai pomul
dintr-odată!
(n-are omul
nici noroc!)

Vrea să-i aibă.
de pomană!
Face-o zgaibă,
cască-o rană —
și nu-i pasă
că îi lasă
doar smintiți
și zdruncinați,
doar clintiți

și clătinați,
nici întregi
și nici răpuși
ci betegi
și nesupuși!...

*

Se tot socotea flăcăul
mînuindu-și ferăstrăul:

Uf! De fiecare dată
vin cu inima-ncordată...

Poate chiar
„să n-am habar"
dar văd iar
că mai mult strică
(de mînie, sau de frică?)
decît o să dreagă — cică! —
la faimosul lui hambar!

Stive-ntregi
cît să tot dregi!
Cîți copaci
să tot refaci
și cîți pari
să tot repari —
mici și mari
și mari și mici:
să ridici
cu cei voinici
și — cu ăștia mai mlădii
și cu ceia mai mărunți
cîte n-am putea clăti —? —
azi podețe,
mîine punți
peste văi și peste munți
cînd și-o înălța, semețe,
crîngul tinerile-i frunți...

Moșule, pe cîte văd
iar ești pus să faci prăpăd
și să risipești ce bruma
rămăsese pînă-acuma
din nădejdea ce-o păstram:
să te-ntorci măcar cu-un ram...
o făgădă doar — un semn
la răbdare să mă-ndemn!

Cîți ani sînt? Vreo doisprezece
de cînd trece — și nu trece —
„fierbințeala" asta rece!
Scuturi frunza, clatini pomul,
sperii pasărea și omul.

Vai! Și caii tăi netoți
(la „plimbare" cînd îi scoți)
mai reped cîte-o copită
în vreo scoarță căsăpită...
ba, mai trag — împunși de
streche —
un picior, sau o pereche,
și-n căruța ta cea veche,
de mă-ntreb dacă-ntr-o zi
„micii zmei"
nu s-or trezi
și-ai să ai temei
„cu carul"
să-ți dregi... grajdul, nu
hambarul!

*

Moșul stă acum în loc...
Se desdoaie de mijloc:
„N-ar fi timpul să se-ntoarcă?"
Și-i arată că-i ud leoarcă
de la creștet la călcîi...

N-ai decît să mai rămîi!
Eu, cu tine ori ce-aș face
tot n-o scot la căpătîi!

— Și... hambarul! — Fi pe pace!
Mîine-n zori... Sau la Zintîi...
Prîslea-i taie vorba: Drace!
tare mi-e c-ai să amîi
pînă ce-o să fie paște
pentru murgul care paște
și toți caii murgi sau șargi
de pe-ntinsul
lumii largi!

Vrei să știi, cu dinadinsul?
„Tîrguri" multe nu mai spargi!
. . . . . .

Dezumflat și nătîntoc
șade voinicosul unchi.
Trage ultimul chiștoc
sprijinit de-un trunchi de trunchi,
cu securea pe genunchi,

— și-n picioare cel flăcău
răzimat în fereastrău...

Și în seara ce se lasă
gîndurile zboară-acasă:
Hei! Noroc de tine bade
că-ai nevastă cumsecade!
Vezi, cu ea mai mare dragul
să îi treci — să-ți treacă pragul!
Că se-mpacă de minune
— și-n ce face, și-n ce spune —
cu măicuța! Cîte cele:
de la „codru" la „surcele"!

Peste ele zboară anii
fără vrajbă și zîzanii:
Doar — privesc mereu, mereu
cerul ăsta, împreună,
norul greu
care se-adună
colo-n zare, a furtună —
și tot împreună cată
sus pe bolta-ntunecată
viitorul curcubeu
care va lega odată
cîmpul tău și cîmpul meu...
Ei, și cine, spune-mi, cine
strică pacea-ntre-vecine!

Mai te-ndeamnă cea băbuță
să pui caii la căruță
și așa! — de gura lumii
(și de ochii ei și-ai mumii)
să... schimbăm o vorbă — două
despre trebile din sat,
despre... ploaie și păsat...
și securea (fostă) nouă!

— Iar o iei
de la-nceput!
—Pînă ce-i
fi priceput!...
...că și mie-mi spune maica
(tot văzînd cum joci drăgaica
pe-un tăiș
de prăvăliș):

„Măi copile,
mă-nvățară
grele zile
peste țară
să te cresc, vorbind fățiș:
pădurice
și pădurea
și de-aicea
și de-aiurea —
te știu om să-nvîrți securea
și să dai cu ea pieptiș
pînă ieși la luminiș...

Dar ți-aduc mereu aminte:
cît îi timp — e mai cuminte
să pui binele-nainte!
Că de-o fi să fie rău
nu rămîn eu la cuvinte
și nici tu la ferăstrău!"

Și acum, pentru-o poveste
de proporțiile-aceste
se cuvine o
M O R A L Ă
Scurtă și impersonală!

N-o trag eu — și nici flăcăul
— și nici unchiul cel tehui
o rostește ferăstrăul...
tălmăcind pe limba lui
(dragă doamne, și-a securii!)
ce v-am spus și ce vă spui:

„Loc de supărare ,nu-i!
Geaba fierbi și te înfurii —
unde tu te-nverșunezi
„te grăbești"
și te repezi
și crestezi
— și nu retezi! —
și izbești
— și nu răzbești! —
unde tu te iei la harță
cu o scoarță
de copac
— și nu-i poți veni de hac! —
unde sudui și te-ncrunți
— și la urmă tot renunți! —
cu răbdare și migală
eu o scot la socoteală,
eu — cu dinții mei mărunți".

SŰTŐ ANDRAS

O CANĂ DE UNTURĂ

Hai să vă povestesc ce s-a petrecut atunci cînd în noaptea de Anul Nou părinții s-au dus la biserică și i-au încredințat bunicului untura spre păstrare, ca nu cumva s-o mîncăm noi, căci nu mai era decît de-un deget și nouă ne era într-una foame.

— Dacă se atinge careva, arde-l după ceafă, tată.

— Las' pe mine, că eu le sînt nașul — ne-a luat bunicul în primire și odată cu noi și ordinul tatii. Sînteți aici, toți patru? Hai, sus în pat, și dacă îndrăznește careva să se atingă de untură, să știți că-i rup picioarele, ca la pui.

Eventualitatea aceasta ne avea în vedere, de-opotrivă, pe fiecare dintre noi. A urmat apoi instrucția individuală. Bunicul mi-a smuls din mînă romanul lui Gaal Mozes, pe care-l citeam, și l-a trîntit sus, pe bufet. Cînd vedea o carte, se înfuria brusc, fiindcă nu știa să citească și bănuia în orice buchie scrisă un dușman misterios.

— Te prefaci că citești, ca eu să adorm și tu să te apuci de untură, nu-i așa, domnule profesor? Ehei, chiar dacă nu sînt eu atît de citit ca tine, asta nu înseamnă că-s prostul lui dumnezeu. Știu eu pe unde-ți umblă gîndurile. Marș în pat!

După aceea a urmat instruirea fratelui cel mic.

— Degeaba te uiți așa la mine cu ochii ăia de mironosiță. Tot tu ești acela care eri a băgat mîna în untură, tîlharule. Pe tine ar trebui să te lege de pat, fiindcă ești mai rău decît un șobolan. Marș în pat și tu!

In timpul acesta ceilalți doi adormiseră. I-a trezit însă și pe ei:

— Pista, Gyuri, ați auzit? Părinții vi s-au dus la biserică. Eu las lampa mică și ne culcăm cu toții, dar să n-aud nici o crîcneală, fiindcă eu vă țin loc de tată. La untură vi-s gîndurile, nu-i așa? Vă jupoi de vii, să știți, dacă-i trece vreunuia prin minte să dea iama prin untură.

Din clipa aceia nici nu mai puteam să nu ne gîndim decît la untură.

Cu toate acestea ne-am băgat sub pătură. Pătura avea însă o gaură mare, din cauza căreia a trebuit să ne ciorovăim din nou și de data aceasta, deoarece nici unul dintre noi n-a vrut să se culce dedesubtul ei. Bunicul, care se pregătea să se împărtășească a doua zi, înjura pe romînește, ca să nu-l supere pe dumnezeul lui personal, făcîndu-ne monștri și păgîni, iar după ce lăsă lampa mică, nu uită să ne amintească că dacă vreunul dintre

noi nu se-astîmpără și face năzbîtii, îi rupe nu numai picioarele dar și șalele pe deasupra.

Am tăcut deci, în penumbra care se lăsase în odaie și am început să mă gîndesc — of, doamne, — în cîte locuri n-a fost ascunsă cănița aceea roșie, cu untură împrumutată, din care mîine trebuie să se gătească o masă de zile mari, ca să nu începem cu o mîncare slabă noul an. În prima zi a săptămînii mai stătea încă pe bufet. Era de-acum al șaselea an de cînd n-am mai putut tăia un porc, așa că frate-meu cel mic, cînd a dat peste ea, și-a uns imediat felia de pîine cu un strat cît mai gros. Atunci maică-mea a ascuns-o după dulap, dar am descoperit-o și acolo, așa că a trebuit să fie salvată în sertarul de jos al dulapului, din sertar în pod, iar de-acolo, din cauza pisicii, înapoi în casă, cine știe prin ce ungher...

Bunicul și-a pus în cap căciula roasă pînă la piele și-n cîteva clipe, ca de obicei, a adormit cu fața la perete. Timp de-o viață întreagă s-a tot pregătit să tragă un somn adevărat și bineînțeles că și de data aceasta a luat această hotărîre în serios. Sforăia atît de melodios și de îmbietor bunicul, că totdeauna m-a făcut să ațipesc pe nesimțite și poate că și acum aș fi adormit, dacă pe afară cîinele nu începea să schelălăie disperat.

— Hm — mormăi bunicul, fiindcă dormea într-un fel atît de curios, încît între timp auzea tot ce se întîmpla în jurul lui. Poate că se obișnuise așa încă de pe vremea cînd fusese paznic de vie sau dumnezeu știe de cînd — dar se întîmpla uneori ca bunicul să sforăie iar taică-meu să-și caute șapca (ori de cîte ori trebuia să plece, nu și-o găsea niciodată) pînă cînd ne mai știind ce să facă, bunicul se oprea din sforăit și-l îndruma liniștit: „Caut-o sub cuptor, s-a culcat pisica pe ea".

După cîteva clipe l-am zărit dîndu-se jos încetișor din pat; apoi s-a oprit numai în cămașă și-n izmene în mijlocul casei, s-a holbat drept în fața lui și și-a încruntat sprîncenele sale stufoase ca și cum s-ar fi întrebat ce are el de făcut acum. Păi sigur, nimeni nu i-a dat drumul cîinelui.

— Hm! Dormiți? Vă dau eu vouă untură. Să nu crîcnească unu, pînă ce-i dau drumul cîinelui.

Nimeni nu răspunse. Bunicul și-a pus liniștit scurta în spinare și a ieșit.

— S-aduc cănița? șopti de sub gaura păturii fratele meu cel mic care se prefăcea doar că doarme. E în odaia din față, sub salteaua cu paie.

Sărise tocmai din pat, și-ar fi sărit și cel de-al treilea după el, dacă în clipa aceia n-ar fi intrat ca o furtună bunicul, în picioarele goale, de parcă l-ar fi gonit cineva din spate. Îi era frig la tălpi, deși avea aceiași piele groasă, ca și la mîini, fiindcă făcea mereu să-i joace jăratecul în palme cînd aprindea țigara. Înfrigurat, se repezi îngrozit la frate-meu, strigînd:

— Ce vrei să faci? Unde te duci? Vino încoace. Arată-ți cămașa. Unde ai ascuns untura? Aici, pe loc, îți rup picioarele.

Și începu să-l cerceteze cu de-amănuntul, dacă nu cumva ține ascunsă acolo, sub cămașa ruptă, cănița cu untură.

Fratele meu însă s-a smucit din mîna lui puternică și a fugit afară, pe prispă.

— Ce, nici măcar să-și facă treburile nu mai poate omul să meargă?

— Minți, tîlharule. Vino înăuntru, că-ți frîng șalele. N-ai nici o treabă, ai pornit după untură. Vino înăuntru, n-auzi?!

Și-a tras la iuțeală opincile, doar așa, fără obiele, și gîndindu-se c-ar putea fi cănița la gura podului, a ieșit fugind în urma copilului.

— Vino, măi copile, nu mă sili să-njur, că mîine mă împărtășesc. N-auzi ? Cristoșii mătii, că mîine mă împărtășesc...

M-am furișat pînă la fereastră. Bunicul l-a gonit de vreo două ori în jurul casei pe fratele meu, făcînd șleap-șleap cu opincile pe bulgării de pămînt înghețat. Cînd a intrat din nou în odaie, mustățile sale albe și frumoase stăteau sburlite în o mie și una de părți. Respirînd din greu și cu ochii săi albaștri scînteindu-i de mînie, bunicul a strigat la mine cu o furie înspăimîntătoare :

— Nici tu nu dormi ? Și tu vrei să furi, păgînule ? Unde-i cuțitul ?

Cuțitul, cel cu mîner negru, era acolo, pe masă.

Bunicul l-a înșfăcat și s-a năpustit în goana mare afară, să taie sfoara de la gîtul cîinelui care schelălăia și mai amarnic. Distrat cum era, tata îl legase și în dimineața aceia făcîndu-i un nod.

Ne-am sfătuit la repezeală și ne-am zis că dacă sfoara are un nod, atunci bunicul o să trebăluiască destul de mult cu ea, deoarece i-ar părea rău s-o taie iar cuțitul l-a luat cu el doar ca să înlocuiască unghiile.

Fratele meu s-a strecurat atunci în odaia friguroasă din față și-a șterpelit cana de sub salteaua cu paie.

Dar bunicul a tăiat totuși sfoara și cînd a intrat în casă și-a zărit cana în mîna fratelui meu, n-a mai putut nici măcar să strige, ci doar a sîsîit din buze. N-a zis nici că ne rupe picioarele sau șalele, nici că sîntem tîlhari sau păgîni ; a trîntit numai cuțitul pe masă și m-a plesnit pe mine de-am căzut pe spate drept în dulap.

— Tu ești cel mai mare. De ce l-ai lăsat ?

Apoi a început să prelucreze capul lui frate-meu. Avea pumnul tare, osos, de pîrîia căpățîna copilului la fiecare isbitură. Intre timp și-a recăpătat și glasul. Precum am putut deslușî din cuvintele lui, nici nu-i mai părea rău de untură, ci doar de faptul că va pierde împărtășania din prima zi a anului nou.

Am smuls cana din mîna fratelui meu și m-am repezit în dosul mesei. „N-o las, m-am gîndit eu, căci m-a trîntit nevinovat de dulap. Sigur că da, n-o las".

Bunicul s-a luat după mine și astfel fratele meu a scăpat de el pentru un timp. „N-am mîncat nici un strop din ea — a strigat el plîngînd — și totuși am să sparg cana".

Mi-a smuls-o din mînă, cu gîndul s-o trîntească de cuptor.

Atunci bunicul a răcnit odată atît de grozav încît ar fi putut să-l audă și preotul de la biserică.

— Hei, tu !

Apoi, ca și cînd ar fi renunțat la toate astea s-a lăsat greoi pe marginea patului. Și-a dat jos opincile din picioare, s-a băgat sub pătură și aproape plîngînd a prins a îngîna:

— M-am săturat pînă-n gît de voi. Eu trebuia să mă împărtășesc mîine. De-acum faceți ce vreți. Mîncați-o, mîncați-o, spargeți totul, spargeți-mi și capul !

In aceeași clipă ne-am potolit toți patru și eu am început să-l îndemn pe frate-meu să ducă untura înapoi, fiindcă mămica are dreptate că trebuie să mîncăm și mîine, căci cine știe, poate că ne vine cineva în casă și nu trebuie să ne facem iarăși de rîs ca și în anii trecuți.

De data asta însă bunicul s-a dat jos din pat și cu o hotărîre necruțătoare a pornit la salvarea unturii. Intr-o clipă furia l-a făcut atît de sprinten,

încît tot căznindu-se să pună mîna pe frate-meu, a răsturnat scaunul de bucătărie pe care se afla găleata cu apă, făcînd o băltoacă plină de noroi chiar în mijlocul odăii podită cu pămînt.

— Dă-o încoace!

Fratele meu s-a vîrît sub pat, cu cană cu tot, și a început să sbiere de acolo că îi e plină căpățîna de cucuie. Acesta s-a lăsat însă în patru labe, scormonind cu coada măturii după el, tot așa cum trebuie scotocită cloșca care s-a dat jos de pe ouă și nu mai vrea să se așeze pe cuibar.

— Ieși, tîlharule! Ieși, să-ți sucesc gîtul!

Și-a scormonit cu atîta furie după el, încît dacă fratele meu n-ar fi început să se vaite: „valeu, bunicule, că mi-ai scos ochii", cine știe în ce stare ar fi ieșit de-acolo.

— Minți, tîlharule, vezi că minți și-acum, fiindcă n-ai nimic la ochi — s-a năpustit bunicul asupra lui cînd a ieșit acesta de sub pat și a început să-și frece ceafa cu șapca de piele.

Eu, ca să-l salvez pe frate-meu, i-am sărit în spate și m-am agățat de cămașa bunicului, trăgîndu-l atît cît să mă simtă că sînt acolo și să se întoarcă spre mine. In același timp m-am pregătit să fug afară, pe prispă, și apoi, în pod, printre zdrențe, căci acolo e cald și n-aveam să răcesc.

Atunci lupta noastră a luat o întorsătură neașteptată.

Cel de-al treilea nepot, care este preferatul bunicului fiindcă are ochii albaștri și-i seamănă-leit, a țîșnit din pat și s-a aruncat de gîtul lui, înlănțuindu-l cu brațele.

— Nu-l bate, nu-l bate — s-a rugat el — nici nu s-a atins de untură.

Bunicul, căruia i s-au înmuiat balamalele în cei șaptezeci de ani ai săi, a alunecat pe pămîntul noroios al odăii, și-a pierdut echilibrul, s-a legănat o clipă în aer atît de curios de parcă ar fi vrut să joace o bătută și pînă cînd să apuce sfoara de întins rufe, s-a și lovit de colțul cuptorului.

Vai de noi, ce-o să se-ntîmple acum cu bunicuțul nostru scump!

N-am avut curaj nici măcar să-l ridicăm și să-l lungim în pat și-apoi să-i cerem iertare.

Bunicul ședea jos, ținîndu-și mîna lipită de frunte. Și-n tăcerea îngrozită am auzit cum gonește vîntul pe-afară; iar în biserică, glasul cîntărețului celuia cu bărbia tremurîndă care trebuia să fi ajuns tocmai atunci la sfîrșitul psalmului. Orga țipa, plîngea și rîdea parcă cu hohote sub degetele organistului, în timp ce eu mă gîndeam înspăimîntat că părinții mei, aflați în băncile reci de stejar, își acoperă acum capetele implorînd iertare dumnezeiască, pentru ca apoi să vină acasă...

— Bunicuțule, dragă bunicuțule... am rostit eu. Hai să ne culcăm...

Bunicul și-a luat mîna de pe frunte și m-a privit mirat; de-abia atunci am zărit un firișor roșu de sînge prelingîndu-i-se de-a lungul frunții drept pe mustață. Intr-o clipă am fost lîngă el, l-am luat în brațe și mi-am lipit fața de tîmpla lui. Tot atunci l-a luat și fratele meu în brațe și-apoi l-a îmbrățișat și cel de-al treilea și al patrulea nepot. L-am mîngîiat și l-am împăcat, făgăduindu-i că de-acum încolo, o să-i adunăm de zece ori mai multe mucuri de țigări din jurul cîrciumii și morii. Iar cînd vom crește mari, o să tăiem în fiecare iarnă cîte doi porci, de-o să-i lucească tot timpul mustața.

Bunicul s-a ridicat în capul oaselor și și-a șters fruntea cu mîneca de la cămașă, iar noi ne-am simțit tare prost că nici măcar nu ne-a certat.

— Unde-i untura — a întrebat el într-un tîrziu.

Gergely s-a băgat sub pat, a scos cana şi i-a întins-o.

— Mănîncă, bunicuţule .Mănînc-o, toată !

Bunicul a luat cana şi a legat-o la gură cu o bucată de ziar. Apoi a pus-o sub pernă, lăsîndu-şi capul peste ea.

„Acum e la loc bun" — şi a început s-o păzească, de parcă s-ar fi aflat închise în ea ultimele clipe ale vieţii lui.

Afară vîntul împrăştiase de-acum glasul orgii. Doar cîinii mai lătrau în urma anului ce se îndepărta tiptil, în timp ce bulgării de pămînt îngheţat răsunau sub picioarele celor ce se întorceau spre case.

Mai tîrziu, cînd m-a trezit trîntitul portiţei, l-am zărit pe bunicul stînd pe pat şi ştergînd ultimele resturi de untură de pe fundul căniі cu o coajă de pîine. Flacăra lămpii mai pîlpîia încă. I-am privit mustaţa albă şi mîinile-i tremurînde, pline de bătături, de atîta slugărit. Şi mi s-a părut că în timp ce mănîncă, se adresează unui judecător invizibil, spunîndu-şi apărarea cu un glas mut.

Că doar voinţă a avut destulă şi ar fi păstrat-o. Dar nepoţii au început nelegiuirea.

Dragă bunicuţule, dacă nu ţi-ar fi mîncat pămîntul negru mustaţa ta cea albă, ţi-aş dărui acum o cană roşie, mare, mare, atît de mare c-ar încăpea şi cerul tot în ea şi ţi-aş umple-o numai cu bucate gustoase. Şi ţi-aş mai lua şi o lulea plină cu tutun mirositor şi o blană nouă de oaie ca să-ţi ţină de cald şi m-aş plimba cu dumneata prin sat în noaptea de anul nou într-o sanie cu zurgălăi, ca să-ţi împac inima...

In romîneşte de Kati şi Mihnea Fuiorescu

DOINA SĂLĂJAN

BUCURII

FĂRĂ HOTARE

Pentru toate străzile lumii, salut!
Pentru fiece colț, seara, tăinuit și tăcut.
Pentru fiece bancă, pentru fiece treaptă
Unde iubiții se sărută, se-așteaptă.

Pentru toate diminețile lumii, salut!
Pentru toate florile izbucnite din lut.
Pentru fiece boabă de rouă ce scaldă
Răcorind, piatra caldarîmului, caldă.

Pentru toate zilele lumii, salut!
Pentru fiece fir de praf nevăzut.
Pentru fiece cîntec, pentru fiece joacă.
Pentru fiece clipă menită să treacă.

Pentru toate străzile lumii, salut!
Pentru fiece dor și sărut.
Pentru fiece noapte ce străjuie bună
Și pentru dragostea care ne-adună.

POVESTE FĂRĂ SFÎRȘIT

Pe cînd eram copilă mă învățară unii
Să torn în palmă stropii de rouă străvezii
Din farfurii de frunze și cupe de petunii
Cînd urcă prima rază în zorii albi de zi.

Și aplecîndu-mi fața în apa asta clară
O rugă fericirii, smerită, să-i ridic.
Că-n fiecare boabă de rouă se pogoară
Din vrăjile luminii, cîte-un pic.

De-atuncea fericirii cu roua strînsă-n palme
De zeci de ori smerită rugi blînde înălțai.
M-am bucurat de clipe sălbatice și calme
Și poate fără știre, văzui și-un colț de rai.

Dar cine poate spune din ce materii oare
Mi-au plămădit ființa, că nu-i deajuns nimic.
Că fericirii mele cu încăpățînare
Rugi grele și păgîne îi ridic.

Și îndrăznesc, cînd palma-mi duc rouă să culeagă
Să poruncesc: Coboară! Nu pot să mai aștept!
Vreau, fericire, să te am întreagă
Așa cum se cuvine și e drept.

MULȚUMIRE

Toți cîntăreții iubirii au intrat în inima mea
Aprinzînd fiecare alba sa stea.
Fiecare a venit și a pus cîte-o floare —
Și iată florile de grădini născătoare.

Toți cîntăreții durerii au intrat în inima mea
Fiecare aducîndu-și crucea lui grea.
Răstignind fiecare cîte-un Crist înțelept,
Suflet care reînvie mare și drept.

Toți cîntăreții luminii au intrat în inima mea
Fiecare dorind cîte-un soare să-mi dea.
Și iată-mă baltă cu o mie de astre
Luminînd și-ncălzind mari spații albastre.

Binecuvîntate fie clipele în care s-au născut.
Binecuvîntat cîntecul despre plîns și sărut.
Binecuvîntată dărnicia lor care-mi dete
Această dulce și veșnică sete.

GHEORGHE TOMOZEI

ÎN CEAIHANAUA DIN ADA KALEH

În ceaihanaua din Ada Kaleh
Am rămas o noapte și-ncă una
Că hangiul mi-aducea la chef
În pocale aurite, luna.

Fum de basm ivit din narghilea
Mă-ameția cu cîntece bătrîne.
Doar un cal în noapte necheza
Ca la o răpire de cadîne...

Chipuri întîlnite în amurg
Cîntec de iubiri din alte vremuri
Le simțeam în liniște cum curg,
Toate-ntr-ale inimii haremuri.

De acum, cînd voi mai fi la chef
Am să-mi amintesc întotdeauna.
De hangiul din Ada Kaleh,
Care mi-a adus odată luna...

VICTORIA IONESCU

NICI AZI NU V-AM SCRIS...

Nici azi nu v-am scris,
și azi ați tresărit la fiecare bătaie în poartă:
— „Hm, ce aștepți dragă?"
Iar tata mereu filozof
răspunde acum încurcat:
— „Hei, iar întrebări fără rost!
Aștept și ce-ți pasă?
Și bătrînețea se bucură de darul așteptării.
Aștept, poate mîine, vine... știi tu ce poate veni...
și de ce să vină fără să fi așteptat-o-ndeajuns?"

Vă ștergeți pe furiș ochelarii.
Ce bine vă prind ochelarii,
aceste sclipitoare podoabe
ale cununiei de-argint!
O dragii mei, așteptați să puneți cafeaua la foc,
să vă adînciți în scaunele moi cu spetează înaltă,
ca doi împărați din poveștile ce mă umpleau altădată
și cu mîinile tremurătoare
să luați pe rînd scrisoarea,
s-o depărtați de privire,
pentru a o vedea, pentru a o-nțelege mai bine.
Cum să vă spun, la fel și pe mine îndepărtați-mă,
pentru a mă vedea, pentru a mă-nțelege mai bine!

Nu mai trageți aproape scaunul mic,
nu mai mîngîiați capul imaginar,
cu două codițe negre legate cu funde,
nu mai priviți ultima încrestătură pe pervazul ușii
gîndindu-vă: „De-atunci a plecat"...
Nu mai tresăriți văzînd smeul meu de hîrtie,
nu mai răsfoiți caietele de teză la limba romînă
și nici caietul acela căruia eu îi spuneam — la 12 ani — „Jurnal intim",
nu mai priviți vioara căreia i-am rupt corzile
și nici paginile lui Dumas în care mi s-au înscris nopțile printre rînduri.
Toate acestea miros acum a naftalină,
nu mai presărați peste ele din nou naftalină!

Cîndva, într-o zi, ați lăsat fereastra deschisă spre lume.
„Privește" — mi-ați zis — te încumeți?
Trebuie să intri în viață, lumea e rea și e bună,
lumea are o mie și una de fețe.
Te-ncumeți? Te-avem doar pe tine".
V-am sărutat dreapta împărații mei:
Mama începuse să plîngă, dar tot mi-ați deschis ușa la timp
cînd toate cele o mie și una de fețe-ale lumii
mă căutau cu privirea.

Ați închis repede ușa:
cărțile, smeul, caietele erau încă vii
și-ați vrut să rămîneți cu mine,
dar ele acum și-au stins graiul.

...Am plecat: lumea parcă atunci își așternuse drumurile
privindu-mă cu toate fețele sale,
mai multe decît o mie și una!
Am îngenunchiat cu teamă
și-n loc să-mi înalț ruga spre cer —
așa cum făceam altădată,
m-am pomenit închinîndu-mă lumii
noua și singura mea stăpînă.

Mi-am găsit curînd o nouă și mare familie,
care mă poartă pe drumul ce nu cunoaște cădere.
De-atuncea învăț cea mai frumoasă și mai grea lecție,
ce nu va sfîrși niciodată:
„lecția bătăilor inimii",
cu nenumărate capitole.

În inima mea voi aveți colțul vostru retras și modest,
care mereu mi-amintește
că prin el, inima nu mi-e întreagă, unitară.

Eu sînt aici — nu acolo între patru pereți,
mă găsiți oriunde se statornicesc temelii,
acolo unde petrece un grup de prieteni,
mă găsiți pretutindeni unde bat inimile.
Veniți, dragii mei, vă datorez viața și se cuvine
să vă mai fiu datoare pentru încă ceva:
Pentru inima mea ce va deveni astfel întreagă.

Să nu-mi scutiți tinerețea
de datoria aceasta
vă aștept!

PÎNĂ LA STRĂLUCIRE

Da, prieteni, aici-unde din ape-am aprinde-o lumină,
poate mai vie ca soarele, fiindcă-o aprindem noi,
ne-au răsărit primele fire cărunte,
așa cum răsar, deobicei, la război.

Intîi ați zîmbit, apoi ați oftat : „Trece timpul...
dar oglinzile fidele sînt oare ?"
Le-ați aruncat de-au rămas numai cioburi,
și credeți-mă, firele cărunte v-au rămas și sînt sfidătoare.

Și tot atît de adevărat e, prieteni,
că aici unde zdruncinăm peisajul, dîndu-i alt rost,
fiecare avem una sau mai multe răni în lupta aceasta,
fie și întîlnirile la care n-am fost.

Ne cuprinse, treptat, dorul de prieteni, de casă ;
poate mulți am lăsat dușmănii și iubiri,
fără ultimul nostru cuvînt, căci în graba plecării,
n-am știut că din ele-or rămîne doar simple amintiri.

...Socotind toate acestea, rezultatul ne doare ;
pentru toate acestea nu găsim nicio vină
e ceva ce ne spune : „Ca stăpîn și constructor,
fiecare să-și dea partea lui de lumină !"

II

Nu căutați lumina zadarnic, nu știu unde.
Lumina
în noi se ascunde !
Nu razele reci ale-ndepărtatelor astre
ci, modest :
nucleele celulelor noastre.
Aceasta-i lumina
de e mică sau mare,
o simțim dăruind-o,
și uneori-dăruirea ne doare :
cînd spunînd : — „ne sacrificăm" — ni-e rușine apoi
știind din cîte stingeri ne ivirăm noi.
Răsărit sîntem
din apusuri în sînge scăldate,
răsărit mult visat, în sfîrșit — fără moarte !
De aceea noi nu ne stingem dăruindu-ne,
e doar o înșelătoare părere,
încă nu ne cunoaștem întreaga putere !

III

Să ne trezim,
s-au ivit zorile și soarele se frămîntă :
luminoșii săi zei s-au încins în luptă.

(Ne lăcrimează ochii —
inimile noastre nu pot răspunde astfel)
— Şi cît va ţine acest clocot,
cît va ţine lupta cea grea a zeilor luminii?

— Va ţine
pînă la strălucire,
pînă cînd
razele vor răspunde
chemării pămîntului, semînţelor şi vietăţilor sale...

PETRU MANOLIU

OVIDIU LA TOMIS

— Evocare în 5 acte —
(fragmente)

Această dramă în versuri îl prezintă pe Ovidiu, nu numai ca pe un poet de geniu, ci și ca pe un cetățean ce luptă pentru apărarea libertăților republicane, amenințate de venirea sinistrului Tiberiu ca moștenitor al lui Octavian August. Conflictul piesei „Ovidiu la Tomis" țîșnește din ciocnirea între mama lui Tiberiu, Livia, a treia soție a lui August, și partida republicană reprezentată de Pompei, Ovidiu și alții. Autorul interpretează exilul lui Ovidiu la Tomis, nu ca o urmare a unei vieți imorale, ci ca o persecuție politică.

ACTUL III

Acțiunea actului III se petrece în turnul izolat al palatului imperial de la Roma, numit „Siracuza", în care August se retrăgea, ori de cîte ori era în așteptarea unor vești rele, sau avea obișnuitele sale accese de furie. Actianus este octogenarul soldat de gardă. Graius este lictorul, adică mesagerul condamnărilor la moarte. Locusta este otrăvitoarea oficială a palatului, care, după ce a pîndit sosirea lui Pompei, a ieșit s-o anunțe pe Livia.

SCENA III

Pompei, Actianus, Graius

Pompei

Am fost chemat. N-am spadă și nici pumnal la mine.
Să fiu primit îndată...

Actianus

Vei fi, cum se cuvine;
Cît despre arme, Sextus Pompei, sînt uluit,
Căci spada ta, mărite, de mult s-a cuminţit.

Pompei

Eu mă supun poruncii.

Actianus

Porunca este bună
Cît rabdă asupriţii şi nimeni nu-i răzbună.

Pompei

Dar unde-i împăratul ?

SCENA IV

Livia, Pompei, Locusta, Actianus, Graius

Livia

Nu poate să-ţi vorbească,
Şi eu te rog, prin mine, Sextus Pompei, să te vestească,
Să fii numit, azi, consul cu-àcvile-mpărăteşti,
In Moesia, la Istru şi-n Pontul Euxin.

Pompei

Nu înţeleg...

Livia

Dar meriţi !...

Pompei

Nu ; eu nu mă înclin !
Cum, consulii, tribunii, înalţii magistraţi,
Aici, în capul scării, sînt astăzi consacraţi ?
Cum, treburile ţării se fac în miez de noapte,
Pe-ascuns, în turnul ăsta, prin colţuri, şi în şoapte ?
Nu-i vorba dacă postul de consul mă cinsteşte,
Nici dacă demnitatea şi vîrsta mea-l primeşte ;
Dar eu, republicanul, ce sînt şi vreau să fiu,
Mă-ntreb dacă numirea nu vine prea tîrziu ;
Mă-ntreb dacă-mpăratul, ochindu-mă pe mine,
Nu s-a gîndit la altul, împins numai de tine ;
Şi mă întreb ce-nseamnă că sînt ţinut la scară
Şi mi s-aruncă-n faţă această grea ocară ?

Livia

Eşti contra lui Tiberiu ? Nu-l vrei moştenitor ?

Pompei

Lupt pentru libertate, deci lupt pentru popor...

Livia

Aici, nu e tribună ; nu-i nici senat, cum vezi ;
Putem vorbi pe faţă ; poţi spune tot ce crezi,
Căci lictorul acesta e doar din întîmplare,
La fel ca şi Locusta ce-aşteaptă răbdătoare.

N-ai fost chemat de August; eu te-am chemat, Pompei,
Să-ți spun ce am pe suflet, să te ascult ce vrei.
Căci tu, aici, la Roma, ești prea primejdios:
Poporul te iubește, ești drept, vorbești frumos,
Iar numele pe care îl aperi bărbătește,
E o virtute mare, Pompei, ce stinghерește.
Bunicul tău cu tatăl lui August, [illegible]
Pompei, [illegible] decapitat,
Iar sufletu-ți păstrează și dîrză și deșteaptă
Nădejdea răzbunării pe care o așteaptă.

Pompei

Îți stau în drum fiindcă îmi [illegible] necunoscute.
Cum, împăratul este la ordinele tale,
Închis, aici, în turnul înfricoșării sale
Iar tot imperiul Romei, cu soarta sa augustă,
E stăpînit de tine, de-un lictor și-o Locustă?

Livia

Nu; soțul meu nu știe nimic din tot ce-ți spun;
Dar tu cunoști ce-nseamnă cînd vreau să mă răzbun.
In calea lui Tiberiu chiar Iulia a stat:
Credea că-i apărată, oricum, de împărat;
Dar, cînd, ajunsă-n fine soția lui Tiberiu,
Văzui că n-are-n zestre coroană și imperiu,
I-am aruncat în brațe pe-un ticălos edil,
Ca August să-și trimeată amanta în exil...
Știu că iubești puterea și ordinea romană;
Știu că, o Romă-nfrîntă te-ar sigila c-o rană.
Sillanus îți va spune că-n țară sînt răscoale,
Că-n Tracia sînt lupte, că-n Moesia e jale,
Și că-i nevoie, iute, să plece o armată
Condusă de un consul cu faima nepătată.
Nu-ți cer să-mi sprijini fiul, căci nu mă-ncred, Pompei;
Alege deci: sau consul, sau moartea care-o vrei.

Pompei

Căzînd pentru credința ce viața-mi împlinește,
Nu mă-nspăimîntă moartea, căci ea mă întregește;
Căzînd prin tine, însă, mi-ar fi nemîngiiată,
Căci, datorită ție, ar fi pe veci pătată.

Livia

Primești?

Pompei

Primesc... Decretul său treacă prin senat

Livia

Îl mai aveá chiar mîine, semnat de împărat.
Dar ştii că, orice vorbă rostită de prisos,
Îţi va fura tot dreptul de-a mai muri frumos.

Pompei

Deci, pot să plec ?

Livia

Desigur... Pompei, îţi mulţumesc,
Şi, mîndră, vreau, în tine, un om să preţuiesc.
Stai. Nu pleca. O vorbă : să nu-mi rămîi duşman :
Eu ştiu trăi în pace c-un bun republican.
Ovidiu ţi-e prieten ?

Pompei

Da.

Livia

Poate-l preţuieşti ?

Pompei

Mi-e drag ; îi sînt prieten.

Livia

Pompei, mă-nveseleşti...

Livia iese din scenă, urmată de Locusta, după ce-a dat ordin lui Sillanus, delatorul şi augurul palatului imperial, sosit între timp, să procedeze în aşa fel încît, pînă la plecare, Pompei să nu poată lua contact cu nici unul din partizanii săi. În urmă, potrivit poruncii primite din partea lui August, Sillanus pleacă să consulte augurii. Nerăbdător să afle rezultatul augurării, August trimite să-l cheme.

SCENA IX

August, Sillanus, Actianus, Graius, Sclavul

August

Dar unde eşti, Sillanus ? Sillanus !

Da, divine !

August

Ce veşti îmi dau augurii ? A rău ?

Sillanus

Dar nici a bine.

August

Vorbește : pune-ți limba pe cel mai [illegible] cîntar
Și să-ți alegi tu streangul de vrei să fii sfoară.

Sillanus

Stăpîne, de mi-ai cere și pietrele să storc,
Sau din nisip și apă o mantie să tor...

August

Taci ! Sînt sătul de vorbe. Taci, suflet blestemat !
De ce, ca de pumnale, mi-e somnul sfîrtecat ?
De ce mă mușcă spaima, și-s urmărit mereu
De chipuri ce mă-ngheață ? Mi-e sufletul mai greu
Decît tot plumbul lumii ! Ah ! cîine, cîine, latră !
Să nu-mi ascut mînia pe inima-ți de piatră !

Sillanus

Divine ! Augurarea...

August

Ce știi ? Ce ai aflat ?
Găinele, cocoșii și puii au mîncat ?
Păunii, porumbeii ce-au zis cînd te-au văzut ?
Dar vulturii și șoimii treziți, te-au cunoscut ?
Ai auzit vreo buhă bocindu-se la lună ?
S-a jeluit vreo cioară, cu vîntul împreună ?
Dar norii ? Ce fac norii ? Cum, par niște armate
Ce luptă-n rînduri strînse, și-n sînge-s înecate ?
Ce-a zis divinul Tibru ? Dar fumul ce ți-a spus ?
S-a încîlcit în vreascuri sau a țîșnit în sus ?
Dar inima și splina erau, cumva, betege ?
Din mațele întinse ce ai putut culege ?
Ficatul și stomahul erau întregi ? Crăpate ?
În sîngele fierbinte erau figuri ciudate ?
Cum, a tăcut destinul, chiar întrebat de mine ?
Cum, zeii prea puternici n-au vrut să mă aline ?

Sillanus

Ascultă, împărate ! Divine, te îndură !

August

Vorbește, căci tăcerea ți s-a sleit pe gură.
Ce zeu este tăcerea ? Ades, chiar bobul spumii
Atîrnă ca un lacăt închis la poarta lumii.

Sillanus

Tăcerea surdă, neagră, ce mi-a venit răspuns,
Mi-a spus, vai ! că destinul de spaimă e pătruns ;
Că, îngroziți, chiar zeii, de semnul ce s-arată,
Nu vor să-ți dea o veste atît de-ntunecată.

August

Ce semn? Ce veste? Spune!

Sillanus

Adînc, în fund de cer,
Văzui o stea de sînge, lucind spre Transtever.
Avea un brîu în juru-i, precum un cerc încins,
Un cerc, un *O* fatidic, care ardea nestins.
Pe Aventin, trei cercuri au prins divina lună,
Oprind-o, da: oprind-o, la vreme să apună;
Iar din stomahul fraged şi gol al unui miel,
Am scos această sîrmă în formă de inel.
Din păsările toate doar buha s-a trezit,
Şi ochii, precum cercuri, spre mine i-a rotit...

August

Ce sînt aceste cercuri ce-n jurul meu se strîng?
Le simt la gît, pe frunte, la mîini, pe trup, mă frîng,
Iar harpii şi meduze îmi rîd mereu în faţă,
Şi-mi picură în suflet veninul lor de gheaţă.
Vreau linişte! Vreau pace! Mă tem! Nu-s vinovat!
Sînt zeu! Stăpînul lumii! Sînt August! Impărat!
Dar cine-nvîrte-n mine un ochi ca un inel?
Un cerc... trei cercuri... luna mîncată de un miel...
Ha, ha, ha, ha,...

SCENA X

August, Ovidiu, Sillanus, Actianus, Graius, Sclavul

August

Ovidiu, tu eşti, sau mi se pare?
Lăsaţi-mă cu dînsul. Ah! inima... mă doare...

SCENA XI

August, Ovidiu

August

Dă-mi braţul tău, Ovidiu... Sînt frînt. Abia mă ştiu.
Vorbeşte-mi tu, vorbeşte-mi: s-aud, să văd că-s viu.
De ce-ai venit, Ovidiu?

Ovidiu

Am fost chemat, divine.

August

Acum? In plină noapte? N-ai întrebat de cine?

Ovidiu

Ba da: de-mpărătească...

August

Atunci, de ce-ai venit?
Nu te-ai temut că, poate, ai fost cumva mințit?
In Livia, Ovidiu, nu-i bine să te-ncrezi;
Nu, dacă vrei talentul în viață să-l păstrezi.
Și eu mă tem de dînsa, dar eu, în locul tău,
N-aș spune nici o clipă că o vorbesc de rău.
Ah, vrea să mă silească să-l fac moștenitor
Pe fiul ei, și, iată, ce trai îngrozitor
Imi face orișiunde m-ascund și-ncerc să fug,
Căci n-o să scap de dînsa, nici cînd voi fi pe rug.
Dar ce mai scrii? Crează o operă să-mi placă,
Și nu uita că, arta, nu-i glumă și nici joacă.
Da; versul tău, Ovidiu, mi-a displăcut, ți-o spun,
Dar vreau să am răbdare și-aștept ceva mai bun.
Ce zici?

Ovidiu

Da, împărate, mi-e părul prea cărunt
Ca să mai cînt iubirea cu farmecu-i mărunt.
Știu, omul ține minte mai mult un strop de vină,
Decît o artă nouă ce-l scaldă în lumină.
Dar eu îmi spun că, lumea, ce-mi picură veninul,
Pe treptele măririi îmi va slăvi destinul.
Precum Lucrețiu-Caro ce-a scris „Poemul Firii",
Lucrez și eu să termin „Poemul Devenirii".
Incep cu începutul, ce vine din nimic,
Apoi, din formă-n formă, prin veacuri mă ridic,
Ajung la Iuliu Cezar, îi cînt apoteoza,
Și-nchei cu tine, August, slăvind metamorfoza;
Căci toate fug, chiar clipa de față a fugit,
Și nu mai e aceea în care ți-am vorbit...

August

Metamorfoza asta nu-mi place; e mișcare:
Inseamnă că un lucru se naște, crește, moare;
Inseamnă că imperiul roman nu e etern;
Că Roma va ajunge o umbră în infern;
Că eu, eu împăratul, mă voi preface-n praf;
Că zeii vor dispare în al schimbării jaf;
Și că, întreaga lume clădită, azi, de mine,
Prin trecerea aceasta, se va surpa-n ruine.
Cum, cînd la Rin barbarii se-nalță și cutează,
De la egal, să lupte cu-armata mea viteză;
Cînd de la Istru-mi vine îngrozitoarea știre
Că, sciții, vor la Roma s-ajungă cu oștire;
Cînd eu mă văd în lanțuri; cînd însuși Capitoliu
Imi pare că-ngenunche și îl zăresc în doliu,
Tu lauzi devenirea și cînți metamorfoza
Și vrei, din prăbușire, să-mi faci apoteoza?

Ovidiu

Vai, spaima, împărate, nu este-ntemeiată:
Se surpă valul mării, dar marea niciodată;
Iar ziua şi cu noaptea de mînă se petrec,
Căci soarele şi luna apun, dar nu se trec.
Te supără schimbarea? — Schimbarea va muri.
Nu-ngădui devenirea? — Şi dînsa va pieri.
Nu vrei nimic să treacă şi totul să rămînă?
Vrei lumea să ajungă cît moartea de bătrînă?
Voi zăvorî, în ladă, poemul meu, stăpîne,
Ca timpul între file susurul să-şi îngîne,
Şi ca să vezi că, vîrsta, mi-a dat un ochi mai clar
Iţi spun că scriu în versuri al Romei calendar...

August

Un calendar în versuri?

Ovidiu

Desigur...

August

Cum, l-ai scris?
Un calendar în versuri? Ce minunat! Ce vis!
Un calendar pe care Virgiliu şi Horaţiu
Nu l-au creat! Deci: timpul încremenit în spaţiu!
Hai, du-te; fugi şi adă-mi această bucurie
S-o văd, s-o simt... Să pipăi a Romei veşnicie.
Nu; nu mai sta; aleargă; te-aştept să faci minuni.
Te-aştept! Cîte odată, augurii spun minciuni...

SCENA XII

August, Livia, Sillanus

August

Tu?

Livia

Da; am stat la pîndă să plece...

August

Mă mîhneşte
Că-mpărăteasa Romei atît se umileşte!

Livia

Nu te-ngriji de mine. Nu umilinţa mea,
Cînd barbarii ne-atacă, e pata cea mai grea.
Un Cezar, nu, n-aşteaptă, de spaime sfîşiat,
Închis în turn, să afle de-i sclav sau împărat.

Am ascultat la uşă, am vrut să stau de strajă
Să nu-ţi orbească mintea, Ovidiu, cu vreo vrajă.
Destul că, pîn-la urmă, te-a-nfăşurat abil,
C-o jucărie proastă, ca pe-un smintit copil.

August

Tu l-ai chemat...

Livia

Vezi bine că eu i-am poruncit
Să vină, să răspundă de-un fapt nelegiuit.

August

Ce vreţi ? Ce-aveţi cu dînsul ? Ce crime a făcut ?

Sillanus

Augurii, împărate, ştii doar că n-au tăcut,
Şi că, destinul însuşi, luînd un cerc drept chip,
Ţi-a dat un semn, ca vîntul ce-ar scrie pe nisip.

August

O fi ! Nu ştiu ! Ovidiu îmi dă un calendar...

Livia

Te laşi minţit, stăpîne, de-un bard de lupanar.

August

Te-nşeli ; îmi dă o lege cu care voi răpune
Al vremei neastîmpăr, şi-n lanţuri o voi pune.

Livia

Destul ! Mai ştii decretul prin care osîndeşti
Pytagoreea sectă ?

August

De ce mi-l aminteşti ?

Livia

Fiindcă doar, Ovidiu, cîntînd metamorfoza,
Lui Pitagora-i face, smerit apoteoza ;
Bătrînului din Samos comunisard şi-ascet...

Sillanus

Poporul îl iubeşte, nu pentru că-i poet...

August

Ar fi prea mare crima...

Livia

Sillanus ţi-a adus
Nelegiuitul cîntec. Il vezi ? Ce ai de spus ?

August

E-ngrozitor !

Sillanus

Divine, îngăduie-mi să-ncerc
Să tălmăcesc ce-nseamnă înfricoşatul cerc...

August

Da, spune... Stai... Inelul... Inelele de foc...

Sillanus

In jurul tău se-nvîrte un duh de nenoroc ;
Un om ce-aduce moarte... Il văd... Tot ce atinge
Preface în cenuşă, iar sufletul îl stinge ;
Un om înalt, subţire, cu pas ca de curtean ;
Un om cu glas de aur, cu zîmbetul viclean...
Priveşte-i mîna albă, îngustă, parfumată ;
Citeşte-i palma moale ; fatidic însemnată :
Un demon, vai ! de care chiar Hadesul se teme,
Şi care-ţi va aduce înfrîngeri şi blesteme...

August

Dar cine e ?

Sillanus

Ovidiu...

August

Ce spui ? Ce-ai spus ?

SCENA XIII

August, Livia, Sillanus, Actianus

Actianus

Divine !
Un crainic de la Varrus...

August

Să fie-adus la mine.

SCENA XIV

August, Livia, Sillanus

August

Un om... un cerc... Ovidiu... Sînteţi nişte nebuni !
Am biruit ! Sînt sigur ! Un cerc... Un duh... Minciuni !

SCENA XV

August, Livia, Sillanus, Crainicul, Actianus

August

Ce-i ? De ce taci ?

Crainicul

Divine, am fost înfrînţi...

August

Minţiţi !

Crainicul

Şi a murit chiar Varrus.

August

Destul ! Destul ! Ieşiţi !

SCENA XVI

August

Infrînt, zei prea puternici ?... De ce ?... Mi-e frig... Mă tem.
Infrînt ? Sînt sclav ? Vai, Varrus, Zei mari, veniţi,
[vă chem !...
Un cerc de foc... Dă-mi, Varrus, pierdutele armate !
Mă încolţesc erinii cu ghiare-nvăpăiate ;
Şi mii de fiare negre se-ntind să mă sfîşie ;
Şi mii de ochi, de cercuri, se-nvîrt a nebunie...
Infrînt întîia oară... Cohortele zdrobite,
Iar âcvilele Romei în pulbere-s strivite...
Vai, zei, din tot imperiul ruini or să rămînă ?
Dă-mi, Varrus, biruinţa ! Dar cine mă îngînă ?
Ai cui sînt paşii, paşii ce-mi scîrţie-n urechi ?
De unde vin soldaţii ce trec perechi-perechi ?
Un pas, doi paşi...

August, Ovidiu

Ovidiu... Cum, taci ? Nu spui nimic ?

Ovidiu

Sînt prăbuşit, stăpîne ; ce vrei, ce pot să zic ?

August

Ce mi-ai adus ? Ce-i asta ? Iar versuri ? Iar cuvinte ?
M-am săturat de vicii, mă tem de cel ce minte.
Am fost înfrînt, Ovidiu ! Hai, rîzi ! Hai, hohoteşte !
Fii sincer, recunoaşte ; ei, da, mărturiseşte,
Că mi-ai dorit dezastrul, că tu l-ai pregătit
Şi că-nsfîrşit, Ovidiu, acum, ai izbîndit !
Vrei, înfingînd pumnalul în rană, să-l întorci,

Şi bucuria-ţi toată din mine să o storci ?
Tu, numai tu, Ovidiu, cu „Arta de-a iubi",
Ai destrămat virtutea romană de-a trăi ;
Tu mi-ai distrus armata cu fiecare vers ;
Mi-ai moleşit soldaţii, le-ai dat un suflet şters ;
I-ai îndemnat să poarte amantele pe scut ;
Din Roma, din imperiu, taverne mi-ai făcut ;
Ai pîngărit credinţa, altarele străbune,
Şi ai făcut ca-n temple desfrîul să răsune ;
Familia şi neamul, religia şi cerul
Au căpătat, prin tine, o lege : adulterul,
Şi-acum, vroiai prin versuri să lauzi devenirea,
Pitagoreea sectă, schimbarea, prăbuşirea ;
Să cînţi metamorfoza şi-a libertăţii boală,
Să semeni îndoiala şi pofta de răscoală...

Ovidiu

Nu !

August

Taci !

Ovidiu

Nu ; vreau să-mi apăr, în faţa ta, un nume
Ce va rămîne veşnic prin geniul meu, în lume.

August

Cum ? Te măsori cu mine, cutezi să mă înfrunţi ?
Crezi că aceeaşi slavă ne filfîie pe frunţi ?

Un lictor !

SCENA XVII

August, Ovidiu, Graius

Ovidiu

Împărate !...

August

Ştii tu cît de departe
Sînt marginile lumii, care se pierd în moarte ?

Ovidiu

Aceste lumi şi margini, de mult le-am depăşit ;
De mult eternitatea în cale mi-a ieşit ;
De mult, din zvonul vieţii, din vastul său ecou,
Aud doar tinereţea suind c-un cîntec nou ;
Iar geniul meu de nimeni nu va putea fi şters,
Căci tu vei fi, prin mine, păstrat în univers.

Ai ars, în For, *Istorii* ce nu te-au lăudat;
Pe Gallus şi Severus doar tu i-ai exilat;
Tot tu, pe Timagene, rîzînd, l-ai surghiunit;
Lui Silon cine, moartea, senin i-a poruncit?
Dar gura-mi nu bîrfeşte precum un colţ de stradă;
Eu nu-mi ascund curajul ca moartea să nu-l vadă.
Cînd luptele civile prin tine s-au sfîrşit,
Ce cînt vroiai să iasă din traiul liniştit,
Şi ce putea, în Roma, poetu-nchipui
Decît un vers şăgalnic, şi-o „Artă de-a iubi"?
Căci, astfel, truda noastră, cîndva, o să se-mpartă:
Tu-ai dat odihnă vieţii, iar eu i-am dat o artă.
Nu, nu iubesc războiul, ci pacea o iubesc;
Iar inamicii Romei, duşmani mi-i socotesc.
N-a ruginit prin versu-mi al spadei aprig fer!
Nu cîntă Iliada un mîrşav adulter?
Slăvim mereu trecutul, dar în prezent trăim,
Şi nu scăpăm de vină, cînd pe-altul pedepsim.
Nu eşti înfrînt tu singur; şi eu mă simt înfrînt;
Şi fruntea mea se pleacă mîhnită, la pămînt.
Dar, dacă trec stăpînii, popoarele rămîn,
Căci, niciodată, vîntul nu-i peste munţi stăpîn...

August

Te voi lovi năpraznic, cu-ntreaga mea putere...

Ovidiu

Loveşte, împărate, dar milă nu-ţi voi cere!

August

Să pleci, să pleci din Roma, să pieri ca un străin...
Între barbari... La Tomis... La Pontul Euxin!...

GEORGE DAN

DOBROGEA MEA[1])

„Aici eu îs vàrvar: nu mă-nțelege nimeni
Și geții rid ca proștii de graiul meu latin"
(Ovidiu-Tristele, cartea V-a, cîntul X)

Dobròge măicuță, Dobrògea mea sfîntă,
Un fiu al Dobrògei pe lira-i te cîntă;
Așa cum Ovidiu, tînjind după Roma,
Cîntat-a pe-aicea — te cînt aidòma!
Nopți albe-aș lăsa peste mine să cadă —
O mie și una de nopți de zăpadă,
Poveste-n poveste, baladă-n baladă,
Să-ți cînt frumusețea de Șeherezadă!

Dobròge cu bivoli de ceruri albastre,
Șerpoaică ce dănțui privirilor noastre,
Cadînă ce leneșă undui și zveltă,
Cu plete de Dunăre, cu piepțini de Deltă,
Cu șold la Constanța, cu șold lîngă Borcea!
Dobrògea mea (Persie mică) Dobrògea!

Cînd doru-mi desculț îndrăznește să calce
Covorul de verde pădure de alge
Din marea geamie-a străvechei Dobrògi,
Aduceri-aminte, din turnuri, ca hogi,
Recită coranice stihuri cu-Allah.
Privind jos mulțimea — figuri vii de șah:
Și regi și regine, nebuni, pioni, cai —
Dobrogea-amintirii cu jalnicu-i trai.

In port cu matrozii la braț cînd intrai,
Sus, soarele-gîdea, trăgîndu-și hangerul,

1) Din volumul „Flori de mare", (Editura tineretului).

Umplea cu străluciu-i şi marea şi cerul,
Şi albi pescăruşi chirăind peste faruri,
Şi alba faleză cu vile ca zaruri...
Ne-ntîmpină — droaie — copiii pe diguri;
Cu ochii frumoşi şi cu mîinile-n friguri
Se tînguie, joacă din verde buric,
Să capete-un ban — de susan, de covrig...

Dobrògе cu gropi de chirpici, mormoloci,
Cu midii pe stînci şi-n grote cu foci,
De veacuri sub spuză mizeria-ţi coci.
Sub gard, cu turban şi profilul de paşă,
Deliul Osman despăduche-o cămaşă;
Sărmanul, de foame ieşit-au din minţi —
Păduchii cît orzul şi-i clănţăne-n dinţi.
Mai colo, — momîie din lemn de-alămîi —
Bătrînul muftiu aşezat pe călcîi,
Spre buze uscate ducînd două deşte,
Din ochii de pieptăne ars — milogeşte.

Deschid tabacherea („Bun-bun!" şi „Bun-bun!")
Şi mestecă-n gură-i amarul tutun...
Dobrògе cu fum de tizic şi cămile,
Văpăi de comori pîlpîind sub movile.
De-argint ţi-i pelinul cu floarea de aur
Ce-mprăştie-amaru-i pe-ntregul coclaur.
— Bătrîni cerşetori şi flămînzi copilandri,
Amară vi-i viaţa ca frunza de leandri,
Amară ca fierea, amară ca marea,
Pelinul vi-i patul şi plapumă — zarea...
Acestea matrozul gîndea, rătăcind
De-a lungul Dobrògei de aur şi-argint,
Cînd luna dansa din buricul ei, goală,
Pe-al mării covor de-nstelată sineală.
Dobrògе-cişmea, mori de vînt şi sacale
Şi flori de calcar din pustii canarale —
Balcanii, Carpaţii-şi dau mîna-n Dobrògea,
Dobrògea mea rîde cu Nastratin-Hogea.
Privesc cum Dobrògea străbună se schimbă —
Şi oameni şi straie şi datini şi limbă.
Privèliştea-aceeaş rămîne de veacuri,
Aceeaş e marea cu-amarele-i lacuri.
La fel bat din àripi prin verzi ţiperiguri
Sălbatece raţe în şiruri de şicuri...
La fel cocostîrcul de piatră stă grav,
Şi-o pasăre-albastră pe ceşti-telegraf...
La fel măgăruşi cu mărgele la gît
Şi nimburi de muşte ce-nţeapă, încît
De-a tumba în colburi se dau, de urît.
La fel îmi trec bivolii grei să se scalde,
Şi ninge calcarul zăpezile-i calde...

La fel sînt amurguri adînci, violete,
Ca puful ce-l creşte-al Dobrògei scaiete...
La fel cortul nopţii cu-albastre perdele
Ascunde-un crai nou în haremu-i de stele...
La fel răsărituri vestesc cum din mare
Sultanul cu fesul lui roşu-răsare...
Sălbatece gîşte la fel vin prin grîne
Şi pasc firul fraged să dea multă pîne,
Căci grîul — tarlaua — covorul cel verde
Departe sub zările lumii se pierde...
Scaieţii Dobrògei mînjind peisajii
Cu mări violete, viclene mirajii
Ce frîng minarete în aburi de laur —
Dispar!
Din ţărînă de vechi sarcofagii
Cresc holde cu suliţi — cohorte de aur!
Dobrògе-ceair care fierbi în nămiaz,
Cînd murgii din capete dau, din urechi,
Şi cap peste cap şi grumaz pe grumaz,
Cu şfichiuri de cozi mi se apăr' de strechi.
Dobrògе-şopîrlă ce-n soare te pîrgui,
Cătunul acesta turcesc parcă tîrgu-i.
Bordeiul, căsuţa cît broasca ţestoasă,
Ce vraci mi-o preschimbă-ntr-o veselă casă?
Şi turci şi tătari, găgăuţi şi-aromîni —
Pe turme, cirezi, herghelii — sînt stăpîni.
Renaşte Dobrògea! Priviţi-i smochinii
Şi piersicii roz sub ninsoarea luminii!
Aci-i Murfatlarul cu vinul lui dulce,
Ce poate c-un picur şi-un taur să culce;
Ciorchinii mustesc în brumate broboane
Mînia de geţi care dorm sub gorgane,
În braţe cu-nvinse cohorte romane...
Dobrògе barbară, în toga-i coclită
Ovidiu-şi deplînge cumplita ursită;
Tînjind după Roma, urînd tomitanii,
Talentu-şi blesteamă în negre litanii:
«Departe de-al patriei sfînt orizont,
M-oi stinge-ntre vàrvari, aice, la Pont!»
Dobrògea mea, poartă spre soare-răsare,
Fereastră ce dai către marea cea mare.
Dobrògе măicuţă, Dobrogea mea sfîntă,
Un fiu al Dobrògei pe lira-i te cîntă,
Şi fruntea-n ţărînă turceşte şi-o năruie
Şi inima-i roşie-n stihuri ţi-o dăruie...

Mangalia, 1957

AL. TUDOR MIU

CUVINTE SCUMPE

(Glose)

Din ciclul de poeme: „PICTORUL NICOLAE GRIGORESCU"

I

„Calul trebuie să fugă".
Omul trebuie să meargă.
Piinea trebuie să se-ajungă.
Pleava trebuie să se-aleagă.

„Bate-n două flori" culoarea.
Unde-o prinde mîna-i rugă
Și trăirea și visarea —
Calul trebuie să fugă.

Zor cu ușa zăvorită
Inima și mîna-aleargă
Nobilind viața urită —
Omul trebuie să meargă.

Și norocul îl slujește
Încă-o inimă să-și strîngă
Pentru cel care iubește
Piinea trebuie să se-ajungă.

N-a fost ocolit de lume
Și-o iubi o viață-ntreagă
Se-nvechește haina, spune —
Pleava trebuie să se-aleagă.

II

Suferinți mari sînt și vechi și multe
Le adună un fluer și el stă să-asculte
Pe vîrful cu dor ciobanul cum spune
Îl soarbe o pînză și-l duce în lume.

Mari suferinți loc nu-i pe pînză
Cîte le știe să le cuprinză.
Alb, mult alb, belșug de lumină
Numai așa le mai alină.

PINACOTECĂ: VIORISTUL

(Creion)

Din negru vine și cărare
Îi face cîntul pe vioară,
Îl scaldă-n scînteieri de alb.
Cu capul pe unelta-i, slab,
Cu ochi adînci și negri, schimbă
Negru pe alb pe und-se plimbă.

PLEVNA

(Creion)

Poveri în care. Cai legați
Rontăie ovăz, un pai.
Oamenii unde-s plecați?
Oamenii sînt așteptați.
Și goi pe jos sînt toți în rai
De gloanțe duși: dorm seceraţi.

VARDIST DIN CÎMPINA

(Ulei)

E aprins și nasul puțintel.
Privirea-i este șugubeață.
L-a întîlnit pe stradă,-n piață
Și l-a-ntrebat stîndu-i model:
— Da priceput ești, vorba aia,
Să ne cinstim cu-un păhărel
Și vino să-mi vopsești odaia.

POEȚII LUMII

N. A. NEKRASOV

NOAPTEA DE BEȚIE

(CAPITOLUL AL TREILEA DIN POEMUL „CUI I-E BINE-N RUSIA")

Nici coșare, nici hambare,
Nici moară, nici cîrciumioară
Cum e-n Rusia adeș,
Ci la cap de sat cum ies
Intîlnesc o casă
De bîrne, cam joasă,
Cu ferestre mititele,
Cu gratii de fier la ele.
De la astă casă
Ce-i popas în drum
Celor în surghiun,
Pe-un larg drumeag au ieșit,
De mesteceni străjuit.
Cînd sînt zile lucrătoare,
Nu-l bat prea multe picioare,
Mohorît, tăcut arată...
Dar e altfel de-astă dată!

Pe-ntregul drumeag
Cîtu-i el de larg,
Și-n preajmă, pe potecuțe
Cît cu ochii vezi,
Se bălăbăneau grămezi,
Tiriș, zăcînd în căruțe,
Cei topiți de băutură.
Și făceau cu toți o gură!...

Carul scîrțîie cu ei
Și, la fel ca la viței,
Amărîta căpățînă
Le bălăngăne, le-atîrnă
Bieților mujici răpuși
Care dorm acuma duși!

Norodul pășește și se prăbușește.
Parcă, de pe metereze,
Un dușman cu balimeze
In mujici mereu țintește!

Tăcută noaptea se lasă
Iar pe bolta-ntunecoasă
Ieși luna; Domnu'și scrie
Pe catifea sinilie
Al său răvaș fermecat,
Numai cu aur curat,
Căruia nu-i dă de rost

Nici mintosul, nici cel prost
Din sute de guri vuiește
Drumul! Ca albastra mare,
Aci scade, aci crește
Zarva lumii pe cărare:

„Juma' de rublă-am plătit
La pisar, de-a ticluit
Jalbă la gubernator
In numele tuturor"

— „Hei, ia vezi, că din căruță
Ți-a picat o dăsăguță!..."

„Olenușca, un'te-i duce?
Stăi să-ți dau eu turtă dulce,
Da'ea ca puricu fuge;
Te-ndopași — și țîști din loc,
Nu te-am giugiulit deloc!..."

„...Țaru'n ucaz bine-a zis,
Da'nu pentru noi l-a scris..."

„La o parte fiecare!..."
Cu tilingi și clopoței,
Accizari[1] *și vătăjei*
Trec prin tîrg în goana mare

„...Că io, acușica-i zic:
„Și mătura-i un nimic,

[1]) *Accizari:* un fel de perceptori, încasînd dările pe băuturi și alte articole de consum.

Dragul meu Ivan Ilici,
Dar cînd umblă pe podea
Ce mai colb ridici
cu ea!...“

„...Fugi, Paraşanca, de-aici,
La Piter să nu te duci!
Ce mai slujbaşi, vai de mine!
Ziua eşti bucătăreasă
Şi noaptea te vrea nevastă
Zău aşa! să scuipi îţi vine...“

— „Hei, Savuşca, e zor mare
De goneşti aşa călare?“
(A prins un popă să strige
Dup'un vătăjel ce fuge
Călare, iar pe piept poartă
O tăbliţă agăţată).
— „La Cuzminscoie în sat
Alerg, după ipistat.[1])
Mare belea s-a-ntîmplat:
Pe-un ţăran, ici, nu departe
L-au ucis...“
— „Ei, ei!... păcate...“

„Daria, eşti cam slăbuţă!“
— „Păi dacă nu-s fus, neicuţă!
Că, din ce se răsuceşte,
Fusului şi burta-i creşte,
Da'eu biată
Ziua toată...“

„...hei, măi flăcăiaş nărod,
Jerpelit şi plin de glod,
Vino-ncoace tu, mai bine,
Şi te iubeşte cu mine!
Cu mine, o desmăţată
Muiere, fără broboadă,
Muiere bătrînă, beată.
Că-s o pa-cea-u-r-r-ă toată!...“

Ţăranii noştri, cei şapte,
Le văd, le aud pe toate
Şi-şi văd de drum mai departe.
Taman la jum'ate cale,
Un flăcău săpa agale:
— „Da'tu, aici, ce lucrezi?“
—„Pe maica o'nmormîntez!“

— „Ce maică, bă prostovan!
Ia te uită: un suman
Nou-nouţ vîrîşi în groapă!
Ia, mai bine' rîtu-ţi bagă
Colea-n şanţ şi bea la apă!
Poate c-o să-ţi sară
Prostia afară!“

„...Hai să vedem, care
O trage mai tare!“

Doi ţărani s-au aşezat
Şi-n călcîie se propteau,
Vinele li s-au umflat
Şi icnind se opinteau
Tot trăgînd de-un tăvălug
Mai rău ca boii la jug,
Că oasele le trozneau!...
Tăvălugul nu le place:
„...hai şi altă probă'om face:
Acuma, de bărbi ne'om trage!“
Cînd bărbile şi-au scurtat
Destul, unul celuilalt,
Şi de fălci s-au apucat!
Gîfîie, se înroşesc,
Se strîmbă, se-nţepenesc,
Schelălăie, rag,
Insă tot se trag!
„Ho, destul, măi blestemaţi!“
Nici în gîrlă nu-i desparţi!

Două băbuţe se ceartă
Strigînd una la cealaltă:
— „Mai uşor la ocnă-mi vine
Decît acasă la mine!“
— „Nu-i drept! acasă la mine
E mai rău decît la tine!
Gineri-miu'ăl mai mare
M-a burduşit pe spinare;
Mijlociul mi-a furat
Un ghem; de ghem nu-i păcat,
Da'n el, cînd l-am depănat,
Juma'de rublă-am băgat...
Gineri-miu' ăl mai mic
Mereu sare la cuţit,
Cînd îl caţi e-n stare
Tot să mă omoare...“

„...haide, lasă dragul meu,
Nu-ţi mai face sînge rău!...“
Se aude dintr-o ceată
Care nu-i prea depărtată,
„Lasă, lasă... hai acasă!...“

---

[1]) *Ipistat* (sau epistat): are înţelesul sau de vechil al unei moşii, sau de subcomisar de poliţie, ca în cazul de faţă (n. trad. după Candrea-Adamescu).

Of, ce noapte păcătoasă!
Din drumeag, pe orice parte
Cum te uiți, de-i stîngă, dreaptă,
Vezi perechi alăturate:

Nu cumva spre cring se-ndreaptă?
Pe toți îi vrăjește
Și ademenește
Crîngul ăsta răsunînd
De-al privighetorii cînt...

Cu cît mai tîrziu e ceasul,
Cu-atît mai de oaie-arată
Calea de lume-nțesată:
Dai mereu, mai la tot pasul
De snopiți, cotonogiți,
Pe brînci ori înțepeniți.
Cum știm, o vorbă din gură
Nu scot fără-njurătură;
Deșănțată, deșuchiată,
Dintre toate
Ea răzbate!

Pe la cîrciumi, zarvă mare
Și învălmășag de care;
Fug căluții sperieți,
Singuri, fără călăreți;
Țînci scîncind se-aud pe-aici,
Tînjesc mume și neveste:
Păi din crîșmă lesne este
Să-i mai scoață pe mujici?...

Celor șapte le-a părut
Că-aud un glas cunoscut
Iar cînd s-au apropiat,
De conu'Pavlușca-au dat
(Veretennicov, cel care
Lui Vavilo, ghetișoare
De șevrou i-a cumpărat,)
Cu țăranii stînd la sfat.

Țăranii deschis vorbesc
Cu cel care-l îndrăgesc:
Dacă-i place, bunăoară,
Lui Pavel un cînticel,
De cinci ori i-l cîntă iară
Ca să și-l însemne el!
Dacă-i place vreo zicală,
Și-o înseamnă la iuțeală!
După ce-a scris pe-ndelete,
Veretennicov le-a spus:
„Are cap, țăranul rus,
Doar un lucru-i rău, băiete:
Cînd apucă să se-mbete
Bea pînă se buimăcește,
Ba prin șanțuri nimerește,
Ba de-o rîpă se prăvale,
Cînd îl vezi, mai mare jale!“

Mujicii l-au ascultat
Pe conaș — și toți au dat
Din cap, că-i adevărat.
Tocmai cînd să scrie el
Nu știu ce, la carnețel,
Se ivește un mujic
Parcă afumat un pic
Ce-n fața lui Pavel stase
Pîn' atunci, întins pe brînci,
Și tăcut spre el cătase;
Cînd, sărind deodată-n sus,
Spre conaș întins s-a dus
Și plaivazul i l-a smuls:
„Ia stai, săc dovleac ce ești!
Mincinoase, rele vești
De noi, să nu răspîndești!
Și la ce ne dojenești?
Că se bucură nițel
Mujicu' bietul, și el?
Uneori, cam mult ciocnim
Dară și mai mult muncim,
Beți vi mulți pe la noi vezi
Dară și mai mulți îs trezi...
Colindat-ai tu prin sate?
Votcă, o vadră de luăm
Și prin case de intrăm,
Într-una sau două, poate
Că la votcă s-or împinge
Da'ntr-a treia n-or atinge;
Asta e cu băutura:
Din două familii, una
Bea alta nu pune gura!
Nu beau, da'ce chin e numa'!
Ei, proștii! ar bea mai bine,
Da'se țin că li-i rușine...
Nici nu știi, pe omu'treaz
Cum se-abate un necaz,
Cum îi dă năvală-n casă
Dac'ai ști... Mai bine, lasă!...
Văzuși satele la noi
Cînd la cîmp e munca-n toi?
Ce? e lumea la beție?
Largă-i a noastră cîmpie
Da'nu-i prea cu dărnicie;

Și cu mîna cui — ia spune! —
Primăvara straiu-și pune
Și toamna și-l scoate iară?
Văzuși mujicu'la țară
Cînd gată munca, pe seară?
Că, din cît a secerat,
Un gorgan a ridicat
Și doar linte a mîncat:
Mai nimic n-a cîștigat...
. . . . . .

Mai vine pe capul lor
Încă un jecmănitor
Mai abraș decît tătaru':
Ție nici nu-ți face parte,
Le-nghite singur pe toate!
Pînă mai ieri, pe la noi.
Ca tine s-a oploșit —
Un cucon nu prea de soi,
De prin Moscova sosit
Ba își scria o cîntare.
Ba-i spuneam o zicătoare
Or'nu știu ce gîcitoare,
P'urmă veni altu'care
Iscodea ce arătură
Facem zilnic? Ce mîncare
Mult-puțin, băgăm în gură?
Unu'holda ne-o măsoară,
Altu'ți socoate pe dește
Cîtă lume-n sat trăiește;
Dar de cîte ori, pe vară
Cîte-un foc, în vînt i-aruncă
Țăranului, biata muncă,
N-au făcut socoată încă...

Ce e drept, la băutură,
Rusu'nu are măsură,
Da'ne-ați măsurat
Amaru'vreodat?
Munca noastră are
Vreo măsură, oare?
Pe țăran vinu-l doboară,
Da' nu și viața amară?
D'apăi truda nu-l omoară?
Că el greul nu-l măsoară.
Le face față la toate
Cîte s-ar abate.
Cît trudește nu gîndește
Că puterile-și sleiește
Și-acum, la un păhărel
O să stea pe gînduri el
Că mai mult dac'o să bea
Intr-un șanț are să dea?
Dar dacă măriei-tale
Nu-i prea vine să se uite
La bețiv cînd se prăvale,
Atunci du-te și te uită
La țăran, cum mai tîrăște
Finul jilav prin băltoace
După ce-l cosește
Și grămezi îl face:
Pe unde nu poate
Nici calul răzbate,
Unde, cînd pășești
Chiar fără povară.
Te primejduiești, —
Gloata de la țară
Cu leasa-n spinare,
Prin clisă și glod
Pe brînci se tîrăște,
Că bietu'norod
Și rînza-i plesnește!

Pe arșiță-n capu'gol,
Pînă-n creștet în nomol.
Lac de apă asudați,
De rogozuri sfîrticați,
Pîn'la sînge înțepați
De țînțarii veninoși, —
Așa'om fi mai frumoși?

Dacă să ne plîngi îți vine.
Plînge-ne cum se cuvine.
Nu-l măsura pe mujic
Cu-al boierului miertic!
Nu sîntem conași gingași
Ci oameni în firea toată:
Muncim zdravăn, bem la toartă!...

In țăran de te-ai uita.
Inima e-un negru nor
Mînios, îngrozitor,
Și din ea, te-ai aștepta
Să tune și să trăznească,
Ploi de sînge să zbucnească.
Și cînd colo, toate
In vin sînt uitate
Prin vine paharu'sboară
Și zîmbește blîndă, iară
Țărăneasca inimioară!
Nu jeli fără folos.
Uite-n jur, fii bucuros:
Flăcăii, fetele, iacă

'or şti ei cum să petreacă!
Şi-au zobit ei os cu os,
Sufletul şi l-au scos,
Da'tînăra vlagă
Le-a rămas întreagă!...“

Mujicul, pe-un muşuroi
Sta, şi-l frămînta-n opinci.
Tăcu o clipă, apoi
Răcni cu un glas cît cinci,
Privind cu drag spre voioasa
Gloată sgomotoasă:
„Hei, tu, lume de mujici
Beţi şi fără de căciulă.
Dă-i'nainte! Nici
Să nu-ţi pese, — urlă...“

— „Cum îţi zîce, neică, ţie?“
— „Să mă scrii la cărţulie?
Mare năcaz n-o să fie,
Bine, scrie:

„Aciia, în satu
Dăsculţa, trăieşte
Iachim Dăspuiatu
Carele munceşte
Pînă să omoară
Şi bea pînă ce-l doboară!...“

Ţăranii s-au pus pe rîs.
Apoi, conaşului spun
Despre-alde Ichim — ce, cum?...

Ăst Iachim, azi un pîrlit,
Cîndva-n Piter a trăit
Da'n temniţă-a nimerit
Fiindcă lui prin cap i-a dat
De s-a judecat
Cu un negustor bogat.
Golaş ca teiul cojit,
La el în sat a venit
Şi s-a luat de plugărit.
De-atunci, soarele îl arde
De treizeci de ani, pe brazde,
Iar cînd ploaie deasă toarnă
Adăpost i-e sub boroană,
Lîngă plug i-i viaţa toată
Şi cînd ceasul o să bată,
Şi el o să pice lat
Ca un bulgăre uscat
De cormană aninat...

Iată ce i s-a-ntîmplat:
Odată pentru băiat
Nişte poze cumpărase.
In părete le-agăţase
Şi ca fiu-său, la fel
Le privea cu drag şi el.
Numai că nu s-a-ndurat
Cel de sus, că s-a iscat
Goşgogea pîrjolu'n sat.
Viaţa toată cît trudise,
Iachim îşi agonisise
Vr'o treizeci de rublişoare
De argint. Da'ntîi, el sare
La acele pozişoare
Să le smulgă mai degrabă
Din pereţi. Pe cînd nevasta
La icoane-n vremea asta
Taman îşi găsise treabă;
Izba-n foc s-a năruit
Şi aşa s-a pomenit
Biet Iachim, sărac lipit!
Banii toţi i s-au topit
Intr-un bulgăre de jar
Pe care i l-au plătit
Cu vr'o şapte ruble doar...
— „Cam scump'şor, frate Ichime,
Cele poze te-au costat!
Da'n izba nouă, ia spune,
De pereţi le-ai agăţat?“

— „Agăţat — şi-altele noi!“
Zise — şi tăcu apoi.

Cînd văd ţăranii că nu e
Deloc supărat cuconul
De cîte-a-ndrăznit să-i spuie
Iachim, — îi şi ţin isonul:
„Drept ai spus: ni se cuvine
Să mai bem şi noi, că asta
Ne mai toarnă vlagă-n vine!
Altfel, ne bate năpasta
De cum 'om lăsa paharul!...
Truda să nu ne doboare,
De nu ne-ar da jos amarul.
Că din băut nu se moare!
Nu-i aşa?“
— Da, Domnu-i mare!“

— „Hai, cu toţii să ciocnim!“
Votcă scot, beau pe-ndelete.
Veretennicov îi dete
Două ţoiuri lui Iachim.

— „Nu te-ai mîniat de fel,
Ei, cucoane, ești deștept!
(A spus Iachim către el):
Păi, un cap așa-nțelept
Cum să nu priceapă oare
Pe țăranul nost' ce-l doare?
Numai porcu'l vezi scurmînd
Tot cu rîtul în pămînt,
Necătînd nicicînd la soare!...

Deodată, răsunător,
Izbucni un cînt în cor:
Cam vreo treizeci de feciori
Afumați, dar făr' să cadă,
Merg și cîntă toți grămadă:
De măicuța-Volgă spun,
De curaj și tinerețe,
De-a fecioarelor mîndrețe.
Totul amuțise-n drum
Numai legănatul cînt
Slobod, larg se-ntinde-acum
Unduios ca lanu-n vînt
Și în piept țăranul simte
Aprig dorul că-l cuprinde...

Iar la mîndra lor cîntare
Se porni cu bocet mare
O muiere tinerea:
„Fără soare-i viața mea
Și mi-e noapte fără lună
Că ies tinerică, junâ
Ca un cal neastîmpărat
De copite-mpiedicat,
Ca lăstunul ce nu are
Aripioare ca să zboare.
Că al mieu bărbat
E gelos, bătrîn
Și-acu s-a-mbătat
Și sforăie tun,
Da'eu, junâ-tinerică,
Și prin somn îl știu de frică..."

Și cum se bocea ea tare,
Hop! din car deodată sare!
„Unde mi-ai pornit pe jos?"
Strigă bărbatul gelos
Și iute de cozi o prinse
Ca pe-o ridiche, de frunze!

„Of, of, noapte de beție
Fără de lumină
Dar de stele plină,
Răcoroasă, dar cu'un blînd
Și primăvăratec vînt,
Pentru-ai noștri flăcăiași
Nu degeaba te lăsași.
Că tare li-i dor
De neveste, lor
Și ce-i drept, ar fi mai bine
Cu-o nevastă lîngă tine!
Ivan strigă „Somnu'mi vine!"
Iar Mariușa: „Dorm cu tine!"
Strigă el: „Oghialu-i mic!"
Ea: „Ne-ajunge, nu-i nimic!"
Strigă el: „De frig sînt sloi!"
Ea: „Ne'om încălzi noi doi!"

Stîrniți parcă de-acest cînt,
Se-nvoiesc făr'un cuvînt
Să probeze-acea cutie

Din ce pricini, Domnul știe,
Intre drum și-ntre cîmpie
Se nălța un tei stufos,
Singuratic și fălos.
Cei șapte drumeți ai mei
Se-așezară toți sub tei
Și șoptiră între ei:
„Măsăriță fermecată,
Ospătează-ne pe dată!"

Măsărița s-a-ntins iar,
Două brațe tari apar;
Vin, o vadră au adus,
Pîine un purcoi au pus
Și-ntr-o clipă s-au și dus.

După ce mai îmbucară,
L-au pus pe Roman de pază
De vadra cu vin să vază
Iar ceilalți se-amestecară
Prin mulțime, fiindcă poate
Fericitul să se-arate;
Mare dor îi apucase
Să se vază pe la case...

In romînește de Miron Radu Paraschivescu

RAFAEL ALBERTI

BALADA CELUI CE N-A FOST NICICÎND LA GRANADA.

Ce departe-s peste mări, cîmpii și munți!
Văd alți sori acuma creștetu-mi cărunt.
Niciodată n-am fost la Granada.

Creștetul cărunt, anii mei pierduți.
Drumuri vechi, uitate, să găsesc aș vrea.
N-am văzut niciodată Granada.

Dați-mi creangă verde de lumină în mînă.
Un frîu scurt deasemeni și-un galop prelung.
N-am intrat niciodată-n Granada.

Cine-ntemnițează ale ei grădini,
Murmuri de havuzuri ferecînd în lanțuri?
N-am văzut niciodată Granada.

O, veniți voi ce n-ați fost niciodată.
Risipitul sînge, sîngele mă cheamă.
N-am intrat niciodată-n Granada.

Risipitul sînge-al celui mai bun frate,
Printre mirți, în ape, sînge, prin grădini.
Niciodată n-am fost la Granada.

Sînge de prieten drag pe mirți, de frate,
Sînge viu în Darro, sînge pe Genil.
N-am văzut niciodată Granada.

Dacă-s turnuri 'nalte, 'nalt e și curajul.
O, veniți pe cîmpuri, peste mări și munți,
Voi intra în Granada.

ÎNTOARCEREA LUI ANTONIO MACHADO

Te-ntorci, părinte al fluviilor, Pînă la mine ajung,
în această vie, sonoră singurătate,
în fața altor fluvii navigînd spre mare,-ndelung,
vorbele tale de ieri și cele de azi, depărtate.

Și ele sînt, ca oasele tale, înflăcărate,
pe care pămîntul Franței nu le mistuie, le păstrează,
și cîntă, cu lumina și inima nevătămate, —
și cîntecul cu dragoste ne luminează.

Cu dragoste, ce-nseamnă război împotriva grelei uitări,
război de moarte împotriva trădătorilor,
împotriva celui ce cugetă, pe-ale somnului cărări,
că, dormind, va vedea peste mare cununa zorilor.

Cu ochii larg deschiși, pe-un cîntec treaz ne porți.
Te uiți la zidurile patriei, îngenunchiată,
sînt morți și morți și iară morți
pe unde tu visai despre viață, odată.

Ca și ieri, pîngăresc alți năvălitori
sfintele locuri ale anilor tăi trecuți,
pe cîmpii rătăcesc sărmanii tăi păstori
ca niște fugari în străine pămînturi pierduți.

Insule, porturi la mare, cămine,
afunda golfurilor prea dulce gură,
izvoare adînci și tainice mine
și drumurile, ție dragi peste măsură.

sînt astăzi drumuri militare, toate,
mine și porturi sînt a gloanțelor parte.
In grădinile tale de măslini, neuitate,
abia zboară hulubii, răniți între aripi de moarte.

Cine-și închide memoria în fața unei astfel de crime
și inima cui, la un astfel de doliu-i de fier?
Pretutindenea ești, întins e pe-a lumii lărgime
glasul tău care totuși ajunge la cer.

Glasul tău poarte-l vîntul, vorba-înțeleaptă,
după ce ani în șir, dormind, a zăcut,
să ne-narmeze brațul, să ne aprindă patima dreaptă,
să ne-napoieze paradisul nostru pierdut.

(În fața fluviului Parana, Argentina. 1955)

CĂTRE PICTURĂ

(Poemul culorii și al liniei)
(1945—1952)
Renato Guttuso, italian, pictor al poporului

Ieri au fost prinții și papii și prelații.
Nu erau pînze, nici ziduri ferite,
unghere obscure sau luminoase spații

să scape de penel nezugrăvite.
Se veșnicea figura de hoț și de nemernic
alături de a sfîntului, ascetă,
cea mai frumoasă tîrfă despuiată,
alăturea de cel atotputernic.
Și Dumnezeu și dracul ardeau într-o paletă,
Venera-ntr-o suflare cu Maica Preacurată.
Și dacă-n vremea asta poporul se pierdea
în haine de războinic
și dacă al său sînge creia și construia,
erou incandescent în miezul aventurii,
el prețuia nici cît, vai, milogul nedestoinic
în strălucita oră a muzicii, picturii.
Dar ora lui pe-atuncea trăgea vagi brazde încă
spre-a deveni o oră viitoare.
Și viitorul, pururi, pe frunte poartă-un soare.

Și-n fine, — ajuns-ai, o, popor, lovind
cu-al tău ciocan la porțile-aurorii.
Tu vii din greu, puternic, gîfîind,

să-i spulberi inumane geografii
acestei calme stele iluzorii
ce ți-a fost noapte, ziuă pentru-ați fi.

Vii simplu, despuiat, dar vii mereu.
Dau sunet pașii tăi acuma gliei
și vîntului al tîmplei svîcnet greu.

Ești tu acum, prezența ta e viață,
rază-n potop și mare-a chezășiei,
deplină patrie născută-n dimineață.

Sîngelui tău cin-să nu-i dea cîntarea?
Ce piatră, umerilor, jertfa sa?
Și luptei tale, ce penel, culoarea?

Ce-i nou în zămislirea ta, se naște
cu tine-odat'. Prin brazde, mîna ta
lumina verde-a grîului o paște.

Pictează, pictore, ce-ți poruncește
lumina asta care-ți dă lumină
deși un lanț tot o mai prigonește.

Păstrează, pictore, încredințarea.
Arde-al său grai în pensula ta fină, —
mistuitoare, linia, culoarea

Dă formei tale clara-i transparență.
Privească-se, portretizat, poporul
atît în pace cît și-n rezistență.

Pictura ta e el azi, apărat
se vede cîmpu-n ea, prea-răbdătorul,
zmuls firii pentru-a fi în veci arat.

Dau mîna azi țăranul, muncitorul
pe-a ta paletă, unde locuiesc
și marinarul și pescuitorul.

Pictează, pictore. Văpaia-i știe
că marea și pămîntul o doresc.
Azi cîntă curcubeu-n vijelie.

Pe-un cer italic trece albul viu
al unui porumbel. O boare pură
Penelul tău luceşte măsliniu

și primăvară e-n a ta pictură.

ÎNTOARCEREA UNUI POET ASASINAT

Lui F. G. Lorca

Te-ai întors la mine mai bătrîn și mai trist în toropita
lumină a unui vis liniștit de martie, cu tîmpla
prăfuită de un cenușiu nebănuit și cu bronzul acela
de măslin pe care tinerețea ta fermecată îl păstra,
brăzdat de semnele anilor, ca și cum
viața de care n-ai avut parte în viață
pas cu pas, ai fi trăit-o în moarte.

Nu știu ce-ai avut să-mi spui în noaptea aceasta
cu sosirea ta fără veste, în hainele fine
de alpaca luminoasă, parcă abia croite,
cu cravata galbenă și părul strîns, nepăsător
la vînt, ca altădată
prin grădinile de plopi ale studenției,
prin grădinile de dafini strălucitori.

Poate voi fi gîndit — încerc să deslușesc acum
în marginile limpezi ale visului — că trebuia
să vii la mine mai întîi, din acele subpămîntene
rădăcini sau ascunse izvoare, pe unde
cu deznădejde îndură oasele tale.
Spune-mi,
Mărturisește, Mărturisește
dacă-n îmbrățișarea mută pe care mi-ai dat-o, în chipul
simplu de-a te așeza lîngă mine, de a mă privi
de a zîmbi în tăcere, fără o vorbă,
spune-mi dacă n-ai vrut să arăți prin asta

că, dincolo de luptele mărunte ce le-am dus,
rămîi laolaltă cu mine mai mult decît oricînd în moarte
pentru acele dăți cînd, poate,
n-am fost laolaltă — o, iartă-mă! — în viață.

De nu-i așa, întoarce-te iarăși
In visul altei nopți, ca să mi-o spui.

VÎSLAȘILOR DE PE YANG TSE

Salut, o, fii puternici ai fluviului, vîslași,
la fel de dîrji și aspri ca munții voștri vechi,
urcați pe pieptul apei, brăzdînd-o ne-ncetat
ca un puls fără tihnă — al curentului de fier.

Păreți din neamul celor ce-au pribegit cîndva
cetăți mediterane, departe,-ntemeind.
Pe pînza voastră largă se-nalță aurora,
săracilor din lume nădejde nouă dînd.

Aceleași fețe pale ca-a pietrelor aveți,
ce vă privesc uimite trecînd în zori de zi,
și zîmbetul subțire și dulce-al holdei verzi
ce de pe culmi coboară pe cele două maluri.

Și totuși fluviul știe că voi sînteți aceiași
ce-ați ars cîndva în clipe amare-a voastre jonci,
ce-ați străbătut goi pielea-i sălbatecă de tigru
drapelu-Armatei Roșii pe ape fluturînd.

Salut, vîslași destoinici, pe pașnicele unde
a fluviului ce-n drumu-i spre biruințî vă poartă.
Salut ceea ce brațul vă pune în mișcare
cu-a vîslelor bătaie, pe apele supuse!

Salut deopotrivă și lemnul de construcții,
metalicele linii pe care-or goni trenuri
și sacii plini ce poartă cărbunele, cimentul,
ciocanul și lopata ce cîntă-n fund de mină.

Trimit salut deasemeni uneltelor din cîmp
și trestiei de zahăr și bambușilor nalți
și proaspătului verde-al legumei, tuturor
recoltelor marine, terestre, fluviale!

Vîslași, voi fii puternici ai apei, vă salut
de sus, pe puntea-naltă a vasului ce pleacă.
Sînteți — voi spune lumii — cel mai frumos copac
în primăvara asta vitează a omenirii.

In romîneşte de Geo Dumitrescu

EU, DE ASEMENEA...

Eu de asemenea cînt America.

Sînt fratele din umbră.
Mă trimit să mănînc în bucătărie
Cînd se primesc vizite —
Dar eu rîd ;
Şi mănînc bine,
Să mă fac puternic.

Mîine,
Mă voi aşeza la masă,
Cînd vin musafirii.

Nimeni nu se va încumeta
Să-mi spună
„Du-te la bucătărie"
Atunci
Mai mult, atunci ei vor vedea
cît de frumos sînt
Şi se vor ruşina —

Eu de asemenea sînt America.

PĂMÎNTUL NOSTRU

Ar trebui să avem un pămînt de soare,
De soare strălucitor
Şi un pămînt cu apă parfumată,
Peste care seara este o batistă mare împodobită
Cu trandafiri şi aur,
Şi nu pămîntul acesta
Pe care viaţa este rece.

Ar trebui să avem un pămînt de arbori,
De înalţi şi stufoşi arbori,

Copleşiţi de papagali guralivi
Strălucitori ca ziua
Şi nu acest pămînt pe care paserile sînt de cenuşă.

Ah, vom avea o ţară a bucuriei,
A iubirii şi a bucuriei şi a vinului şi a cîntecului —
Şi nu acest pămînt pe care bucuria e bolnavă.

AM CUNOSCUT

Am cunoscut rîuri...
Am cunoscut rîuri vechi decînd lumea şi mai
vechi decît fluxul sîngelui omenesc prin vinele
omului.

M-am îmbăiat în Eufrat cînd zorile erau tinere,
Mi-am întărit cabana aproape de Congo şi
a început să mă cuprindă somnul;
Mi-am plimbat privirile către Nil şi am
ridicat piramidele la înălţimi.

Am ascultat cîntarea Misissipiului cînd
Lincoln cobora spre New-Orleans
Şi am văzut pieptul său gloduros
aurindu-se deplin cu poarta soarelui.

Am cunoscut rîuri:
Rîuri îmbătrînite, clipocinde.
Spiritul meu a fost stăvilit ca şi rîurile.

In romîneşte de G. Demetru Pan

ION AGÎRBICEANU LA 75 DE ANI

Creatorii și eroii rămîn veșnic tineri: trei sferturi de veac din viața lor sînt ca trei zile din poveste. Valorile etice și estetice, din fericire, nu suportă tirania legilor oarbe ale firii; de aceea, cinstind cum se cuvine chipul luminos, desprins parcă dintr-o icoană de demult, al scriitorului Ion Agîrbiceanu, în ciuda răbojului vremii, cititorii săi celebrează, mai de grabă, în acest început de toamnă timpurie, o veșnică primăvară din țara tinereții fără bătrînețe, și a vieții fără de moarte, decît trecătoarele zăpezi din pletele-i cărunte. Tînăr cu moșnegii, moșneag cu tinerii, Ion Agîrbiceanu a educat prin opera sa și a desfătat un șir de generații, înscriindu-se după Slavici și Rebreanu, în rîndul celor mai reprezentativi scriitori, pe care i-a dat Ardealul literaturii romîne. Înzestrat cu o remarcabilă hărnicie, pana inspirată a marelui povestitor n-a obosit niciodată. Într-un răstimp de-o jumătate de veac, Agîrbiceanu, colaborînd la toate revistele mari din Ardeal, Muntenia și Moldova: „Luceafărul", „Semănătorul", „Viața Romînească", — publică peste 80 de volume de proză: romane, nuvele, schițe, povestiri, amintiri, etc., dăruind literaturii noastre o cuprinzătoare frescă a vieții Ardealului de-odinioară. Trăind ani îndelungați prin numeroase sate de dincolo de păduri *(citește latinește), Agîrbiceanu, talent viguros și realist, prelungește pe plan artistic, o experiență de viață și un mod de a gîndi nealterat de prea multele speculații teoretice care adeseori întunecă o operă artistică, și-i știrbesc din autenticitate. Opera lui, exceptînd unele teze biblice, nu aduce ecouri savante, aride, din lumea bibliotecilor austere, a vieții uscate, presată în file de ierbare. Izvorul inspirației sale este viața și mai cu seamă cea de la țară cu toate luminile și umbrele ei. El a văzut și a întruchipat în artă tragedia amară a minerilor din Munții Apuseni în „Arhanghelii", a satirizat meschinele moravuri politice din vechile regimuri în „Sectarii", a pictat în culori sumbre mizeriile, dramele surde în „Fefeleaga", superstițiile și ignoranța în „Luminița", care stăpîneau implacabil lumea satelor noastre.*

Volumul „În întuneric" poartă un titlu simbolic, pentru universul uman în care se desfășoară întreaga sa operă. Aproape de viața poporului, într-o permanentă osmoză cu dînsa, scriitorul cunoaște sub toate aspectele chipul înspăimîntător sau jalnic, sufletul zbuciumat sau obosit de patimi, obsedat de superstiții și luminat de tradiții frumoase în sărbători, al acelei lumi din satele ardelenești de altă dată. De aceea, poate, viața rurală ardelenească sau viața intelectualilor, strîns legați de tradiția satelor din care au ieșit, preoți, învățători sau notari, intră în primul rînd în cîmpul de preocupări al remarcabilului scriitor. Pentru această operă emoționantă, imagine vie a vieții poporului nostru dintr-un răstimp de cinci decenii, revista „Viața Romînească" dorește scriitorului cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani, viață lungă, rodnică și fericită.

V. R.

PUBLICISTICĂ

DOSAR ALGERIAN

Luni de zile după izbucnirea agresiunii colonialiste în Algeria, Franța n-a putut lua cunoștință de torturile și masacrele înfăptuite de trupele colonialiste trimise să reprime, din ordinul „socialistului" Guy Mollet, acțiunile patrioților algerieni. Și-apoi, ceea ce trebuia să se întîmple, s-a întîmplat: vălul care masca conspirația tăcerii organizate de același Guy Mollet s-a destrămat. Au început să sosească în patrie, din chiar rîndurile soldaților francezi, tot mai multe articole, proteste, rapoarte ale militarilor și înalților funcționari, mărturii. Crimele colonialiștilor francezi erau aduse astfel la cunoștința publică.

Bineînțeles, echipierii guvernamentali au folosit toate mijloacele pentru a înăbuși ceea ce socoteau a fi o „trădare" a intereselor Franței. Ziarele care publicau asemenea mărturii au fost confiscate. Într-un articol publicat la 11 aprilie 1957 în ziarul „France-Observateur", Claude Bourdet, indignat, nu ezită să protesteze împotriva crimelor înfăptuite de cei „ce vor să transforme Franța într-o nouă Hitlerie".

Democrați creștini, socialiști cinstiți, aparținînd altor partide, într-un cuvînt oamenii cu o conștiință patriotică, și-au unit glasurile pentru a înfiera și a împiedeca crimele militare colective din Algeria.

„He disgraces the name of socialism" (*„Face de rușine socialismul"*), *sub acest titlu, apărut de curînd deasupra fotografiei lui Guy Mollet, în ziarul laburist „Tribune", se pot citi o serie de mărturii ale unor soldați ai armatei franceze, extrase dintr-o broșură publicată în Franța: „Soldații depun mărturie". Cîteva zile mai tîrziu, ziarul „France-Observateur" publica altele, intitulîndu-le: „Tinerii soldați în fața torturilor." Ziarul fiind pe dată confiscat, din ordin guvernamental, sarcina de a informa opinia publică franceză a fost preluată de revista „Temps Modernes", de sub direcția lui Jean Paul Sartre.*

Dramatice ni s-au părut, în spovedaniile pe care le-am tradus și pe care ne permitem să le publicăm, mărturisirea neputinței, a lașității în fața represiunii posibile din partea autorităților militare conducătoare în cazul unui eventual protest — deși, pe ici colo, din chiar rîndurile soldaților mijește un firicel plăpînd de conștiință umană. Teama în fața pedepsei laice e mai puternică, deseori, printre acești tineri preoți și seminariști ale căror scrisori le reproducem, decît teama în fața pedepsei divine.

Cînd patrulăm de-a lungul rîurilor, locul este atît de puțin sigur încît, cu degetul pe trăgaci, așteptăm doar prima rafală. Scotocim prin case. Prima percheziție a fost foarte prietenoasă. În mod spontan, locuitorii ne-au oferit gloanțe. Casa era foarte curată... Celelalte percheziții, mai reglementare (toată lumea iese din casă și este adunată în piață), au fost mai reci.

Cu cît înaintăm, cu atît situația va fi mai grea. Aș vrea însă să insist asupra prăbușirii sufletești a mobilizaților și înrolaților. Guvernul nu face nimic pentru a deosebi populația de rebeli... Așadar, armata nu mai are o simplă misiune de poliție limitată în timp, ci una de exterminare... Populația musulmană participă de aproape sau de departe la cutare ambuscadă sau distrugere de șosea... O casă percheziționată fără rezultat a fost arsă. Efectul: o oră întreagă explozii ale munițiilor ascunse în pereți, în acoperișuri... În asemenea împrejurări, cea mai ușoară pedeapsă pentru întreaga populație este deportarea. Și totuși... un rebel făcut prizonier cu ocazia ambuscadei de acum cincisprezece zile, cu o „Sten" (armă americană) în mînă, va fi eliberat. Locotenentul a spus că-l va ucide la coborîrea din camion.

24-25 decembrie

În Kabylia satele suspecte au fost rase cu buldozerele, o dată cu locuitorii lor (din relatările unui camarad care a luat parte la operație). Unul din prietenii mei, atașat pe lîngă colonelul T..., îmi atrage atenția că suspecții, cu picioarele scufundate în benzină aprinsă, vorbesc lesne.

9 ianuarie

Mi s-a adus la cunoștință că „suspecții" pe care i-am ridicat sînt interogați, în clipa de față, la E.E.8, cu alte cuvinte o pilă electrică este branșată pe organele lor genitale.

Nu luați aminte la prietenie, ci la justiție, și dacă socotiți că trebuie să acceptăm ce-i mai rău, voi căuta să ascult. Voi striga în obrazul ofițerilor revolta mea și mă voi strădui să le deschid băieților ochii. Am nădejdea că în ziua în care mi se va ordona să trag în prizonieri, voi avea curajul să refuz, orice s-ar întîmpla apoi. Dacă va trebui să-mi las, din cauza asta, pielea aici, căutați să-i explicați bunicii că niciodată n-aș mai fi putut să mîngîi, cu mîinile pătate de sînge, capul ei bătrîn, care a suferit atîta. Numai voi puteți înțelege toate acestea. Acum cîteva zile, am crezut că această clipă și sosise. Făcusem doi prizonieri. Comandantul mi-a spus: „Îi ducem la corvoada lemnelor (adică la moarte), vei avea curajul să tragi?" Am spus „nu". Era uimit, fiindcă își dădea seama că voi încerca să-i împiedec pe băieți să facă această crimă. Douăzeci de minute mai tîrziu, comandantul a venit să-mi spună că făcuse o „glumă", să-mi povestească că împușcase patru suspecți, cu propria lui mînă. Unul din ei fusese prins cu o armă.

...Ne-am dus să vizităm o casă și am scos de acolo pe cei patru care, în clipa de față, sînt torturați (m-am luat la harță cu un camarad care admite

aceste torturi: „ai să vezi tu, cînd camarazii tăi vor fi spintecați". Doamne, de-aș putea să nu mă schimb).

Mă opresc. Nu sînt în stare să scriu despre altceva. Vă vorbesc despre desnădejdea mea, ca s-o comunicați și altora.

10 ianuarie

Iată, tortura asta ține de douăzeci și patru de ore. Omul, după ce a stat zece ore cu mîinile legate de picioare, la spate, astfel încît să nu se poată sprijini decît pe genunchi și pe frunte, a fost dezlegat. E în agonie. Am îmbătrînit cu zece ani. Eu, care de multă vreme nu mai știu ce este o lacrimă, mă simt copleșit.

Într-o singură zi, băieții s-au schimbat. Împreună cu trei camarazi, aproape că am răsturnat compania. Camarazii ar prefera acum să-l ucidă decît să-l vadă suferind astfel. Mi-am petrecut ziua discutînd cu sergenții, și un camarad s-a răstit la un călău. Tot comandamentul cunoaște părerea noastră. Oamenii își pun această problemă pentru prima oară. „O să mai vezi și altele". Metoda este obișnuită. Doisprezece camarazi au căzut într-o ambuscadă, lîngă N... „Dacă vrei să-i ocrotești pe camarazi, ai nevoie de informații. Nu le poți căpăta fără torturi. E mai bine să moară un pîrlit, ca astfel să poată fi salvată viața camarazilor"... Trebuie să facem ceva. Am impresia că mă măsor cu o mașină uriașă care mă va strivi. N-are-a face. Faceți ce puteți.

16 ianuarie

Duminică, preotul din T... a venit să facă slujba. După amiază, adunare. Tema: atitudinea noastră față de prizonieri și de torturi. O treime din băieți erau de față, din care un călău, care și-a recunoscut păcatele. Mai mulți s-au trezit, faptul că preotul a luat atitudine i-a zguduit. Am aflat mai tîrziu că un camarad, într-o altă cameră, era gata să se bată cu tovarășii săi ca să apere împotrivirea noastră la torturi. Eram, în total, patru sau cinci băieți care ne împotriveam cu înverșunare (unul avea lacrimi în ochi), vreo cincisprezece erau pentru, restul, indiferenți sau șovăielnici. Printre cei potrivnici, trei tac, cunoscînd din experiență, inutilitatea protestului. Un aspirant ne-a făgăduit cincisprezece zile de carceră, pe care n-a avut curajul să ni le dea. Dincolo de trezirea băieților și de eficacitatea relativă a protestului, rămîne în picioare problema centrală. Devreme ce n-am făcut tot ce se putea pentru a împiedeca această oroare, în ce măsură sîntem complici? L-am putea amenința pe locotenent cu o campanie în presă. Rezultat nul, și cinci ani la zdup.

1 martie

Convoiul a căzut într-o ambuscadă. Toți băieții sînt prietenii mei. Am luat în primire postul de radio-recepție... Mă întorc dintr-o ambuscadă la cota X... E ora unu din noapte. Am urcat aproape 50 de kilometri în munți — dus și întors în B... pentru documentele convoiului, — nici n-am sosit bine că am și plecat în ajutorul convoiului și iarăși ambuscada în noapte... Avioanele au mitraliat toată după amiaza și au ucis, la 400 de metri distanță de noi, doi arabi care își fluturau cu disperare turbanele. Avioanele aveau ordin să tragă asupra a tot ce mișca. Asta va spori lista rebelilor uciși... În

seara asta un avion de vînătoare roieşte deasupra noastră, şi lansează, din cînd în cînd, o rachetă...

Orele 14. Bilanţ, conform postului de radio : douăzeci de morţi şi nenumăraţi răniţi... De azi dimineaţă, hora continuă. T. este înecat în sînge. Noaptea trecută, nişte rebeli, împreună cu răniţii lor, au căutat să fugă. Am fost preveniţi de asta, încă din zorii zilei. Aviaţia a intrat în joc şi, cu toate indicaţiile noastre exprese, cerîndu-i să scutească T-ul... a mitraliat şi bombardat satul. A venit de acolo un individ : tatăl lui, fratele lui au fost ucişi, jumătate din T... este distrus şi sînt nenumăraţi morţi. Locotenentul a pornit împreună cu douăzeci de oameni. Rebelii mai ţin o veche rafinărie. Rămîn şef de post, împreună cu doisprezece băieţi, în apărare...

Orele 14,20 — A sosit colonelul, cu helicopterul.

Orele 17,45. — De la aceste ultime cuvinte s-au întîmplat multe lucruri... Locotenentul a recunoscut că aviaţia greşise mitraliind T... (şaptesprezece morţi, mai mulţi încă răniţi). Ultimul mort a fost transportat cu helicopterul. Bilanţul comandamentului : douăzeci şi şase de morţi, patru răniţi grav, paisprezece sau douăzeci de răniţi, nouă salvaţi... Rebelii erau mai bine de o sută cincizeci, cu cel puţin o mitralieră de 30. Fostul şef de post din B. este printre victime, ca şi cei cinci camarazi ai noştri care plecau în permisie, şi cel care a făcut împreună cu mine douăzeci de luni la H...

Nu sînt în stare să mai înţeleg nimic, băieţii sînt înfierbîntaţi, trebuie să asist personal la percheziţia prizonierilor, altminteri i-ar chinui. Dealtfel, nu-mi fac nici o iluzie asupra soartei lor ; voi căuta să le salvez viaţa, dar...

R... a fost ras de pe faţa pămîntului. N-a mai rămas din el decît un morman de cenuşă.

Orele 24,10. Patrula s-a înapoiat, valea întreagă este un cimitir. Nu poţi face o sută de metri, ca să nu întîlneşti un spînzurat sau un cadavru. Casele ard. Nici un prizonier : au fost ucişi pe loc. Locotenentul s-a dus să-i interogheze pe prizonierii noştri. Cu toate eforturile mele, mă tem că vor executa cîţiva, drept exemplu. Nu ştiu încotro să apuc, care e calea, chemarea. Nu-i mai pot stăpîni pe băieţii care şi-au văzut camarazii ucişi.

4 martie

Orele 12. Operaţiunile continuă... Viaţa a devenit de nesuportat la cantină, din cauza execuţiilor. Sînt singurul care nu admit aceste execuţii ale prizonierilor. Şi încă aici n-au fost torturaţi. De douăzeci şi patru de ore, B. nu s-a mai oprit torturînd şi executînd. E înspăimîntător. Băieţii nu pot înţelege pentru ce nu trebuiesc executaţi prizonierii. Devreme ce toată lumea e sigură că sînt vinovaţi, trebuiesc ucişi. Locotenentul mi-a spus : „Dacă speri să ai curajul să nu mă asculţi pentrucă ordinul meu e nedrept, sper să-l am pe acela de a te ucide". Vă daţi seama care sînt relaţiile dintre noi.

Din cinci musulmani, unul singur e rebel.

30 martie

Au trecut deja cincisprezece zile de cînd scrisoarea voastră a venit să-mi aducă puţină îmbărbătare. De atunci, operaţiunile succed operaţiunilor. Senegalezii nu părăsesc campamentul şi caută să exploateze infor-

mațiile obținute, știți prin ce metode, sau mai degrabă, nici nu puteți să le bănuiți. Un administrator S.A.S. este, la B., călăul. S-a făli t, în fața mea, că a sugrumat șaptesprezece oameni, „încetul cu încetul", în zilele care au urmat ambuscadei, dintre care cîțiva s-au chinuit mai bine de două ore ca să moară. Nu de mult, au legat fedeleș doi suspecți pe două mese și i-au supus chinului picăturii de apă pe frunte. Au mărturisit. B... are un adevărat sanctuar pentru torturi; am renunțat să mai socotesc numărul torturaților care, după ce mărturisesc totul sînt uciși pentru „tentativă de fugă", ca adevărul să rămînă ascuns. Trăim într-o oroare continuă și îmi pierd puterile protestînd, încercînd să explic...

Aprilie 57

Așadar, mai sînt încă la B... Din fericire de altfel pentru musulmani și pentru mine, nu sînt în acea uzină a torturilor care a devenit B. Y. (3 kilometri de zbor — trei ore de marș). Nu-ți pot descrie torturile folosite. Sînt înspăimîntătoare — treizeci de inși în trei zile (fără să-i mai numărăm pe cei dinainte : în total cîteva sute).

Călăul, fost în legiune, funcționar la S.A.S. nu mai contenește. Au torturat un nevinovat, ieri, toată dimineața și după amiaza (unul mai mult). Nici o urmă, sînt atît de desfigurați, încît sînt împușcați („tentativă de fugă") sau aruncați din helicopter. Aici, nici o tortură, nici o execuție arbitrară. N-am nici un merit. La 3 kilometri mai departe, își iau revanșa.

(*France-Observateur*, 2 mai 1957)

I. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER, ȘEF AL UNEI COMPANII DE INFANTERIE COLONIALĂ

(sectorul Orania)

14 iunie. — Luare de contact cu inamicul, la S.M. În timpul încăierării, aproximativ două ore, un suspect (indicator cunoscut ca atare și prins asupra faptului în cursul operațiunilor de curățire a terenului) este luat prizonier. Fiind maltratat la poliție și văzîndu-se la grea ananghie, face pe mortul. Profitînd de o lipsă de atenție și de panica provocată de o bandă de rebeli care executau o ieșire dintr-o casă pe care o apăraseră mai bine de o oră, fuge cu ei... Reacția imediată a poliției : printre suspecții (?) arestați, ca să se evite pe viitor asemenea evadări, doi sau trei sînt executați pe loc, cu o rafală de gloanțe.

Spre amiază, sfîrșitul încăierării. Un rebel, în uniformă, agonizează într-o colibă. A fost rănit de o granadă anti-car și nu riscă să supraviețuiască. Cîțiva băieți se înapoiază, ca să-l lovească cu picioarele. Apoi, după ce au aruncat pe el tot ce au putut găsi în colibă, îi dau foc.

Cîteva clipe mai tîrziu, suspecții, mereu aceiași, sînt adunați, sub pază solidă. Presimțind intențiile poliției, sublocotenentul F., șeful de secție, un remobilizat, se prezintă și întreabă : „Ce facem cu prizonierii ? Trebuie să evităm un masacru". Îl sfătuiesc să se ducă la comandant, ca să împiedice aceste execuții sumare. Comandantul e ocupat să obțină legătura cu helicopterul care urmează să evacueze pe răniți. Spune sublocotenentului F. să se adreseze căpitanului F. european din A.F.N. Nu se ia nici

o hotărîre. Sublocotenentul F. se întoarce, cu lacrimi în ochi. Au și răsunat două sau trei rafale izolate. Jandarmii au doborît un bătrîn și o femeie.

Ceilalți sînt încărcați în camioane și duși în localurile poliției. După o noapte de torturi, mai mulți vor fi executați a doua zi.

În ajun de Sărbătoarea Morților. — În micul sat arab, după un meci de basket, isbucnește o ceartă. Arabii sînt iuți la mînie. Unul din ei scoate un cuțit și rănește fiul unui colon. Profitînd de panică, o ia la fugă: este un patriot rebel. Este prevenită compania cantonată nu departe de vîrful unei coline. Băieții se așează în poziție de luptă. Se aud cîteva împușcături izolate. Un băietan arab (14 sau 15 ani), cuprins de spaimă, vrea să scape luînd-o la sănătoasa. Băieții șovăie să tragă asupra lui, dar cîțiva europeni îi încurajează: „nu-i nimic, toți sînt la fel; trebuie să-i ucidem pe toți, rămîne unul mai puțin". Cîteva rafale de F.M., cîteva împușcături, și băietanul este doborît. Sîntem chemați ca întărire. La sosirea noastră, toți arabii din sat sînt îngrămădiți în curtea unei ferme mari. Vor fi interogați de poliție. În răstimp, băieții socotesc numărul gloanțelor de care au avut nevoie ca să-l ucidă pe băietan. Păstraseră, cu băgare de seamă, cămășile lor în buzunare.

Un procedeu de denunț des folosit. — În timpul curățirii terenului, suspecții sînt grupați la cartierul general al operațiunilor. Sînt trecuți zece cîte zece, la rînd, prin fața unui half-track. În acesta au luat loc doi denunțători (doi arabi acoperiți cu frunziș, pentru ca nimeni să nu-i recunoască). Plăcile blindajului half-track-ului sînt coborîte, lăsînd o foarte mică deschizătură care le va îngădui să vadă ceea ce se petrece afară. Comandantul ia loc pe turela half-track-ului și, fără ca cineva să bănuiască ceva, cerînd sfatul denunțătorilor, indică el-însuși, cu un gest larg, pe cei care vor putea fi eliberați și pe cei care vor trebui luați prizonieri, fără ca aceștia sau aceia să fi înțeles ceva, devreme ce se știu necunoscuți de către comandant. Denunțuri, răzbunări personale?... Lucru ciudat, după un anumit număr de ședințe de acest soiu, cei doi denunțători vor fi întemnițați, la rîndul lor.

M.B.: preot

II. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER DE INFIRMERIE ÎNTR-O UNITATE DE INFANTERIE (REGIUNEA TIZI-OUZOU)

Lîngă infirmerie erau torturați prizonierii, spre marea bucurie a bolnavilor de altfel... Era de fiecare dată prilejul unei adunări numeroase și fiecare cerea dreptul la revanșă. Interpretul (un arab din regiune) și-a sfărîmat încheietura mîinii, la treaba asta. A fost nevoie să fie pus în ghips, și, ca să-și continuie îndeletnicirea, îl trîntea pe pacient la pămînt și-l burdușea cu lovituri de picior.

Cîți prizonieri n-au cunoscut supliciul sticlei înfundate adînc în anus!...

Într-o zi, duceam un rănit la infirmeria sub-sectorului. Un glonte îi străbătuse coapsele și izbutisem să oprim hemoragia. Ajunși la infirmerie, comandantul ne întreabă dacă individul era înarmat. La răspunsul nostru afirmativ, el desfăcu legătura de la mîinile prizonierului și-l puse pe rănit

sub duș. „Îl vom îngriji cînd se va hotărî să vorbească". Prizonierul n-a vorbit... nimeni nu s-a mai ocupat de el și a murit în aceeași noapte.

În cursul unei operațiuni, rănim un om. Unul din băieți îl doboară cu patul puștii. Șeful lui îl dojenește: „Ascultă, data viitoare vei începe prin a-ți descărca pușca. Mai multă prudență, prietene!" La înapoiere, fiecare se ia la întrecere: cine a șterpelit cele mai frumoase bijuterii, colane, rochii...

Într-o zi de ambuscadă, un bătrîn călare pe un măgar mergea în urma vehicolelor noastre. Revenindu-și din surpriză, băieții s-au răzbunat pe el și l-au doborît fără milă.

B. I.: seminarist

III. MĂRTURIA UNUI OFIȚER DE ADMINISTRAȚIE

(sectorul Orania)

Ofițerii de administrație ai unui spital de evacuare staționați într-un cartier militar al orașului au legături zilnice cu ofițerii unităților de tiraiori cantonați în acest cartier.

Într-o conversație cu mai mulți ofițeri rechemați la vatră, locotenentul V... ofițer de tiraiori, originar din Orania și servind, la cererea sa, la partea activă, arată interlocutorilor săi două fotografii luate de el și reprezentînd doi arabi îmbrăcați în costume civile, strangulați și spînzurați de un copac, la intrarea în sat. Locotenentul V... declară că i-a strangulat și i-a spînzurat cu propriile lui mîini „ca să servească drept exemplu și pentru a-și răzbuna oamenii".

Unuia din auditorii săi, care își exprimase răspicat indignarea, locotenentul V... răspunde că „la război, nu trebuie să faci pe sentimentalul".

Ceva mai tîrziu, acest ofițer face apologia anti-terorismului, „justiția prin fapte suplinind carența justiției bazate pe principii" și se laudă singur, că, deghizat în arab, s-a dus să arunce o granadă într-o cafenea maură.

IV. MĂRTURIA UNUI BRIGADIER-ȘEF

(sectorul Constantinois)

Octombrie 1956. — Un preot remobilizat, locotenent, responsabil al unei secții, mi-a povestit faptul următor: „Într-una din zilele trecute vizitam un sat, împreună cu oamenii mei cînd, deodată, unul din ei intrînd într-o casă, primește o rafală de mitralieră. Drept represalii, am ordonat să fie uciși toți bărbații din sat".

Văzîndu-mă uimit, îmi răspunse: „Oamenii din sat știau că eram pîndiți. De ce nu ne-au prevenit? Bine înțeles, și mie îmi era scîrbă că procedasem astfel, înainte de toate în calitatea mea de creștin, și, cu atît mai mult în aceea de preot. Dar, sînt militar, și ca atare trebuie să procedez astfel, altminteri părăsesc armata, pentru că nu ne mai rămîne de cît să ne înfățișăm arabilor cu gîtul întins..."

Septembrie 1956. După înmormîntarea lui G.M.G... locotenentul care comandă secțiunea mi-a spus: „Acest băiat a fost rănit mortal pe cînd se ducea să ajute la transportul camarazilor săi răniți. Atunci, am pus să fie masacrați locuitorii satelor învecinate: femei, copii, toată lumea".

Noiembrie 1956. Extras dintr-o scrisoare a unui militar actualmente în Algeria: „După ambuscada din B., colonelul se adresează trupei: „Mi-au murit opt oameni; vă îngădui să ucideți patru sute de arabi". Rezultat: cei mai înrăiți au ieșit și au ucis arabii pe care i-au întîlnit.

Ax. L.: preot

V. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER ȘEF DE GRUPĂ

(Sectorul Algérois)

8 august 1956. — La o distanță de un kilometru de B. — orele 9.15 — ambuscadă montată de rebeli — treisprezece militari uciși — un rănit — doi rebeli în uniformă uciși — trei răniți grav vor fi împușcați de îndată ce vor veni trupele de întărire — un altul, rănit, va fi doborît la cantonament, de către secțiunea de pază.

La orele 15, la întoarcerea dintr-o acțiune de curățire a terenului, patru arabi sînt aduși pe locurile ambuscadei ca să sape groapa unde vor fi depuse și arse trupurile rebelilor. O dată treaba sfîrșită, cei patru arabi sînt împușcați pe loc și înmormîntați sumar (pretext: „au încercat să camufleze trupul unui rebel").

La orele 17, se înapoiază la cantonament compania din B., împreună cu șase arabi prinși în cursul operațiunilor de curățire a terenului, la cîțiva kilometri de locul ambuscadei — și predați jandarmilor din T., veniți la fața locului pentru anchetă. Sînt interogați sumar, și în fața refuzului lor de a vorbi, puși de jandarmi la dispoziția militarilor companiei. „Scărmăneală" în toată regula, în care militarii din B. își pot calma nervii și potoli setea de răzbunare.

După ce am cerut polițiștilor să pună capăt acestor orori care nu se vor termina decît odată cu moartea arabilor, în fața refuzului lor, cer căpitanului companiei să-și ia răspunderea și să intervină!... Nu fără greutate izbutește el să-i elibereze pe cei șase arabi, deveniți adevărate zdrențe omenești, din mîinile militarilor dezlănțuiți.

J. L.: preot

VI. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER

(Sectorul Algérois)

Cîteva fapte al căror martor n-am fost, dar care s-au petrecut într-un batalion pe care l-am cunoscut bine și care mi-au fost raportate de un seminarist pe care îl cunosc, V. L., care a fost martor la ele.

În cursul unei operații helipurtate în djebelul B. L., sînt arestați cîțiva suspecți. Sînt urcați într-un helicopter, ca să fie transportați la cartierul operativ. Dar, în timpul sborului, suspecții sînt proiectați din aparat, bineînțeles fără parașută.

La înapoierea dintr-o operațiune care nu dăduse nici un rezultat (și după altele de același soi), cîțiva băieți plictisiți să tot umble în aparență fără rost, se năpustesc peste trei arabi întîlniți în drum. Unul din ei, fost seminarist, dealtfel foarte simpatic (îl cunosc bine) îi strînge pe toți trei

de gît, cu propriile lui mîini. Fapta aceasta, adusă la cunoștința comandamentului companiei, nu atrage după sine nici o sancțiune. Două zile mai tîrziu, într-un ziar, un titlu: „La K., răfuială între rebeli".

În același batalion, într-o seară de sărbătoare, oamenii sînt veseli nevoie mare. Ca distracție, comandantul companiei ordonă să fie puse mortierele și mitralierele în baterie asupra satului vecin. Și focul de artificiu începe. Două zile mai tîrziu, un nou articol, în același ziar: „La K... în noaptea de... spre... un atac al rebelilor respins victorios de către forțele ordinei".

P. T.: preot

VII. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER

(Sectorul Algérois)

27 mai 1956. În cursul primei operațiuni „Casbah" la Alger, așa zișii autori ai primei ambuscade din Palestro sînt aduși la începutul după-amiezii, în camion (vreo douăzeci de oameni și, printre ei, un tînăr sergent francez dezertor). Camionul staționează cîteva clipe într-o mare piață din Alger. În mare grabă, militarii participă la operațiunea „Casbah", se urcă în camion și, cu picioarele, cu pumnii, cu paturile puștilor, lovesc în ocupanții camionului care sînt nu numai uciși, dar literalmente prefăcuți în bucăți. După aceasta, o încăierare pentru a lua o ureche-suvenir. Un legionar a tăiat chiar cu dinții una din urechile tînărului sergent dezertor.

În cursul aceleiași operațiuni „Casbah", trei suspecți sînt descoperiți într-un garaj, cu ceva provizii, doi saci marinărești și cîteva efecte militare. Cei trei oameni sînt scoși în stradă. Atunci începe anchetarea cu pumnii și cu picioarele. Arabii se prăbușesc și sînt ridicați cu lovituri de baionetă. Ședința continuă... Acestea se repetă de mai multe ori... În sfîrșit, nemaiputîndu-se ține pe picioare, cu picioarele și brațele rupte, sînt tîrîți la camionul care urmează să-i ducă mai departe.

H. P.: preot

HUBERT JUIN

SCRISOARE DIN PARIS

Iulie 1957

Nenumărați intelectuali francezi — tineri intelectuali francezi — sînt în doliu: a murit Albert Béguin. Tocmai părăsise postul lui de director al revistei „Esprit", ca să se odihnească două luni la Roma. Am fost, fără îndoială, ultimul care l-am văzut în acest Paris pe care-l iubea atîta, în acest cartier al Parisului, Saint-Germain-des-Près, pe care îl prefera tuturora, unde avea deopotrivă locuința (deasupra teatrului Vieux-Colombier, pe care Jacques Copeau l-a făcut celebru) și ocupația. Într-adevăr, birourile revistei „Esprit" se află în imobilul Editurii Le Seuil, la nr. 27 al străzii Iacob. În fața imobilului se află o curticică cu un copac. Cînd, din motive practice, s-a hotărît doborîrea acestui copac, oamenii simpli ai cartierului au protestat: copacul se înalță și astăzi și se va mai înălța — nădăjduiesc — încă multă vreme în fața intrării editurii mele...

Béguin a părăsit Parisul foarte obosit. Înainte de toate, era împovărat cu treburile editurii. Nu-i lucru ușor să conduci una din primele reviste franceze. Și încă ce revistă! Și ce director! L-am văzut pe Béguin dînd tot atîta atenție textelor celor tineri și ale începătorilor, cît și marilor texte clasice. Rămînea, în felul acesta, credincios învățămintelor lui Mounier. Lucru cît se poate de firesc pentru el. Avea o răbdare nesfîrșită și o îngăduință niciodată desmințită. Dacă am cunoscut cîndva un om cinstit — prin cinste înțelegînd deopotrivă cea mai mare generozitate sufletească și cea mai deplină onestitate intelectuală — atunci la el trebuie să mă gîndesc. A fost maestrul meu, dar a fost și maestrul multor tineri intelectuali francezi (printre cei mai valoroși), care au astăzi treizeci de ani.

Poate că nu știți destul de bine cine a fost Albert Béguin? L-am cunoscut în deaproape, așa că aș putea spune ce a fost această viață exemplară, ce a fost această operă considerabilă și ce au fost, laolaltă, această sinceritate totdeauna trează, această onestitate care n-a șovăit nici o clipă. Am prieteni care spun că devenind creștin, apoi creștin progresist, Béguin a greșit. Alți prieteni (sau poate aceiași) cred că s-a înșelat în anumite aprecieri ale sale. Tot ce se poate. N-am văzut însă pe nimeni care să-i fi putut face din toate acestea, lui Béguin, vreo imputare fundamentală: el punea în opțiunile sale, în demersurile sale un avînt pornit din străfundul său (din inimă și spirit), încît totul părea justificat. Și-apoi, tot ceea ce unii, foarte angajați în acțiune, îi imputau, n-avea nici o importanță: Béguin își continua misiunea sa, și această misiune a fost una

din cele mai nobile, una din cele mai importante ale epocii noastre. Acest om pe care l-am cunoscut — voi mai spune, poate, acest lucru de multe ori — va rămîne totdeauna maestrul meu, iar eu îi voi rămîne credincios lui Béguin. Era gata să facă din mine un creştin (o carte pe care o voi publica în curînd, confidenţială încă, stă mărturie). Totuşi, în clipa în care mai căutam să ştiu dacă mă voi cufunda în credinţă sau voi rămîne materialistul de totdeauna, creştinul Béguin îmi scria numai scrisori împăciuitoare şi liniştitoare : nu vroia să influenţeze cu nimic asupra unei dezbateri interioare în care mă aflam angajat. Această carte a mea se ocupă de Leon Bloy, scriitorul francez de la sfîrşitul veacului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea. El a scris pagini minunate împotriva colonialismului, şi altele împotriva proprietăţii şi capitalului. Aparţine, de fapt, acelei famili de scriitori *spirituali* (Péguy, Bernanos...) care au făcut o critică importantă şi capitală banului (de-altminteri, este şi titlul a două volume ale lui Péguy : „Banul" şi „Banul, urmare")... Béguin m-a învăţat să-i ştiu cîti mai bine şi pe Bloy, şi pe Péguy, şi pe Bernanos (era executorul testamentar al acestuia din urmă)...

Am spus mai sus că era foarte obosit. Dar nu numai din pricina muncii sale istovitoare : mai întîi la „Esprit", apoi ca propagandist al culturii — dar şi, mai cu seamă, din pricina activităţii cîtorva personaje de la extrema-dreaptă care n-au încetat, nici la vestea morţii sale, să-l împroaşte cu înjurături şi ameninţări. Un ziar de extremă-dreaptă a îndrăznit să intituleze un lung articol necrologic : *Moartea unui călău de mică anvergură.* Béguin era acuzat că voise să-i pună pe Péguy, pe Bloy, Ramuz, Bernanos şi pe romanticii germani în slujba rebelilor algerieni. În faţa unei atari josnicii a spiritului şi a gîndirii, cum să te mai miri de anumite critici pornite de la echipa sinistrului Guy Mollet, care-i trata pe intelectuali ca fiind lipsiţi de conştiinţă şi de caracter ?... Personaje ca Madiran, Pauwels, toţi slugoi la marile grajduri ale dreptei n-au vrut să-l lase pe Béguin în pace. Această conştiinţă, care era o mare conştiinţă, îi făcea să se ruşineze, să se simtă stingheriţi. Simţeau, în faţa dreptăţii acestei judecăţi, în faţa justeţei acestei minţi, întreaga injustiţie a stilului lor, întreaga uscăciune a inimii lor...

V-am făgăduit să vă spun cine a fost, în realitate, Albért Béguin. Ajung şi aici. Mă voi folosi de un text care a fost stenografiat şi care este o alocuţiune pe care Béguin a rostit-o cu ocazia unei conferinţe-dezbateri ce-mi fusese atribuită şi care avea drept temă : „Lectura". Am publicat un scurt fragment al acestui text (acelaş pe care-l utilizez şi aici) în „Actualité littéraire", organul *Clubului Librarilor din Franţa.* Textul va apărea în întregime într-un număr special al revistei „Esprit", — „Despre Lectură" — număr a cărui conducere mi s-a încredinţat. Tocmai vorbisem despre virtuţiile lecturii, ca revelaţie. Făcusem o distincţie între *cititor* (care este omul ce se informează prin citit, dar care nu se schimbă prin lectură) şi *lector* (omul pentru care cititul este o vocaţie, care nu se poate împiedeca să citească şi care e deformat de ceea ce citeşte : care receptează influenţele provocate de carte, care se lasă năpădit, transformat de *valorile* al căror depozitar este cartea sau care critică aceste valori, dar în aşa fel încît propria lui conştiinţă, propriile lui cunoaşteri, propriile lui

atitudini în fața lumii sînt îmbogățite). Vă rog să țineți seama și de faptul că marele scriitor francez Proust, marele critic francez Thibaudet făceau aceeași distincție. Știam că Béguin avea aceleași puncte de vedere ca și mine.

Îi cerusem să ne vorbească despre o experiență personală. Poate că știți că a introdus în Franța cunoașterea romanticilor germani, nu numai printr-o carte (L'Ame Romantique et le Rêve, *Sufletul romantic și visul)* care este celebră, dar și printr-o sumedenie de traduceri care sînt cele mai multe, admirabile, printre care trebuiesc notate și semnalate traducerile din Tieck, Hoffmann, Goethe, Jean-Paul (Richter), Achim von Arnim, Mörike... Și această vocație de traducător, apoi de editor [într-adevăr, Béguin a fost editorul grijuliu și conștiincios al multor autori francezi, fie în ediții integrale și definitive, fie în ediții parțiale remarcabile, printre care, vă semnalez : la Quête du Graal, Saint-Bernard de Clairvaux, Nerval, Balzac (opere complete), Maurice Scève, Bernanos...], această vocație, așa dar, de editor și de traducător, Béguin credea că se născuse în el — după cum veți vedea — prin tainica, misterioasă operație a lecturii.

Iată ce a spus : „Întîlnisem la vîrsta de treisprezece ani — citeam deja mult pe atunci — numele lui Jean-Paul, atît în Balzac, care îl citează deseori, cît și în Stendhal. Numele acesta de Jean-Paul, astfel citat, mi se părea straniu, misterios, scurt ! Era vorba despre un om care era desemnat cu cele două pronume ale sale, întocmai ca Jean-Jacques (Rousseau) ! Nu avusesem curajul să-i întreb nici pe profesorii mei, nici pe părinți, cine era acel Jean-Paul. Socoteam că acest lucru trebuie știut, că era un autor foarte cunoscut. Zadarnic consultasem nenumărate lucrări enciclopedice : la Jean nu găseam nimic, și nici la Paul și rămăsei de căruță, cu Jean-Paul al meu. Mă gîndeam că poate era vorba despre un înțelept al Indiei sau al Chinei, sau poate despre un Scandinav (la Balzac, înțelepții sînt de predilecție scandinavi). Mă gîndeam așadar, că într-o bună zi voi ajunge să-l cunosc, dar că, mai înainte, trebuia să citesc mult. Și anii au trecut... A izbucnit războiul din 1914 : refuzam să participăm la cursurile de limbă germană la liceu, și, în consecință, și la cursurile de literatură germană. Am urmat alte studii. Apoi, am ajuns la Paris. Mi-am cheltuit o bună parte din energie, zadarnic. Eram un *lector* de tipul hulpav, lacom, și deci oarecum, nefolositor. În sfîrșit, intrasem — pentrucă această lectură mă îndopase, mă obosise, mă dezorientase — ca vînzător într-o librărie, la un librar de cărți de ocazie. Într-o bună zi mă urc pe o scară ca să privesc un raft de cărți, cel mai de sus, acoperit de praf, unde nimeni nu se ducea niciodată, și văd niște cărți germane. Trebuie să vă spun că învățasem germana în copilărie, că o uitasem aproape cu desăvîrșire, și, aproape fără să-mi dau seama, ochii îmi cad pe o carte, și pe scoarța volumului învecinat văd : „Jean-Paul". Îmi revin toate amintirile copilăriei. Iau cartea, o pun pe masă, caut un dicționar, încerc să citesc, și nu înțeleg nimic... Această poveste, v-o spun pentru că ea m-a dus foarte departe. După ce am citit cîteva pagini cu greu traduse, după ce am căutat în dicționar, am vizitat toate librăriile, am cerut pretutindeni traduceri din Jean-Paul, apoi din Hoffmann și din alți romantici germani, și, cînd nu găseam traduceri,

le citeam în limba germană și încercam, cu greu, să le traduc... Am căutat un post în Germania și m-am înscris într-o universitate germană... Am rămas acolo cinci ani, ca să citesc întreagă această literatură. Am tradus nenumărate opere. Asupra acestui subiect, am și scris o carte mult prea groasă *(L'Ame Romantique et le Rêve)*. Iată cum, în decurs de douăzeci și cinci sau treizeci de ani, din întîlnirea unei lecturi din care a scăpărat o scînteie, au ieșit multe lucruri..."

Așa era. Ajungea să-l vezi, ca să înțelegi că virtuțiile copilăriei rămăseseră vii în el. Acest om care, de bună voie, s-a supus atîtor sfîșieri sufletești, care a știut să primească, cu atîta noblețe, toate sfidările istoriei noastre contemporane, care a știut să-și asume, pe riscul lui, opțiunile conștiințelor noastre cele mai pure, care, deseori, a primit să fie sfîșiat de cîini (de aceiași cîini care n-au avut pudoarea să-și ascundă ura, la vestea morții sale), acest om îți evoca un singur cuvînt: „Pacea". Moartea lui ne crează obligații. Acest om care a fost fidel, trebuie răsplătit cu fidelitate. Opera lui nu s-a încheiat. Viața lui de toate zilele ne dă imboldul necesar. Ca un om care se numea Albert Béguin să ne fi dăruit această seninătate, această bunătate, această îngăduință, acum cînd e mort să ne facă să ne dispensăm de exemplul lui, să refuzăm să facem din el pîinea noastră cea de toate zilele, ar fi, zău așa, prea ușor! Și-a părăsit lucrările: avem obligația să le continuăm. A părăsit o operă critică considerabilă: avem obligația să tragem învățăminte din ea. Albert Béguin a fost o pildă pentru toți. Viața lui a fost un stil de viață. Acest stil, ni-l lasă nouă moștenire.

In timpul agoniei sale, care a fost lungă și grea, vorbea mereu despre răspîndirea culturii: „să traducem..." „să editäm..." ...„să facem cunoscut..." Aceste cuvinte le repeta mereu, îi înfloreau mereu pe buze. Credea în forța pașnică a culturii. Știa că prin cultură omul devine mai bun, că încetează de a fi, după cum spunea filozoful englez Hobbes, „un lup pentru om". Era convins de virtuțile culturii, de noblețea ei. Am vorbit împreună cu el despre marele vostru poet Mihail Eminescu. Ca și mine, regreta din suflet că era atît de puțin cunoscut în Franța. Mă îndemna să solicit posibilitatea de a veni la București ca să-l studiez pe Eminescu, ca să pot traduce, cu ajutorul intelectualilor romîni, cîteva poeme-cheie ale lui Eminescu...

Eminescu! Cu nici un an în urmă, nu era pentru mine decît un nume. Pentru că, acum un an, doi dintre scriitorii voștri, Demostene Botez și Eugen Jebeleanu mi-au vorbit, la Paris, despre Eminescu. Am căutat, aici, ceea ce aș fi putut găsi despre el. E prea puțin, aproape nimic. Dar imaginea pe care mi-am făurit-o asupra lui îmi spune că aș trebui să studiez, cu ajutorul vostru, opera lui. „Să traducem"... „să editäm...", spunea Béguin. Și asta înseamnă a lucra pentru pace, pentru fericirea oamenilor. Înseamnă să apropii popoarele între ele. Inseamnă să faci și mai odioase relele războiului și ale agresiunii... Acest mare poet al vostru, care a murit în cețurile nebuniei, în 1889, nu credeți că ar trebui să-l cunoaștem, în sfîrșit, și noi? A fost — după cîte se spune — într-o oarecare măsură, fratele acelui mare german, Hölderlin. Au avut în comun, nebunia. Mi s-a spus, cu toată certitudinea, că ar fi trebuit să împartă cu el și gloria.

Nu știu dacă Demostene Botez și Eugen Jebeleanu își amintesc de miresmele primăverii care pluteau în aer, în acea primăvară la Paris, cînd ne-am cunoscut? Vremea e aceeași, și astăzi. Parisul se golește. Lumea pleacă în vacanță. Dificultățile guvernamentale sporesc. La orizontul unui fost Imperiu colonial, oamenii mor zilnic, oameni care sînt tineri și nevinovați, oameni care n-au vrut această moarte hărăzită de alți oameni tineri care n-au vrut să hărăzească moartea. Această absurditate, această infamie contribuie, ele singure, să facă aerul acestei primăveri irespirabil. Cît curaj ne trebuie ca să redevenim acest mare popor care a arătat lumii, totuși, primul, silabele cuvîntului „Libertate"! Cînd citești o carte ca aceea pe care Pierre-Henri Simon a publicat-o, de curînd, în Editura du Seuil, „Împotriva torturii", și în care autorul lasă să-i vorbească conștiința, denunță crimele înfăptuite de oameni împotriva altor oameni, colo, printre nisipuri (Africa n.t.), la ce gîndesc oamenii? Vă întreb pe voi, prieteni? Cum să nu iubești Franța? Fluviul acesta, pe care-l am în fața ochilor, Sena, care înaintează încet, majestuos, alcătuind, în drumul lui, unul din peisajele cele mai frumoase din lume? Și, spuneți, prieteni, cum să nu iubești această limbă care a fost făurită de Ronsard, de Malherbe, de Maurice Scève, de toți autorii noștri din veacul al XVI-lea, și care, în sfîrșit, a dat naștere, prin autorii veacului al XVIII-lea, prin Diderot, prin La Mettrie prin Helvetius, prin Laclos, acestei flori somptuoase în care se concentrează întreaga Libertate: Saint Just!

După aceștia au venit Balzac și Hugo. La umbra acestor genii, la umbra acestor monumente ale limbii, care sînt operele lor, nu credeți că, într-adevăr, omul a primit impulsul să cucerească și justiția, și fericirea? Dar, cum să nu urăști pe cei care ucid Franța și care se numesc Francezi? Cum să nu-i detești pe cei care acționează împotriva cursului fluviilor noastre, împotriva vocii Scrierilor noastre, împotriva unui lucru rar și prețios (da! deosebit de rar și de prețios) care s-a format de-a lungul veacurilor, o dată cu eroziunea geografiei, o dată cu mlădierea limbii: conștiința franceză?

V-aș putea da aici nenumărate exemple, cita nenumărate aspecte luate din viața de zi cu zi a poporului din Paris. Închipuiți-vă, însă, că unei reviste ca „Esprit" i s-au interzis ultimele patru numere în Algeria. Și gîndiți-vă că acești oameni care o conduc (ca Jean-Marie Domenach, acest om, acest creștin care nu ascultă decît de propria sa conștiință, acest Francez care se vrea Francez, acest scriitor care s-a pus, cu o generozitate nedesmințită în serviciul justiției umane și a fericirii omenești), care fac (ca atîția prieteni pe care-i avem și care, în locuri care nu se bucură decît de luxul spiritului, se străduiesc, cu o răbdare și stăruință admirabilă să vadă limpede, să impună vocea libertății și a inimii), că acești oameni care conduc și întocmesc revista „Esprit" sînt tocmai printre cei ce ar trebui să fie oficial, și care sînt numai în mod obscur mîndria și gloria Națiunii! Da! Atîta vreme cît Franța va da astfel de pilde, nici un popor al lumii nu-și va putea pierde nădejdea în Franța.

Ați vroi, poate, să vă vorbesc despre activitatea literară pariziană și franceză. Marele nostru romancier Roger Vailland a publicat tocmai o nouă carte (în Editura Gallimard): *La Loi* („Legea") Sînt de părerea lui Claude

Roy, care și-a exprimat-o în ziarul „Libération", că „Legea" marchează o dată în literatura franceză. Niciodată, ca acum, Roger Vailland n-a atins o mai mare plinătate a stilului său, o mai mare măestrie a mijloacelor artistice. În săptămînalul „Les Lettres Françaises" a izbucnit o dispută care-i opune pe Wurmser lui Courtade. Primul îi imputa lui Vailland, pe de o parte, că s-a lăsat antrenat prea adînc în pornirile cărnii (este, ca și cum i-ai reproșa lui Mihail Șolohov de a fi cedat, în *Pe Donul Liniștit,* erotismului, pentru că descrie dragostea lui Grigori Melekhov și a frumoasei Axinia...), și, pe de altă parte, de a nu fi atribuit un loc destul de important proletariatului. Romanul lui Vailland se situează în sudul Italiei, iar proletariatul din Sudul Italiei — dată fiind dezvoltarea economică și industrială a țării, este practic inexistent. Courtade a luat apărarea lui Vailland și-i readucea cititorului în memorie cartea precedentă a lui Vailland, o mică scriere intitulată „Elogiul Cardinalului de Bernis" (Editura Fasquelle). În acest opuscul, Vailland ia apărarea aceluia pe care-l numește „omul de calitate", adăugînd că într-o societate fără clase, „calitatea" omului va juca un rol major.

Trebuie să spun că mulți tineri intelectuali francezi „de stînga" sînt frămîntați de problemele moralei „de stînga". Cînd raporturile dintre oameni se schimbă, trebuie să se nască o nouă morală, care să fie o morală strictă a „vieții zilnice." Un filozof marxist francez, de însemnătatea lui Georg Lukacs, de însemnătatea lui Gramsci: Henri Lefebvre, a publicat, acum cîțiva ani, o carte intitulată: *Critica vieții zilnice.* O încercare similară se observă printre tinerii intelectuali ai stîngei franceze. Arta lui Roger Vailland este o artă pe de-antregul clasică: spune bine și adevărat, în puține cuvinte. Într-o zi, mi-a mărturisit că îi lipsea imaginația. Într-altă zi, că, neîncetat, realul trebuie inventat. Am scris, acum un an, un articol despre Vailland, intitulat astfel: „Un vizionar al realității". Așa și este. Se plimbă în fața hîrtiei sale. Re-inventează timpul și locul, personaje și climate, le convoacă, le invocă și cînd le vede din nou în fața lui, le „ține" sub peniță, scrie, poate scrie. Din întreagă această generație de francezi care au astăzi patruzeci și cinci de ani el este, de departe (vreau să spun: fără doar și poate) cel mai bun romancier. Și pentru că arta lui se apropie de arta realist-socialistă, vreau să vă spun pentru ce l-aș numi un vizionar al realității. Nu ajunge să fixezi amănuntul realului pentru a face o operă de artă. Cine citește din nou *Suflete moarte* pentru a regăsi un tablou al Rusiei țariste? Arta lui Gogol se află în altă parte. Acest tablou i-a fost necesar, el nu compune însă întreaga *realitate* a operei. Cînd Vailland vorbește despre proletarii țării sale (mă gîndesc la romanul apărut acum un an la Editura „Corréa": *325.000 Franci*) nu numai că descrie cu exactitate și talent o anume stare socială și condițiuni sociale dar, pe deasupra, prin mijlocirea măestriei sale de scriitor, el atinge, prin minuțiozitatea cu care descrie lucrurile, generalitatea. Vreau să spun că nu e nevoie să cunoști proletariatul din munții Jura pentru a înțelege ce vrea să spună Vailland. Un sovietic îl va înțelege pe Vailland. Și totuși Vailland nu inventează nimic, el scrie ceea ce vede.

Ce-ați crede despre un ceramist care n-ar fi înțeles decît în regiunea sa, de un olar ale cărui lucrări n-ar avea valoare decît pentru satul lui? Același lucru și în cazul acesta. Vreau să citesc o carte documentată care

să mă informeze asupra condițiilor de viață a cutărei sau cutărei țări, dar aș fi dezolat să fie tocmai un roman. Ar fi de preferat să fie un reportaj. La ce bun o intrigă, pe care nimic nu o îndreptățește? Dar romanul, adevăratul roman, adevărata literatură (care se găsește, de pildă, în povestirile și amintirile lui Ion Creangă), începe aiurea, la un alt nivel, la o altă adîncime. In această dezbatere ne introduce Vailland (care e pe cale să devină, într-un anumit fel, Șolohovul francez). Voi schița, pentru dvs, cîteva din problemele care sînt astăzi dezbătute în cercurile tinerilor scriitori francezi de stînga.

Iulie este o lună care vede Parisul ofilindu-se. Va trebui să vă vorbesc mai în amănunt despre marea operă a profesorului elvețian André Bonnard, laureat al premiului Păcii: *Civilizația Greacă,* al cărei al doilea volum a ajuns la Paris, editat de Editura „Claire fontaine" și „Guilde du Livre" din Lausanne. Va trebui să vă vorbesc despre spectacolele lunilor de vară și despre viața scriitorilor, care este la ordinea zilei...

Există, în sufletul tineretului francez multă deznădejde, dar și multe făgăduințl. Vom regăsi acest tineret pe drumurile păcii, ale înțelegerii între popoare, ale dreptății. Să nu vă îndoiți o clipă.

H. J.

CRONICA LITERARĂ

D MICU

EUGEN BARBU: „GROAPA"

Unanimi în recunoaşterea remarcabilului talent al lui Eugen Barbu, criticii care s-au pronunţat asupra romanului *Groapa* sînt înclinaţi a vedea în această scriere opera unui artist sedus într-atîta de culoarea locală a mediului zugrăvit încît ochiul său de fotograf ori chiar de topograf reţine cu egal interes orice detaliu de natură a fixa pitorescul bizar al Cuţaridei: învălmăşeala cetelor de cîini şi moartea unui parlagiu, fermentaţia gunoaielor şi revolta mahalagiilor cărora perceptorul le ridică din casă boarfele pentru neplata dărilor.

Tov. Radu Popescu, care de altfel îşi exprimă în termenii cei mai elogioşi admiraţia pentru reuşita unor scene, pentru dramatismul anumitor momente şi în special pentru dexteritatea dovedită de Eugen Barbu în mînuirea limbajului periferic, găseşte că scriitorul „a umplut cartea sa cu vorbe, conversaţii şi fapte care se situează în zona cea mai penibilă şi nesemnificativă a vieţii şi în zona cea mai naturalistă a literaturii". Dînd nişte proporţii teribile acestei observaţii, nelipsite de o anumită justificare, tov. Dumitru Isac impută direct autorului „Groapei" faptul de a fi „vrut să epateze... prin răscolirea unor drojdii sociale tari...", de a fi „vrut să fie *nou* şi *tare*", şi formulează în concluzie această afirmaţie ce aminteşte — păstrînd toate proporţiile — de atacul lui H. Sanielevici de acum vreo cincizeci de ani împotriva literaturii lui Sadoveanu: „Nu poţi evita impresia că stai în faţa multor pagini de *apologie a violului, a crimei şi trivialului*". Cu diverse nuanţe de ton, comentatorii concordă în aprecierea cărţii ca o producţie subminată în mare pare de naturalism, învinuirea pe care o aduc aproape toţi *Groapei* fiind în esenţă „totala... lipsă de concepţie... absenţa oricărei perspective sociale, morale şi intelectuale" (cuvintele tov. Radu Popescu).

Cui n-a citit cartea, asemenea judecăţi pot apărea incontestabile. Indoiala asupra temeiniciei lor absolute îşi poate face însă loc în conştiinţa lectorului precaut, de îndată ce acesta a parcurs cîteva pagini ale *Groapei*. Să fie într-adevăr vorba de o scriere lipsită complet de concepţie, de o simplă consemnare a unor realităţi penibile? Nu cumva autorul întinde anume o cursă cititorului grăbit să dea sentinţe? Nu cumva înţelesul fenomenelor revelate e mai profund decît pare la prima vedere? Intrebări de acest soi se ivesc şi devin cu atît mai neliniştitoare cu cît scriitorul însuşi visează, pare-se, printr-o aluzie subtilă, — strecurată în ale sale *Opinii despre tehnica romanului* din nr. 6 al acestei reviste — pe criticii care susţin absenţa unui punct de vedere în *Groapa*. Scrie Eugen Barbu:

„In zilele noastre romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificaţii, în care-şi aruncă eroul, chinuindu-l să-şi găsească singur soluţiile. Sînt scriitori care invită la această luptă şi pe cititori şi eu nu-i dispreţuiesc deloc, dimpotrivă. E timpul să lepădăm preju-

decata că lectorului trebuie să-i vîrîm pe gît concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încît să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească".

Mai jos, scriitorul zice :

„Mi se pare că nu e lipsit de farmec să ofer cititorului rolul de coautor".

Sîntem invitați, cu alte cuvinte, să purcedem la citirea *Groapei* cu altă stare de spirit decît a unor judecători deprinși să pronunțe verdicte după ce vor fi examinat imparțial dosarul unor existențe încheiate. Sîntem invitați să descindem *incognito* în lumea descrisă, participînd direct, emotiv, la desfășurarea dramelor omenești, și abia la urmă să încercăm a judeca la rece valabilitatea procesului verbal dresat de autor. O asemenea invitație mi se pare cu totul la locul ei și mi-aș permite să o generalizez, susținînd că îndeobște nu e posibilă aprecierea critică judicioasă fără refacerea în prealabil a pulsației vii ce animă paginile unui scriitor veritabil, fără participarea sufletească la munca lui. Respingînd orice tentativă de suplinire a raționamentelor critice lucide prin extazul irațional, socotim că numai iubirea deplină, afecțiunea intelectuală pentru literatura autentică poate călăuzi pe critic spre cunoașterea temeinică a unei opere, deci spre judecăți de valoare cu valabilitate obiectivă.

Ce se petrece în *Groapa ?*

Compusă din episoade autonome, deși legate, în multe cazuri, între ele prin „cîrlige" invizibile (imaginea e luată din citatele *Opinii* ale lui Eugen Barbu), cartea se încadrează cu dificultate într-o formulă și însuși autorul șovăie să o numească roman. Șovăiala aceasta nu-și prea are însă rostul astăzi cînd accepția termenului e atît de largă și puțin definită. De vreme ce concedem calitatea de roman *Cimitirului Buna-Vestire* de Tudor Arghezi, operă alcătuită din mici (și savuroase) „tablete" de sine stătătoare, de ce am refuza această titulatură *Groapei ?* Doar clasificația pe genuri, curente sau stiluri nu include pronunțarea unei aprecieri de valoare.

Groapa e romanul vieții de mahala bucureșteană de acum cîteva decenii. Precum s-a observat, Eugen Barbu continuă și, probabil, încheie un vast ciclu al mahalalei deschis de Anton Pann și reprezentat între cele două războaie prin creații de valoarea *Porții negre* și a *Florilor de mucegai*, a *Crailor de Curtea veche*, iar în timpul războiului ultim prin tulburătoarele *Cîntice țigănești* date la iveală de Miron Radu Paraschivescu. Ineditul viziunii existente în romanul lui Eugen Barbu se datorește unghiului de vedere nou din care e privită și sensibilității speciale în care se răsfrînge lumea periferiei.

Diferențiate sub raportul valorii ca și al mesajului transmis, scrierile lui Arghezi, Matei Caragiale și M. R. Paraschivescu au comună detașarea de lumea descrisă ; acești autori iau cunoștință de „raiul beteag" al declasaților ca de o realitate din afara universului lor obișnuit. Eugen Barbu scrie însă despre mahala, înfățișată în aspectele ei cele mai întristătoare, ca despre ceva absolut familiar, firesc ; istorisește întîmplări teribile fără nici un fel de afectare, cu aceeași naturalețe cu care Creangă, spre exemplu, își rememorează isprăvile din copilărie. De aci și impresia de acceptare a realităților mahalalei în totalitatea lor, de absență a unei atitudini. Impresie înșelătoare, cum voi încerca să arăt.

Din episoadele, adesea disparate, ale romanului se încheagă o viziune unitară a cartierului Cuțarida, eroul central al romanului. Sugestionat, pare-se, de tehnica cinematografică, scriitorul își deschide cartea printr-un prolog ce surprinde pe cel mai vechi locuitor al Cuțaridei, Grigore, paznicul privind norii și amintidu-și cum, în cîțiva ani, maidanul pustiu a fost împînzit de lume, — prolog peste care cade exact epilogul înfățișînd iarăși pe bătrînul paznic și reveriile lui. Transcriind parcă amintirile lui Grigore, urmărite în curgerea lor sinuoasă, cu întreruperi și reveniri, romancierul ne introduce într-un mediu populat de gunoieri „desculți și flămînzi, bețivi și răi", la care trebuie să răcnești, ca să te asculte, de chivuțe ce scormonesc gunoaiele căutînd cîrpe și tini-

chele, de hoţi zdrenţăroşi şi cu obraji încrestaţi, dezertori din armată; populat, mai apoi, de muncitori, ceferişti îndeosebi şi zidari, nelipsit, bineînţeles, de un cîrciumar, îmbogăţit din truda populaţiei nevoiaşe, şi de un popă veşnic nesăţios de danii.

Însoţindu-l pe Eugen Barbu printre muşuroaiele de gunoi, pe maidanele cutreierate de cîini vagabonzi în cete, de-a lungul rîurilor cercetate de copii subţiratici, cu obrajii gălbejiţi, buboşi, ce trag din ţigară, vorbesc măscări şi fug de şcoală ca de o temniţă; pătrunzînd în ascunzătoarea hoţilor, teribilii *caramangii,* petrecăreţi straşnici, cu lăutari şi *coarde,* jucători de barbut, cînd dispun de *marafeţi,* iar cînd nu dispun, ciorditori de *corcovife,* tăietori de buzunare, *zulitori,* spărgători, *manglitori* de cai, meşteri în mînuirea *şişului* şi *şuriului;* făcînd cunoştinţa unor muncitori tăcuţi, înegurati, a chivuţelor şi gunoierilor adunaţi seara la cîrciuma lui Stere, să dea peste cap ţuici şi poşircă acră sporită simţitor cu apă chioară — colaborăm cu scriitorul la reconstituirea, din detalii împrăştiate, a unei umanităţi virtuale. Sîntem introduşi în intimitatea unei lumi cu o existenţă, un ansamblu de datini, un folklor — specifice. O seamă de episoade ale cărţii alcătuiesc veritabile studii etnografice. E de admirat, între altele, erudiţia episodului *Nuntă,* în care măritişul unei fete de meseriaş înstărit e descrisă ca o ceremonie complicată, cu toasturi, închinări, etalarea darurilor aduse miresei, jocul periniţei, glume cu două înţelesuri, desfăşurarea cearceafului nupţial totul decurgînd chibzuit, ca un ritual, pînă la cumplita beţie generală cu inevitabilele prăbuşiri pe sub mese, neprevăzute în nici un cod, fie şi nescris, al manierelor.

Privită de departe, realitatea plăsmuită în roman aduce foarte mult cu aceea a satelor romîneşti. Tov. Radu Popescu stabileşte chiar asemănări între climatul Cuţaridei aşa cum apare în viziunea romancierului şi lumea închegată în creaţiile lui Creangă, Slavici şi Sadoveanu. Judicioasă, remarca necesită un amendament. Atmosfera creată în *Groapa* e o atmosferă rurală coruptă. Străbătînd paginile cărţii, am avut senzaţia coborîrii într-o lume guvernată de nuiaua zeiţei Circe. Cu deosebirea esenţială că, în imperiul vrăjitoarei, tovarăşii lui Ulise îşi păstrează înţelegerea omenească sub înfăţişarea porcină, pe cînd cu personajele plămădite de Eugen Barbu lucrurile se petrec invers. E un tărîm, mediul zugrăvit în *Groapa,* în care viaţa se întrupează în tiparele comune întregului univers, însă conţinutul acestei vieţi — conţinutul obiectiv — poartă stigmatul degenerescenţei. Departe de a altera caracterul realist al creaţiei lui Barbu, de cele mai multe ori şi insistarea asupra priveliştilor dezolante, asupra înapoierii oamenilor, a murdăriei îngrozitoare în mijlocul căreia trăiesc aceştia, a înclinaţiei lor bolnăvicioase spre ceea ce unui ins normal îi apare reprobabil, fixează cu plasticitate contururile unei realităţi particulare dar nu lipsită de o expresivitate concludentă pentru generalitatea unor fenomene de viaţă.

La o anume scară a existenţei, deci cu deformările inerente, mediul descris de Eugen Barbu reproduce în esenţă, spectacolul pe care îl oferă în genere viaţa socială. Oamenii conturaţi în roman se divid în două mari categorii: unii, a căror soartă evoluiază pe făgaşul îndătinat, tinzînd spre o împlinire relativă în cadrul acestuia, alţii, naturi dificile, hotărîţi să taie în chip temerar o altă albie destinului. Din categoria primă fac parte cîrciumarul Stere şi cei de teapa lui şi deasemeni — deşi situaţi la extremitatea opusă — toţi amărîţii mahalalei, toţi acei care nu pot imagina ceva mai minunat în viaţă decît „ceasul sfînt al cinei", cînd „ciorba acră lunecă pînă în măruntaie... caldă şi bună". Cesteilalte categorii, aparţin hoţii. Cei doi poli în jurul cărora gravitează acţiunea romanului fiind cîrciuma lui Stere şi cotloanele *şuţilor, Groapa* devine într-un fel o scriere ce demonstrează antagonismul între modul de viaţă burghez colcăind de abjecţie acoperită, „realist" în accepţia pe care cuvîntul o capătă în mediul filistinilor apteri şi modul romantic de a trăi viaţa, cu sfidarea convenţiilor, inversarea înţelesului

noțiunilor de bine și rău. Antagonism părelnic, întrucît existența unor cete de cuțitari nu primejduiește în nici un fel temeliile lumii care generează inegalitatea socială, inegalitate fără de care arta furtului ar cădea în desuetudine. Nu alde Bozoncea, Codoșul, Oacă, Piele, Sandu-Mînă-mică și alții de teapa lor se opuneau, în realitate, odinioară societății burgheze, ci proletariatul organizat, a cărui prezență nu se simte, spre regretul nostru, în nici un fel, în roman. E vorba însă în *Groapa,* cum ziceam, de o lume anormală, în care viața e întoarsă parcă pe dos. Mediul descris conservă toată primitivitatea rustică, vădind o activă neaderență la fenomenele civilizației și ale culturii, mai ales, fără a păstra însă ceva din sănătatea robustă a lumii țărănești. Toate elementele universului sătesc se pot întîlni aici, dar nici unul intact. Totul e pătat, impregnat de ceva morbid. Diferența între lumea *Groapei* și aceea a satului reflectat în opera oricărui clasic romîn ar putea fi sugerată prin imaginea paradisului degradat din *Heruvim bolnav* de Tudor Arghezi :

> Ingerul meu își mai aduce-aminte
> De fericirle-i de mai-nainte.
> Cerul la gust i-ajunge ca un blid
> Cu laptele amar și agurid...
> ...Oriunde capul caută să-și puie
> Locu-i spinos și iarba face cuie...

Pe acest tărîm, unde totul ia aspect caricatural, grotescul împrejurărilor ascunde, în unele cazuri, reale tresăriri de puritate, aspirații sincere spre frumos (un frumos autentic, uneori, în majoritatea cazurilor, însă adoptat înțelegerii viciate a unor ființe căzute dedesubtul condiției umane). Un parlagiu, Marin Pisică, e bolnav de bunătate : „Avea inima ca o fereastră deschisă. Vorbea singur, aduna flori și-ntre pereții odăii lui zburau scatii și brabeți bătrîni care n-aveau unde să mai plece". Parlagiul n-ar tăia pentru nimic în lume o pasăre. Intrebat cum e posibil aceasta, cînd la abator înjunghie zilnic vite, Marin Pisică răspunde : „Da, dar acolo-i *servici !*" Avînd vedenii, el se roagă lui Cristos astfel : „— Păi să fie așa o înfrățire, Doamne, să trăiască oameni și animale laolaltă, să nu mai curgă sînge". Nea Fane, care lucrează la Morgă, nu e mai puțin candid. „Cîtă frumusețe strînge cucoana asta, moartea !..." — se tînguiește el la o cinzeacă de rachiu. „Pe ea ar fi trebuit s-o ia Dumnezeu întîi. Că mă uit cîteodată : ce mașină-i trupu'ăsta al nostru. Ți-e milă să strici ceva. Totu-i la locul lui, ca șuruburile la locomotivele dumitale. Păi să vezi creerii, tăticule, să vezi cum stă inima-n dumneata, beregușul, arhitect a fost Dumnezeu ! Și-n carne și-n sîngele ăsta e ascuns binele și răul. Să putem să știm cum să-l scoatem... Că e frumos omu'și p-în'nuntru și p-afară..."

Episoadele consacrate aventuroasei vieți hoțești sînt remarcabile nu numai prin parfumul lor atîtător, ci și — mai ales — prin intuirea potențialului de umanitate existent pînă și în sufletele cele mai pervertite. Gorki scrie undeva că hoților și prostituatelor, „meseria" lor le apare tot atît de onorabilă ca oricare alta și își fac un merit din îndeplinirea ei ireproșabilă. Personajele cu asemenea profesii din *Groapa* ilustrează acest fenomen. Hoții lui Eugen Barbu socotesc furtul și asasinatele drept un „servici", profesat cu zel, ca atare, cu credința săvîrșirii unor acte absolut legitime.

Grăiește Oacă : „Parcă cine nu fură în lumea asta ? Numai că unii se numesc cinstiți și proștii plătesc oalele sparte. Dacă ar fi să-l judeci pe fiecare, noi sîntem buni să stăm în Rai, marafeților ! Că luăm de colo un pic, de colo un pic ? Cinstea-i așa, o broboadă, care-i mai arătoasă aia ascunde mai multe. C-avem și oameni pe suflet, asta-i altăceva. Așa e meseria. Dai și scapi. Ce, parcă vrei ?" Starostele bandiților, Bozoncea, are momente cînd consideră hoția dintr-un punct de vedere estetizant, deplîngîd declinul ei asemeni unui poet romantic paseist ce suspină pe ruinele unei civilizații apuse :

„Starostele se gîndea. Spuse cu amărăciune :

— Ei, îi strînge cîte unul, cîte unul, se duce dracului tagma hoților ! Cine o să

mai spargă o casă, cine o să mai bage o gaură..."

In afara „meseriei", *zulitorii* sînt niște oameni ca toți ceilalți, încercați de sentimente variate, contradictorii, capabili de tandrețe și generozitate, credincioși cuvîntului dat, indignați împotriva ticăloșiei. Cînd un lăutar cîntă cu jale:

Eu stau coardă la-nchisoare,
Tu cu șuții prin locale,
La-nchisoarea cu capace,
Unde dezertorii zace...

pungașii se pornesc pe plîns „și nu-și mai ridicau ochii din pahare". La moartea lui Bozoncea, e un plîns general: „Nașul se ținea de crucea lui Bozoncea și hohotea:

— Murișî, neică murișî...

Plîngeau și coardele de veniseră de hatîrul lui Nicu, gagicile lui din cartiere, plîngeau și finii lui Proporgicu. Cînd au început să cadă bulgării pe lemnul puternic, care adăpostea trupurile hoților, a fost un vaier"...

Piele, unul dintre pungași, aspiră un moment la o comuniune de ordin sufletesc cu o prostituată ce i-a căzut dragă. Vrea să fie „înțeles": „Nu mi-e de altceva, Treanță, nici că mi-a tocat banii, nici că i-am cărat ca un prost ce-a vrut și ce n-a vrut. Știu, muierea fuge tot la ăl de are mai mult, dar să mă fi *înțeles*, mă! Să mă fi *înțeles!* Pricepi?" Alt bandit din ceata lui Bozoncea, bătrînul Gheorghe, sau pe numele ezoteric Treanță, e un liric, visînd un cămin liniștit și bucurii calme: „Ehe, și mi-ar place să cresc porumbei, să le fac un coteț cocoțat pe un par, unde să-i ademenesc și să-i prind cu clei... Să-i număr seara: gu-rrruuu, gu-rrruuuuuuu, cu tata, gu-ruu-gu-rrruu, să le dau grăunțe din palma mea și să-i las să zboare..."

Asemenea stări psihice nu definesc, evident, fizionomia lăuntrică a hoților în general care văd în reveriile lui Gheorghe un indiciu al senilității și însuși bătrînul se rușinează adesea de slăbiciunea lui.

Tocmai în asta constă însă farmecul. E mișcător să constați cum umanitatea se relevă în pofida încătușărilor ce tind să o suprime, țîșnind în sufletele abrutizate cînd nici nu gîndești, asemeni unui șuvoi de apă ce ar împroșca neașteptat într-un deșert. E o calitate esențială a cărții lui Eugen Barbu aceea de a fi descris realist chipurile unor oameni ce reprezintă drojdia societății și de a-i fi înfățișat totuși umani prin natura lor. Intr-adevăr, *carditorii,* chiar și cei mai înrăiți, nu se comportă ca niște inși amorali. Cînd Titi Aripă, un soi de simpatizant al bandei lui Bozoncea fură banii unui cerșetor, starostele îl elimină brutal din comunitate: „De unde se găsise și el să fure. Asta nu putea să i-o ierte Stăpînul!"

In interiorul tagmei hoțești domnesc, așadar, anumite principii, un soi de morală particulară a cărei încălcare este necruțător sancționată. Pungașii, fiecare în parte, nu acționează automat, nu sînt lipsiți de o anume concepție asupra conduitei lor și faptul dacă procedează drept sau dimpotrivă nu le este indiferent. Strămutînd chestiunea pe plan psihologic, (fără vreo referire implicită la calitatea artistică a operei celor doi scriitori) conduita acestor manglitori de cai apare superioară aceleia, bunăoară, a moșierilor eleganți, curtenitori, din *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu. Un Bonifaciu Cozianu acționează fără scrupule, cu desăvîrșire nepăsător de valoarea etică a faptelor sale, amoral, preocupat exclusiv de satisfacerea pornirilor egoiste. Pe cînd Paraschiv, novicele bandei de răufăcători, „ucenicul", comite crime condus de convingerea — eronată, evident — că astfel se face instrumentul unei justiții imanente. După părerea lui, „oamenii-s urîți, strîmbi, tu-le neamul lor... Ca cîinii! Mîrîie dacă te-apropii de ce-i al lor. Da'ce-i al lor? Cine-a făcut împărțeala asta? Cine ține legile în palma lui? Păi să-l judec eu, să-l întreb pe fiecare: Tu de ce ai, mă, mai mult decît Cutare? Da'Cutare de ce are, mă, mai mult decît tine? Ia să netezesc eu, să-mi dați mie ce rămîne peste ce vi se cuvine, să le dau și ălora de n-au deloc..." Paraschiv n-a devenit hoț dintr-un motiv de soiul celui care îl împinge pe Șerban

Romano spre pederastie. Odraslă a suferinței și a dragostei necodificate, orfan, Paraschiv s-a dedat tîlhăriei ca unei îndeletniciri care lui, copilului de pripas, i se părea a reprezenta singura modalitate de a dobîndi neatîrnarea, libertatea individuală. Curajos, isteț, neșovăitor și categoric în hotărîri, personajul dispune de multe calități. In timp ce colegii de breaslă consimt să se supună orbește autorității lui Bozoncea, el se răzvrătește, sfidează pe bătrînul tiran și n-are odihnă pînă ce nu-i împlîntă șuriul în piept, însușindu-și, odată cu sceptrul Stăpînului, și gagica acestuia, țiganca Didina, a cărei „govie, roșie, cărnoasă, numa bună de pupat" vîră în boale pe toți cîți o cunosc. In alte timpuri, Paraschiv ar fi devenit căpitan de haiduci. In vremea în care trăiește, energiile lui s-ar fi putut manifesta în toată plinătatea dacă, în loc să se fi îndreptat pe o cale ce degradează speța umană, ar fi fost dăruite luptei organizate pentru doborîrea puterii celor ce se hrănesc din muncă străină. Din păcate, autorul *Groapei* ignoră existența unei lupte revoluționare în perioada ce încadrează momentele înfățișate în roman, văduvindu-și astfel opera de un element care ar fi aruncat dintr-odată lumina unor noi înțelesuri asupra totalității fenomenelor zugrăvite. De altfel, obiecția de bază și într-adevăr îndreptățită adusă romanului de toți comentatorii e aceea că autorul n-a văzut în mahala decît cîini, gunoieri, tîlhari, chivuțe, lucrători mohoriți, copii ofticoși, negustori, într-o epocă în care din mahalale precum Cuțarida se ridicau muncitori revoluționari, luptători conștienți pentru o nouă viață. Nu încape discuție că, dacă Eugen Barbu ar fi urmărit formarea caracterului comunist cu o forță artistică egală celei cu care pictează conștiințe adormite, cartea sa ar fi cîștigat incalculabil. Dar, poate, scriitorul n-o fi cunoscînd mișcarea muncitorească de acum cîteva decenii tot atît de profund ca viața declasaților și și-o fi zis că e preferabilă o operă cu pretenții mai modeste, împlinită însă în genul său, unei compuneri concepută ca un tablou multilateral el epocii, realizată fragmentar. Oricum ar fi, limitarea aceasta a viziunii se resimte în carte serios.

Exclusă fiind, deci, dintr-un motiv oarecare, posibilitatea captării virtuților lui Paraschiv în folosul societății, acestea au luat un curs fatal împlinirii lor și ceea ce putea conferi preț existenței eroului s-a transformat în factor nociv. Ca potență, Paraschiv e un profil impunător; ca existență reală, el e o zdreanță umană, mizantrop proferator de blasfemii înfricoșătoare: „— Lumea asta-i, o hazna, Treanță! Mie omul mi-e dușman. Să nu-l văd"...

Potrivit opiniilor mai multor critici, romanul lui Eugen Barbu ar păcătui prin consemnarea obiectivistă a unor fenomene ca hoția și sinuciderea. Observația aceasta conține o bună doză de adevăr. Găsesc totuși că ea nu poate fi formulată în termeni prea categorici fără pericolul de a cădea în unilateralitate. Romancierul nu-și afirmă, evident, poziția în mod explicit. Dar destinul lui Paraschiv și al tuturor celor de seama lui nu acuză oare societatea capitalistă prin faptul de a demonstra limitele degradării conștiințelor în condițiile exploatării omului de către om? Nu reprezintă Paraschiv un anumit tip de declasat specific perioadei de ascuțire extremă a contradicțiilor de clasă, tip selectat de societatea burghezo-moșierească în vremea cînd ea se orienta tot mai mult între violență, distrugere, sălbăticie?

Semnificația *Groapei* nu se reduce însă la acest aspect critic.

Cartea lui Eugen Barbu e romanul unei umanități suferinde. Toți eroii, nu numai hoții, sînt niște oameni bolnavi. Niciunul nu are spiritul nezdruncinat. Pe cei mai mulți i-a înrăit sărăcia, viața de cîine. In unii, precum Stere și Pandele, umanitatea e devorată de lăcomia animalică de îmbogățire, deviza lor fiind: „să nu te lași, să fii tu deasupra", deoarece „binele lumii începe de la binele pe care ți-l faci ție".

Nu știu dacă autorul și-a gîndit eroii astfel. Poate că, într-adevăr, el a intenționat doar să-și exercite condeiul în zugrăvirea unor realități impresionante prin coloritul ei ciudat. „Concepția" subiectivă a unui scriitor nu intră însă în sfera de preocupări a criticii literare. Imi este in-

diferent ce „a vrut" creatorul din moment ce opera sa constituie o realitate artistică obiectivă, *realizînd* în acest chip, independent de dorinţa acestuia, o viziune particulară, o *concepţie*, aşa dar, originală a lumii. Fie că autorul ţinteşte sau nu acest obiectiv, *Groapa* se împlineşte, prin exactitatea cu care pictează existenţa unei lumi a trivialităţii şi durerii, ca o scriere răscolită pe dinăuntru de un dramatism cu atît mai impresionant cu cît perceperea substratului se refuză obişnuit pînă şi celor ce îl trăiesc. Personajelor cărţii le lipseşte conştiinţa stării lor maladive; ele îşi dau aerul unor fiinţe complet normale şi nutresc realmente convingerea că modul lor de viaţă e singurul sau cel mai indicat. Emoţia intelectuală a celui ce citeşte cartea cu participare lăuntrică e stîrnită tocmai de constatarea înverşunării unora dintre eroi, a hoţilor îndeosebi, de a-şi făuri o existenţă ce reprezintă în limitele înţelegerii lor un ideal de vieţuire conform aspiraţiilor omeneşti supreme. Pervertiţi pînă la bestializare, aceştia au o reprezentare denaturată, întoarsă, a valorilor şi tot ce săvîrşesc în mod curent îi înfăţişează obiectiv într-o lumină opusă celei în care ei caută să-şi apară lor înşişi. Asemeni unor plante sădite în cenuşe, declasaţii profilaţi în *Groapa* au convingerea realizării umane specifice tocmai în momentele cînd actele lor duc, dimpotrivă, la uscarea ultimelor picături de umanitate din ei. Treanţă se făleşte cu crime pe care în realitate nu le-a făptuit: „...Odată, în tinereţe, cu banda unuia Toropeală, am tăiat o mahala întreagă, la Ciucea, cu topoarele. Gîrlă curgea sîngele, ucenicule! Înotai!"

Astfel fiind, prezintă oare vreun interes artistic nişte creaturi decăzute sub nivelul omului normal, brute cărora, înotarea în sînge li se relevă ca o virtute superioară? Patologicul intră în sfera de preocupări a literaturii? N-ar fi mai nimerit să cedăm acest domeniu medicilor şi celor ce se îndeletnicesc cu reeducarea delicvenţilor? Problema e întrucîtva mai delicată decît acele chestiuni cărora se poate răspunde prin da sau nu. Bestialul, e clar, n-are ce căuta în artă şi nici nu poate fi introdus aici, obiectiv vorbind, întrucît o asemenea tentativă anulează, implicit, esteticul. Dar — cum observă acad. Tudor Vianu în *Estetica* — bestialul din om diferă calitativ de bestialul pur şi simplu. Oricît va fi coborît pe scara animalităţii, un om nu se identifică totuşi cu animalul. Se cunosc, spre ruşinea speciei, exemplare umane a căror cruzime depăşeşte atrocitatea fiarelor; chiar în asemenea cazuri însă omul se diferenţiază de animal prin conştiinţa, deci prin responsabilitatea actelor lui. Dacă adevărul e acesta, rezultă că diformităţile vieţii, caracterele morbide, „cazurile" nu se exclud din principiu oglindirii artistice. Se pot concepe creaţii literare sublime cu eroi azvîrliţi în afara condiţiei umane normale, în cazul că autorii lor vor fi intuit în adîncul unei mocirle sufleteşti o licărire de umanitate sau chiar numai iluzia, reflexul, amintirea unei asemenea licăriri. Am transcris pe fişe, găsind-o întemeiată, această reflecţie a lui Proust din *Le temps retrouvé* (II):

„...e posibil deopotrivă să studiezi legile caracterului cum un prosector poate studia legile anatomiei pe corpul unui imbecil tot atît de bine ca şi pe acela al unui om de talent: marile legi morale, asemeni celor ale circulaţiei sîngelui sau ale eliminării renale, diferă puţin după valoarea intelectuală a individului".

Arta fiind interpretare, generalizare a fenomenelor existenţei umane, descrierea morbidităţii bizare îşi află justificarea estetică în măsura în care într-un anumit fenomen patologic singular, ca atare fără interes estetic, se poate descifra cursul — oricît de întortochiat — al „marilor legi morale".

Pe cît îmi dau seama, nu un asemenea considerent a condus pe criticii care au găsit nesemnificativă zona realităţii reflectate în *Groapa*. Nu semnificaţii universal-umane dezvăluite într-un anume fenomen social au căutat în romanul lui Eugen Barbu tovarăşii Radu Popescu, D. Isac şi ceilalţi cronicari, ci anumite semnificaţii de ordin social-istoric nemijlocit. „Ce este groapa, ce reprezintă groapa, cît este groapa în raport cu lumea romînească în

general, cu lumea oraşului, cu lumea satului, cu burghezia, cu proletariatul, cu ţărănimea, cu tot ce vreţi ?" — se întreabă tov. Radu Popescu pretinzînd prin urmare unei creaţii beletristice să ofere cunoştinţe clare asupra stărilor sociale dintr-o anume epocă. E discutabil dacă numai acesta e rostul literaturii. Că opera lui Balzac e o adevărată enciclopedie a ştiinţelor sociale ? Nu cred că această calitate, singură, o situează în patrimoniul artei nepieritoare. Dacă enciclopedia balzaciană ar însuma totalitatea cunoştinţelor despre legile dezvoltării sociale, fără a spori prin aceasta cunoaşterea psihicului omenesc e puţin probabil că s-ar vorbi despre ea în istoria literaturii. Şi dimpotrivă, *Demonul* lui Lermontov, care nu furnizează, de nu mă înşel, date prea numeroase pentru înţelegerea vreunui moment social-istoric, are, de bună seamă, toate şansele de a rămînea în istoliteraturii pînă la sfîrşitul veciilor.

Ni se va răspunde probabil, că e cel puţin exagerat a vorbi despre dezvăluirea unor „legi morale" într-o scriere în care, ori ce s-ar zice, nu construirea de caractere sau analiza unor procese psihice individuale constituie preocuparea centrală. Într-adevăr, nu ca un roman social sau psihologic se impune *Groapa*. Nici un erou nu se defineşte ca o individualitate proeminentă, de neuitat. Sub raportul observaţiei caracterologice, cartea lui Eugen Barbu nu aduce, la drept vorbind nimic memorabil. Altele sînt calităţile ei. Scriitorul nu sculptează tipuri, dar interpretează cu sensibilitate stări de conştiinţă. Pictura sa conţine sugestii muzicale şi această mărturisire din pomenitele *Opinii* e relevantă : „...consider poezia ca regina artelor, consider ca mari prozatori tocmai pe acei romancieri care au omorît în ei înainte un poet". Indeosebi, hoţia ca stare de spirit — amestec de cruzime şi inocenţă — îşi găseşte în roman o expresie magistrală. Literatura romînă numără multe pagini în care se întocmeşte superb poezia haiduciei. Hoţia ordinară reproduce toate însemnele haiduciei (mai puţin spiritul generos, dezinteresat), precum masca mortuară reproduce trăsăturile chipului viu. Un haiduc neîmplinit devine hoţ de rînd, după cum — de e să-l credem pe Eugen Barbu — un poet reprimat devine prozator. Faptul acesta crează pungaşilor o anumită psihologie chinuită, mai precis o psihoză ce colorează specific toate manifestările lor.

Tov. D. Isac este indignat de tot ce săvîrşesc bandiţii înfăţişaţi în *Groapa,* dar îndeosebi de trivialitatea limbajului lor. Revolta d-sale împotriva trivialităţii ca atare, tradusă în gesturi sau vorbe, este, nu încape vorbă, deplin îndreptăţită. Nu numai tov. Isac, dar ori ce om în exerciţiul obişnuit al funcţiunilor psihice e dezgustat cînd asistă la scene scabroase sau receptează cuvinte şi expresii scîrnave. Criticul de la *Tribuna* pierde însă din vedere concretul operei discutate, nu ţine seama de funcţia estetică particulară pe care o îndeplinesc în *Groapa* scenele tari şi violenţele de limbaj. Fiind de acord că verzimea expresiei putea fi, pe alocuri, atenuată, cu efecte artistice pozitive, şi că o conversaţie deochiată ca aceea dintre coana Aglae şi Florica alături de racla soţului acesteia din urmă era mai bine să lipsească, se cuvine să spunem răspicat că cruzimea vorbirii eroilor, inclusiv a vorbirii naratorului, în cazurile cînd acesta parafrazează graiul sau gîndurile declasaţilor, era de neevitat, impusă fiind de specificul mediului descris. Fără ale lor „bă, guguştuc", „Nu-i băga-n seamă, bijboc", „m-oţi crede vreun husăn, ai ?", „Da de soilit unde soilim şi noi ?", „mucles", „Ai scăpat, uşchitule", „Al meu eşti, puţă" — Treanţă şi Paraschiv ar înceta să mai fie ceea ce sînt, după cum Pristanda nu ar fi Pristanda fără „renumeraţie, după buget, mică" şi fără „curat murdar". Răspunzînd unei obiecţii a lui Maiorescu privitoare la limbajul lui Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu scrie : „E adevărat că limba lui Scatiu e cam bădărană, dar eu socotesc că asta e vina lui Scatiu, nu a limbii". *(Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884—1913)* cu un cuvînt introductiv de Emanoil Bucuţa, Ed. Casa Şcoalelor, f.a. p. 186). Exprimările pipărate ale personajelor lui Barbu nu numai că nu jignesc un simţ estetic evoluat, dar emoţionează în-

tr-un mod aparte prin candoarea ce transpare în ele. O înjurătură plastică îndeplineşte adesea, stilistic, funcţia unui elogiu, iar epitetele triviale reprezintă, în accepţia frecventă în clanul hoţilor, dezmierdări.

Tovarăşul Dumitru Isac, se teme că un roman ca *Groapa* să nu exercite o influenţă vătămătoare asupra tineretului. În privinţa aceasta să fim complet liniştiţi! Nu din opere beletristice învaţă tinerii să înjure. Oare în urma lecturii din Quevedo şi-au alcătuit pitorescul vocabular dancii de la periferiile Bucureştilor? Acel elev de liceu a cărui destrăbălare verbală o deplînge în *Tribuna* prof. Teodor Boşca ar fi rămas oare neprihănit pînă la sfîrşitul zilelor, de nu i-ar fi căzut în mînă un exemplar din oribila *Groapă*? Greu de presupus. Un tînăr care, dintr-un roman încărcat de potenţe poetice reţine doar cîteva expresii picante nu se va osteni să digere sute de pagini spre a se edifica asupra sensului unor termeni precum „coardă" şi „a carici", putînd dobîndi asemenea înţelegere în cursul unei plimbări sau, întîmplător, în drum spre şcoală. Dacă fecioria morală a tinerilor e condiţionată de ignorarea unor fenomene ale vieţii şi a termenilor corespunzători, nu ne rămîne decît să ne creştem odraslele în sere.

Rupte din context, fenomenele zugrăvite în *Groapa* apar odioase. În ansamblul romanului, ele dobîndesc o valoare nouă. Cunoscînd la perfecţie lumea în care ne introduce, romancierul ne călăuzeşte prin ea ca printr-un muzeu, asumîndu-şi — aparent — rolul cenuşiu al unui ghid, în realitate dispunînd de o baghetă magică nebănuită, ce stîrneşte în fiecare lucru cîntecul specific acestuia. Poet, Eugen Barbu e un artist disimulat, ce reuşeşte să creeze stări lirice urmînd o cale opusă aceleia pe care mersese de pildă, G. M. Zamfirescu. Spre deosebire de sentimentalismul umanitarist, îmbibat de artificii misticizante, ce străbate *Maidanul cu dragoste, Sfînta mare neruşinare*, etc. *Groapa* se caracterizează printr-o mare sobrietate a tonului, a ţinutei generale. Poezia este conţinută în rafinata percepţie a scurgerii timpului, cu măcinarea lăuntrică, insezisabilă, a tot ce există şi, implicit, cu perpetua germinaţie, cu zbuciumul parcă al materiei universale de a se zămisli în forme noi, clipă de clipă. Eugen Barbu cîntă clarul zilelor de vară şi toamnele ceţoase, noroaiele şi albul zăpezii, vîntul ce spulberă frunzele corcoduşilor şi arşiţa ce pustieşte vegetaţia maidanelor, surprinde tremurul suav al luminii soarelui tomnatic „pe gutuile noduroase" şi tălmăceşte melodia odrăslii ierbii, primăvara, pe mormanele de gunoaie: „Era spre primăvară. O căldură abia simţită se zbătea peste lac. Cuţarida prinsese o barbă scurtă, verzuie, de iarbă. Gunoiul zăcut sub zăpadă mirosea frumos a frunze putrede. Pămîntul negru şi gros dospea".

Zicînd că groapa Cuţaridei este axul principal al cărţii n-am voit să mă exprim figurat. În înţelesul cel mai propriu, aceasta e situaţia.

Dincolo de meschinăria şi tristeţea existenţei diurne, dincolo de rătăcirile unor suflete pierdute, desluşim, în lumea creată de Barbu, incoruptibila tinereţe veşnică a naturii, puterea ei fără margini. Insezisabil, suflul dătător de viaţă al primăverii face să odrăslească în gunoi iarba candidă, ce absoarbe miasmele, prefăcîndu-le în mireasme. Oricît de stăvilită, viaţa biruie pînă la urmă; frumuseţea, oricît de adînc cufundată în abjecţie, tinde să apară la suprafaţă şi, după încheierea lecturii, cititorul rămîne cu credinţa că, odată şi odată, va apărea.

In substanţa intimă *Groapa* e un poem, în ale cărui acorduri, nu totdeauna accesibile descifrării imediate, acorduri tălmăcind o stare de elevaţie purificatoare şi conţinînd subtextual îndemnul la înţelegere, preţuire şi efort de recuperare a fiecărei scîntei de umanitate, oriunde s-ar afla, — trebuie căutată concepţia romanului, mesajul său.

N. TERTULIAN

ESTETICA MARXISTĂ ŞI PROBLEMA „AUTONOMIEI ESTETICULUI"

I. SOCIOLOGISM, ESTETISM, MARXISM

O situare exactă a poziţiei pe care o personifică un număr de recente opere ale gîndirii estetice occidentale (Gaëtan Picon: „Introduction à une Esthétique de la Littérature", vol. I, André Malraux: „Les Voix du Silence", Michel Dufrenne: „Phénomenologie de l'expérience esthétique" 2 vol., Nikolai Hartmann: „Aesthetik", etc.) presupune confruntarea preliminară a cîtorva dintre direcţiile caracteristice ale esteticii contemporane.

In primul rînd analiza teoriei artei ca „pura forma" sau „intuiţie pură" elaborată de Benedetto Croce, — teorie pentru care „atitudinea estetică" începe odată cu „punerea în paranteză" a oricărei perspective sociologice, etice sau ideologice asupra operei de artă, arta fiind simplă „intuiţie lirică", eterogenă oricărei infiltraţii social-politice, etice sau filozofice, conţinutul ei existînd doar ca o „tonalitate afectivă" din care nu putem „induce" aspectele practice, gîndurile şi luptele concrete care i-au dat naştere: figura poetului trebuie să fie în concepţia crociană liberă de orice înflăcărare pasională şi de orice „crispare a efortului căutării", el păstrînd doar — cum spune Ariosto citat cu admiraţie de Croce — „nel 'ampia fronte et nel fiso occhio e tardo — lo stupor dei gran sogni..." („pe fruntea largă şi în ochiul fix şi străin — stupoarea marilor visuri...").

Atunci cînd Croce afirmă categoric că în estetica modernă primul pas „dar cît de greu (ma ahi quanto difficile!), care trebuia să fie şi a fost făcut, (era) acela de a nega în sfera estetică diviziunea între conţinut şi formă, între semn şi semnificaţie, între intuiţie şi expresie", în opera de artă „conţinutul fiind forma ei însăşi" („essendo il suo contenuto la sua forma stessa"), premiza latentă a acestor teze era ideea că opera poetică „nu oferă nici un document istoriei extra-poetice, ca istoria filozofiei, a politicii sau a vieţei morale" iar chiar atunci cînd „se tinde a se determina conţinutul poeziei, ca în cercetarea cu caracter psihologic, nu se găseşte nimic altceva decît o *tonalitate afectivă* (s.n.)". Tocmai acest „solipsism" estetic îi îngăduie lui Croce definirea artei ca „pură formă": în concepţia estetică rigoristă a lui Croce infiltrarea în opera de artă a unor tendinţe etice sau politice — „practice" — înseamnă o „alienare" a ei ca „poesia"; transformarea ei instantanee în „non-poesia", într-o formă de „proză literară", ideologică, pe care o desemnează cu termenul de „letteratura": numai în cadrul unor asemenea opere de „proză", de „letteratura" de „non-poesia" — Montaigne, Bossuet — este posibilă pentru Croce distincţia între conţinut şi formă — între calitatea concepţiilor profesate de Montaigne şi tonalitatea prozei sale, fiind evident înşă în lumina esteticii crociene că tocmai prezenţa în asemenea opere a unui „conţinut" ideologic sau etic le exclude din cîmpul „poesiei" acesteia revenindu-i doar „intuiţiile pure", „formele pure", constituite ca simplă identitate a intuiţiei şi sentimentului. Toate acestea ne pot face să înţelegem acea propoziţie crociană — propoziţie pe care

Croce însuşi o numea nu fără voluptate „scandalizantă" şi anume că „operele urîte — „brutte" — şi cele non-poetice au o valoare documentară (reprezentativă asupra epocii lor, n.n.) cu mult mai mare decît „operele frumoase şi poetice", propoziţie pe care în ultima elaborare a esteticei sale — volumul „La Poesia" (1936) — a „amendat-o" împingînd „purismul" estetic pînă acolo încît să enunţe apodictic ideia că *„numai* operele urîte, — „brutte" — non-poetice au o valoare documentară (reprezentativă)"!

Toate aceste raţionamente crociene, care par purtate doar de grija stabilirii „specificului" riguros al artei între toate celelalte categorii ale spiritului, apar însă în adevărata lor lumină şi semnificaţie atunci cînd cercetăm *baza filozofică* a esteticei „intuiţiei lirice", acele rădăcini filozofice din care a crescut într-adevăr armonios şi organic trunchiul esteticei crociene dar fără de care ar fi fost imposibilă reducţia conţinutului artei la o simplă „tonalitate afectivă", singulară şi impenetrabilă. Aceste rădăcini filozofice sînt cele ale idealismului subiectiv şi „spiritualismului absolut", după cum ne-o confirmă însuşi Croce într-o „postilla", (notă) din finalul volumului „La Poesia", notă formulată cu o pregnanţă şi o claritate într-adevăr remarcabile: „Arta exprimă realitatea, desigur, cînd prin realitate se înţelege unica realitate care este sufletul, spiritul; dar aceeaşi propoziţiune nu are nici un sens logic cînd prin realitate se înţelege realitatea considerată extrinsecă şi schematică sub numele de *„natură"* de către gîndirea naturalistă (materialistă n.n.). Această presupunere se naşte din credinţa naivă faţă de realităţile poetice — că ele reflectă o realitate independentă de noi, aceeaşi credinţă care afirmă existenţa unei „realităţi exterioare", adică exterioare spiritului. Evoluţia gîndirii estetice care de la acea „mimesis" a filozofiei elenice, a trecut la moderna „intuiţie lirică" este aceiaşi evoluţie care, de la materialismul filozofic sau de la dualism trece la spiritualismul absolut" (Benedetto Croce: „La Poesie, Introduction à la critique et à l'histoire de la poésie et de la littérature", Presses Univ. de France 1951, pag. 183).

Reducţia conţinutului operei de artă la o simplă „tonalitate afectivă" nu putea să nu-l ducă în mod logic pe esteticianul „pur" Benedetto Croce decît la concluzia imunităţii operei de artă faţă de orice consideraţii morale, politice sau social-istorice*), la concluzia unei segregaţii irevocabile între istoria poeziei şi istoria socială, la concluzia ireductibilităţii *calităţii* operei în raport cu istoria civilă, morală sau politică a epocii care i-a dat naştere. (Croce nu tăgăduia că opera de artă îşi află condiţiile de existenţă în istoria reală: cînd Baldensperger avea să susţină teza radicală a „non-coincidenţei dintre evenimentele istoriei politice şi sociale şi operele poeziei şi literaturii afirmînd astfel independenţa celor două istorii", Croce avea să-i atragă atenţia că arta, ca orice act definit printr-o anume calitate nu se naşte în vid, subliniind însă imediat că „unica şi adevărata independenţă se află în *calitatea actului* în originalitatea sa ireductibilă la calitatea altora!) Consecvent punctului de vedere al unei critici „frigidamente estetica" — cum a definit atît de precis Antonio Gramasci

*) Incompatibilitatea absolută proclamată de estetica crociană între artă şi orice tendinţă reflexivă, istorică sau politică, asemenea tendinţe generînd inevitabil doar o „literatură oratorică" pe care Croce o consideră „non-poesia", apare limpede din următorul pasaj în care esteticianul italian consideră că ceea ce ar despărţi o operă minoră de genul „Colibei lui Moş Toma" de o operă de poezie autentică este tocmai faptul că prima ar fi o „carte de luptă" împotriva sclaviei, în timp ce cea de a doua ar trebui să fie „poezie senină, care nu serveşte la nimic": „Multe dintre marile şi micile opere ale literaturii oratorice au atins perfecţiunea, dar ar fi excesiv să cerem vreuneia dintre ele ceea ce Flaubert cerea faimoasei „Case a unchiului Tom", instrument de luptă împotriva sclavajului negrilor din America — de a nu fi concepută „din punct de vedere moral şi religios", ci „din punct de vedere uman", de a depăşi „actualul" şi de a transcende pasiunile epocii; căci este limpede că dacă acest roman ar fi fost astfel elaborat, în locul unei cărţi de luptă ar fi ieşit o poezie senină care, în acest caz, nu servea la nimic."

critica literară crociană în opoziţie cu spiritul „militant" al criticii lui De Sanctis —, tăgăduind orice valoare studiului social-istoric al operei literare în definirea calităţii ei estetice şi afirmînd *„l'autonomia del valore estetico"* („Aesthetica in nuce", pag. 28, Napoli, 1928), Croce avea să-i reproşeze lui Brandes, de pildă, „preferinţa acordată... materiei asupra formei, semnificaţiei sociologice asupra valorii estetice", considerînd între altele injustă exaltarea lui Balzac pentru „conţinutul reprezentativ" al operei sale şi relativa desconsiderare a lui Alfred de Vigny, calificat de Brandes ca „personalitate secundară", după aceiaşi criteriu „conţinutistic" care-i repugna atît de mult lui Benedetto Croce (pentru acesta Vigny fiind de altfel „un astru de prima strălucire pe cerul poeziei").

Amintind cîteva dintre direcţiile estetice contemporane să numim aci şi acea teorie care vede în artă reflexul imediat, „natural" al condiţiilor istorico-sociale, teorie definită printr-un soi de automatism sociologic de genul „determinismului" lui Hyppolyte Taine („ce que l'histoire manifeste. l'art résume"), tinzînd inevitabil la o identificare simplistă a artei cu un document social sau o ilustraţie istorică; tendinţa unei asemenea concepţii este de a integra pur şi simplu operele în „serii istorice", considerîndu-le ca documente ale epocii şi eschivîndu-se adeseori de la o judecată de aprobare sau dezaprobare. Fără îndoială atunci cînd caracterizarea sociologică este formulată într-un spirit de totală „insensibilitate" faţă de judecata estetică, atunci cînd definirea conţinutului „sociologic" al operei de artă se face cu o totală „impermeabilitate" faţă de natura ei estetică, atunci cînd Brandes de pildă, consacră un volum întreg grupului liberal al poeţilor reuniţi în „Das Junge Deutschland", arătînd în concluzie că forţa acestui grup stă în „scepticismul său, în individualismul său, în ura faţă de sclavie" dar subliniind în acelaşi timp că acest grup „nu a lăsat nimic într-adevăr mare" sub raportul creaţiei poetice, nimeni nu-l poate împiedica pe esteticianul „autonomist" Benedetto Croce să comenteze ironic caracterizarea sociologică mai sus citată a lui Brandes cu formula: „Bei meriti artistici!" (Frumoase merite artistice!) şi nimeni nu-l poate împiedica pe Croce să exploateze insuficienţele flagrante ale unui asemenea sociologism abstract pentru a proclama ineficienţa absolută a criteriului „sociologic" în judecata „estetică"!

Dar denunţarea insuficienţelor „sociologismului" este departe de a fi un privilegiu al partizanilor „autonomiei esteticului": nimeni nu a combătut cu mai multă energie şi vehemenţă erorile şi limitele acelei „Vulgärsoziologie", mărginirea estetică a celor care reduceau istoria literară la un soi de automatism sociologic, la stabilirea „echivalentului de clasă" a diferitelor curente şi opere literare, manifestînd însă opacitate şi confuzie în judecata propriu-zis estetică, decît chiar acela — aparent paradox! — despre care Thomas Mann mărturisea undeva cu deferenţă şi admiraţie că i-a dezvăluit nebănuitele perspective estetice şi rezultatele uimitoare la care duce analiza literaturii *„din punct de vedere social"*, esteticianul şi criticul literar marxist Georg Lukacs. Obiectul polemicii lui Lukacs îl formează în primul rînd acel spirit de neutralitate estetică pe care îl generează limitarea la simpla „explicaţie" sociologică, egalizarea estetică mecanică a celor mai diferite opere literare atunci cînd sînt considerate exclusiv ca „produse" ale unor condiţii istorico-sociale, filistinismul estetic al „scientistului" sociolog: „In estetică nu-şi află locul motto-ul: „Alles verstehen heisst alles verzeihen" (A înţelege totul înseamnă a ierta totul). Numai sociologia vulgară, care vede în dezvăluirea aşa numitului echivalent social al fiecărui scriitor sau stil obiectul ei unic, crede că odată cu indicarea genezei sociale ar fi rezolvată orice problemă (despre modul cum realizează în fapt aceasta, nu vrem să vorbim aci). Metoda aceasta înseamnă practic tendinţa de a degrada întreaga dezvoltare istorică a artei umanităţii la nivelul burgheziei decadente: Homer sau Shakespeare sînt în consecinţă deopotrivă „produse" („Produkte") ca şi Joyce sau Dos Passos; obiectul

științei literaturii constă în a stabili doar „echivalentul social" pentru Homer ca și pentru Joyce". („Probleme des Realismus", Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, pag. 112).

Pentru Lukacs „sociologia vulgară" este direcția dominantă a științei sociale în epoca de decadență a burgheziei, caracterizîndu-se prin constituirea sociologiei ca o disciplină „autonomă", „eliberată" de legăturile cu istoria și economia politică și transformată într-o colecție de abstracțiuni formale, goale și exterioare realității. In explicarea sterilității și insensibilității estetice frecvente în cadrul „sociologismului", în explicarea „hiatusului" frecvent pe care-l întîlnim între caracterizarea sociologică și caracterizarea estetică a operei literare, este de un mare interes observația pe care o face Lukacs: „știința literară „sociologică" (burgheză, n.n.) se definește mai ales prin faptul că în cadrul ei cunoștințele sociale se află la un nivel și mai coborît iar din această cauză sînt și mai abstract schematizate decît în sociologia generală iar fenomenele literare ce se cer explicate sînt tratate la fel de abstract — formal, la fel de izolat-estetic ca și în caracterizarea literară non-sociologică (nichtsoziologischen Literaturbetrachtung)". Și Lukács observă că des întîlnita coexistență a sociologismului vulgar și a formalismului estetic este departe de a fi o specialitate a deformatorilor marxismului, întrucît „acest amestec nemijlocit — anorganic de generalizare sociologică abstractă, schematică și de contemplație estetistă, extrem subiectivistă a operelor literare poate fi observat în deplină înflorire încă la „clasicii" acestei sociologii, la Taine, Guyau sau Nietzsche" (G. Lukács: „Schriftsteller und Kritiker", în „Probleme des Realismus", pag. 279). O asemenea cercetare sociologică a literaturii este așa dar departe de a oferi criticii literare o ieșire din cercul îngust al subiectivsimului estetist: „oscilația nestatornică între tratarea abstract-conținutistă (abstract socială sau politică) și subiectivist-formalistă a literaturii înseamnă o pseudomișcare și nu o dezvoltare fructuoasă". Lukács subliniază apăsat că o asemenea concepție sociologică este departe de a oferi criticului vreun îndreptar în judecata valorii sau non-valorii estetice a fenomenelor literare: se ajunge fie la o judecare a literaturii după conținutul ei politic gol, cu o totală indiferență față de esența ei artistică, la o simplă identificare a credinței politice a scriitorului cu însemnătatea sa literară, ceea ce — după Lukacs — a împiedicat foarte serios îndeosebi dezvoltarea artistică a literaturii radical-democratice și proletar-revoluționare în epoca imperialismului, frînînd evoluția ei în profunzime sub raport ideologic și estetic, fie la un „dualism al punctelor de vedere: conținutul politic și valoarea estetică devin riguros despărțite. Apar asemenea scheme de judecată: „într-adevăr nepolitic, într-adevăr retrograd sub raport politic, dar ce măiestrie..."; „sub raport artistic într-adevăr deficient, dar conținutul și spiritul ei fac din ea o operă de cea mai înaltă însemnătate..." — ceea ce duce la o totală confuzie și dezorientare.

Dacă Lukács se împotrivește unei simple descrieri „expozitive" a succesiunii curentelor și operelor literare prin prisma condiționării lor sociologice, descriere pozitivistă în care sînt eludate judecățile de valoare estetice, dacă într-o formulare evident anti-relativistă și anti-obiectivistă el afirmă că „recunoașterea necesității... apariției (diferitelor) stiluri artistice este departe de a implica ideia că aceste stiluri sînt egale în valoare și rang (gleichwertig oder gleichrangig) întrucît necesitatea poate fi necesitate și către ceva fals, diform sau rău sub raport estetic", apare totodată clar că în concepția lukacsiană la baza judecății estetice — pozitive sau negative — se află totdeauna analiza social-istorică a poziției operei literare: „...prețuirea estetică nu trebuie izolată mecanic de analiza istorică. Că epopeile homerice sînt într-adevăr epopei, cele ale lui Camoens, Milton, Voltaire însă nu, este o problemă în același timp social-istorică și estetică. Nu există „artă" („Meisterschaft") independent și în afară de condiții social-istorice și personale, nefa-

vorabile unei bogate, cuprinzătoare, multilaterale şi dinamice reflectări a realităţii obiective". Pentru Lukàcs analiza social-istorică nu se mai află într-un raport de extra-teritorialitate faţă de judecata estetică; pentru Lukàcs „interogaţia estetică" (G. Picon) se „converteşte" spontan într-o „interogaţie social-istorică"; „minusurile" estetice ale unei opere, anomaliile din structura estetică a operei, sînt „proectate" spontan pe fondul condiţiei social-istorice a scriitorului, antinomia între „explicaţia" sociologică şi judecata de valoare estetică tinde să fie suprimată. Această „recomandare" extrasă din finalul monografiei sale „Der historische Roman" („Aufbau-Verlag" Berlin 1955) referitoare la „declinul" şi „criza" realismului burghez în romanul istoric de după 1848 (Flaubert-Salambo, C. F. Meyer, etc) în raport cu perioada „clasică" de glorie a romanului istoric realist (W. Scott, Manzoni, Tolstoi) — poate fi considerată ca tipică pentru poziţia lui Georg Lukács în problema esenţială a raporturilor dintre judecata social-istorică şi judecata „estetică": „Cînd înseşi scriitori ca Flaubert sau Conrad Ferdinand Meyer nu mai sînt în stare — prin acţiunea unor factori adînci şi necesari ai dezvoltării societăţii, prin acţiunea declinului ideologic al clasei lor determinat de această dezvoltare — să vadă problemele reale ale vieţii poporului în întreaga lor amploare, cînd constrînşi de sărăcia şi insuficienţa social-istorică a imaginii istorice pe care o posedă trebuie să elaboreze o „nouă" formă a romanului istoric — în această situaţie estetica marxistă este obligată nu numai să *explice* (zu erklären) social-genetic (gesellschaftlich-genetisch), o asemenea anemie şi insuficienţă ci este obligată să judece (zu messen) şi să condamne toate acestea şi pe plan estetic în lumina celor mai înalte cerinţe ale reflectării artistice a realităţii istorice" (pag. 365). Iar mai jos Lukács precizează că pe „aprecierea" necesităţii social-istorice se sprijină dealtfel „die ganze aesthetische Beurteilung" (întreaga judecată estetică).

Este însă interesant de a menţiona aci reproşul pe care i-l adresa lui Lukács unul dintre cei mai inteligenţi publicişti ai actualei generaţii de marxişti italieni, cu prilejul apriţiei în italiană a traducerii unui volum de studii din Lukács: Carlo Salinari sublinia în articolul-recenzie din „Rinascita" (1953) ca o deficienţă a laturilor teoretice din studiile lui Lukács faptul de a nu „confrunta tezele generale ale esteticii marxiste cu cele ale esteticelor celor mai evoluate din filosofia burgheză, de a nu înfrunta cu noile arme problemele pe care aceste sisteme estetice le-au pus şi care cer o rezolvare, o repudiere sau o situare pe un alt plan, dar nu ignorarea". Salinari considera că nu este suficient a formula într-un mod îndeajuns de exact principiile generale ale unei estetici marxiste „întrucît toate acestea rămîn schematice şi abstracte — şi în fond sinonime cu o poziţie defensivă — atîta timp cît nu se va intra în contact, pentru a o disolva, cu problematica gîndirii burgheze". „A polemiza împotriva deformărilor marxismului — scria Salinari — este un lucru sacrosanct: dar nu este îngăduit a eluda problemele fundamentale puse de estetica burgheză, cum sînt cea a autonomiei artei (pe care am semnalat-o dar pe care Lukács nu o tratează, n.a.) (rînduri scrise însă în 1953, cînd Lukács nu începuse încă publicarea „Esteticei" sale, n.n.), a dialecticei conţinutului şi formei, a caracterului etern şi metaistoric al anumitor sentimente pe care arta le-a exprimat în anumite personaje, *a raportului în examinarea unei opere de artă dintre judecata istorico-socială şi judecata „estetică"* (s.n.). (Rinascita, 1953, pag. 622).

Observaţiile acestea ne pot oferi o sugestie interesantă: a confrunta în problema judecăţii de valoare estetice 1) punctul de vedere al „autonomiei esteticului" exprimat de Benedetto Croce în sensul „tratării operelor de artă nu în raport cu istoria socială, ci fiecare ca pe o lume în sine", întrucît opera poetică „e o creaţie şi nu un reflex, un monument şi nu un document"; judecata estetică în concepţia crociană avînd ca obiect a distinge „poesia" de „non-poesia" în lumina criteriului artei ca

„intuiție pură" și „formă pură", condamnînd ca „non-poesia" orice operă atinsă de morbul gîndirii, moralei, istoriei sau „realismului", constituindu-se așa dar ca o judecată autonomă, liberă de orice considerații istorico-sociale, liberă de orice considerații privind „conținutul" sau „materia" operei; 2) punctul de vedere „scientist" sau „sociologist" care tinde să considere arta ca pe un simplu „document social", punct de vedere „conținutistic" care asimilează o operă de proză cu o simplă „monografie sociografică" (Lukács) manifestînd adeseori o evidentă insensibilitate și confuzie în judecata estetică și 3) punctul de vedere al unei estetici marxiste așa cum a început a fi concretizat de un Georg Lukàcs pentru care — după cum am văzut — „judecata estetică nu poate fi disociată mecanic de analiza istorică", dar care — tinzînd să depășească stadiul atins de Plehanov în studiul esteticii marxiste, stadiu caracterizat după Lukács prin preocupări de ordinul „materialismului istoric" în sensul stabilirii în primul rînd a unor corelații exacte între dezvoltarea artei și dezvoltarea relațiilor sociale (arta sec. XVIII, Ibsen, literatura rusă, etc.) — înțelege să-și pună odată cu trecerea la elaborarea „Esteticei" sale o problemă esențială de ordinul „materialismului dialectic": „ce este arta, care este criteriul după care o operă de artă este sau nu într-adevăr operă de artă, ce face ca opera de artă să devină operă de artă — probleme care nu sînt suficient elucidate nici la un teoretician atît de eminent ca Plehanov" (G. Lukács: „Problema reflectării estetice". Cuvîntare ținută în anul 1956 la Academia de Științe din R. P. Ungară).

Cu aceasta, „expoziția" datelor problemei poate fi considerată încheiată: încercarea de a efectua însăși experiența complexă — și decisivă — propusă mai sus, o vom face cu prilejul unui articol viitor.

L. RAICU

TREI DEBUTURI ÎN POEZIE

Nu cred să fie o întîmplare că Doina Sălăjan, Ion Gheorghe, G. Tomozei [1]) sînt printre fruntaşii celei mai recente promoţii poetice, dacă ne gîndim că spre deosebire de mulţi dintre la fel de tinerii lor colegi de poezie au preferat şi au izbutit, în ciuda feluritelor influenţe livreşti care le tutelează debutul, să fie ei înşişi, fără să urmărească ostentativ să se ralieze direcţiei „moderniste", căutînd cu orice preţ să pară, simbolişti, parnasieni, etc. la o vîrstă care e, în chip firesc, a emoţiei clare. Fiecare aduce cu sine darurile cu care e înzestrat, aşa încît examinarea meritelor şi posibilităţilor lor este înlesnită.

Toţi practică un lirism direct, confesional şi patetic, niciunul nu-şi reprimă avînturile, nu-şi claustrează elanurile adolescenţei numai de dragul cutării formule poetice „evoluate". Şi nu greşesc, chiar dacă la lectură unii cititori mai pretenţioşi vor avea sentimentul unui lirism puţin întîrziat, oarecum naiv, nu îndeajuns de rafinat, nu îndeajuns de complicat şi de subtil. Să nu-i certăm aşadar, să nu ne arătăm iritaţi că poezia lor de astăzi nu e deajuns de „nouă". In limitele impuse de patosul prin excelenţă direct al adolescenţei, ei caută să evite tonul declamatoriu, lirismul exterior. E de nepreţuit acest efort de maturizare, acest *nu* răspicat spus atitudinii retorice, declamatorii, proletcultiste, sentimentalismului ieftin, anecdoticului inexpresiv. Numai că lipsa de patos exterior, lipsa de sentimentalism, lipsa anecdoticului nu se valorifică automat, nu devin numaidecît, în planul estetic, însuşiri. Evacuat de anacronisme, terenul nu e invadat subit de valori. Chiar E. Lovinescu, teoreticianul prin excelenţă al poeziei moderne, era obligat după vreo două decenii de poezie „nouă" să constate că pe ruinele convenţionalismului semănătorist, a înflorit impostura ameninţînd să întunece şi să banalizeze valorile reale „sincronice" sensibilităţii contemporane: *„După cum în studierea semănătorismului, am ajuns la concluzia că pe opera lui Eminescu şi Coşbuc s-a creat repede o literatură parazitară, nu atît prin ideologia ei cît printr-o expresie artistică stoarsă pînă la banalitate... — tot aşa, trezit dintr-o reacţiune împotriva acestui convenţionalism, şi simbolismul academic a creat repede o limbă poetică tot atît de convenţională, şi un element decorativ care, cu toate atitudinile sale distinse, e tot atît de artificial ca şi cel al semănătorismului"* (Istoria literaturii contemporane. Evoluţia poeziei lirice). [2])

*

---

[1]) Toţi în jurul vîrstei de douăzeci de ani au scos recent cîte o carte de poezii.

[2]) Aceasta, după ce demonstrase foarte convingător, cu risipă de ironie şi cu citaţii din Mallarme că Maria Cunţan („o surioară a lui Coşbuc" vezi Ilarie Chendi) I. Broşu, G. Săpunaru, Elena din Ardeal,

Socotite într-o singură perspectivă, poeziile Doinei Sălăjan compun un roman liric şi autobiografic remarcabil în primul rînd prin sinceritatea directă, adesea violentă, a trăirilor adolescente, filtrate printr-o sensibilitate tipic feminină, la vîrsta adevăratelor elanuri, cînd trăirile sînt încă spontane, cuceritoare prin ingenuitate, iar aspiraţiile — rareori egoiste (şi atunci cu un soi de candoare care le absolvă) — întoarse pătimaş în afară; nu numai spre „piscuri" dar deopotrivă spre zonele cele mai obişnuite, şi cu atît mai întens umane, ale vieţii. Merită o subliniere apăsată această umanitate febrilă deloc livrescă, deloc afectată, prezentă în poeziile Doinei Sălăjan, într-o vreme cînd mulţi confraţi ai ei, mimează preocupări vag universale, înfrăţiri confecţionate, lipsite de miez uman, cu cosmosul, codrul secular, istoria văzută în spirit decorativ. Există la ea mai întîi o capacitate de sensibilizare a fenomenelor curente ale vieţii, un gust al universului domestic în linia liricii noastre feminine (Magda Isanos, Otilia Cazimir, Maria Banuş) celei mai autentice. Poeta are oroare de abstract, de speculaţiile devitalizate, de metafizică şi întocmai ca Adela (din romanul lui Ibrăileanu), ca Otilia (din romanul lui Călinescu), se simte bine în mijlocul umanităţii concrete, trăieşte într-o lume a relativului. După o primă poezie sonoră şi neizbutită care emite chiotul cuvenit în faţa vieţii în genere (cerul e „larg", dealul e „în floare", vîntul e „năravaş", chiotul e „înalt", ochii sînt „vulturești"), confesiunile capătă numaidecît o pronunţată culoare biografică, locală, bucuriile care „sparg" inima integrîndu-se ordinei practice a vieţii, în spiritul cel mai obişnuit cu putinţă: o călătorie cu trenul şi plăcerea unui popas; amintirea primei iubiri, odată cu deşteptarea senzaţiilor adolscente; a doua iubire şi necazul neîmplinirii; întîia oară în marele oraş — o poezie; a venit primăvara, e bine — altă poezie; pleacă în sat, în vacanţă probabil — alta ş.a.m.d. Cînd plouă exclamă: „Uite, a plouat..." Altădată cere să i se satisfacă un mărunt capriciu: „Mamă, coace-mi plăcinta cu mere..." Zbuciumul stîrnit de ideia că băiatul iubit de ea e obiectul pasiunii alteia nu capătă nicidecum o amploare metafizică, dimpotrivă se reduce la cîteva întrebări spuse cu naivă şi maximă concreteţe („Cum să te iau? N-ar fi o umilire?" etc.).

Pe fondul unei sensibilităţi nebuloase, al unor aspiraţii incerte, trăite prin toate simţurile, risipite în univers, această concreteţe, acest gust al vieţii practice, intens relativizate e de un efect foarte pregnant şi stăruitor. Amestec, aşa cum am spus, în spiritul eroinelor de roman, al Otiliei

I. M. Marinescu n-au nimic deaface cu simbolismul, cu „sincronismul" etc. şi în această demonstraţie a pus o vervă care astăzi pare excesivă. Dealtfel e discutabil dacă inaderenţa la modernism era păcatul cel mare, păcatul de neiertat al poeziei remarcabilului G. Săpunaru... E discutabil mai ales dacă G. Săpunaru ori Maria Cunţan ori I. Borcea ar fi produs poezie în cazul că ar fi venit în contact cu Poë, Rilke, ori Valéry. G. Săpunaru simbolist ar fi fost la fel de valoros cît şi G. Săpunaru sămănătorist. Aş merge chiar mai departe afirmînd că G. Săpunaru sămănătorist, scrie versuri ca acestea:

„Ii mică tot să aibă zece anişori
Şi cît îi de deşteaptă...

şi-a cucerit cel puţin meritul sincerităţii, deloc neglijabil, oferindu-se în zonă deschisă, fără acoperire, nemilosului control critic; două decenii mai tîrziu şi-ar fi însuşit maniera simbolistă şi cu aceeaş sensibilitate poetică (de astădată fără meritul de a fi rămas credincios inspiraţiei sale cele mai intime) ar fi iscălit aceste versuri (semnate în realitate de N. Budurescu).

Cînd am plecat 'hlamida ce azi e zdrenţuită
Mi-acoperea fiinţa cu purpur fenician etc.

şi-acelaşi G. Săpunaru — ar fi fost primit cu oarecare consideraţie. Criticii dezorientaţi n-ar mai fi ştiut poate ce să spună, cum să-i dovedească proaspătului poet simbolist că n-are talent etc.

și al Adelei, al eroinelor romanului rusesc și puternică notă specifică a „eternului feminin".

Confidențele acestea nu sînt șoptite, sub titlul secret de intimități, ci strigate în auzul tuturor și se înfățișează așa cum — ideal — s-ar cuveni să fie poeziile unei adolescente de douăzeci de ani, în stare de mari elanuri pure, de mari dăruiri, trăind mai puțin prin conștiință și intelect, mai mult prin percepții directe, cu simțurile biciuite de euforia vieții. O poezie țesută din clarități aparente (fără obscuritatea îndeobște ostentativă a „eternului feminin"), expresie înșelătoare a unui temperament ciudat și a unui suflet capricios, răsucit în toate chipurile, excelînd în surprize așa încît e mai totdeauna dificil să distingi, dincolo de „copilăriile" firești, semnificații dintr-odată tulburătoare. Cochetînd cu naivitățile și sfiala copilăriei, se insinuiază cu perfidie incredibile cutezanțe. Cînd nu te-aștepți, candoarea se-nvăluie în cețuri, risipite și acestea de ivirea stîngăciilor. Doina Sălăjan nu se știe exprima decît în versuri, într-un curent fluid de poezie care se revarsă ușor și acoperă cu polen întreaga pagină. Nu se-mpiedică în banalități, în convenții, în metafore uzate, le ia cu sine și fără să știe le face să sune frumos, proaspăt. Locurile comune ale poeziei „vitaliste" sînt de multe ori reabilitate, purtate pe sus de o amețitoare poftă de viață, exprimată cu avînt spontan:

Și-a pierdut mințile tinerețea mea —
O strig; nu vede, n-aude.
Se tăvălește ca mielul prin ierbile crude
Și toate le face cum vrea.

O rog uneori: Hodinește acum.
Să vorbim despre moarte sau viață...
Ea-mi rîde fără sfială în față
Și chiuie ca flăcăii în drum.
(„Ani trecuți")

De pretutindeni poeta e asediată de senzații care o răscolesc pînă la neliniște, pînă la durere, și ametită de ecourile tulburătoare ale lumii, caută zonele de liniște, calm, lumină, puritate. Iubirea purifică și e foarte adesea invocată ca tărîm liniștitor și diafan. Iubirea adolescentă e tulburătoare, senzuală și totodată „joacă", „miniatură a marii iubiri". Iubirea e simultan gravă și neserioasă, parodie anticipată a viitorului. Pretutindeni, topire în vag și totuși sete de certitudini, satisfăcută prin trăirea din plin a existenței, prin senzații și percepții:

Să cred că există floarea, o gust;
Să cred că sînt struguri, storc dulcele must.
Să cred că e soare, ochii deschid
(„Certitudine")

Poeziile de dragoste transformă excesul de vitalitate, într-o năzuință recreativă, proprie Doinei Sălăjan în aceiași măsură cu exploziile de vitalitate directă, neconvertită: *„Am auzit în mine un cîntec blînd / Toate gîndurile erau bune și calme/ Puteau porumbeii să-mi coboare în palme.*

Nu odată găsim în poezia Doinei Sălăjan expresia acestei stări de împăcare cu sine, fericire, beatitudine provocată de chemarea marilor bucurii:

„Boltiți-vă, crengi grele de cais,
Plecați-vă superba voastră frunte,
Podoabele-nfloririi scumpe mi-s,
Cîntați cu mine ramuri de cais.

E-aproape vara... Dulce să vă fie
Ca mierea, fructul, ca iubirea mea.
Curată fie mierea aurie
Precum iubitul inima mi-o vrea.
Cîntați cu mine ramuri de cais
Mi s-a-mplinit iubirea și un vis
M-a îmbătat văzduhul și mă cheamă
Iubirea cea mai mare, mai de seamă...
Cîntați cu mine ramuri de cais!

Cel puțin acesta e aspectul dominant al volumului: expresie de vitalitate, împletire de neastîmpăr și calmă gingășie, inefabil feminin, atmosferă cînd vagă și convențională, cînd domestică, locală și biografică; semne și promisiuni de adevărată și mare poezie, limitate încă la un orizont cam empiric, care poate fi mult depășit mîine; pentru că Doina Sălăjan

e capabilă cum se vede să aducă un plus peste notele oarecum normale ale „literaturii feminine". Are încă de evitat formulările convenţionale, lipsite de rezonanţă pe care, pe fondul unei stări de spirit vag lirice, e înclinată să le ia drept poezie:

Pot să înfrunt fără teamă ploaie şi vînt
Şi pot cuceri clipe senine

Pornirile vitaliste stîrnite din pofta prea mare de viaţă, din prea plinul sufletesc se exteriorizează adesea în exclamaţii deasemeni convenţionale, cu sunet fals:

Ehei, prieteni cît puteţi cuprinde?

sau:

Hei, tinereţe, vînt năravaş, etc.

sau:

„Trăim! Prieteni, fericirea-i asta.

sau:

„Iihaĭ" plec în sat."
etc.

Primele poezii publicate cîţiva ani în urmă de Ion Gheorghe în revista „Anii de ucenicie" a Şcolii de literatură nu interesau, bănuiesc, pe nimeni şi nici n-ar fi putut probabil să intereseze dată fiind maniera lor cam simplistă, aspectul primitiv şi excesiv folcloric. Notabilă rămînea extraordinara stăruinţă în actualitate a acestui tînăr care într-o vreme cînd cei mai mulţi dintre prietenii săi cultivau lirica erotică ori meditaţia „filosofică", era serios preocupat să pună în versuri evenimentele zilei, însemnătatea Congreselor pentru pace, felurîtele aniversări, amintirea Doftanei, noul aspect al satului etc. trăind aceste fenomene cu toată naturaleţea. Nu „polîtiza", scria poezii politice. Colegii săi prinseseră gustul lecturilor subtile, citeau pe simboliştii, Ion Gheorghe, netulburat, citea în acest răstimp, ziua şi noaptea fără să se sature, colecţiile de poezii populare ale lui Tocilescu şi G. Dem. Teodorescu, se entuziasma de lectură, compunea la rîndul său basme, cu înţeles simbolic transparent, mişunînd de trimiteri la actualitate. Puţin băgat în seamă, Ion Gheorghe a înfruntat anonimatul cu tenacitate crispată şi, după cum se vede, victorioasă. Aşa cum îl ştiu dintotdeauna, ambiţios, bănuitor, zburlit, iritat, nemulţumit ba de una ba de alta, revendicativ, puţin sociabil, pe cît de prudent pe atît de naiv, ancorat în prezent şi totuşi capabil să renunţe la satisfacţiile trecătoare a ştiut să-şi croiască un drum al său, a ştiut — refractar oricărei atitudini condescendente — să fie el însuşi şi să rămînă necontaminat de spiritul cam boem al generaţiei sale, evitînd tutela diverselor lecturi „la modă". Serios în tot ceea ce întreprinde, în puerilităţi chiar, este astăzi unul dintre cei mai talentaţi poeţi tineri, avînd de spus, avînd de povestit şi de comunicat oamenilor mai mult decît destui dintre colegii săi. Lucru curios: evoluiază în vremea din urmă spre o poezie de duritâţi şi distincţii, de un aspect cam tenebros care indispune pe unii prieteni ai săi, doritori să-l asculte spunînd mereu versuri şugubeţe, simple şi clare. Evoluţia trebuie considerată cu atenţie, căci e de presupus că fierberea aceasta obscură să scoată la suprafaţă un rod neaşteptat, matur şi temeinic. Vîna folclorică n-a fost abandonată în ultimele producţii, inspiraţia e la fel de sănătoasă, semn că poetul nu se va rătăci printre elucubraţii.

Romanul în versuri „Pîine şi sare" e reprezentativ pentru o fază anterioară celei caracterizate mai sus, ceea ce nu e deloc un fel de a spune că scrierea este stîngace, depăşită. Primul roman în versuri din întreaga literatură romînă! Definiţia de „roman" nu e bombastică, aceasta e şi realitatea: o desfăşurare deajuns de bogată de fapte, o intrigă (oarecum sumară), un deznodămînt (grăbit), tipuri, observaţie psihologică şi cadru social pregnant. In zadar vom căuta valoarea romanului în intensitatea fluxului epic, în gradul de încordare al ciocnirilor, în calitatea fiecărei scene în parte etc Pe măsură ce înaintăm în lectură avem revelaţia unei lumi care freamătă de pasiuni, trăieşte problemele de fiecare zi ale

socialismului, urnindu-se din tiparele tradiționale ale existenței, odată cu întrezărirea zorilor unei vieți mai bune. Satul e Mămăliga, sortit să fie arena unor dramatice întîmplări, de cînd activistul de la regiune Ihale fusese trimis acolo să conducă acțiunea de colectivizare. Ihale aplică greșit linia partidului, forțînd ritmul colectivizării, silind oamenii să se înscrie de frică în gospodărie, nu așa cum fuseseră deprinși de secretarul lor de partid Anton Coman: pe calea convingerii. Ihale intră inevitabil în conflict cu Anton Coman, comunist devotat, om de principii, care nu suferă să fie încălcată linia partidului. In schimb se-nhăitează cu un carierist, Stan Cîrceag care se pricepe să-l linguşească şi să-i facă totdeauna pe plac instructorului, rîvnind să-l scoată pe Manea Lefter din postul de preşedinte al sfatului şi să-i ia locul. Ceea ce se şi întîmplă. Impunîndu-şi samavolnic voința asupra membrilor de partid din sat, Ihale ticluieşte un proces-verbal în care se consemnează că Manea Lefter este destituit din postul de preşedinte. Ihale propune ca preşedinte pe Stan Cîrceag, considerînd că este:

Ataşat prin mii de fire
De partid şi-orînduire

Anton Coman este şi el exclus din partid. Maria, nevastă-sa e o dragoste din tinereţe a instructorului. Acesta de teamă ca femeia să nu divulge un secret compromiţător (fusese legionar) o strînge de gît. Oamenii sînt nemulţumiţi de excluderea din partid a lui Anton Coman şi de destituirea preşedintelui şi în semn de protest îşi retrag cererile de înscriere în gospodăria colectivă. Intărîtat, Ihale îi sileşte prin metode poliţiste să rămînă alături de el dar nu izbuteşte, oamenii se grupează în jurul fostului secretar, bat clopotele şi-l alungă din sat. Ihale pleacă în lumea largă. Avem aşadar deafacе cu o pledoarie în înţelesul cel mai larg în favoarea adevăratei principialităţi, împotriva metodelor samavolnice care calcă în picioare în chip nepermis demnitatea omului simplu.

Valoarea romanului stă mai ales în farmecul relatării cu vorbele poetului care se miră de toate cele, stă înfipt în faţa satului şi-l judecă după un cod ştiut numai de el,

Subsemnatul desenase
Soarele pe gard la şcoală,
Asta, mă, în patru-şase
Nu suna a vorbă goală.

puştiul format în spiritul lui „patru'şase". Spiritul acesta străbate întreaga relatare făcută pe un ton cît se poate de serios, şi cu o ostentaţie a maturităţii responsabile, dublată de naivităţile vîrstei, din care contrast se desprinde un umor de bună calitate (numai rareori involuntar). Citită morocănos scrierea poate să dezamăgească, trezind oarecare impresie de facilitate. Interpretată în sipirtul ei autentic, descoperim că nu-i lipseşte savoarea şi un anume lustru poetic. Stăruitoare este impresia de comic dizolvat în lirism. Citite cu o gravitate acră, ruptă din context, aceste versuri:

Tineri, ştiu că voi sînteţi,
Elemente sănătoase
Dar să nu uitaţi băieţi
Pe acei din patru' şase.

pot să pară rizibile, şi *nu* sînt. E aici un îndemn serios adresat tinerilor de astăzi, e urmărit cu voinţă un efect educativ? Nici vorbă, naratorul clipeşte şiret, sfătuindu-ne să nu-l suspectăm de pedanterie. Intenţia e strict caricaturală, poetul persiflează? Nici aşa; conştiinţa de a fi fost un luptător în „patru'şase", de a fi apărat principii sfinte produce o precocitate orgolioasă. Cînd vreunul izbuteşte să se căpătuiască prin mijloace necinstite, sub motiv că-i „ataşat din patru'şase" făcînd politică numai cu intenţii carieriste, naratorul devine amar şi întărîtat, nu-i mai arde deloc să glumească:

Spurcăm sfinte
Oseminte
De eroi din patru'şase..

În felul său romanul este o monografie lirică a satului contemporan, conținînd o trecere în revistă a momentelor fundamentale. Tînărul său autor nu s-a speriat de o anume schematizare obligatorie a situațiilor și tipurilor esențiale, intuind foarte bine că o tratare complicată cu exces s-ar fi dovedit inutilă. Nu originalitatea caracterelor, nu adîncimea tipului interesează aici ci simpla mișcare epică, accentul patetic. Printr-un admirabil poem al „semnelor de întrebare", autorul romanului a evitat schema plicticoasă, uzată a țăranului care „șovăie", izbutind să reabiliteze ideia :

Ploaie, vînt, sfîrșitul lumii.
Se plîng unii-n drumul mare.
Către hățuri, către funii,
Către gîște ca nebunii...

Și de-atîta chin, par unii
Semne, semne de-ntrebare... etc.

Poetul a avut de făcut față dificultăților genului epic care e, trebuie să recunoaștem, un gen ingrat cu toate că destule pasaje, mai ales cele strict narative ori „de trecere" au un aer facil, de cronică rimată, de proză rimată. Cele mai izbutite pasaje, frecvente și acestea, rămîn totuși parantezele lirice, cîteva de o valoare excepțională. Fundalul acțiunii este pregnant și stăruitor liric. Am fi voit să citățm în întregime acest poem al succesiunii anotipurilor :

Ce pîrdalnică ursită
Ne-a sortit pe-această lume
Dînd cu bobii ei pe sită
Să ne crească patru nume?

Cînd ne pleacă de la vetre
Rînd pe rînd ca pe străine
Le luăm și noi cu pietre.
Poate-așa ne punem bine
Cu aceea care vine"...

Nu-mi pot stăpîni totuși un sentiment de uimire : un roman în versuri în această vară a anului 1957 ! Ne-am dezobișnuit de mult de specia aceasta, narațiunea fie ea însoțită de izbucniri lirice, demult a încetat să ne distreze, să ne intereseze. Totuși sîntem puși în fața faptului împlinit. Ispita de o scoate strofe, pagini întregi de proză rimată ar conduce la oarecare efect, unii ar zîmbi poate de atîta proaspătă naivitate :

Poate n-a știut ce face !
Dar dulăul nu-i dă pace, etc.

sau :

Manea cînd și-a dat cuvîntul
Nu mai zici : peșchea pe limbă,
Fiindcă Lefter nu se schimbă
După cum îl bate vîntul !

Nu te iei cu el în bețe,
Că e om nemăsurat...
Cei ce-l știu din tinerețe
N-au uitat cum s-a-nsurat

dar ispita rămîne meschină cîte vreme romanul, în felul său, în specia sa, e mărturia unui talent de neobișnuită vigoare, de la care așteptăm încă alte surprize, îndreptățite atît de prima sa carte, cît și de poeziile risipite prin publicațiile noastre literare în ultima vreme.

*

Poeziile lui Gh. Tomozei sînt puțin anacronice, puțin depășite, în legănarea lor înceată, ușor elegiacă, ușor eminesciană, ușor eseniană, în coloritul lor incert, șters, ca al unor fotografii dintr-un străvechi album de familie, cu filele îngălbenite, roase de patina vremii. Mi-aduc aminte ce impresie curioasă îmi făcea acest adolescent, copil aproape pe băncile școlii, voios, înfipt, perspicace, deloc elegiac în gesturi, în atitudine, bine situat în solul cotidian cînd scotea la iveală niște poezii îngălbenite în gravitatea lor, de un pesimism cam romanțios, compuse pe ruinele Tîrgoviștei :

Mă depărtez de tine-ntristîndu-mă
cu-ncetul
Cuvintele de-adio îmi sună în urechi.
De parcă le rostește, reînviind, poetul,
Sub bolțile tăcerii din țintirismul vechi...

Aerul acesta vetust e deocamdată nota sa proprie, izvorîtă însă dintr-o sinceritate de simţire care-l menţine în apele teritoriale ale poeziei, într-o zonă, ferită e drept, nu acolo unde valurile sînt puternice şi înverşunate iar riscurile şi surprizele mai mari. Produce o senzaţie oarecum ciudată, desigur, această lipsă aproape totală de interes faţă de problematica prezentului. Personal, nu cred în viitorul poeziei de molcomă evocare a trecutului, cred că atitudinea paseistă şi-a avut de acum marii săi exponenţi iar astăzi e considerabil depăşită. Cu toate acestea observ că poetul nu pozează, se simte printre ruinele Tîrgoviştei în elementul său. Nu caută „corespondenţe" în trecut, trăieşte efectiv trecutul, mişcîndu-se într-o atmosferă de melancolie care-l vrăjeşte. E adevărat, în faţa noastră nu se află un poet cugetător, plin de sugestii profunde, acordat sensibilităţii contemporane. Apreciem însă delicateţea şi adesea distincţia lirismului său, puterea de a transfigura cadrul real prin atmosferă şi muzicalitate. Fără să aspire spre modernitate tînărul poet ştie să cultive sugestia, comunicînd dincolo de calitatea uneori banală a cuvîntului, fioruri de autentică poezie, ecouri venite dintr-o zonă în care amintirile şi impresiile lumii din afară dormitează parcă. Armonii de vioară cu bună cutie de rezonanţă, romanţă şoptită de vre-un lăutar orb la urechea auditoriului care soarbe vin vechi de Cotnar cu gîndul pierdut la evenimente consumate, al căror ecou s-a stins de mult. Dar aceste armonii, întocmai vechilor romanţe trec uneori dincolo de straturile superficiale ale simţirii, atingînd coarde mai profunde, capabile de vibraţii durînd totuşi mai mult decît clipa. Nu mai departe, să citäm din această „Cramă mînăstirească" închinată lui N. Labiş:

„Părinte, vinu-i beat de mirodenii
Dar cum n-alungi cu braţul ori cu plînsul
Şi cu monahiceştile smerenii,
Atîţia diavoli cîţi se sbat într-însul?
In crama asta bunule părinte
Nu-i nici o cană fără buza ruptă
Că s-au tocit de-atîtea patimi sfinte
Şi le-a înfrînt lăuntrica lor luptă.

Nu fără oarecare surpriză am descoperit că tînărul poet care părea să fie prea „clar" în metaforele sale, adică puţin ruginit, este capabil să ne desvăluie adîncimi de simţire, sensuri multiple situate undeva dincolo de hotarele sugestiei, aventurîndu-se să păşească pe o punte ce duce spre limanul poeziei:

Iarăşi ninge în noaptea sălbatică
Iarăşi sănii-n zăpezi prind să treacă;
Te zăresc prin lumina noptatică
Şi se-apleacă bătrîna pădure, se-apleacă...

Mă aştepţi pe cărările-albastre
Şi în păr ţi-a-nflorit promoroacă,
Mărturie a dragostei noastre,
Se apleacă bătrîna pădure, se-apleacă...

Şi vom merge spre satul din vale
Noaptea-n stele de aur se-mbracă,
Raze mari scînteiază în cale
Şi se-apleacă bătrîna pădure, se-apleacă...

Lăudată fii clipă-a-ntîlnirii!
Rătăci-vom prin noaptea posacă,
Vom privi cum în calea iubirii
Se apleacă bătrîna pădure, se-apleacă...

Şi-acum ninge-n noaptea sălbatică,
Flori de-argint, flori de nea mă îmbracă,
Numai tu, în lumina noptatică,
Nu-mi apari şi pădurea se-apleacă,
se-apleacă...

Tînărul poet e stăpînit încă de felurite influenţe, unele fiindu-i structurale şi în consonanţă cu natura sa intimă, altele nu. Inspiraţia vine mai curînd noaptea sub bătaia razelor de lună cînd sufletul e invadat de fiorurile creaţiei. *(„In nopţile primăverii cînd razele lunii năpădesc ferestrele casei / Şi mi se umple sufletul de linişte şi pace...")* Intr-atît e de tiranică stăpînirea geniului eminescian, încît încer-

cînd să-i formuleze însemnătatea, poetul e pur şi simplu paralizat de emoţie, are „trac" şi abia izbuteşte să lege două anemice versuri :

El ne-a-nvăţat ce-i visul şi speranţa
El ne-a-nvăţat ce-i dragostea şi moartea..

faţă de care un examinator grăbit ar putea scoate o concluzie absolut falsă. Dar, dacă am convenit să nu facem dificultăţi inutile şi să nu formulăm exigenţe arbitrare, nu urmează de aici că trebuie să renunţăm în genere la exigenţe de teamă să nu depăşim cumva teritoriul specific, cerînd să se schimbe ceea ce nu-i de schimbat. Ne păstrăm aşadar în limitele unor realităţi întru totul specifice, observînd, de pildă că înclinaţiile paseiste se transformă într-o manieră istoricizantă de un convenţionalism supărător. Trecutul încetează de a mai fi o realitate vie generatoare de poezie, devenind element decorativ, oridecîteori umbrele strămoşilor sînt inutil invocate, cum e invocată de pildă, umbra lui Ştefăniţă-Vodă numai pentru că există o incertă bănuială că vinul sorbit astăzi cu veneraţie ar fi fost produs încă sub domnia răposatului :

Acesta-i de la Ştefăniţă-Vodă etc.

după cum, sînt pe rînd invocate, fără necesitate evidentă şi alte nume glorioase, artificiul putînd fi verificat prin însăşi calitatea lirică a citaţiilor :

Trăieşte încă Ştefan neclintitul.

sau :

Il văd pe Neculce Hatman Cronicarul.

Am spus că Gh. Tomozei n-are vocaţia poeziei conceptuale ori de meditaţie lirică. Rău nu e că-i lipseşte această vocaţie, rău e că poetul îşi face o falsă ideie despre sine, încercînd pe furiş să ne strecoare cîte-un aforism de valoarea acestuia :

Şi-n suferinţi iubirea se clădeşte.

sau (liniştea).

Mult mai plină totuşi e de farmec
După ce furtuna o auzi.

Vehemenţa, imprecaţia, tonul profetic, ameninţător nu-l prind de fel, după cum se vede, producînd nişte sunete imposibile :

Te blestem război pustiitor !
Decît umbra ta e mai presus
Glasul nostru, glas clocotitor :
Gheara ta de flăcări o acuz !

Nu-i vom pretinde, firește, să urmărească metafora rară, împerecherea neaşteptată de cuvinte cu sunet scăpărător, talentul său valorificîndu-se pînă în prezent, după cum am arătat, pe alte căi ; nu înseamnă să-i tolerăm expresia ştearsă, tocită, vlăguită de resurse sugestive. „Toamnă dalbă", „zîmbet dalb", „surîs dalb", „gleznele dalbe" nu mai impresionează nici pe admiratorii lui Alecsandri, iar la un poet de astăzi sînt cu desăvîrşire intolerabile (în aceiaşi categorie intră : „parfum suav", „cîmpul înflorit", „vorbe neuitate", „lacrimi grele", „oraş iubit" etc).

Înţelegem că Gh. Tomozei este un poet dăruit cu patos romantic, nu scuzăm însă abuzul de surprinderi, mirări, exclamaţii etc.

O, şi decît dalba diademă...
sau :
O, ce frumoase şi senine clipe...
sau :
O, şi ce iubeau atît de mult..

Ne-am face vinovaţi de pedanterie spunînd că toate acestea „nu corespund sensibilităţii moderne". Sînt numai naivităţi de care poetul însuşi — cu siguranţă — se miră astăzi foarte tare.

Dar spontaneitatea nestăvilită şi prospeţimea inspiraţiei adolescente, virtuţi cărora am încercat să le aduc un elogiu în cuprinsul acestor pagini, opunîndu-le inspiraţiei silite, reci ori livreşti nu înseamnă, totuşi, mai mult decît recunoaşterea unui

potențial de poezie ce urmează abia a fi sublimat și condus către adevărata valorificare. Elogiul inspirației spontane conține în perspectivă mai multe riscuri; foarte primejdioasă este încîntarea pasivă în fața inspirației, ideia ca fiecare să spună simplu ce are de spus, meritul venind de la sine. Exigența aceasta este elementară iar cel care o formulează se întîmplă foarte adesea să nu salte niciodată pragul poeziei minore. Nu acesta e cazul tinerilor noștri poeți. Dar a spune bine și frumos ceea ce alții au spus foarte bine și foarte frumos e onorabil, desigur, nu e însă deajuns, e chiar puțin umilitor pentru cel ce țintește zonele de sus. Un mare poet spunea odată cu deplină dreptate că domeniile poeziei sînt și domeniile orgoliului. Veneratia față de maeștri nu trebuie să înconvoaie orgoliul adevăratului poet; acesta, după ce se va edifica asupra meritelor, va căuta totdeauna punctele vulnerabile ale vechilor maeștri și ale vechilor capodopere, și va răzbi tocmai în direcția punctelor vulnerabile și a zonelor de umanitate încă neexplorate. E un nenoroc și un motiv de descurajare pentru un poet să se nască într-o lume deacum exprimată, secătuită de geniul vreunui precursor. Poeții noștri tineri sînt feriți de-un asemenea nenoroc și de-un asemenea motiv de tristețe. Poate că direcțiile pur artistice, programele estetice au fost deacum încercate, perfecțiunea a fost deacum atinsă, dar de spus, sînt încă multe de spus.

I. NEGOIȚESCU

„ANNA" ȘI STILUL ACADEMIC

Prin tendința de idealizare a vieții și efortul continuu de a modela viziunea epică în sensul acestei idealizări, cărora li se adaugă atenta supraveghere și în cele din urmă acurateța pedantă a stilului — acel ornament rece și transparent care înfrumusețează proza sa, — ciclul romanelor lui Duiliu Zamfirescu denotă academismul concepției sale literare. Scriitorul era un naționalist — seria Comăneștenilor avea ca finalitate, după exaltarea virtuților strămoșești reînviate la 1877, aportul lui Alexandru, ultimul vlăstar, la răscola Transilvaniei — și în acelaș timp un estet, la care grija pentru formă mergea pînă la golirea de substanță; concepția literară nefiind deloc în contrazicere cu alcătuirea psihică însăși a artistului, reflectată de asemeni și în afectarea socială a omului. Ceea ce nu exclude adeseori, de-a lungul operei, înfrîngerea structurii psihice și a ideologiei, prin talentul care își crează orizonturi proprii. Dar aici nu ne interesează atît depășirea academismului zamfirescian, cît dimpotrivă, afirmarea sa într-un mod deosebit de semnificativ. Avînd o certă bază structurală, acest academism s-a văzut întărit și prin înrîurirea lui Titu Maiorescu, a cărui autoritate spirituală se devăluie în corespondența celor doi scriitori și amici. Dintre contemporani, criticul „Convorbirilor" a influențat mai cu seamă pe Eminescu și Duiliu Zamfirescu. Asupra poetului, Maiorescu și-a exercitat înrîurirea sa academizantă spre a înfrîna delirul vizionar al tînărului romantic (excluderea strofei cosmic-orfice din „Luceafărul" e revelatoare), îndreptînd atenția genialului stihuitor spre „mînuirea perfectă a limbii", spre „deplina stăpînire a formei clare", „melancolia impersonală" și „înalta abstracțiune", încît poezia lui să devină „steaua albă, cu surîsul ei blînd", ce stă „senină deasupra haosului". Desigur, estetica lui Maiorescu nu era altceva decît manifestarea setei de odihnă prin contemplarea ideii, a lui Schopenhauer, adică amara „liniște supranaturală" „obținută prin anularea, în ordinea frumosului, a voinței și deci a durerii lumii". Și dacă, publicînd „Luceafărul", Maiorescu își permitea să excludă o strofă considerată ca un produs al desfrîului imaginativ, aceeași frînă academică îl determina pe Duiliu Zamfirescu să scoată din textul romanului „In război", ordinul de zi ce i se părea criticului de un realism neartistic.

Incheind seria Comăneștenilor, „Anna" este, din punct de vedere stilistic, și fructul suprem al influenței maioresciene asupra lui Duiliu Zamfirescu; fără ca acest roman monden să poată mulțumi în fond gustul criticului, care socotind arta „idee emoțională în forma frumosului", punea accentul pe idee și cerea literaturii mai multă substanță, mai mult adevăr al vieții, decît cuprindea frivola viziune socială de la capătul ciclului epic ce culminase în crearea figurii lui Tănase Scatiu.

„Ideea" romanului „Anna" nu este prin urmare maioresciană, ci tipică pentru Duiliu Zamfirescu, finul observator al sufletului femenin, al nuanțelor lui erotice,

analistul simţămintelor epurate. Dar aluziile filosofice care împregnează această proză, ca şi stilul ei academic, sînt de coloratură maioresciană. Căci pesimisul lui Schopenhauer, — scepticismul înalt, platonizant (şi Duiliu Zamfirescu mergea la Platon prin „Lumea ca voinţă şi reprezentare“, aşa cum mărturiseşte într-o scrisoare trimisă din Roma, în martie 1898), pe care îl profesa Maiorescu (criticul era totuşi numai sceptic, nu pesimist, — în prefaţa la traducerea „Aforismelor“ el respinge net ideea caracterului pozitiv al durerii), ,pătrunsese adînc, datorită propagandei maioresciene, în conştiinţa intelectualităţii romîneşti de la sfîrşitul veacului trecut. Iar Eminescu, al cărui vizionarism liric iniţial, desprins din nebuloasa heliadescă, ţinea de spiritul romanticilor primi, al lui Novalis, al lui Jean Paul, dar mai ales al lui Schelling, suferise şi el, tot sub direcţiunea magistrului de la „Convorbiri“, puternicul şoc pesimist. Astfel că ideile întunecate ce se filtrează prin proza de acum a lui Duiliu Zamfirescu trebuie considerate ca provenind din acelaş izvor. Ascendentul intelectual al lui Maiorescu face ca peste societatea zugrăvită în „Anna“ să plutească o atmosferă schopenhauerianã ; stilul academic al romanului dovedindu-se în perfectă concordanţă cu preceptul stilistic maiorescian, ce năzuind spre clasicism (concepţia artei ca stare a purei contemplaţii, prin anihilarea voinţei, poate fi înţeleasă şi în sensul lui Goethe, ca obiectivitate apolliniană, idealul ei expresiv realizîndu-se în formele clasice) — nu ajunge a fi din păcate decît academism.

Departe de amploarea şi complexitatea viziunii romanului social, „Anna“ — operă concepută într-o zonă rarefiată a imaginaţiei — răsfrînge însă chipul palid al societăţii înalte romîneşti de la finele secolului trecut ; chip idealizat aici, întocmai ca în tabloul boierimii idilice din „Viaţa la ţară“, ori în imaginea eroismului educat din „In război“. Şi deşi nu s-ar putea spune că, faţă de lipsa de consistenţă epică a eroului masculin, căpitanul Comăneşteanu, figurile feminine — Anna, Porţia, Berta, Urania şi Elena Milescu — au mai multă vitalitate artistică, totuşi aceste figuri palide încearcă să adune într-o singură făptură ideală, ca tot atîtea trăsături armonizate după un delicat canon, într-o unitate şi mai palidă şi mai generală, fiinţa feminităţii însăşi, în conturul ei de parfum. Contur al unei plăzmuiri umane fantomatice aşa dar, în alcătuirea căreia noblețea sufletească, renunţarea şi patriotismul se unesc cu slăbiciunea, dezordinea simţurilor şi adulterul. Atunci cînd viaţa vie, adevărată, brutală, aruncă, prin incendiul pasiunii, sufletele în luptă unul cu altul, în romanul lui Duiliu Zamfirescu femeile rivale, tînjind după acelaş bărbat, care de fapt nu aparţine niciuneia, domolesc flăcările luptei fără ca totuşi să astîmpere focul, fie prin convenienţa socială, care le supune formelor blînde, fie — ceea ce e mai grav — prin chiar înclinarea lor intimă : în momentul cînd conflictul ar trebui să devină acut, Berta îmbrăţişează pe Anna, Anna îmbrăţişează pe Elena : astfel împletirea e desăvîrşită, fantoma ideală triumfă. Viziunea satisface academismul, căci acest tip ideal de femeie se identifică cu „statuia albă cu surîsul ei blînd“, ce stă „senină deasupra haosului“, a lui Maiorescu, — obiect al schopenhauerianei contemplaţii.

Aici pesimismul creşte firesc, ca o floare cultivată cu grijă, dar şi puternic dezvoltată în aerul de seră al lumii sfîrşitului de veac. Cuprins de o nelinişte fără nume, trîndăvia lipsită de voluptate ameninţă să înnece sufletele în apa ei turbure : **„Plictiseala** şi **stenahoria** erau adevăraţii duşmani ai societăţii aceştia“. Activitatea, fericirea, nu sînt acum decît aparenţe înşelătoare, care ascund adînca inerţie a fiinţei şi poartă pecetea unei crude şi dureroase ironii : «Nu numai nu putea pleca, dar încă trebuia să pară acelaş, să facă vizite, să fie fericit, fiindcă era „copilul răsfăţat al soartei“». Şi, însoţit ca de un leit-motiv, de aura ironică ce ghilemele o consfinţesc, „copilul răsfăţat al soartei“ ajunge simbolul filosofiei lui **ceea ce nu se poate**, al „fugarei năzuinţe“ către „tipul ideal, erou, poet şi stăpîn, acel generos produs al forţei creatoare, nestatornic prin legea firii sale“. In

constatarea tolstoiană a colonelesei, care se adresează lui Alexandru, transpare disarmonia sterilă a acestor oameni pălițí de flăcările crepusculului: „lumea cum se cade nu-i fericită, iar lumea fericită nu-i cum se cade". „—D-ta ești fericit, dar și foarte cum nu se cade". Bine înțeles, fericirea și nefericirea își pierd orice altă semnificație decît cele legate de eros și apar doar ca reflexe ale goanei după dragoste. Pentru Anna, minciuna erotică ia forma unui rău social, această revărsare a veninului intim infestînd mediul întreg, această ipostaziere a suferinței proprii, fiind dovada unui atroce subiectivism: „In orbirea ei, rana personală o durea ca o plagă socială". Iată de ce, nefericirea e aerul pe care-l respiră zilnic aceste ființe bîntuite de oarba lor pornire; ele trăiesc în durere ca-n elementul lor: „Glasul Annei, rostind acele cuvinte, era atît de straniu, corpul întreg i se mișca de un fior așa de perceptibil, încît Berta o strînse în brațe, dorind parcă s-o apere de nefericire, care, pentru toată lumea, plutește în aer. Berta ridică ochii, cu încetul, către Anna. I se luminase chipul". Ideea, explicit schopenhaueriană, a durerii universale, cu același prilej al dragostei rănite: „Cum sta ghemuită în frigul din trăsură, i se păru că este o biată ființă mititică, fără putere. O nevoie de a se lipi de cineva îi alerga prin oase. Șerpuia, prin nervii femeii părăsite, durerea universală a existenței, acel răbdător vinovat, care răspunde de toate greșelile și pasiunile noastre". Idee filtrată în conștiința femeii, care ea însăși „filozofează", și otrăvind simțurile pînă la manifestarea dorului de extincțiune, de distrugere, propriu oarbei deslănțuiri a voinței: „Dar femeia, doritoare de necunoscut, lupta să iasă din pîcla noțiunilor elementare de „bine" și de „rău", și căuta explicări filosoficești unei stări a sufletului ce o neliniștea. Un gust bizar de moarte, o poftă de distrugere, o făceau să tremure". Indeobște însă, durerea se păstrează aici în limitele convenienții, ale bontonului social, gustul pentru suferință desfătîndu-se în amaruri fine și diluate, precum arată acest dialog, în care viziunea academică a scriitorului se trădează atunci cînd face ca însăși nefericirea să apară **ideală**:

„— ...Cînd cineva iubește, viața toată se luminează. Ceea ce e greu, e tocmai de a putea iubi.

— Și de îndată ce începi a iubi cu adevărat, încolțește în suflet îndoiala și nefericirea.

Ea se uită la dînsul, înduioșată:

— Nu zice așa vorbă!...

— Nefericirea ideală: sau ești gelos, sau simți că alții sînt geloși. Sau suferi tu, sau suferă ceilalți. Și chiar cînd nu ești gelos, și nu suferi, e un colț ascuns al sufletului, în care parcă s-ar adăposti scînteia divină a conștiinței: acolo suferim cu toții. Ce să-ți fac!..."

Dacă în imaginea lui Alexandru se răsfrînge, pentru Anna, tipul ideal al amantului, dacă în această lume, pîndită de plictiseală și stenahorie, nefericirea ia și ea o formă ideală, prin generalitatea și permanența ei, — ideea generalului care absoarbe realitatea și îi atenuiază formele devine, în viziunea lui Duiliu Zamfirescu, un fel de conformism ideal, care constituie, în „Anna", componenta principală a academismului său. Exemplul cel mai frapant de stil academic îl oferă analiza stării sufletești a Annei, întreprinsă la modul idealizării psihice. Privind portretul amantului ei, femeia transpune de îndată imaginea bărbatului într-o **lume ideală**; gelozia îi pare o **necesitate ideală**, care nu devine suferință decît în degradarea expresiei ei fizice. Iar pentru a depăși concepția animalică a iubirii, Anna recurge la același prototip armonic al erosului, la același **tip ideal**, obiect al contemplației; ideea platoniciană, împrumutată din estetica lui Schopenhauer, ce năzuia la domolirea, la anularea durerii universale prin contemplație, idee aplicată aici lumii erosului, lumii voinței și deci în contrazicere cu filosofia pesimistului german, este tipic maioresciană, ținînd de scepticismul său academic, de viziunea „statuei albe" ce stă „senină deasupra haosului": „Se întoarse, și ochii îi căzură pe un portret. Se uită la el de departe, apoi făcu un pas către masă: era portretul căpitanu-

lui. Anna păru că se gîndeşte la ceva. Privea lung, dincolo de carton. Il vedea într-o lume ideală, corectat, după fantezia ei, de toate năzuinţele către alte femei, şi oarecum întărit în singura năzuinţă către ea. Ii veni un moment să zîmbească. O nemărginită libertate sufletească îngăduia făurirea a tot felul de hipoteze : cum ar fi fost oare căpitanul, dacă n-ar fi alergat după prea multe femei ? Cine ştie ? ! ...Ii răsări deodată în minte ascensorul cu care se lăsase, acum în urmă, într-o salină : groaza şi farmecul prăpastiei, bolta imensă în care plutea, fantasmagoria luminilor. Sufletele noastre sînt insondabile. Berta era prăpastia ; era aproape o necesitate ideală, care nu devenea **suferinţă** decît în expresia ei fizică. In adevăr, cînd i se înfiripau în minte, braţele gîtul, sînul Bertei, dînsa, Anna, îşi pierdea liniştea. Va să zică gelozia era, în esenţa ei, animalitate. Dar Amorul ?... Anna se gîndea cu tresărire fermecătoare la iubirea ei. Nu era animalitate. Era ceva unic, profund şi personal ; o vibrare armonică a individualităţii, care ajunge cîteodată să stea de sine, fără legătură cu lumea din afară şi deci cu omul iubit“.

Nimic n-ar putea să arunce o mai puternică lumină asupra sterilităţii artistice a acestei academizante analize, decît alăturarea unor fragmente în care biruie realul, poezia răscolitoare a vieţii. Iată splendida notare indirectă, în organic, în vital, a gelozieі (femeia priveşte copilul amantului ei) : „Anna se simţi pătrunsă de un fior cald, de o dorinţă neînfrîntă de a săruta carnea albă a braţelor copilului. Ceva străin şi dulce îi încolţi în inimă, simţămîntul că era al ei. Intr-o clipă i se desfăşură în minte o viaţă nouă, nemărginită, de fericire, în care ar fi trăit strîngînd la piept candida înfiripare a acestei vieţi de copil blond. Un văl de ceaţă i se sui în ochi, pe cînd pieptul i se umplea de gîlgîitul lacrămilor“. Sau simplitatea şi discreţia poetică, tonalitatea caldă şi vie cu care scriitorul zugrăveşte starea sufletească luminos nostalgică a eroului său : „La zîmbetul acela, tîrziu, Comăneşteanu înţelese că şi el îşi aducea amintea de dînsa, de surîsul ei, de fugara umbră a trecutului, ce se depărta tot mai mult în uitare. Zîmbetul ei părea a veni, în amintirea lui, din farmecul ce-l simt copiii precoci pentru femeile frumoase“. Deasupra ambelor fragmente pluteşte parcă o briză primăvăratică, suflul vieţii pătrunde proza şi cuvintele capătă o nouă frăgezime.

La Duiliu Zamfirescu de altfel, tendinţa academizantă nu se manifestă în mod absolut şi jocul dintre conformismul ideal, de nuanţă maioresciană, şi spontaneitatea artistică, e mereu viu. In stil, treptele academismului pot duce prin urmare atît la zona pur formală, sterilă, cît şi la cea creatoare, a adevăratei poezii. Uneori tonul e afectat academic şi imaginea se încrustează preţios, ornamental, în proza glacială : „Berta se făcuse albă ca hîrtia. Mînia şi indignarea îi încordaseră muşchii obrazului, ca la o mască de teatru antic“. Sau, pe parcursul unei perioade, după notarea simplă şi naturală a sensaţiei de apropiere corporală, termenul de comparaţie abstract şi convenţional risipeşte, prin artificialitatea sa, tot farmecul : „Urania se apropiase atît de mult de tînăr, încît acesta mirosea parfumul părului ei, care aducea a mărgăritărel, cu o adiere de personalitate omenească vie, ce pare cîteodată înfăptuirea cea mai deplină a poeziei“. Alteori, în schimb, tonul e de o fineţe care pare că dă marmorei luciul vieţii : „Ochii ei păreau înnecaţi în visuri. Umbrele genelor lungeau imaginea expresivă a personalităţii îndurerate. Mîna îi tremura“. Deşi născută din înclinarea spre artificiozitate, imaginea începe brusc să strălucească, lăsînd să se străvadă focul lăuntric : „Se uită la dînsa nedumerit, pe cînd Berta închidea ochii, fericită, căutînd parcă să prindă acolo, ca într-o raclă de aur, frumuseţea trecătoare a momentului“. Acelaş amestec de academism, de ornamentaţie căutată şi de autentică vibraţie poetică, dă imaginei o stranie viaţă : „Cîte o roată de fum, din valea Prahovei, se ridica pînă în pînza depărtării, ca o încrustare de marmură într-o stîncă de sare“. Pentru ca, eliberată de

orice academism, imaginea să devină magnifică : „In ochii Annei străluci o rază vicleană și trecătoare ca un fulger de secetă".

Dintr-o rece și calmă dispoziție sufletească, proprie academismului, dar despuiată totuși de tendința spre artificii formale, spre idealizare, și lăsată să se exprime doar pe sine, se naște și această frumoasă viziune peisagistică :

„Era la Sinaia, un după prînz de zi de iarnă.

Vremea era domoală. Ninsese de curînd, așa că toate drumurile, toate pîrtiile și toate cărările păreau acoperite ca de un strat de puf. Brazii, uriași, deabia țineau pe ramuri greutatea zăpezii, pe dedesubt verzi ca fundul apelor, pe deasupra albi ca spuma lor, cu trunchiul pe o latură tencuit de chiciură, peste care se lipeau fulgii căzuți atunci, iar pe laturea cealaltă scrijiliți de frig".

In aceeași transparență răcoroasă a simțirii, proza dezvoltă, ca o floare plăpîndă svîcnind în lumină, un poem : „In marginea cea mai de sus a muntelui crește un molift : sub el, prăpastie ; deasupra,neant. Ce pasăre se va urca pînă la dînsul să-i mîngîie ramurile ? Din ce nor vor bea rădăcinile lui ? Cu toate astea, el ține de inima pietrei și năzuiește către lumină : palid și singur, tremură în vînt".

Remarcabil e apoi faptul că, în „Anna", de cîte ori înfrînge academismul, de cîte ori renunță la idealizare, scriitorul dă dovadă de o putere de observație extraordinar de modernă, pe linia tocmai a poeziei realului, a amănuntului revelator, a senzației care iradiază. Iată sensualitatea olfactivă, cu rafinatele ei reverbrații : „...îi înconjură mijlocul cu brațele și se lipi cu obrazul de pieptul lui, de șnururi și alămuri, de postavul tunicii, al căror miros, de vreme rece de afară, se amesteca, rătăcit, cu parfumul ființei lui vii". Sentimentul îmbătrînirii, înveșnicit în imagine ca-n gestul plăzmuit în marmoră : „Elena își desfăcea părul, încet, domol, cu acel simțămînt bizar, de înjosire și desnădejde, ce-l dau semnele aparente ale bătrîneții". Starea de voluptate tristă : „...lăsîndu-și mîna în ale lui, cu osteneala plină de voluptate a femeii ce a suferit și se simte înțeleasă și compătimită". Ori portrete de femei, în intuiții subtile, în imagini dense, magistrale ; coloneleasa : „Strînsă la mijloc ca o viespe, cu pieptul acoperit de flori, avea grația necuviincioasă a femeilor răsfățate" ; prințesa Smaranda : „...grasă și rotundă ca un sturz, cu părul roșcovan, cu gîtul fără cute, strîns într-o coloană de peruzele, ce aduceau cu ochii ei ; mînca bine, gustînd din lucrurile bune cu un fel de conștiință depravată a plăcerii".

Aceste scăpărări moderne și această distanțare ușor ironică sînt fața creatoare a atitudinii glaciale, neutrale, a scriitorului academizant. Ele fac să sporească și mai mult regretul pentru tot ceea ce în opera lui Duiliu Zamfirescu s-a pierdut prin năzuința lui spre un clasicism fantomatic, de plăzmuiri desindividualizate, făpturi al căror profil s-a disolvat în idealul lor propriu, după un canon spectral. Ca produs al spiritului academic, în manifestarea sa stilistică cea mai izbitoare, romanul „Anna" rămîne totuși deosebit de important pentru desprinderea semnificațiilor unui anumit moment al culturii noastre.

PETRU COMARNESCU

OBSERVAȚII ASUPRA COMPOZIȚIILOR LUI C. BABA ȘI AL. CIUCURENCU

Este vădit că artele plastice se găsesc la noi într-o adevărată înflorire și ultimii ani au adus o seamă de realizări — în compoziție, portret, pictură de gen, ca și în peisaj și natură moartă — care încheagă un capitol în istoria artei romînești. In condițiile specifice țării noastre, aflată pe drumul construirii socialismului, compoziția cu oameni în acțiune are o însemnătate deosebită, deoarece ea poate oglindi în modul cel mai semnificativ prefacerile sociale și pe omul nou, proiectînd noile conținuturi de viață. Dealtfel, și în trecut compoziția a fost piatra de încercare a marilor artiști, de la pictorii frescelor feudale și de la Giotto la Da Vinci, Michelangelo, Tizian sau la Rembrandt, Velasquez, Goya, Delacroix, Daumier, Repin.

In compoziția cu teme actuale sau în compoziția istorică și apoi în portret omul poate fi înfățișat în modul cel mai expresiv și cu tîlcul propriu lui și epocii în care trăiește. Dar totodată compoziția este și cel mai dificil gen al picturii, deoarece implică o complexitate de mijloace, de la stăpînirea anatomiei la pătrunderea psiho logică și de la redarea figurilor individuale la redarea legăturilor dintre ele, iar acestea se fac într-un peisaj sau într-un interior, care de asemenea trebuie să-și aibă relațiile specifice cu personajele. A reda expresia chipurilor și figurilor, atitudinile lor caracteristice și totodată acțiunea sau mișcarea lor, în lumina și coloritul lor propriu, folosind cît mai măiestrit mijloacele strict picturale, înseamnă efortul suprem pentru un pictor și verificarea finală a posibilităților și cunoștințelor sale artistice.

Numeroase au fost în anii aceștia de după eliberare compozițiile cu teme din actualitate sau compozițiile istorice, dar adesea intențiile artiștilor s-au dovedit sub nivelul posibilităților tehnice si a fost nevoie de o stăruitoare activitate și de împlinirea mijloacelor artistice pînă să se ajungă la opere reprezentative, care să exprime cu măiestrie și în stil personal conținuturile respective. Treptat, în compoziția socială și-au încercat puterile, și uneori cu rezultate interesante, o seamă de artiști, în frunte cu Corneliu Baba și Alexandru Ciucurencu. Și cum la aceștia găsim și o împlinire a mijloacelor artistice, și modalități de expresie cu totul personale, în cadrul metodei realismului socialist, ne vom opri asupra compozițiilor din ultimii ani în care și-au dat măsura. Cum lucrările acestor doi pictori pe care le vom analiza reprezintă, de fapt, modalități de expresie cu totul diferite, cu atît mai interesantă poate fi cercetarea creației lor și pentru cunoașterea activității lor, și pentru dezvoltarea în viitor a artei noastre. Desigur, lucrările la care ne vom opri nu constituie singurele căi majore de oglindire compozițională a evenimentelor sociale, dar ele merită a fi considerate printre cele mai izbutite și mai semnificative, deoarece rezolvă dificile probleme de construcție picturală și deschid

drumul unor cerințe și mai complexe pentru arta viitorului.

Ar fi interesant de cercetat strădaniile creatoare ale numeroșilor artiști, din diferite generații și cu formație deosebită, care au dat la iveală în anii puterii populare compoziții cu teme actuale sau compoziții istorice. Lupta unora cu stîngăciile inițiale și cu schematismul, cu naturalismul și academismul, în care au căzut, fără să vrea; reușitele altora, trecînd sau netrecînd prin aceste primejdii constituie fenomene cu totul instructive pentru dezvoltarea în viitor a compoziției. Unele lucrări au însemnat pentru artiștii respectivi și pentru arta noastră adevărate împliniri, pe cînd altele au rămas fenomene izolate, care nu și-au găsit continuitatea în activitatea artistului respectiv. Avem reușite accidentale și reușite în dezvoltare; găsim inegalități trecătoare și altele ce se mențin, în pofida strădaniilor. Dar așa inegală și cu lipsuri, fie în privința construcției, fie în privința coloritului, producția anilor aceștia a fost totuși bogată și chiar unele nereușite au constituit îmbold întru depășire. Ca să se ajungă la compozițiile mai însemnate a fost nevoie de multe strădanii, mai ales că arta dintre cele două războaie mondiale, din pricinile știute, neglijase în mare măsură compoziția socială și temele combative. Treptat însă pictori ca Baba și Ciucurencu, ale căror compoziții le vom cerceta aici ca și Gavril Miklossy *(Grivița 1933)*, Ștefan Szőny *(Tipografie ilegală)*, Ștefan Constantinescu *(Eliberarea)*, Eugen Gîscă *(Horia și căpitanii săi)*, Gh. Labin *(Ion Vodă cel cumplit)*, Camilian Demetrescu *(Bălcescu)*, M. H. Maxy *(Turnătorie la Hunedoara; Bogăția apelor noastre)*, Octav Angheluță *(Repararea cuptoarelor la Reșița* și aspecte de la *Hunedoara)*, Gh. Șaru *(Spre abataj)*, Dan Hatmanu *(Intr-o cooperativă)*, Eugen Crăciun (scene de muncă în ateliere și în gospodărie) și-au pus interesante probleme compoziționale și în parte le-au rezolvat. Alături de ei, numeroase compoziții au lucrat Fr. Ferch, A. Anastasiu, Fr. Bömches, Șt. Barabas, Titina Călugăru, Tiberiu Krausz, Gh. Glauber, Mimi Șaraga-Maxy și alții, iar la ultimele expoziții interregionale și la expoziția 1907, pictori încă tineri sau de tot tineri ca Pavel Codiță, Eugen Popa, Ion Bițan, V. Almășan, C. Crăciun, I. Piliuță, I. Gherasim, Ion Nicodim, Sabin Bălașa, M. Cilievici, Lazăr Iacob, Gh. Freiberg, Virgil David, I. Săliș-teanu au dovedit un deosebit interes pentru arta compoziției, unii vădind certe aptitudini pentru compoziția plină de viață, de colorit și decorativitate și mulți punîndu-și grele probleme de expresivitate cu adevărat caracteristică.

Și acum să ne oprim la compozițiile lui Corneliu Baba și Alexandru Ciucurencu, care pînă în prezent reprezintă cele mai personale și mai adîncite compoziții create în anii din urmă. Prin compoziția *Odihnă pe cîmp* — episod din răscoalele de la 1907 — pictorul Corneliu Baba a atins nu numai o stăpînire a mijloacelor sale artistice, dar a izbutit să exprime cu aceste mijloace un puternic sentiment de înțelegere și solidarizare cu lumea pe care o reprezintă cele trei personaje înfățișate în tablou. Intr-o viziune aparent statică, familia de țărani ce se odihnește în plin cîmp noaptea, după lupta și încercările de peste zi, sugerează privitorului o întreagă situație, un conflict adînc și care este în curs de desfășurare. Tatăl și pruncul au căzut într-un somn adînc, sleiți de încercările prin care au trecut, pe cînd mama, țărancă încă tînără, dar înăsprită de necazuri și lipsuri ca și soțul ei, veghează. Femeia nu poate dormi, ci șade trează, cu mîinile strînse în poală, cu chipul frămîntat de gîndul la cele ce s-au petrecut în satul lor și la cele ce vor urma. Intristată și îngrijorată, dar nu disperată, căci este deprinsă cu grelele lovituri ale traiului nedrept de care avuseseră parte ea și ai săi, și exprimînd totodată o tărie sufletească ce ne asigură că va înfrunta mai departe urgia, țăranca trăiește lăuntric toată revolta și drama și de aceea emoționează mai adînc pe privitor decît dacă ar fi fost înfățișată într-o atitudine ostentativă.

Incordarea dramatică a scenei este înfăptuită atît prin atitudinea femeii — care

este centrul psihologic al compoziției — cît și prin contrastul cu somnul nevinovat al copilului și cu somnul de om trudit și hărțuit al bărbatului care, tolănit pe boarfele ce au putut fi salvate, apare în planul al doilea, alcătuind parcă un zid de apărare al ființelor din primul plan, femeia și copilul.

Compozițional, lucrarea are remarcabile virtuți constructive și picturale. Cele trei personaje formează un întreg prin felul cum sînt strînse laolaltă și dacă pe fondul întunecat se desprinde mai ales chipul țărăncii cu broboadă albă, nici celelalte două chipuri nu sînt lăsate fără o expresie puternic individualizată. Orînduirea sau gruparea personajelor este astfel făcută încît contrastele de expresie și atitudine constituie variațiuni ce împlinesc o situație unitară și definesc un moment caracteristic. Figurile sînt viguros construite, cu diferențierile necesare și atît țăranul cu chipul mai osos, femeia cu fața înăsprită și ochi pătrunzători și pruncul dolofan au o soliditate plastică, datorită modului în care pictorul a știut să modeleze formele, mai ales chipurile și mîinile, din umbre și lumini. Între contur și suprafețele interne este o continuitate, realizată cu ajutorul colorilor diferit luminate, iar trecerea de la zonele mai luminate la altele mai umbrite este întreprinsă cu multă iscusință. Lucrul se observă nu numai la chipurile modelate prin valorație, dar și la vestmintele personajelor, care, fapt interesant, nu sînt obișnuitele costume ale celor de la țară. Pictorul folosește puține culori: albul (broboada femeii și a pruncului, cămașa bărbatului), un brun roșcat (bluza femeii, boarfele pe care este așezat bărbatul), un liliachiu (hăinuța copilului, cîtă se vede din pătura cu care este acoperit), un verde întunecat (pătura copilului) și un ocru pentru carnație, felurit luminat. Fondul, fusta femeii și pantalonii bărbatului, care este cu picioarele goale, bat în negru. Plasticitatea formelor și picturalitatea ansamblului sînt realizate prin îmbinarea acestor culori, prin efectul de lumină și umbră ce îl sugerează culorile, adică prin tonuri.

Corneliu Baba folosește îmbinarea și contrastele dintre culori, adică tonul și nu clar-obscurul și în sensul acesta lucrarea sa vădește folosirea învățămintelor acelor maeștri clasici, care în frunte cu Giorgione, Tizian și Velasquez au tratat formele ca mase picturale, ca volume cromatice, nereliefîndu-le sculptural, ca Michelangelo și nici topindu-le într-o atmosferă clarobscură, asemeni lui Da Vinci și Rembrandt. Mergînd pe una din căile majore ale artei clasice și însușindu-și marile-i învățăminte, Corneliu Baba a tratat cu sentiment propriu și înțelegere specifică o temă semnificativă din trecutul poporului nostru, lupta și suferințele răsculaților de la 1907, care au purces să-și cucerească drepturile nesocotite de impilatorii lor. Compoziția sa exprimă starea unei întregi lumi impilată și umilită.

Să cercetăm mai în adînc însușirile, limitele și eventual lipsurile acestei emoționante și măiestrite compoziții. Dramatismul ei provine mai ales din expresia țărăncii, în care se centrează trăirea evenimentelor, precum și datorită contrastului menționat între atitudinea ei de veghe și somnul celorlalți. Nici somnul țăranului nu este al unui om liniștit. Dimpotrivă, pe chipul său viguros se vădesc amărăciunea și truda, iar poziția corpului nu este a unui om cu somn tihnit. Cu brațul drept, omul ține boarfele pe care doarme, parcă pentru a nu le pierde (căci atîta a putut salva), iar genunchii ridicați sugerează strîngerea ființei lui, sub imperiul grijei și al neliniștii, și constituie totodată un sprijin pentru femeia de lîngă dînsul.

Legătura dintre formele ființelor aduse în compoziție este deosebit de îndemînatecă. Femeia, care șade de veghe, își are figura înscrisă într-un triunghi, pe care îl reliefează chipurile copilului din planul întîi, și al soțului, din planul al doilea. Liniile formelor își răspund armonios în perspectiva destul de strînsă, pe fondul de besnă, iar personajele primesc lumina din față desigur de la vreun foc îndepărtat, căci dacă ar fi o noapte luminoasă atunci și fondul ar fi altfel. Nu avem aici o lumină generală, ci o lumină particulară, care

venind din afară proiectează în față figurile și vestmintele, în porțiuni mai mult sau mai puțin luminate. Desigur, pictorul și-a luat libertatea de a accentua chipurile și unele porțiuni ale figurilor, precum și vestmintele într-o lumină mai tare decît cea a nopții tocmai pentru a le reliefa expresiile și situația. Spațiul se simte foarte puțin, datorită fondului întunecat și doar formele umane sugerează spațialitatea, fără a fi cufundate în atmosferă, ci dimpotrivă fiind oarecum reliefate prin efectele luminoase și umbrite ale coloritului, adică prin ton.

Dacă figurile și mai ales chipurile celor trei personaje au soliditatea și consistența realistă, aceasta se datorește modelării prin culoare, valorației stăpînită de pictor. Ansamblul figurilor este la limita dintre plastic pictural (adică formele sînt determinate precis, contururile sînt închise și definite, și au oarecare relief sculptural). Figurile sînt luminoase pe un fond întunecat, au soliditate și își păstrează structura și individualitatea fizică și morală. Acestea sînt procedeie plastice. Dar totodată pictorul nefolosind conturările liniare, pe care apoi să le umple cu diferite tonuri, ci obținînd volumele ca mase picturale, prin gradații de lumină difuză, prin tonuri, prin pastă de diferite densități, el nu rămîne la sculpturalitate (sau plasticitate), ci ajunge la picturalitate. Această picturalitate a lui Corneliu Baba însă se află la limitele ce o apropie de plasticitate iar desenul, deși nu manifest este presupus la baza compoziției. Culorile la el au o funcție luminoasă, unele sugerînd lumina, altele umbrele și besna. Totodată, ele au și o funcție constructivă. Fără a putea spune că forma plastică este în totul subordonată aici compoziției cromatice, aceasta din urmă predomină pînă la urmă și dovedește îndrumarea pictorului către picturalitate (termen care în pictură își are opusul în sculpturalitate sau plasticitate — Michelangelo fiind sculptural în picturile și desenele sale, Da Vinci sau Tizian picturali, la picturalul Rembrandt problema complicîndu-se prin folosirea luminii sau clarobscurului ca element constitutiv).

Dramatismul compoziției este realizat prin situația personajelor în noaptea aceea petrecută pe cîmp și veghea femeii, chiar în noaptea menită pentru odihnă și somn exprimă trăirea evenimentelor. Dacă artistul i-ar fi înfățișat în plină zi, efectul ar fi fost mai puțin dramatic și mai puțin concentrat. Astfel, personajele cîștigă, exprimînd mai profund drama la care participă. Nu sîntem aici în fața unei acțiuni manifeste și compoziția nu are mișcare, dar faptul că femeia trăiește lăuntric drama, că gîndește asupra celor petrecute și celor ce vor urma, conferă lucrării viața necesară. De aceea, aici atitudinea și gîndirea țărancii înseamnă acțiune, chiar dacă aparent totul este static.

Dacă situația evocată are un dramatism plin de adevăr, iar chipurile aparțin tipologiei țărănești respective (în mai mare măsură, chipul femeii decît al bărbatului) — și tocmai acestea sînt meritele de căpetenie ale compoziției lui Corneliu Baba, iscusit constructor pictural — în schimb, nu putem spune că și culoarea locală și atmosfera caracteristică satelor noastre sînt la fel de manifeste. Desprinzînd personajele din atmosferă, care fiind noapte este ca și inexistentă, și concentrîndu-le pentru a le învedera situația și trăirea în acele clipe de grea cumpănă, pictorul a fost nevoit să le arate identitatea prin fizionomie și atitudini, iar în aceasta a izbutit în bună măsură. Putea să sugereze mediul social căruia aparțin și prin vestminte, dar, cum am și menționat, personajele nu poartă obișnuitele costume țărănești. Căutînd culori mai variate și o gamă mai prețioasă, de pictor modern, pictorul a folosit o îmbrăcăminte mai curînd orășenească, pe care o și au (și o și aveau) țăranii din anumite regiuni ale țării. Dar lipsind și peisajul caracteristic, și portul obișnuit, compoziția nu are culoarea locală, bizuindu-se exclusiv pe elementele fizionomice și pe atitudinile personajelor. Chiar dacă unele elemente din portul răsculaților sînt de la noi (broboadele femeii și a copilului și modul lor de înfășurare), în totul și portul, și atmosfera (cîtă există) nu îți dau simțămîntul că te afli în fața unor

țărani de la noi. Numai după ce le adînceşti fizionomia şi psihologia înțelegi cine sînt, de unde sînt şi ce stări trăiesc.

Dacă pictorul renunța la una din cele două reducții: peisajul (care nu apare fiind noapte) şi portul, de bună seamă că lucrarea ar fi fost şi mai expresivă, căci detaliile colorii locale sînt nespus de grăitoare în pictură. Căutînd însă prețiozități tonale, armonii noi, pictorul s-a depărtat de acelea specifice mediului nostru şi care la Grigorescu sau Luchian le întîmpini la tot pasul.

Şi Luchian a căutat să iasă dintr-o anumită banalizare etnografică, dar el a păstrat tonurile caracteristice lumii de la țară, potențîndu-le şi variindu-le — ca de pildă în compoziția *La împărțitul porumbului*, unde albul cămăşilor, negrul căciulilor, cafeniul postavului, din care țăranii îşi făceau mintenele şi sumanele, sînt păstrate şi combinate cu verdele luminos (ce apare ca broboadă la o țărancă) şi mai ales cu roşul înflorat al bluzelor, precum şi cu galbenul şi ocrul, puternic luminate, ce predomină. Dramatismul pictural (figuri luminoase pe fond luminat) al lucrării lui Luchian este deosebit de puternic, deşi pictorul a folosit tonalități luminoase, calde, deschise, şi astfel culoarea locală este aprofundată şi variată, căpătînd străluciri din smaltul ceramicii populare. Dimpotrivă, în compoziția *Odihnă pe cîmp* soluția tonală nu este cea specifică lumii oglindite de pictorul Corneliu Baba.

Este singura, dar esențiala obiecție ce o aducem lucrării *Odihnă pe cîmp*, în care culminează darurile lui Corneliu Baba de pătrunzător protretist şi de iscusit compozitor al formelor umane în situațiile concrete şi relevante ale vieții. Picturalitatea la care a ajuns cu ajutorul clasicilor de pe linia Tizian-Velasquez, la care a adăugat unele prețiozități de pictor modern se cuvenea a fi mai legată de coloritul specific de la noi. Astfel, lucrarea sa ar fi fost şi mai reprezentativă.

Ilustrațiile la „Mitrea Cocor", cu desenul lor expresiv şi viguros, în care liniile au virtuți plastice, iar umbrele şi luminile vestesc picturalitatea, indicau largile preocupări compoziționale, pe care le potențează compoziția *Odihna pe cîmp*. Portretele din ultima vreme (acela al maestrului Mihail Sadoveanu, al Luciei Sturdza-Bulandra şi al lui George Enescu) arătau măiestrita construcție tonală a acestui pătrunzător al psihologiei umane, care este Corneliu Baba. Față de compoziția din 1943 *Intoarcerea de la sapă* (un grup de patru țărani cu sapele în mînă, prinşi în mersul spre casă) tipologia (şi atunci destul de caracteristică) s-a adîncit, iar cromatismul relevant al formelor şi stărilor sufleteşti a cîştigat mult în măiestrie. *Odihna pe cîmp* constituie o împlinire a mijloacelor compoziționale ale artistului, în pofida lipsei acelui colorit local, de care poate va ține seama în viitoarele lucrări.

O altă compoziție, vădind căi diferite de expresie în cadrul realismului socialist, şi care de asemenea arată împlinirea artistului care a creat-o este *Epilogul răscoalei* de Alexandru Ciucurencu. Dacă Baba a ajuns la marea compoziție mai ales datorită însuşirilor sale de portretist, Ciucurencu şi în *Epilogul răscoalei*, şi în compoziția *Ana Ipătescu* a folosit din plin însuşirile sale de colorist, dovedite în peisajele şi naturile moarte, pentru a construi din acele efecte de lumină şi umbră ce le dau culorile, adică din tonuri, figurile omeneşti, mişcarea lor şi întreaga atmosferă a tabloului. Dacă în compoziția *Ana Ipătescu* (1948), Ciucurencu se păstrase la un anumit realism decorativ, modelînd stăruitor figurile, văzute totuşi în perspectivă, şi cu expresiile şi atitudinile caracteristice, în compoziția inspirată de evenimentele de la 1907, *Epilogul răscoalei*, lucrată anul acesta, el a ajuns la o adîncire a mijloacelor compoziționale şi la crearea unei atmosfere generale deosebit de emoționantă.

Lucrare de mari proporții, *Epilogul răscoalei* înfățişează un grup de răsculați, duşi cu mîinile legate la execuție de către ostaşii, ce se simt solidari cu condamnații, făcînd parte din aceeaşi lume impilată şi oropsită. Grupul de răsculați este proiectat într-o cutremurătoare şi învăluitoare

lumină albăstrie. Este o atmosferă de furtună, prin care pictorul simbolizează totodată furtuna stîrnită de puternicul conflict social şi nădejdea răsculaţilor că dreptatea cauzei pentru care merg la moarte va triumfa în viitor. Pe chipurile de-o zguduitoare expresivitate, chipuri de oameni îmbătrîniţi în chinuri şi revoltă, mijesc mai departe răzvrătirea, dîrzenia, speranţa şi, împreună cu formele umane construite pictural din albastru şi alb, din tuşe diferit luminate, coloritul învăluitor al atmosferii potenţează mişcarea personajelor şi sugerează starea lor sufletească.

Dinamismul expresionist al lucrării îşi are rădăcinile într-un adînc realism, care sugerează puternic conflictul social. Deşi fiecare ţăran din compoziţie îşi are identitatea sa, expresia chipurilor şi mişcarea fiind puternic sugerate (fără a se stărui însă în modelajul amănunţit al feţelor şi trupurilor), ceea ce precumpăneşte aici este situaţia generală a grupului acesta reprezentativ, destinul lui cumplit, în acele clipe ale sălbatecei represiuni. Eroii compoziţiei sînt condamnaţi, sînt duşi la moarte, sînt apăsaţi de un cumplit destin, dar nu sînt învinşi. Şi dacă tragicul are un sens, apoi tocmai acesta îl are, arătîndu-se prăbuşirea vremelnică a unei cauze drepte, doborîrea nemeritată a unor nobile energii ale poporului, care a luptat pentru dreptate.

Cu mijloacele picturii monumental-decorative şi al unui clarobscur ce iradiază din întreaga atmosferă, Alexandru Ciucurencu a izbutit să ne dea cea mai tragică imagină din pictura noastră, de la autoportretul lui Ştefan Luchian intitulat „Un zugrav". Ceea ce căutase Octav Băncilă şi redase cu mijloace mai puţin artistice, Ciucurencu proiectează cu o cutremurătoare semnificaţie. Privită de la distanţa cuvenită şi lumina prielnică, lucrarea *Epilogul răscoalei* sugerează totodată ce s-ar putea realiza la noi în materie de pictură monumental-decorativă.

Dacă Baba modelează mai concret personajele, cu ajutorul valoraţiei sau tonului, şi determină formele la confluenţa dintre pictural şi plastic, simţindu-se osatura de desenator a viziunii sale, iar pe de altă parte redă situaţia concretă, conţinutul atît prin individualizarea şi interiorizarea personajelor cît şi prin relaţiile psihologice dintre ele, Ciucurencu modulează întreaga atmosferă a compoziţiei — oameni, pămînt, cer, aer — printr-o mişcare sau un ritm învăluitor al tuturor planurilor de culoare, în care lumina şi umbra capătă şi un sens dramatic, o funcţie morală, pe lîngă cea strict fizică sau obiectivă. În compoziţiile lui Ciucurencu, ca şi în peisajele şi naturile moarte, simţi cum realitatea obiectivă este mereu pătrunsă de un lirism propriu artistului, lirism, care, în cazul imaginei înfăţişînd pe răsculaţii de la 1907, se ridică pînă la tragism.

Astfel, Ciucurencu potenţează mai viu şi mai răscolitor situaţia eroilor săi, îndreptîndu-se spre compoziţia monumental-decorativă, în care sentimentul ansamblului şi expresia ideii fundamentale sînt proiectate cu forţă şi semnificaţie, stăruindu-se mai puţin asupra componentelor viziunii artistice. Prin fizionomie, prin portul oamenilor şi prin peisaj, este mai înfederat la Ciucurencu mediul specific, atmosfera locală. Motivul aici este eroica suferinţă a răsculaţilor condamnaţi la moarte, momentul tragic al execuţiei lor nedrepte, care însă nu va fi uitată. În acest motiv simţi participarea artistului, adînca lui dragoste faţă de răsculaţi şi revolta lui împotriva destinului lor.

Pictorul păstrează perspectiva, proporţiile, expresia şi mişcarea realistă, dar le reduce la esenţial şi le potenţează într-o atmosferă fizică şi sufletească, ce face totul să vibreze, emoţionîndu-ne şi făcîndu-ne să ne gîndim mai adînc asupra tîlcului imaginii proiectate de pictor. Tonul sau culoarea, ca şi lumina generală au la el o funcţie constructivă, dar şi una adînc sugestivă.

În *Epilogul răscoalei* avem o viziune artistică profund răscolitoare, în care sentimentul pictorului este deplin contopit cu motivul ales sau evocat, iar masele de culoare, diferit luminată, şi accentuînd tragismul conţinutului, construiesc întreaga viziune. Conţinutul, trecut în motivul ales

CORNELIU BABA Odihnă pe cîmp

ALEXANDRU CIUCURENCU Epilogul răscoalei

este trăit și evocat de artist mai curînd decît descris în amănunțime, dar prin aceasta nefiind mai puțin concret și veridic.

Deși liniile nu lipsesc în compoziția lui Ciucurencu, subliniind uneori contururile și suprafețele interioare ale figurilor, aceste linii discontinui și deschise sînt ale unui colorist, care se slujește de ele fie pentru a sugera mai puternic suprafețele de culoare, sintetizate de lumini și umbre, fie pentru a modula întreaga atmosferă, în care se contopesc și totuși trebuie să se diferențieze diferitele personaje și peisajul înconjurător. La Ciucurencu osatura imaginei nu mai este desenul, manifest sau subînțeles, ci tonul, adică culoarea cu efectele ei de lumină și umbră, care aici trece chiar la o tonalitate generală de-un cutremurător albastru, țesînd un clarobscur general, care învăluie și dinamizează totul.

Compoziția lui Corneliu Baba și cea a lui Alexandru Ciucurencu constituie două modalități de expresie, două stiluri diferite, unul îndreptat spre situațiile concret psihologice, descrise mai curînd obiectiv, deși nici aici nu lipsesc interiorizarea personajelor și participarea artistului la evenimentul oglindit, celălalt îndreptîndu-se spre viziunea monumental-decorativă, în care sentimentul artistului, inspirat de motivul ales, precumpănește asupra datelor obiective și asupra amănuntelor.

Ne-am oprit asupra acestor două importante compoziții, acea a lui Baba și acea a lui Ciucurencu, pentru că, fără a fi singurele compoziții care reprezintă un adevărat succes al străduințelor din ultimii ani ale artiștilor noștri, ele constituie culminante realizări artistice, înseamnă împliniri în neobosita activitate a respectivilor pictori și totodată deschid interesante probleme pentru viitor, una pentru compoziția de șevalet, alta mai curînd pentru pictura monumental-decorativă.

Dacă Baba are nevoie la viitoarele sale împliniri (trăim într-o epocă în care înșiși termeni de „împlinire", „perfecție", „desăvîrșire", „complet" nu mai sînt priviți static și absolut, ci ca dinamice trepte de depășire) de un colorit mai legat de specificitatea naturii și luminii de la noi, la rîndul său Ciucurencu ar avea de cîștigat dacă ar modela mai constructiv chipurile și figurile și dacă ar ține seama mai mult de diferențierele fizice ale materiei (nu numai coloristice), tocmai pentru ca individualitatea personajelor și caracteristicile obiectelor să fie și mai relevante, în ansamblul pictural atît de expresiv. In unele portrete și în unele naturi moarte ale sale, Ciucurencu a obținut asemenea reușite și în privința elementelor componente, nu numai în armonia ansamblului. In marile compoziții îi rămîne, printre alte eventuale probleme, și aceea de a stabili noi relații între finisare și sugestie, între expresia cuprinsă și cea deschisă. Este o veche problemă în istoria artelor aceea a terminării și neterminării figurilor în atmosfera sau spațiul respectiv, a expresiei determinate și a celei sugerate. Mișcarea oamenilor și a atmosferei nu mai îngăduie conturul perfect deliniat, perspectivele rigide sau închise ori atitudinile nelegate de ansamblul viziunii picturale. Dar așa cum a dovedit Rembrandt și mai tîrziu Goya și Daumier, chiar într-un ansamblu dinamic, în care totul vibrează, expresiile omenești și însușirile obiectelor pot căpăta adîncimea și definirea concretă, care lasă impresia de finit sau terminat în economia unei viziuni, oricît de dinamice. Pentru Corneliu Baba, țelul împlinirilor viitoare este contrar, privind tocmai dinamizarea elementelor componente dintr-o compoziție, iar unele studii și lucrări anterioare arată că pe artist îl frămîntă problema mișcării umane, raporturile mai dinamice între personajele, atît de viguros construite de dînsul.

Rezolvările compoziționale, cu deosebitele lor merite și cu unele probleme pe care le lasă deschise, aici analizate, acelea ale lui Baba și Ciucurencu, ating unele dintre cele mai acute probleme ale compoziției, genul acesta atît de însemnat și necesar vremii noastre. Toți marii pictori de la Giotto la Repin și Rouault s-au realizat în compoziția cu oamenii în diferite atitudini sau

acțiuni și mai ales umanismul vremii noastre, în pline prefaceri revoluționare, are nevoie de compoziții care să oglindească aceste prefaceri. Și cum epoca noastră nu mai este aceea a contemplației religioase sau filosofice, cu atît mai necesară este, pe lîngă individualizarea omului, redarea mișcării oamenilor și mașinilor ca și a întregii atmosfere. Spațiul vremii noastre este un spațiu activ, un spațiu al muncii eliberate de exploatare, al creației libere și conștiente, făuritoare de bunuri materiale și spirituale în folosul poporului.

Pe de altă parte, pictorii contemporani sînt moștenitorii unor importante descoperiri tehnice și artistice, care le înlesnesc o mai bogată și mai variată expresivitate picturală, cu ajutorul perspectivei, al modelării concrete, al luminii și al folosirii mai complexe a culorii, iar stilurile și modalitățile compoziționale pot varia la infinit, între cele trei modalități principale de construire: picturalitatea, plasticitatea și decorativitatea, care uneori se îmbină în activitatea aceluiași pictor sau chiar în aceeași operă. Nespuse sînt căile prin care artistul se poate apropia de om și de natură și mai toate curentele din istoria artelor au pornit de la căutarea diferitelor modalități de exprimare a relațiilor dintre realitatea obiectivă și cea a artistului, iar, în cadrul celor observate în lumea externă, au căutat să adîncească relațiile dintre personaje, dintre personaje și natură, dintre static și dinamic, dintre structură și mișcare, dintre lumină și culoare etc. Conținuturile noi au cerut forme noi, deși nu totdeauna s-a răspuns la noile conținuturi cu forme noi, ci s-au reluat și adaptat și forme mai vechi, dar valabile în mare măsură, cum s-a procedat și invers, dîndu-se forme noi unor conținuturi învechite.

Vremea în care trăim, marile prefaceri din țara noastră cer compoziții cît mai vii și mai sugestive, în care nu este vorba numai de portretizarea omului nou, ci de înfățișarea lui în complexele procese ale construirii socialismului, de portretizarea lui în acțiune, în lupta cu diferitele piedici și dificultăți și chiar în lupta cu sine însuși. Combativitatea este necesară, de asemenea, și în compoziția istorică, unde într-o formă sau alta, trebuie arătate forțele în conflict.

Posibilitățile artei sînt desigur limitate, dar mereu s-au petrecut cuceriri din partea artiștilor pentru a cuprinde mai mult din realitate, fie prin descriere directă, fie prin sugerare și evocare, și așa cum treptat mișcarea și-a făcut loc în compoziție, înlocuind hieratismul, așa cum natura și vibrațiile atmosferii au îmbogățit viziunile artistice, înlocuind fondurile negre și inexpresive sau interioarele fără viață, iar omul a fost portretizat în acțiune, la fel în viitor se va putea obține mult mai mult decît pînă acum.

Pentru a se ajunge la salturi calitative este necesar ca în prealabil artiștii cei mai înzestrați și mai neobosiți în căutările lor să-și împlinească modalitățile de exprimare. Iar aceasta, au făcut-o într-o impunătoare măsură Baba și Ciucurencu în materie de compoziție, precum și alții cînd au tratat teme mai complexe din istorie sau din viața actuală.

Ne-am oprit — repetăm — la lucrurile aici analizate tocmai pentru că ele pun unele dintre cele mai gingașe și mai dificile probleme necesare dezvoltării artei noastre.

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

D. I. SUCHIANU

ÎN JURUL ECRANIZĂRII LUI SHAKESPEARE

Pe vremea filmului mut doi reputați artiști: Emil Jannings și Henny Porten, primul în rolul lui Shylok, celălalt în rolul Portiei, jucau „Negustătorul din Veneția". A fost, pentru vremea aceea, un film foarte bine făcut. Dar nu era de loc Shakespeare. Și cum ar putea fi Shakespeare ceva din care lipsesc cuvintele? Iar aceste cuvinte trebuie să fie în totdeauna și neapărat *englezești.* Desigur, piesele lui Shakespeare se joacă în toate limbile. Piesele sale de teatru. Dar un film Shakespeare e altceva. El trebuie să scoată din piesa originară accente shakespeariene, adică să aleagă și să adune laolaltă sunete și imagini care să trezească în noi ceea ce aș îndrăzni să numesc sentimentul Shakespeare. Și cuvintele trebuie nu numai *să fie* englezești, dar și *să sune* englezește. Nu au nici chiar dreptul de a fi pronunțate americănește. Era supărător accentul iankeu al Normei Shearer (Julieta) în filmul lui Cukor (Metro Goldwin); sau accentul Oxford al lui Leslie Howard (Romeo). Acest regretat actor nu vorbea englezește, ci — cum să zic? — mult mai englezește decît englezii. Acest tînăr, originar din Viena, înainte de a pleca în Anglia, avea 18 ani și nu știa englezește deloc. Cu o rapiditate vrednică de marele său talent el parvine să apară tuturor snobilor din lume ca cel mai elegant cuvîntător al limbii engleze. In realitate el vorbea, mai exact: exagera dialectul universităților de la Oxford, idiom fandosit care agasează pe orice adevărat britanic. Romeo nu poate fi jucat în „oxford". Sună încă mai supărător decît accentul S.U.A. al lui John Barymore (în Mercutio) sau al lui Mickey Rooney (Puck) din „Visul unei nopți de vară" (regisorul filmului era chiar marele Reinhardt). In filmul lui Cukor, singuri Basil Rathbone (în Thibald) și Flora Robson (în rolul doichii, aceeași ca și în filmul lui Castellani) spuneau versurile și proza lui Shakespeare exact în felul în care acestea trebuie să fie spuse.

Desigur un film-spectacol (se numește astfel acela unde subiectul este reprezentația pe scenă a unei anumite piese) poate fi jucat în orice limbă. Este doar fotografia-document a unei perfomanțe de dramaturgie. Dar un film propriu zis, care ar avea drept subiect realitatea zugrăvită de Shakespeare, trebuie să redea toată realitatea Shakespeare, adică nu numai ideile, dar și toate sonoritățile. Iată „Richard al III-lea, „realizat" de Lawrence Olivier. Deși acest artist nu urmărește să facă cinematograf, ci doar să învețe minte pe toți actorii lumii cum se joacă Shakespeare, totuși fără să vrea, face și cinematograf, dacă n-ar fi decît pentru că nu joacă piesa lui Shakespeare ci doar „extrage" din ea momente pe care le face să „sune shakespeare". Dacă acest mare virtuos ar vorbi cu accentul lui Frederic March sau Clark Gable, vraja s-ar rupe. Iată de ce este o contradicție să se pună în film o piesă de Shakespeare vorbită în cuvinte care să nu fie și care să nu sune englezește.

Inseamnă oare că numai cei ce ştiu bine această limbă pot gusta asemenea filme de artă? Că pentru restul muritorilor această înaltă plăcere este interzisă? Nicidecum. Se pot aci introduce subtitluri scrise, ca la orice alt film. Desigur aci, ca în orice alt film, literele pe ecran strică. Dar nu atît încît să taie iremediabil încîntarea spectacolului. Apoi, într-un film tras din Shakespeare, subiectul, acţiunea, sînt deja cunoscute. Piese ca „Hamlet", „Romeo şi Julieta", „Regele Lear", „Visul unei nopţi de vară" etc. — sînt de atîta vreme populare încît spectatorul de rînd le cunoaşte ca pe o legendă. Acum recent am auzit pe mulţi din cei care fuseseră la „Richard al III-lea" al lui Lawrence Oliver sau la Romeo şi Julleta al lui Castellani că s-au căsnit a se feri să citească subtitlurile. Şi oamenii aceştia nu ştiau englezeşte de loc. E drept că ceea ce îi determinase să procedeze astfel nu fusese vre-o foarte estetică nevoie de a păstra în toată curăţenia ei sonoritatea shakespeariană — deşi într-o oarecare măsură a fost desigur şi asta. Dar principalul motiv, estetic şi el, era oroarea de traducerile romîneşti. Vom reveni asupra chestiunii. Acum aş vrea să semnalez un fapt divers, un document omenesc, un lucru întîmplat sub ochii mei. Mă dusesem acum vre-o doi ani să mai văd odată „Hamlet". Era vară şi sala se afla în plină Florească. Cinematograful era populat cu grupe compacte de ţigani de ambe sexe. Nu puţine erau mamele care, între două omoruri, dădeau sîn, urmărind totuşi pasionat desfăşurarea dramei. La un moment dat se defectează aparatul sonor. Nu se mai aud nici zgomote nici cuvinte. Cum însă filmul avea subtitluri, acţiunea se înţelegea perfect. De aceea majoritatea spectatorilor aşteptau imperturbabil repararea panei şi îşi vedeau de film. Dar se mai aflau acolo şi alţii, care erau de o altă părere. Şi iată, deodată, că încep în sală urlete şi vociferări şi proteste, şi şuerături. După stilul lor pasionat, coroborat de imaginea vizuală a siluetelor şi mişcărilor, se putea şti că protestatarii erau ţigani. Simţul lor artistic, sensibilitatea lor muzicală născuse în ei nevoia de a auzi acel zgomot permanent de limbaj articulat englez. Nu înţelegeau o silabă dintr-însul. Dar le trebuia acest sunet constant, cu particularităţile lui auditive, resimţite ca un indispensabil element al întregului artistic ce se desfăşura înaintea lor. Ei nu ştiau nici ce este englez, nici ce este Shakespeare. Dar pricepuseră numaidecît potrivirea estetică dintre sunet şi imagine, armonia perfectă dintre fonetica engleză şi acţiunile, simţămintele, purtările din poveste.

Repetăm: aceasta nu dispensează de traduceri. Cu condiţia însă să fie bune. Condiţie mult mai severă decît în alte filme, al căror obiect principal nu e, ca aci, fondat pe poezie şi vrajă de cuvinte. Obligaţiile pentru „textierul" romîn, francez, german etc, sînt aci mai multe, iar cîteva din ele altele decît în filmele obişnuite.

Traducătorul cinematografic are în mod normal datoria să extragă din dialoguri tot ce este indispensabil înţelegerii evenimentelor... Va lua cît mai puţin posibil Just cît trebuie pentru ca acţiunea să nu devină incomprehensibilă. Se întîmplă ca uneori cutare frază decisivă să fie şi impresionantă esteticeşte, să aibă cum s-ar zice valoare literară proprie. Se întîmplă. Dar e o simplă coincidenţă. Traducătorul nu urmăreşte asta. Caută doar scurtime şi valoare explicativă.

La filmele shakespeariene problema e nitel diferită. In principiu nici n-ar fi nevoie de subtitluri. „Intriga", desfăşurarea evenimentelor e arhicunoscută. Dealtfel e de cele mai multe ori şi foarte simplă. Poate fi explicată, înainte de spectacol, în cîteva fraze. Aci criteriul de selecţie al textelor traduse nu este lămurirea. Este frumuseţea. Preocuparea de scurtime poate chiar fi un cusur. Iată un exemplu. In prima lor scenă din balcon, are loc între Romeo şi Julieta un schimb celebru de replici care reflectă admirabil acea nevoie de marivodaj proprie îndrăgostiţilor, acea instinctivă preocupare de literatură pe care o au amanţii. Conversaţia lor se vrea tot

timpul poetică, spirituală, plină de variații afective și de acrobații verbale.

Julieta: I have forgot why I did call thee back

Romeo: Let me stand here till thou remember it.

Julieta: I shall forget, to have thee still stand there.

Romeo: And I'll still stay, to have thee still forget.

(Julieta: Am uitat de ce te-am chemat înapoi. / Romeo: Lasă-mă să stau aci pînă ce-ți aduci aminte. / Julieta: Iar eu am să uit, ca să te fac să stai încă. / Romeo: Și eu am să stau încă pentru a te face mai departe să uiți.)

Deși unii critici (Ernest Hello, de exemplu) numesc acest stil „prețiozitate" și chiar „galimatias", majoritatea comentatorilor, (cu Georg Brandes în frunte) sînt de cu totul altă părere. Francezul Pierre Messiaen găsește aceste pasaje: „infinit de poetice și naturale". De aceea ele — deși nu ajută cu nimic la explicarea faptelor, a „intrigii" — trebuie totuși date în întregime. Gospodarii care au făcut toaleta romînească a filmului au socotit că e de ajuns a traduce: „Am uitat de ce te-am chemat" și „Am să stau pînă ți-oi aduce aminte". Această reducere la 50% este greșită. Spirituala cvadruplă variație pe aceeași temă, așa cum a pus-o Shakespeare în gura celor doi amanți, pe lîngă frumusețea ei literară, e și foarte oglinditoare a caracterelor, a psihologiei de îndrăgostiți. E drept că (măcar atît!) traducerea a fost bună. Adică simplă Fără pretenție de înfrumusețare, de poetizare cum se întîmplă, vai, în cea mai mare parte a textelor traduse. Această manie de a ne lua la întrecere cu Shakespeare duce uneori pînă la falsificare. De pildă în acel splendid pasaj unde părintele Lorenzo, înțeleptul și totuși îndrăznețul călugăr îi spune lui Romeo cum concepe el cuminte viață și dragoste:

These violent delights have violent ends
And in their triumph die; like fire and powder,
Which, as they kiss, consume.
Therefore love moderately; long love doth so;
Too swift arrives as tardy as too slow

Iată traducerea simplă și literală:

„Aceste violente plăceri — violente sfîrșituri au, și, triumfînd mor: asemeni focului și pulberii care, cînd se sărută, se consumă. Așa dar iubește cu moderație; dragostea cea lungă așa face. Prea iutele sosește tot atît de tîrziu ca și prea încetul".

Traducerea de pe ecran n-a fost așa. Cuvîntul „consumă" nu figurează. I s-a părut translatorului că nu-i destul de poetic, că e un neologism comercial. E drept că n-avem în limbă nici-un termen neaoș pentru această noțiune. Zicem: „s-a mîncat", „s-a isprăvit", „s-a întrebuințat tot", „s-a cheltuit", „s-a dus". Dar toată frumusețea gîndirii din pasajul citat stă tocmai în această idee de consumare. Ea este pivotul stilistic al frazei. E drept că s-ar putea la rigoare spune în romînește: „care, cînd se sărută, se irosesc". Totuși *„se irosesc"* nu este *„se consumă"*. A irosi înseamnă „gaspiller", „to waste", „to lavish"; este unul din sensurile verbului a risipi. Și nu merge aici. Ideea de risipire este inadmisibilă aci. Trebuie spus, pur și simplu, cum a vrut Shakespeare: „Se consumă". Numai așa va fi corect; numai așa va fi poetic. Poeticul izvorăște nu din noutatea cuvintelor, ci din noutatea împerecherii lor. Acuplarea noțiunilor de sărut și consumație, unde consumație nu mai înseamnă, ca deobicei voluptate îndeplinită, „jouissance", posesiune, ci pieire, distrugere, această împerechere de idei este nu numai foarte nouă, dar este și producătoare a unei a treia idei, nouă și ea, ideea de triumf nenorocit, de distrugere prin reușită. In tot cazul a se irosi nu merge, căci e exagerarea lui a se risipi, iar acesta mînă spre asociații noționale străine și falșe.

Am insistat asupra acestei probleme în aparență mărunță și fără raport prea strîns cu cinematografia tocmai pentru că nu-i mărunță de loc și pentru că constituie o problemă capitală în cinematografie,

unde cuvîntul, tocmai prin locul său subaltern, are de îndeplinit roluri subtile şi prea adeseori neîndeplinite. Şi unul din păcatele majore este antipatia pe care o au traducătorii cinematografiei pentru cuvintele care nu-s foarte, foarte, literare. In acelaş pasaj citat mai sus, în loc de:

„Prea iutele soseşte tot atît de tîrziu ca şi prea încetul", adică exact cum este în englezeşte, romînul nostru a tradus:

„Pripitul întîrzie ca şi leneşul". I s-a părut prea banal „iute" şi „încet" şi mult mai distins poetic şi nobil literar „pripit" şi „leneş". Nu s-a gîndit că un pripit poate fi foarte leneş, şi că Shakespeare ar fi putut uşor, dacă ar fi vrut, să spună: *hasty* şi *lazy*. (Plus că *too swift* înseamnă aci „orice lucru prea iute", nu o persoană. In cea mai recentă traducere franceză, a lui Pierre Messiaen, s-a spus: „Trop vite arrive en retard aussi bien que trop lent".

Cînd Romeo află că Julieta este o Capulet exclamă:

„O dear acount, my life is my foe's debt!"

Traducătorul romîn a redat „debt" prin „zălog". Nu e bine. Mărturisesc că traducerea literară e dificilă. Noi avem un singur cuvînt pentru ideile de *debt* şi *duty*, *dette* şi *devoir*, *Schuld* şi *Pflicht*. Dar uneori o asemenea sărăcie poate fi un avantaj. De altfel ideea lui Shakespeare a fost tocmai de a exploata un asemenea echivoc. Din clipa în care Romeo află că iubeşte o Capulet, întreaga lui viaţă devine ca o datorie datorată duşmanului. Viaţa lui e de acum ca o creanţă a celuilalt asupra sa, creanţă pe care debitorul o acceptă cu pasiune. O pasiune unde găsim şi amărăciune şi entuziasm. Pentru a marca această curioasă idee, pentru a marca dublul înţeles al cuvîntului „datorie" îl vom repeta zicînd: „viaţa mea e deacum o datorie datorată duşmanului". E limpede, e paradoxal, e original, este eroic şi marchează o generozitate supremă. Are ceva înaripat. Pe cînd traducerea romînului nostru: *de-acum viaţa mea e zălog al duşmanului* exprimă un sentiment ordinar de descurajare, un sentiment „terre-a-terre"; înseamnă: de acuma, din pricină că m-am îndrăgostit aşa, am picat în mîna duşmanului. Mă poate specula, exploata ca pe un zălog, etc. etc. Gînduri şi asociaţii de idei antitetic diferite de cele ale autorului. Şi, pe lîngă aceasta, foarte urîte în sine. Iar începutul frazei este şi ea un echivoc pe înţelesul *dear*, care înseamnă şi scump = costisitor, opusul lui ieftin, şi scump = drag. Se va traduce deci tot literal, păstrînd şi în romîneşte echivocul: „O! socoteală scumpă!" Aceste trei cuvinte traducătorul romîn nu le-a mai tradus de loc.

In „Richard al III-lea", Gloster întreabă pe Lady Anne:

„But shall I live in hope?"

la care ea îi răspunde, distant, evaziv şi dispreţuitor:

„I hope all men live so".

ceea ce la Bucureşti s-a tradus aşa:

— Pot spera? — Toţi oamenii speră.

Este desigur cam acelaş lucru. Dar toată frumuseţea s-a dus. Traducerea exactă e:

— „Pot trăi cu speranţă?

— „Sper că toţi oamenii trăiesc aşa".

Este aci o intervertire a ideilor de viaţă şi de nădejde care, pe lîngă frumuseţea ei literară, marchează şi mai bine intenţia de persiflaj cu care Lady Anne, în cugetul ei deja primitoare a capitulării, încearcă să mai salveze puţin „obrazul". Aci nu preocuparea de distincţie literară a produs greşala de traducere, ci ideea — justă în general — că un subtitlu trebuie să fie cît mai scurt posibil.

Nu. Subtitlurile trebuie mai întîi de toate să fie fidele, iar în cazul de faţă să fie cît mai shakespeariene posibil. Şi mai este o îndatorire, tot indiferentă, tot independentă de principiul scurtimii. Intr-un film shakespearian, şi în orice film unde realitatea de zugrăvit este nu *trasă* dintr-o operă literară ci este *însăşi această* operă literară, subtitlurile nu trebuie să omită nici-un pasaj cu adevărat frumos. De pildă cînd Romeo zboară, plin de iubire, la prima lui întîlnire; cînd lui Romeo i se pare că orice loc pe lume

unde nu se află Julieta nu-i decît o tristă periferie a planetei, un loc fără importanţă, el exprimă acest gînd astfel:

„Turn back, dull earth, and find thy centre out".

In romîneşte tradus simplu şi literar: „Coteşte la loc, greule pămînt, şi găseşte-ţi centrul iară".

Este o imagine de o poezie enormă, şi totuşi atît de naturală în gura, în mintea unui îndrăgostit! Trebuie tradus cuvînt cu cuvînt, servil, fără pretenţie de înfrumuseţare. Numai aşa va fi adînc şi emoţionant, numai aşa va fi poetic şi filozofic, numai aşa va fi frumos, căci numai aşa va fi... Shakespeare.

Tot pentru acest motiv, adică pentru a fi cît mai poetice, traducerile din Shakespeare nu trebuie niciodată făcute în versuri, ci în cea mai simplă proză. Mai întîi, acel iamb pentametru fără rimă este englezesc şi numai englezesc. Acest „blank verse" este, firește *posibil* şi în oricare altă limbă. Dar nu exprimă acelaşi lucru ca în tragediile lui Marlowe (primul care l-a introdus pe scenă) sau în piesele lui Shakespeare. In romîneşte sau în franţuzeşte pare poezie ratată, un fel de hibrid care nu e nici vers nici proză. In Istoria însă a literaturii engleze el a fost o cucerire. Pînă la Marlowe teatrul era scris cu rimă şi oamenii de gust au reproşat acestei forme de a fi monotonă, iar din cauza acestei monotonii i-au reproşat a fi lipsită de ritm! Căci Marlowe — şi mai ales Shakespeare — caută adevăratul ritm, ritmul dinamic al gîndului, nu ritmul mecanic al metronomului. In multe piese — şi „Romeo and Juliet" este una din acestea — replicele sînt cînd în versuri, cînd în proză, după calitatea psihologică a conţinutului şi a personajului. „In Richard al III-lea" din cînd în cînd, cînd minţile se iuţesc, versul se sparge. Din 10 picioare se va scurta la 6. Cînd discuţia devine mai nervoasă între Gloster şi Lady Anne, metrica la un moment dat se accelerează aşa:

A.: I would I knew thy heart. (Aş vrea să-ţi cunosc cugetul)

G.: T'is figured in my tongue (Il arată limba mea)

A.: I fear me, both are false (Mă tem că ambele-s false)

G.: Then never man was true (Atunci niciun om n-a fost vreodată adevărat)

A pune acestea în versuri romîneşti, sau franţuzeşti, distruge toată poezia. De aceea trebuie lăudată traducerea dramei „Richard al III-lea" de Ion Marin Sadoveanu, care e foarte fidelă (avînd uneori întru aceasta de înfruntat diabolice dificultăţi). I. M. Sadoveanu este poet şi un foarte iscusit meşteşugar al versului. Dar nu i-a trecut nici-un moment prin gînd să traducă pe Shakespeare altfel decît în pură proză. Numai aşa, liberat de greutăţile şi artificialităţile metricei, a putut el reda credincios poezia cuprinsă în text. I-aş reproşa un singur cuvînt. In celebra scenă a stafiilor, cînd rînd pe rînd fantomele ucişilor vin să tulbure conştiinţa regelui adormit, toate ameninţările acestea lugubre sfîrşesc prin simplele dar nu mai puţin sinistrele trei cuvinte: „despair and die!" Ca un refren de infern revine această frază din ce în ce mai tare (pentru că din ce în ce mai şoptită.) Că traducătorul romîn a tradus asta prin „Plîngi şi mori!" este aşa de absurd încît nici nu merită menţionat. Dar de ce Ion Marin Sadoveanu a spus: „Urgia lovească deacuma în tine şi mori!" Nici nu e fidel şi mai este şi lung, acolo unde scurtimea face parte integrantă din sens, unde lacomismul de formulă magică şi de sentinţă condamnatoare are valoare semantică. Şi era aşa de uşor a spune, exact ca în englezeşte: „Deznădăjduieşte şi mori!", cu atît mai mult că, stilistic vorbind, imperativul verbului a desnădăjdui este relativ rar şi prin aceasta literar în el însuşi.

*

Există în „Richard al III-lea" o scenă celebră, poate cea mai dramatică din toate. Este monologul regelui din actul V, scena III, cînd ajunge a spune:

And if I die, no soul shall pity me: —
Nay, wherefore should they? since that
— I myself

Find in myself no pity to myself.

(Şi dacă mor, nici-un suflet nu mă va compătimi. Şi de ce ar face-o ? De vreme ce eu, eu însumi, nu găsesc în mine însumi nici-o compătimire pentru mine însumi).

Această singurătate sfîşietoare şi absolută este subliniată lexical prin repetarea exasperată a aceluiaşi cuvînt: *myself*, căutarea de altceva şi regăsirea mereu a aceluiaşi lucru — această solitudine este unul din mijloacele prin care Shakespeare ne arată pe acest om extraordinar nu numai ca pe un monstru, ci şi ca pe o nefericită victimă a naturii şi societăţii. Naşterea i-a dat în acelaşi timp un trup hidos şi schilod, dar o minte superioară faţă de aceea a tuturor contemporanilor săi. Iar Istoria i-a dăruit o societate plină de ticăloşi, de mişei meschini şi lacomi ; şi i-a mai dăruit, Istoria, şi o epocă de răsturnări permanente şi de rebeliune cronică. Ca într-o teoremă de chimie sau de geometrie, nu putea rezulta din aceste premise decît un monstru. Dar acest monstru, nu lipsit de măreţie, „erou al Renaşterii" încă mai feroce decît cei din sudul Europei, pe acest monstru nu ştiu ce puritanism congenital rasei îl umaniza totuşi prefăcîndu-i cinismul într-o sinistră severitate şi amară condamnare a propriei sale turpitudini.

Această faţă a personalităţii lui Richard este magistral arătată în monologul de care vorbeam, şi care nu figurează în filmul lui Laurence Olivier. El hotărîse să însiste asupra bravurii personajului.

De aceea a construit o vajnică luptă cu cavalcade vijelioase şi dueluri singulare. I s-a părut că scena în care Richard se acablează pe el însuşi cu injurii, învinuiri, declaraţii de dispreţ etc. îl micşorează pe erou. Şi atunci, cu libertatea de acţiune pe care i-o cunoaştem, a suprimat şi această a doua mare scenă din piesă (cealaltă era scena blestemelor între regine). Şi rău a făcut. Chiar şi în, dacă nu mai ales în propriul său interes actoricesc. Căci a „crea" actoriceşte această faţă a personajului îi dedea artistului prilejul să atingă culmi de artă — pe care imensul lui talent i le-ar fi îngăduit cu siguranţă.

Hotărît lucru, nu este totdeauna shakespearian acest mare actor despre care cîte vreun cetăţean din sală, cu acea neglijenţă de limbaj proprie entuziasmului încă cald, spune : „e singurul adevărat interpret al lui Shakespeare". Este sigur că problema Shakespeare îl pasionează. Dar pasiunea îl face uneori să-şi denatureze modelul. Astfel e inadmisibil ce a făcut el în scena, marea scenă cu Lady Anne. Cînd aceasta intră, petrecînd sicriul soţului ei ucis de Richard, şi cînd Richard are îndrăzneala să-i propună a-i fi soţie, Shakespeare a arătat magistral pentru ce ea cedează numaidecît. Trei sînt motivele. Unul e măgulirea femeiască. O femeie destul de ordinară sufleteşte, precum erau toate înaltele doamne de la acea Curte, e flatată, simte ca un înalt omagiu de vanitate ca cineva important să comită fărdelegi numai pentru ochii ei frumoşi. Dar aceste simţăminte de deşertăciune feminină au fost desigur motivul cel mai puţin puternic pentru a o face să accepte abjecta împărtăşire a patului ei cu Richard. Celelalte două mobiluri erau mai tari : unul, a fost perspectiva de a fi regină. Chiar în timpul eventualei lungi minorităţi a micului rege, Richard era Lord Protector, adică exact rege. Şi pe vremea aceea o coroană nu era lucru de lepădat, mai ales pentru o femeie tocmai deposedată de coroană. Iar al treilea motiv, cel mai tare poate din toate, era că, dacă ar fi refuzat, ştia că avea să i se taie imediat gîtul. Iată de ce ea acceptă. Dar cauzele care o fac să primească sînt prin natura lor cauze reci, calculate, păstrînd intacte ura, dispreţul, repulsiunea fizică. De aceea, la întrebările lui Richard răspunde evaziv, distant, înţepat, pe un ton aproape de persiflare. Şi pe o asemenea replică glacială şi ironică, *iese* din scenă.

Dar Laurence Olivier a vroit altfel. El nu iubeşte cinematograful. Dar are în comun cu Holywood amorul vedetismului. Va intercala deci aci o scenă tipică de sărut Holywood de 40 m. lungime, cu cele două clasice faze, sărutul lui, apoi faza doua : sărutul ei cînd trece ea la atac. Iar între

cele două ofensive, Lady Anne mîngîie pletele bleu-marine ale lui Richard cu un gest drăgăstos, ca atunci cînd mîngîiem un cuţ. Este inadmisibil, şi este o împietate faţă de tot ce e Shakespeare.

De altfel scena finală a luptei, care nu există de loc în piesă (acolo ni se anunţă pur şi simplu că Richard a fost învins şi ucis), şi care e o fericită cinematografică şi fidel shakespeariană întregire a dramei, Lawrence Olivier a dezvoltat-o mai ales pentru a confirma o seculară regulă şi tradiţie actoricească: un actor trebuie să fie dansator iscusit, călăreţ desăvîrşit, spadasin emerit, acrobat perfect etc. etc... Tot astfel şi o altă scenă introdusă de el: scena cînd porunceşte lui Buckingham să-i sărute mîna şi să îngenunchie. Scena e foarte cinematografică. Dar scopul fusese pur teatral.

*

Publicul romînesc a fost răsfăţat. Două filme ca acestea („Richard al III-lea" şi „Romeo şi Julieta") reprezentate în aceleaşi săptămîni au fost un regal. Şi au mai avut şi avantajul de a arăta cît de absurd este obiceiul de a da note ca la liceu unor capodopere. Ce a fost mai bun? Richard sau Romeo? O lucrare de artă e bună sau rea comparată cu ceea ce ar fi putut ea să fie, nu comparată cu altele. Măsurătorile de valoare se fac în interiorul operei: se analizează calităţile şi cusururile şi se face la urmă socoteala. Dealtfel, autorul într-o operă urmăreşte scopuri şi teme diferite de cele din alte opere. Dacă aceste ţeluri ne plac nouă unele mai mult, altele mai puţin, asta prea puţin importă. Important e raportul de reuşită între mijloace şi rezultate. Cu gradele acestuia măsurăm noi valorea. A ne întreba: care din cele două filme de Shakespeare a fost mai bun e o întrebare absurdă. Întrebarea cea justă e dublă şi... simplă: „Ce e *Romeo şi Julieta*"?; „ce este *Richard al III-lea?*" Şi răspunsul cel mai general ar fi aşa: La „Richard al III-lea" eşti spectator. La „Romeo şi Julieta" eşti călător. La Richard eşti cel mai uluit spectator. La Romeo şi Julieta pleci departe, pînă în ţările absolutului şi ale sublimului, într-o lume care — oricît de ciudat ar părea — este tot atît de reală cît şi cealaltă; doar că-i rezervată numai cîtorva aleşi. Shakespeare ne face să fim şi noi, pentru cîteva ceasuri, printre aceşti rari aleşi.

„Romeo şi Julieta", după cum spuneam la început, a mai fost „ecranizat" în anul 1936. Filmul acela era realmente foarte bun. Atît de bun încît, în loc de a-i consacra o cronică cinematografică, i-am rezervat una oarecum mai gravă. Pe vremea aceea ţineam la Revista Fundaţiilor o rubrică intitulată: „Actualităţi culturale europene". Acolo am studiat, în cîteva pagini, problema ecranizării lui Shakespeare. Spuneam că formula la care s-a ajuns în „Romeo şi Julieta" fusese de a folosi din piesa lui Shakespeare pasaje alese, capabile să trezească „sentimentul shakespearian". Tema poveştii era „complexul sufletesc romeo-julietan", adică dragostea absolută, atît de diferită de cea curentă. Ba chiar opusă. Dragostea banală a fost totdeauna socotită o cădere în lanţuri; îndrăgostitul este eminamente omul „care a păţit-o". Deacum el va fi legat, robit. Nu-şi mai aparţine. Dimpotrivă: dragostea cea mare, cea romeo-julietană, este mai cu seamă o liberare. In faţa acestui amor, toate celelalte lucruri cad, îşi pierd importanţa şi puterea. Nu ne mai pasă de familie, de carieră, de prieteni, de bani, de dumnezeu şi de oameni. Nimic nu ne mai leagă, decît numai persoana iubită, şi această legătură e nu un lanţ ci o contopire, nu o încătuşare ci o voluptate infinită. Nimeni pe lume nu e mai liber ca îndrăgostitul.

Desigur, există o istorie socială a oricărui sentiment. Această atot-puternicie a dragostei avea ceva nobil moralmente pe vremea Capuleţilor, cînd patrie însemna o civitate comercială, cînd familie însemna vendetă cronică şi oprelişti ruginite, cînd prietenia era întîlnire între amici de chef, cînd cariera cea mai curentă era aceea de fecior de bani gata, cînd societatea era un ţesut de prejudecăţi meschine. In vremurile de astăzi aflăm în societate legături ce se cer preferate celor ale amorului. Există

un eroism politic, care reclamă sacrificarea oricărei pasiuni de tip erotic. Morala se schimbă. Azi o aventură romeo-julietană, deşi posibilă, nu-şi poate totuşi realiza întreaga înălţime morală decît dacă idealuri mai înalte nu vin să o concureze. Cu această singură rezervă, ea rămîne pururi cel mai emoţionant eveniment din cîte se pot petrece pe această lume. Atît de mişcător, încît ea poate da omului puteri de demiurg făcător de oameni. Intr-adevăr, primăria oraşului Verona a născut, cu de la sine putere, doi locuitori noi, pre nume: Romeo Montague şi Julieta Capulet, pe care i-a înscris în registrul de stare civilă. Lucru curios: în registrul de decese, nu de naşteri. Şi le-a construit un mormînt comun, care şi azi şi pururea va face obiectul de pioasă vizitare a turiştilor. Taine spunea că Balzac face concurenţă Oficiului de Stare civilă. Era o metaforă. Shakespeare a făcut din această figură de stil o realitate istorică. Cei doi eroi ai săi, care nu au existat niciodată, el i-a prefăcut întîi în legendă, iar legenda a căpătat trup. Eroii au devenit doi fizici locuitori ai urbei veroneze.

Aş vrea să reproduc aci o singură jumătate de pagină din ce spuneam acum douăzeci de ani despre Romeo şi Julieta

„Dragostea dintre un bărbat şi o femeie este, de obicei, ca o undă oscilantă, cu văi şi culmi, cu alternanţe de entuziasm exploziv şi relativă indiferenţă. Uneori, foarte rar, amantul — şi numai unul din doi — se instalează durabil în atitudinea paroxismului. Această situaţie antinaturală se plăteşte fie cu nebunia, fie cu căderea în retorism, în transporturi verbale, ca la îndrăgostiţii lui Vigny, Corneille, Chateaubriand, Musset. Dar realitatea — laborator vast unde se găsesc cele mai bizare specimene — conţine şi un alt soi de paroxism erotic, în care amanţii sînt în acelaş timp pasionaţi şi relativ calmi ca şi cînd ar fi hotărît, odată pentru totdeauna, că nimic, nici viaţă, nici moarte, nici avuţie, nici mizerie, nici familie, nici societate nu mai au vre-o importanţă. Au decis că, singură, dragostea lor contează. Iar acest lucru enorm odată stabilit, o imensă pace le inundă sufletul. Lucrurile dimprejurul lor ei le privesc nu cu ochiul deformat al nebunului, ci cu acela foarte lucid al dezinteresatului, al omului generos, al omului care nu participă cu nici un fel de negustorie personală la desfăşurarea evenimentelor.

In „Romeo şi Julieta“ găsim acest curios climat sufletesc. Cei doi amanţi păşesc, calmi şi lucizi, printre oameni şi lucruri. De la început, ei au făcut „jurămînt de indiferenţă“ pentru tot ce nu e dragostea lor. Asta le permite să se ţină toată vremea neclintiţi în jurul graniţei comune dintre viaţă, nebunie şi moarte. Nici un moment ei nu coboară mai jos de nivelul paroxismului. Dar paroxismul lor nu e, ca altele, obositor, căci nu porneşte de la clocotul vulcanic al unei pasiuni în fierbere, ci dintr-o iubire extatică, paradiziacă, totodată fericită şi niţel tristă, totodată enormă şi calmă.

Asemenea lucruri, desigur, există. Rar, dar există. Odată, poetul Shakespeare s-a gîndit să le zugrăvească. Şi a scris „Romeo şi Julieta“. De atunci încolo n-a mai cutezat nimeni să facă asta. Subiectul îi va aparţine de-acuma personal. Il putem analiza, îl putem cita ca „fapt“ într-un tratat de psihologie, în sfîrşit putem din el face un film unde, culegînd de ici de colo elementele (unele din piesa lui Shakespeare, altele din realitatea istorică, altele din alte piese de Shakespeare) să reconstituim complexul sufletesc romeo-julietan. Cukor a făcut o asemenea încercare. Că a reuşit sau nu, nu ştiu bine. In tot cazul, *asta* s-a urmărit.“ (Rev. Fund. 1937 vol. I. p. 454).

Şi tot asta a urmărit, dar şi reuşit deplin, Castellani. A eliminat toată partea de glumă, de comicărie, şi a păstrat doar splendida poveste de amor. Nicăieri mai bine ca în acest film nu se arată acel „jurămînt de indiferenţă“ de care vorbeam în 1937. Amintiţi-vă scena cînd, după prima lor noapte petrecută îmbrăţişaţi, Julieta e apucată de spaimă că, la lumina zilei, Romeo ar putea fi ucis. El, dimpotrivă este cuprins, ca de o imensă dulceaţă, de dorinţa de a mai sta, de a mai

sta cu ea, alături de ea. Nu vrea să plece. Iar dacă prin asta riscă să moară, ce importanţă are ?

„Ei şi dacă mă prind ? Ei şi dacă mă ucid ? Sînt mulţumit, dacă tu vrei aşa. Am mult mai tare dor să stau decît să plec. Vino, moarte, fii bine-venită... Hai să vorbim mai departe, iubita mea"...

Şi Romeo se întinde pe patul Julietei cu o poftă, cu o linişte, cu o voluptate calmă, cu o desfătare senină, ca aceea pe care o avem cînd gustăm cu chef viaţa, direct şi toată. Şi asta se petrece tocmai cînd făcînd astfel Romeo chiamă să vină moartea. Această scenă este una din cele mai frumos făcute. Ea pictează în formă şi culoare acea poftă de viaţă care într-atît a învins de tare moartea încît îşi îngăduie chiar să o cheme. Şi-i cu atît mai emoţionant cu cît nu e un sentiment morbid de căutare a morţii, ci unul sănătos şi viteaz de indiferenţă faţă de ea.

Dealtfel aci stă marea originalitate a poveştii lui Romeo şi Julieta. Ei nu-s doi demenţi decadenţi, doi degeneraţi precoci, care se aruncă într-o pasiune patologic imposibilă. Sînt doi copii sănătoşi, care s-au născut cu privilegiul de a crede în amor şi de a-l şti îndeplini. Castellani a ştiut să aleagă exact figurile potrivite personajului. Eroul va fi subţirel şi suplu, agil ca o pisică, drăguţ ca o fată, dar subit exploziv ca un vulcan. Ea va fi plinuţă şi robustă, realistă şi practică, dar subit gravă ca Phèdre. Dorinţa sau nefericirea, iubirea sau disperarea va preface obrazul ei de ţărăncuţă într-o mască tragică. Julieta nu trebuie să aibă o faţă dramatică, ci să *capete,* deodată, o asemenea faţă, în clipa cînd drama vine.

Este un fapt banal că oamenii îşi recunosc de-ndată pe cei de o seamă cu ei, ei identifică numaidecît pe cei ce au aceleaşi însuşiri sau cusururi ca dînşii. Dacă Romeo şi Julieta au rămas ca fulgeraţi atunci cînd s-au văzut prima oară, este pentru că fiecare a recunoscut în celălalt pe omul căutat, pe omul care, ca şi el, ca şi ea, crede în amor ; pe omul care socoate dragostea mai presus de orice. Este o ilustrare *ante factum* a teoriei cristalizării lui Stendhal ; este faimosul său „coup de foudre", fenomen dialectic de explozie după o acumulare pacientă de stări mărunte. Romeo şi Julieta au acumulat, zi de zi, imaginea celui ce crede în amor. Pe acest necunoscut l-au iubit necontenit. Iar cînd l-au întîlnit aevea, l-au recunoscut pe loc. Şi de atunci viaţa lor a devenit un basm treaz. Iar caracterul de normalitate sănătoasă se găseşte concentrat în această frază spusă de Julieta, frază pe care Castellani a înglobat-o în film, dar pe care traducătorul romîn, firesc, nu a tradus-o :

Julieta :... Come, civil night,
Hood my unmann'd blood bating in my checks
With thy black mantle, till strange love, grown bold,
Think true love acted : simple modesty.

(Vino, gravă noapte, acoperă cu mantia ta cea negră sîngele meu cel nestăpînit care-mi zvîcneşte în obraji, astfel ca dragostea mea sfioasă, devenită cutezătoare, să privească actul amorului îndeplinit ca pe o simplă bună purtare).

Pasajul e greu de tradus. Dar în englezeşte el exprimă atît de clar dorinţa unei fetiţie, aproape copil — nici 14 ani împliniţi — care doreşte ca ruşinea să se transforme în simplă decenţă şi actul de a face dragoste să fie într-atîta de contopit cu dragostea din sufletul ei, încît să devină un simplu act de bună-cuviinţă. Şi este încă un prilej de reîntărire a unei vechi păreri a mele asupra amorului fizic, teorie ce s-ar putea formula aşa : amorul trupesc poate fi ceva extrem de important, cu condiţia de a rămîne secundar. Dacă-l vroim face principal, el nu mai poate fi nici măcar secundar. Nu mai e de loc, pierind după primele şedinţe. Dacă însă celălalt amor există, atunci importanţa celui fizic devine enormă. In vorbele Julietei găsim un fel de rugăciune adresată nopţii, în care ea cere ca dragostea trupească, actul amorului, pe care îl va face cu iubitul ei, să devină secundar ca o simplă regulă de bună purtare. Pentru a avea asemenea gînduri, singurul obraz potrivit era acela de copilă sănătoasă şi

plinuță, și nici decum acela de înger diafan sau de vampă-pui cum au făcut alți regisori mai puțin subtili decît Castellani. Mulți spectatori ar fi dorit ca eroina care dase lui Romeo „le coup de foudre" să fi avut un chip de seducătoare evidentă. S-ar fi înșelat foarte regisorul care ar fi avut un astfel de gînd. Căci o experiență unanimă dovedește că femeile acelea uimitoare, care împietresc de mirare un salon întreg cînd își fac apariția, aceste femei nu produc pasiuni. Miră o clipă populația, trec, și oamenii își caută mai departe de treabă. Pasiune inspiră femeia pe care înconștient am căutat-o îndelung și pe care, aproape inconștient, o vom recunoaște între o mie în momentul cînd o vom întîlni. Și asemenea femei aproape totdeauna par altora perfect oarecari...

*

P.S. Mă gîndesc că poate Lawrence Olivier și-a zis că nu se poate face cinematograf dintr-o piesă atît de plină de monologuri. De aceea a și suprimat pe unul din două.

Chestiunea monologurilor din „Richard al III-lea" este, cred, o problemă foarte specială. Desigur, în principiu monologul e ceva artificial și specific teatral. Prin excepție, în „Richard al III-lea" monologul este ceva perfect natural și ca atare este și perfect cinematografic. Dealtfel monologurile lui Richard nici nu-s monologuri. Sînt dialoguri. Conversațiile acestui om care nu are nici un prieten, nici-un confident, conversațiile lui cu singura ființă căreia i se poate destăinui, singura în care are oarecare încredere (și încă!), această unică făptură cu care poate sta sincer și intim de vorbă este el însuși. Iată de ce printre dialogurile piesei, nu există dialog mai dramatic, mai vibrant și patetic, decît monologurile lui Richard.

SZEMLER FERENC: „VERSURI ALESE"

Dacă ar fi să căutăm cu tot dinadinsul o formulă laconică, menită să exprime caracteristicile fundamentale ale poeziei lui Szemler Ferenc n-am găsi — cred — alta mai nimerită decît aceea pe care poetul însuși o propune în finalul poeziei „Mama" cu care-și deschide volumul de „versuri alese". „Simplu și adevărat", așa vrea poetul să fie imnul închinat mamei și așa e cea mai mare parte a poeziei sale. Gingășia și umorul, sentimentele grave și idealurile mărețe, toate sînt exprimate într-o simplitate uimitoare, care pe plan estetic izbutește să dea sentimentul viu al autenticității și al unei deosebite bogății sufletești.

Deci vino tu, și pentru-ntîia oară
Privește-ne. Poporul vitregit
Voiește să trăiască nu să moară.
E ruga lui în glasu-mi gîngăvit.
Nu te-oi ruga cu vorbe-nzorzonate,
Ci simplu, înțeleaptă Libertate. *(s.n.)*

Szemler Ferenc nu cultivă poezia „dificilă" cu ori ce preț; gîndurile și sentimentele din poezia lui nu se refuză formulărilor explicite și nu se înecă în hățișul imaginilor și simbolurilor gratuite. Totul curge ca o apă adîncă și clară, atît de clară încît ai impresia certă, iar uneori numai iluzia deșartă, că-i poți atinge nisipul cu degetul. Din păcate uneori, poate și din pricina traducerii, simplitatea se învecinează cu simplismul și virtutea poeziei se transformă în contrariul ei. Lectura versurilor sale îți lasă impresia că din 1925, de cînd datează prima poezie cuprinsă în acest volum — poetul a fost un însuflețit și neobosit cîntăreț al celor mai caracteristice evenimente din acea „epocă înfricoșătoare", în care mocnea ura proletariatului și scăpărau fulgerele mîniei sale împotriva exploatatorilor. Poet legat de popor, avînd o concepție avansată asupra societății, într-o vreme cînd burghezia românească și burghezia celorlalte naționalități conlocuitoare semăna buruiana șovinismului, poezia lui Szemler Férenc înalță prieteniei între popoare un imn străbătut de o caldă și emoționantă omenie. *Clar-văzător și curajos, poetul, într-o vreme de asuprire și teroare, a cîntat pacea, a condamnat războiul și a proslăvit viața armonioasă, nesluțită de bombe și obuze. Morții și distrugerii, Szemler Ferenc îi opune o nemărginită dragoste de viață, dorința de mai bine, pornește în versurile sale de la floarea plăpîndă, de la gîze și fluturi, pînă la omul* muncitor, *căruia poetul îi închina încă în 1926 steagul sufletului său:*

Tu ești omul minunat.
Steagul sufletului meu, îl închin în fața ta,
Și în cîntecul meu răsună
Viu, speranța unei vieți, —
Tremurînd înfricoșată, —
În putere.

Omenia mereu prezentă în versurile poetului emoționează în chip deosebit tocmai prin extinderea ei asupra întregii vieți a firii, sensibilizată la maximum:

Mai așteptați ; o, așteptați,
Voi grabnice copite, mașini, și voi soldați.
Mai așteptați !
Pe unde treceți, prin fînețea-n floare,
Flori-mii își tremură potiru-n soare
Și mii de gîze zumzuie prin ramuri ;
Prin șanțurile drumur'lor de țară
Furnici grăbite-aleargă cu povară
Și pe cîmpii întinse prin coclaur
Adie vîntul spicelor de aur.
— Bocancii voștri-n cuie țintuiți
Să nu mai calce catifeaua moale
A ierbii proaspăt încolțită-n vale.
. . . . . .
Lăsați pe-ndrăgostiți să-și cadă-n brață
Lăsați ca viața liniștită
Să-și vadă-n ei minunea împletită.
Soldați,
Mai așteptați, mai așteptați !

Imbogățind tematica poeziei maghiare din țara noastră, Szemler Ferenc se înscrie în rîndul acelor poeți care au dus o grea muncă de pionierat pentru a impune în prim plan problemele cele mai acute ale vremii și a contribui la rezolvarea lor cu forța miraculoasă a versului. După 23 August, poetul adîncește cu noi mijloace artistice o problematică veche și, — pe linia sensibilității sale, — își îmbogățește universul poetic cu noi cînturi. Omul nou, eliberat de exploatare și constructor al unei vieți mai bune, rodul minunat al minții și al mîinilor sale, mărețele construcții socialiste, lupta pentru pace și prietenie sînt numai cîteva din multiplele aspecte ale actualității, care au fost cîntate cu entuziasm și dragoste în poezii ca : „La conducta de gaz de la Agnita", „Secera și ciocanul", „Cîntec republican", „Patrie nouă", „In marea sală a Sfatului Popular", „Rapsodia Păcii", etc. Szemler Ferenc, poet social, nu-și restrînge însă cîmpul inspirației — cum s-ar putea crede din cele de pînă acum, — la teme de strictă luptă politică. Rămînînd un luptător în tot ce scrie poetul ne-a dat versuri de o remarcabilă frumusețe, închinte celor mai intime și mai discrete stări sufletești.

*

Pline de amărăciune și gravitate la început, versurile lui Szemler Ferenc care însoțesc ca un comentariu liric istoria patriei noastre din ultimele decenii, se înseninează din ce în ce mai mult luminînd parcă lupta poporului condus de Partid spre o viață fericită. Totuși, poetul nu e orbit de prea multa lumină, nu plătește tribut idilismului, dar parcă nici nu scrutează cu suficientă rîvnă multiplele aspecte ale realității în care oamenii — luați ca individualități aparte — și plîng și rîd și învîng și sînt învinși, se întristează și se bucură, urăsc și iubesc pătimaș în drumul lor spre o eră nouă, socialistă. Szemler Ferenc are suficiente resurse lirice pentru a cînta această bogăție a vieții pe o gamă mai variată și mai răscolitoare.

I. D. Bălan

O NOUĂ TRADUCERE DIN OVIDIU

De multă vreme, cred că de la apariția în 1930 a traducerii în metru original a lui Ștefan Bezdechi,—Ovidiu nu a mai fost decît sporadic tradus în limba noastră. Acum, cu prilejul aniversării a două mii de ani de la nașterea lui, poetul latin e prezentat cititorilor noștri în mai multe traduceri apărute paralel, din aceleași celebre opere în care exilatul de la Tomis și-a dezvăluit într-un mod patetic, elegiac, gîndurile și sentimentele lui de străvechi locuitor al meleagurilor noastre. A apărut de curînd traducerea integrală a Tristelor și în același volum, pentru prima dată în limba noastră, și Ponticele, operă scrisă tot în exil, cu o tematică înrudită cu elegiile din Triste. Cele două opere au fost tălmăcite în limba romînă de prof. Teodor Naum și publicate împreună sub titlul bine ales : „Scrisori din exil" *(ESPLA, 1957, 292 pag.)*

Autorul traducerii e un vechi și experimentat filolog clasic; el a publicat în ultimele decenii, în revistele de specialitate și în cele literare, numeroase tălmăciri din scriitorii greci și latini (Theocrit, Virgiliu, Tacit etc.), remarcabile prin redarea corectă a sensului și a valorilor construcțiilor poetice, specifice limbilor antice. Intr-un cadru modern de poezie, suflul antic îmbrăca o haină la nivelul înțelegerii și culturii noastre contemporane. Și în recenta traducere versul e modern și expresia adesea la înălțimea unei adevărate creații poetice.

*

Opera tradusă e precedată de un studiu introductiv semnat de prof. N. Lascu, cunoscut cercetător al culturii antice și al ecourilor pe care ea le-a trezit la noi. Paginile acestea introductive informează pe cititori despre viața și activitatea literară a poetului latin; se discută deasemeni cauzelele ipotetice ale surghiunirii lui Ovidiu la Tomis (Constanța de azi), amănuntele prețioase despre mediul istoric și geografic, despre locuitorii acestui țărm pontic, amănunte descrise de poet în versurile sale; ni se dau și precizări despre originalitatea artei scriitorului latin celebru.

Elegiile cuprinse în aceste „Scrisori din exil" *sînt străbătute de sentimente profund umane, de imagini neașteptate create de o inepuizabilă imaginație; era proverbială ușurința de a scrie versurile a lui Ovidiu, cum mărturisește poetul însuși: „Quoquod tentabam scribere versus erat" (tot ce-ncercam să scriu, se prefăcea în vers). Acest belșug de valori poetice, de construcții stilistice noi, cînd dense cumulînd semnificații multiple și adînci, cînd desfășurate în amplitudini lirice neîntrecute, constituie o problemă complicată pentru traducător. Intre fraza lapidară și perioadele bogate în subordonări, cu multe epitete, metafore și comparații, se desfășoară o continuă inovație stilistică uimitoare, de o rară frumusețe, dar adesea extrem de greu de redat exact, expresiv, în românește.*

Traducătorul de azi, prof. T. Naum, a reușit în ansamblu să ne dea un Ovidiu cursiv, cu bogate și reușite inflexiuni gramaticale și stilistice. Pentru a nu altera conținutul de idei al originalului a recurs la un registru cuprinzător de vocabular, a valorificat adesea poetic virtuțile latente ale tezaurului nostru lingvistic și adoptînd uneori o o traducere liberă, cînd mai largă decît originalul, cînd mai strînsă decît versul latin, a dat tălmăcirii o formă aleasă, pe măsura sensibilității și a capacității de receptare a cititorilor de azi. Experiența poetică a vechilor noștri scriitori a fost și ea folosită de traducător. Ca urmare, lectura traducerii creează impresia că în marea majoritate a versurilor, interpretarea reflectă o fericită sinteză a cunoașterii originalului și a sensibilității artistice, care l-au ajutat pe T. Naum să rezolve în chip fericit, adesea ingenios, dificultățile elegiilor latine.

*

Lexicul popular, cuvîntul simplu, vechi în limbă, expresia figurată, plastică sînt fundamentul pe care traducătorul își desfășoară interpretarea nouă a poeziei lui Ovidiu. Un text latin poate căpăta în românește numeroase variante în procesul traducerii, din cauză că poetul latin avea libertatea să așeze oricum cuvintele în vers, cîtă vreme legătura gramaticală era corectă, adesea versul latin mlădia fraza dîndu-i o structură complicată pentru un cititor modern. Un astfel de text ajunge sub pana lui T. Naum curgător, limpede și fidel în raport cu originalul latin. Dau un singur exemplu: în cartea a IV-a, elegia a X-av, 65—67 citim la Ovidiu:

Molle Cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quodque levis causa moveret, erat.
Cum tamen hic essem, minimoque accenderer igni
Nomine sub nostro fabula nulla fuit.

In traducerea de care ne ocupăm aceste versuri capătă forma:

O inimă duioasă aveam și simțitoare,
Săgețile iubirii ușor mă biruiau.
Așa eram atunce și m-aprindeam îndată
Dar vorbe despre mine prin lume nu umblau.

Cine oare va reproșa traducătorului că simțitoare *nu e în textul latin;* săgețile iubirii *sînt la Ovidiu de fapt săgețile lui Cupidon, că o propoziție concesivă care începe prin* cum tamen *a devenit în românește o independentă, adică în loc:* deși eram așa *(duios sensibil) ni s-a tradus:* așa eram atunce? —; *evident că numai un pedant din cale afară ar putea reproșa nerespectarea textului original, iar uneori spiritul inventiv, prea liber al traducătorului. Acesta în realitate a dus aproape de înțelegerea noastră atît gramatica lui Ovidiu cît și stilul lui atît de figurat, de plastic.*

Ca în exemplul dat mai sus în care întîlnim: m-aprindeam îndată, a umbla vorbe despre cineva, *în elegiile de curînd tălmăcite întîlnim, aproape la fiecare pas, forme populare expresive, locuțiuni, proverbe, metafore și comparații la modul vorbirii firești, cu nuanțe ale stilului oral:* mai negru ca păcura la suflet; vin anii neputinței și vîrsta fără vlagă; cum untdelemnu nvie a candelei văpăi; dușmanul de-a călare dă zidului ocol; ia cată socoteala spectacolelor tale; întindeți mîna voastră bătutului de soartă *etc. Cuvîntul vechi, expresia populară se asociază uneori în chip fericit cu neologismul:*

Tu nobilă odraslă *din* strălucite stirpe,
Ce prin a ta virtute *întreci pe-ai tăi strămoși*
O, tu, ce porți în suflet candoarea *părintească*
Și propria-ți candoare; tu care-ai moștenit
De la al tău părinte acel dar al vorbirii,
Ce n-a avut pereche *în* forul cel roman.
(IV, 4, v. 1—6)

sau: Nătîngă *mi-a fost mintea dar* impie *n-a fost (I, 2, 100)*

In limba mereu regenerată din variate resurse, în lexicul mereu împrospătat din imensul tezaur al graiului popular, se vede dexteritatea stilistului și experiența traducătorului.

*

Rămîne însă acum de discutat mai pe larg, în față cu textul original latin, ceea ce apare mai puțin realizat în traducerea lui T. Naum, pentru că valoarea muncii sale literare nu este peste tot aceeași. Unele aspecte ale limbii și stilului stau în contrast cu ținuta artistică a acelor versuri care reprezintă de fapt o adevărată creație, la un înalt nivel literar. Cînd cititorul începe să se întrebe: ce vrea să spună poetul prin cuvîntul sau construcția cutare?, e clar că alegerea și organizarea cuvintelor, închegarea versurilor prezintă un deficit.

Tendința arhaizantă de pildă nu poate fi criticabilă cîtă vreme desfășurarea ideilor e urmărită ușor și e înțeleasă numaidecît: opera lui Ovidiu e veche, oamenii și lucrurile sînt și ele străvechi, încît evocarea atmosferei impunea o orientare spre fondul vechi al limbii noastre. Dar în traducere există raritățI lexicale pe care le putem înțelege, dacă nu sîntem lingviști, doar cu ajutorul unui dicționar sau al unor glosare speciale: „Să mă înghită nămornicul *talaz" (I, 2, 106); „Că* amicia *voastră va mînia un zeu" (I, 5, 38): „Și la liman să scoateți pe bietul* furtunat" *(I, 5, 76); „să nu te bucuri prea mult de-a mea* risipă" *(V, 8, 33), adică* ruină *„Și nu respinge frîul ca un fugar sireap" (V, 4, 16), cărora le corespund în latinește:* alta unda; pietate; naufragio meo; indomiti equi; *acestea puteau fi redate în românește prin mai cunoscutele cuvinte:* teribil, imens; pietate; biet naufragiat; cal grozav. *Preferința traducătorului pentru amicie (prietenie dragoste, pietate), cuvînt care revine de mai multe ori (cf. și I, 8, 15) nu e cu nimic justificată. Alteori regionalismele e probabil că nu vor fi înțelese de toți cîți cunosc destul de bine limba literară comună: „Numai cu* produfuri *scot apa de băut" (III, 10, 26). Uneori traducătorul pare constrîns să creeze anumite cuvinte: „*Zeimea *doar de partea lui Cezar a trecut" (IV, I, 54)*

„Ades am stat de vorbă cînd nu eram surghiun" *(IV, 4, 24).*

In legătură cu soluțiile la care s-a oprit desigur că, în unele cazuri, am fi preferat

un vers mai bun, o construcție mai inspirată; părțile mai dificile din Ovidiu sînt susceptibile de multe variante în traducere: Supplicium patitur non nova culpa novum *(II 540) e tradus prin:*

Greșeala mea e veche, pedeapsa-i de curînd. *In locul acestui vers aș fi scris mai degrabă, respectînd mai mult textul original:*

Sufăr pedeapsă nouă pentr-o greșeală veche.

*

Orice traducere poate fi mereu, mereu șlefuită din nou, controlată cu originalul; sugestiile de îndreptare se ivesc mai la fiece pas. Același lucru îl poate face și cititorul care se oprește un minut să cîntărească cuvîntul și fraza tălmăcite, cînd i se pare că textul romînesc putea fi încă retușat. Iată cîteva observații de amănunt: „nefericite versuri" (II, 1) sînt o parafrază a traducătorului, căci poetul latin spune numai libelli *— termeni de modestă apreciere a creației sale, „cărțulii", „opere modeste, neînsemnate". In aceeași carte (II) mai jos (v. 119) „tot omul cel cu carte" e de fapt „mulțimea învățaților"* turba doctorum, *iar în versul următor „poeții cei de preț" sînt altceva decît* non fastiditi viri *— „oameni cu renume, care se bucură de oarecare trecere". De ce primele două versuri din c. V-a, elegia a V-a au căpătat o interpretare greoaie și departe de original?: „De ziua ei, soției să-i dau ceruta cinste", iar latinește: „Annuus adsuetum dominae natalis honorem/Exigit — literal: „aniversarea (cf. Eminescu: La o aniversară) cere să dau stăpînii obișnuita cinste".*

Una din cele mai frumoase și mai importante elegii „Povestea vieții mele", cum frumos a intitulat-o traducătorul (căci elegiile latine nu poartă nici un titlu) e în majoritatea versurilor admirabilă ca interpretare, ca bogăție de epitete, de imagini, de comparații ingenios îmbinate, respectînd specificul artei scriitorului latin. Există însă nuanțe sintactice și stilistice, uneori mult mai expresive în latinește; și-i păcat că transpunerea lor în limba noastră s-a ridicat numai la un nivel mijlociu, în construcții palide: „Eu am cinstit bătrînii: pe mine mă cinstiră/Cei tineri, și îndată am fost poet vestit", a pierdut corelația sintactică fundamentală: Utque ego maiores, sic me coluere minores *—adică:* după cum am cinstit eu pe bătrîni, așa cei tineri pe mine mă cinstiră: *iar metonimia mitologică:* Notaque non tarde facta Thalia mea est, *înseamnă că „poezia mea a ajuns de vreme cunoscută", sau: „încă de tînăr am ajuns poet cunoscut". Nefiresc, nepoetic, apare deci în contextul romînesc: „și îndată am ajuns poet vestit".*

In aceeași elegie, mai jos: „Eu multe-am scris, dar cele ce-am socotit că-s rele/Le-am pus pe foc eu însumi, ca să le-ndrepte el!" (v. 61—62), e o construcție sintactică familiară: cele ce *în loc de* pe cele ce ; *iar* să le-ndrepte el *(focul), putea fi tradus mai clar:* Le-am aruncat în *focul ce șterge-orice greșeli. Mi-a părut rău deasemeni că într-un vers sonor și perfect (IV, 10, 44) dacă e citit liber adică fără controlul cu textul latin, s-a lăsat deoparte un epitet esențial, absolut esențial pentru ceea ce vrea să spună Ovidiu despre prietenul său ilustru, Horațiu. E vorba de* numerosus Horatius *care nu apare în traducerea recentă: „Mi-a fermecat urechea și lira lui Horațiu". Exilatul de la Tomis însă precizează că e vorba de* numerosus, *deci de un Horațiu productiv, cu versuri scrise într-un stil variat, într-o metrică bogată.*

*

Firește că toate aceste precizări e extrem de greu să fie transpuse în versurile moderne, mai scurte, ale traducerii romînești. Dar cum o traducere nu e niciodată perfectă, precum nu-i niciodată inutilă, rămîne să se mai retușeze scăpările, inadvertențele, construcțiile discutabile, la o nouă ediție.

Pînă atunci ne bucurăm că Tristele *și* Ponticele *lui Ovidiu au apărut în întregime în limba noastră, și că interpretarea lor în ansamblu rămîne o mărturie a muncii pricepute, de multe ori inspirate a unui*

bun și reputat specialist în domeniul limbii și literaturii greco-latine. Comentariul nostru scurt, pe marginea acestei traduceri, n-a vrut decît să sugereze îndreptări de detaliu care pot fi în folosul îmbunătățirilor viitoare.

Gh. Bulgăr.

H. ROHAN: „AMPRENTA" *)

Relatări directe, de o precizie aproape științifică, alături de fraze pretențioase, cu „figuri de stil" căutate. Eroi cu o atitudine energică, în fața vieții: directorii care nu poartă niciodată în buzunare, alături de rapoartele de activitate, acadele pentru copilași; secretari de partid care nu admiră crengile de vișin înflorit, în timpul ședințelor de producție; un om cu răspundere care-i zîmbește șăgalnic unei fete drăguțe, fără să-și amintească, în aceeași clipă, că soția sa îi este o bună tovarășă de viață. Și alături de aceste personaje, prezent la modul liric, autorul. Și el energic, cu o minte vie, e posesorul unei metehne destul de grave: își pierde stăpînirea de sine și din cînd în cînd — și anume tocmai cînd e mai puțin potrivit — îi trage cîte o chiuitură entuziastă, cîte un „spor la muncă". E un om care se înflăcărează rar și atunci, în loc să se exprime reținut, cumpănit, joacă uneori puțin teatru de 'ocazie și se arată pătimaș, cu gălăgie mare.

Reportajele din volum sînt datate. Cele mai realizate sînt și cele mai recente. La alcătuirea volumului, Rohan, mai circumspect, ar fi putut să renunțe la fraze ca acestea (dintr-un reportaj 1954): „Ceva peste care trecuseră apele multor întîmplări, ceva pe care-l simți întîi rece, ca un cuțit răsucit în inimă și, după o clipă, ca o arsură, fulgerîndu-ți sîngele, ceva nelimpede și totuși bine cunoscut parcă, îți năvăli ființa". Sau, dintr-un alt reportaj mai recent: „Iar aici, populația băștinașă, ajunsă la culmile disperării de neomenească exploatare la care erau supuși"... Asemenea fraze n-au ce căuta la un reporter adeseori inspirat (vezi „O universitate". „Frumos nume, Otilia", sau chiar „Dimineața unui director") și care, între paranteze fie spus, are și meritul de a fi, mai puțin decît unii dintre confrații săi, sub influența lui Bogza. În schimb îl citează copios, după un obicei care, devenit aproape regulă la reporterii noștri, a început să plictisească.

Florin Mugur

* Ed. Tineretului, 1957.

I. KREMER: „SCRIITORII NOȘTRI CLASICI ȘI PROBLEMELE ȘCOLII"

Apărută încă din anul trecut, cartea lui I. Kremer „Scriitorii noștri clasici și problemele școlii" n-a fost luată îndeajuns în seamă de critica literară socotindu-se, probabil, că e de datoria metodiștilor sau pedagogilor să se ocupe de ea.

Puțini dintre cititorii clasicilor noștri cunosc activitatea acestora pe tărîmul școlii și învățămîntului, ca profesori, revizori etc. Se știe că Eminescu, Creangă, Caragiale, Odobescu, Vlahuță, Slavici au fost dascăli sau revizori, că Creangă, Vlahuță, Slavici, Coșbuc, Sadoveanu sînt autori de manuale școlare, dar cu puține excepții

cum sînt: „Activitatea pedagogică a lui Odobescu" de I. A. Rădulescu-Pogoneanu (Buc. 1910) „Pedagogia lui Creangă" de I. D. Marin (Buc. 1941) și „Eminescu, revizor școlar" de Mircea Ștefan (Buc. 1956) studii de sinteză asupra acestei laturi a activității unor scriitori rămîn încă un deziderat. Evident că nu e vorba de a reține această activitate din punctul de vedere al utilității ei actuale, nu este vorba de a cerceta moștenirea pedagogică a lui Creangă sau Slavici în raport cu valoarea ei astăzi, ci în raport cu valoarea ei în epocă, stabilind astfel contribuția scriitorilor dascăli în ridicarea învățămîntului din țara noastră, în educarea generațiilor de elevi. Cartea lui I. Kremer este deci cu totul necesară istoriei pedagogiei din țara noastră.

Informația autorului se dovedește considerabilă mai ales în conturarea momentului pedagogic în care-și desfășoară activitatea fiecare dintre scriitorii discutați. În afară de valoroase și cunoscute lucrări ca cea a lui Șt. C. Mihăilescu „Încercări critice asupra învățămîntului nostru primar" Kremer zăbovește asupra Anuarelor sau Calendarelor diferitelor școli și mai cu seamă asupra publicațiilor vremii care acordau mare atenție învățămîntului. Reîntîlnim astfel prețioase observații cu privire la această problemă pe marginea revistei „Contemporanul" și constatăm cu satisfacție că majoritatea scriitorilor pedagogi militează, cu sau fără voia lor, în spiritul valoroasei publicații socialiste. Conștiinciozitatea autorului se reflectă și în aceea că nu se mulțumește a stabili care sînt părțile valoroase dintr-un manual, de pildă, aparținînd scriitorilor ce-i discută ci merge pînă la compararea pe text a acestora cu altele din vremea lor (demonstrarea superiorității metodei fonetice preconizată și aplicată de Creangă și „silabismul", abecedarul lui A. Iarcu sau calitatea ridicată a manualului de citire al lui Odobescu și Slavici față de modelul de la care au plecat).

Considerăm însă că, spre lauda sa, autorul a depășit obiectivul unei cercetări de „pură" pedagogie. I. Kremer dovedește o bună cunoaștere a biografiei și operei scriitorilor studiați și face adesea o adecvată legătură între viață, operă și activitatea pedagogică. Astfel că și istoricul literar poate cerceta cartea sa cu netăgăduit folos; mai ales că îi datorează și descoperirea unor documente inedite: scrisoarea trimisă de către Vlahuță administratorului „Casei școalelor" privitoare la forma în care trebuie scrise cărțile pentru copii și cele două registre de „însemnări zilnice" făcute de Creangă în 1864—1865 ca institutor al clasei I-a.

Pentru cercetătorul literar scrupulos cartea este încă și mai utilă prin ultimul capitol: „Scriitorii noștri clasici și unele probleme ale manualelor școlare". În manualele ce le-au alcătuit, scriitori ca Gîrleanu, Topîrceanu, Sadoveanu, aceștia au introdus pentru prima dată bucăți scurte ce au fost apoi completate, modificate și trimise diferitelor publicații literare sau strînse în volum.

Cărții i s-ar putea reproșa cîteva neajunsuri: din chiar titlul capitolelor se constată lipsa unor criterii sigure în organizarea studiilor: 1) Primii ani de activitate în învățămînt ai lui Creangă, 2) A. Odobescu ca pedogog. 3) I. L. Caragiale, critic al educației și școlii burgheze, 4) Al. Vlahuță despre unele probleme ale educației tineretului, 5) I. Slavici și problemele predării limbii romîne în școală, 6) Scriitorii noștri clasici și unele probleme ale manualelor școlare, 7) Anexă în legătură cu manualele „Metoda nouă" și „Învățătorul copiilor" de I. Creangă. Chiar în cadrul unor astfel de titluri se discută cîteodată aspecte greu de încadrat în obiectivele propuse. (La „Odobescu ca pedagog" e pomenit „Chestionarul arheologic", operă de strictă cercetare științifică).

Uneori aprecierile de valoare sînt lipsite de măsură, ca de pildă atunci cînd compară aportul lui Creangă, în domeniul pedagogiei, cu cel al lui K. D. Ușinski (pag. 196). La pagina următoare (197) I. Kremer socotește că bucățile didactice din manualele lui Creangă „pot sta cu

cinste alături de „Poveşti şi Amintiri" ceea ce e desigur prea mult.

Cartea are un titlu care pare că epuizează problema: „Scriitorii noştri clasici şi problemele şcolii". Am indicat mai sus despre care scriitori e vorba şi cititorul se va întreba, ca şi noi: Unde-i Eminescu? De ce Creangă e incomplet? E drept că în „Cuvînt înainte" I. Kremer recunoaşte că lucrarea e incompletă. Recunoaşterea nu e însă şi justificare.

După parcurgerea cărţii lui I. Kremer ni s-au impus cîteva reflecţii şi anume: mai toţi scriitorii noştri clasici au fost într-un anumit fel legaţi de şcoală, pe care au servit-o cu uriaş devotament, cu sacrificii chiar. Fiecare dintre ei a privit munca sa de dascăl nu ca pe o simplă meserie, nu ca pe un oarecare izvor de existenţă, ci ca pe o îndatorire cetăţenească şi patriotică. Cartea lui I. Kremer urmăreşte cu stăruinţă demnă de toată lauda această latură a personalităţii lor şi o luminează cu claritate.

Pompiliu Marcea

ERWIN WITTSTOCK: „FIUL VIZITIULUI")*

Despre nuvela al cărei titlu îl poartă şi volumul nu vom vorbi prea mult. Dacă ea ni s-ar fi înfăţişat singură, cititorul risca să-şi formeze o părere eronată asupra artei de prozator a lui Erwin Wittstock. Există în „Fiul vizitiului" un subiect interesant, o înlănţuire de fapte neobişnuite, capabile să releve cu ascuţime psihologia socială a personajelor, dar — din păcate — dramatismul momentelor cruciale este desfiinţat prin comentarii bombastice, iar motivarea acţiunii rămîne încărcată şi confuză.

Din fericire, volumul e întregit prin nuvela „Miesken şi Riesken" care — nu în comparaţie cu prima bucată, ci independent de ea — ne apare ca o adevărată bijuterie, şlefuită cu remarcabilă fineţe.

Este povestea a două surori gemene, care de la naştere şi-au pierdut mama şi care trăiesc împreună cu tatăl lor într-un ungher al munţilor, tăinuit de umbra pădurii. Fantezia firii, care a izbutit să făurească două fiinţe întru totul asemănătoare, stîrneşte uimirea şi încîntarea tuturor. Abia individualizate onomastic printr-o singură literă distinctă — una se numeşte Riesken, iar cealaltă Miesken — cele două surori nu pot fi nicicum deosebite de sătenii din vale, care se mulţumesc să constate global: Riesken şi cu Miesken au căpătat ghete" *sau* „Riesken şi cu Miesken au căpătat o rochiţă". *Numai tatăl lor cunoaşte un mijloc potrivit:* „Miesken mergea întotdeauna la dreapta şi cu o jumătate de pas înaintea lui Riesken, pe care o trăgea după dînsa". *Tatălui totuşi* „îi era tot una pe care din două o numea cînd cerea cîte ceva; şi se nimerea să fie întotdeauna cea pe care o striga".

Firul povestirii se deapănă molcom, istorisind viaţa surorilor în coliba natală, apoi îndeletnicirile lor în sat, cînd vine vremea şcolii. Povestitorul păstrează acelaşi ton şi atunci cînd redă împrejurări mai deosebite, care rup şirul obişnuinţelor înrădăcinate. Tatăl pleacă la război (1914), mai apoi bătrîna gazdă a fetelor porneşte în bejenie, iar ele rămîn pentru o vreme singure. Şi tonul potolit, care se păstrează nealterat în nararea unor circumstanţe ieşite din comun, nu face decît să accentueze dramatismul împrejurărilor.

Axul lăuntric al nuvelei îl constituie o contradicţie tragică ai cărei poli se vor defini pe nesimţite. Perfecta asemănare fizică a celor două surori, dublată de identitatea imboldurilor sufleteşti, pare să includă făgăduinţa luminoasă a unei existenţe pentru totdeauna unite. Surorile îşi promit chiar să păstreze ca o comoară de preţ comunitatea soartei lor: „se înţeleseseră să nu se mărite niciodată, decît dacă

* E.S.P.L.A., Colecţia „Luceafărul", în romînește de I. Cassian-Mătăsaru.

lucrul acesta ar fi să se întîmple în acelaşi timp şi dacă bărbaţii lor ar semăna la fire şi la chip" *Nădejdea aceasta naivă nu se va împlini. In schimb, potrivirea deplină a pornirilor inimii va da la iveală un rod tragic: cele două surori vor îndrăgi acelaşi bărbat.*

Puţină vreme după întoarcerea tatălui din război, în coliba lor îşi află adăpost un soldat răzleţit de trupele germane care părăsiseră Ardealul. A sosit momentul cînd simetria destinelor se va frînge prin vrerea neînduplecată a legilor firii. „Intr-o zi pe cînd i se putea citi pe faţă o liniştită îngîndurare, Hans vorbi cu glasul moale, care nu se potrivea cu veselia lui obişnuită: — Acuma cred că vă pot deosebi". *Mai apoi, aflîndu-se că Ardealul s-a alipit Romîniei, Hans este silit de împrejurări să plece în grabă, fără a ţine seama de ceea ce lasă în urmă. Bătrînul tată îşi dă în curînd sfîrşitul. Peste un răstimp, sătenii din vale, care nici acum nu izbutesc să deosebească surorile, îşi împărtăşesc o veste de mirare:* Riesken şi Miesken au căpătat un copil".

Hans, după cîţiva ani, va reveni la coliba din munţi. Timpul care s-a scurs a înnegurat multe fapte ale trecutului. „Îşi dădură seama că Hans nu ştia bine care-i Riesken şi care-i Miesken. Dar Riesken (mama copilului — n.n.) simţea că era gata să încline mai mult către Miesken". *Şi Riesken, purtîndu-şi în braţe pruncul, iar în suflet o durere cu atît mai sfîşietoare cu cît e mai ascunsă, părăseşte pentru totdeauna casa în care se născuse şi-şi petrecuse anii fericiţi ai copilăriei.*

In toată această istorisire, în care momentele patetice nu sînt puţine, — nici o insistenţă inoportună, nici o trăsătură acuzată, nici o stridenţă în raport cu armonia inefabilă a ansamblului. Un nimb de nobilă poezie învăluie totul. Autorul îşi vădeşte în deosebi virtuozitatea evocînd vraja pădurii, a cărei măreţie netulburată pare menită a spori frămîntarea din suflete: „Lumina lunii se revărsa dalbă peste crăcile stejarului din faţa ferestrei şi departe, peste vîrfurile pădurii, bezna de sticlă se înălţa cu licăriri de vrajă, cu văluri întreţesute cu aur şi albastru, care răspîndeau o tainică apăsare a inimii şi răscoleau un zbucium nepotolit".

Finisarea nuvelei e înfăptuită cu mînă de artist. Un amănunt în aparenţă neglijabil se va dovedi revelator. O irizare cît de fugară îşi va repeta chemarea, spre a oglindi curgerea vremii şi mutaţia evenimentelor. Vă amintiţi că, încă din copilărie, Miesken mergea înainte şi o trăgea după dînsa pe Riesken. Pînă tîrziu, mersul lui Riesken va păstra aceeaşi încetineală. „Ar fi vrut, e drept, să păşească alături de tatăl ei, dar paşii ei se încetineau mereu, astfel că tot rămînea la urmă, mergînd după ei; abia la sfîrşit venea şi Hans".

Sintem deosebit de satisfăcuţi de a fi realizat, prin intermediul acestei nuvele, un prim contact cu arta majoră a înzestratului prozator german din R.P.R.

Şt. Cazimir.

ANNA KARAVAEVA: „FABRICA DE CHERESTEA")*

Cartea Annei Karavaeva e scrisă între anii 1923—1927. In jurul acestor ani plini şi grei, ani de lipsuri şi entuziasm, de şovăială şi dîrzenie au fost scrise „Hidrocentrala" Margaretei Saghinian, „Şi a fost ziua a doua" a lui Ehrenburg sau „Fraţii" lui Fedin.

Toate aceste cărţi relatau un prezent încă de domeniul gazetăriei jurnaliere, în momentul tipăririi lor. Timpul nu decantase

* Ed. „Cartea Rusă", 1957.

întîmplările care le alcătuiau conținutul și autorii lor nu beneficiau de perspectiva lui.

Totuși, peste niciunul din aceste volume vremea nu a așternut un politicos văl cenușiu și nici nu le-a încredințat rolul unor materiale documentare ale respectivei epoci, bune de cercetat cu interes istoric sau bibliografic.

Au rămas, sînt violent actuale.

Distanțarea de lectură nu lasă doar amintirea respectivei lor atmosfere. Chipurile eroilor stăruie cu nume precise, întîmplările își păstrează conturul inițial din momentul lecturii. Nici o umbră de ceață nu alterează trăsăturile roșcovanului în haine strîmte, zbuciumul căruia Volodia Satonov nu-i găsește ieșire sau moartea lui Rossislav Karev.

Frămîntarea, energia și sinceritatea aproape violentă a grupului de scriitori — dintre care am amintit doar trei — sînt caracteristice și Annei Karavaeva.

Cuprinsul cărții e enunțat de titlul ei: Fabrica de Cherestea. Într-adevăr: doi străini, doi orășeni, un inginer și un activist de partid (directorul fabricii) vor încerca și vor reuși să pună pe picioare o fabrică de cherestea, părăsită la începutul războiului. Construcția va revoluționa viața satelor patriarhale din împrejurimi, așezate la marginea imensei păduri îndepărtate.

Nici subiectul, nici problemele nu sînt originale sau noi în literatura sovietică. Literatura noastră s-a apropiat și ea de problemele ridicate în fața țăranilor de către construcțiile industriale, care le accelerează ritmul molcom al vieții violîndu-i perspectivele tradiționale. Dar un suflu de aprigă prospețime, aparent stîngace, străbate cartea Annei Karavaeva dăruindu-i vigoare și originalitate.

Se nasc copii, se comit asasinate care se descoperă și se pedepsesc, se împlinesc și se destramă iubiri și vieți. Cei doi orășeni sosiți cu o drezină, într-un colț pierdut de țară pe o dimineață ploioasă au probleme sentimentale. Tînărul inginer pe care îl așteaptă o logodnică în oraș, simte o îulburare ciudată în fața Ksenei, fata pădurarului. E o fată cu farmec și fire deosebită (Colindă singură pădurea pedepsind și iertînd braconierii după legile pe care i le impune o judecată naturală și sănătoasă.) Ar fi fost facil și tentant pentru un scriitor mai puțin stăpîn pe știința construcției de ansamblu, să îndrume spre „happy end" sau măcar să contureze mai precis sentimentul schițat între Ksena și tînărul inginer Mideaev. Anna Karavaeva îl lasă în vag cu deosebit bun gust și simț psihologic. Ceea ce dăruie acestui început de dragoste puritate și finețe.

Poate întîmplările sentimentale ale lui Ogneov sînt mai greoaie. Confesiunile sub formă de corespondență ale Lenei, femeia cu care are un copil și care va reuși să-l cîștige sînt informe. Nelipsite de veridicitate, întîlnirile lor par provocate de autoare

Frămîntările amoroase, bănești, luptele pentru poziție socială sau satisfacerea orgoliului se canalizează înspre împlinirea aceluiași țel, construirea fabricii

Anna Karavaeva a întrebuințat material psihologic și tactic din care se puteau construi volume de dimensiunea unei „tragedii americane". L-a organizat cu un deosebit simț arhitectonic, netezindu-i asperitățile, îmbinîndu-l într-o construcție armonioasă, firească.

Păcat că traducerea românească, făcută după ediția apărută la Moscova în 1954 nu e ceva mai îngrijită și e atît de îngreunată de numeroasele greșeli de tipar.

IACOB WASSERMANN: „ÎN APĂRAREA JUNKERULUI ERNST"

Iacob Wassermann face parte din acea mare generație a scriitorilor germani, care născută în spre sfîrșitul veacului trecut, a mai asistat neputincioasă la promovarea hitlerismului. Ca mulți asemenea lui, a murit în exil. Contemporan cu Thomas Mann, a simțit ca și ilustrul său compatriot decadența familiei burgheze. Destrămarea

lentă a relațiilor tradiționale între copii și părinți, între soț și soție, semnificînd pe planul microcosmului familiar destrămarea generală pe plan social, a format sîmburele tematic al operei lui Wassermann.

Cărțile lui Iacob Wassermann cunoșteau culmile succesului după primul război mondial. Scriitorul căuta împreună cu eroii săi ieșirea din impasul crizei interne a burgheziei. Se amăgeau că o vor găsi în Adevăr, Dreptate, Cinste.

Etzel Andergast — eroul primului volum, cu intrigă polițistă al faimoasei trilogii — este un adolescent hipnotizat de aceste idealuri cu majuscule. Societatea care-i refuză izbînda — oferind în locul reabilitării violente în plină lumină o grațiere tăcută, nevinovatului Maurizius — îl secătuiește. Etzel reacționează mai puțin violent ca fratele său Gelu Ruscanu. De fapt însă nu se mai ridică după lovitură. Alți eroi își vor încerca puterile în celelalte volume ale trilogiei în numele și sub steagul acelorași idealuri.

Heinrich Mann, scriitorul profund realist al aceleiași generații, îl considera pe Wassermann un romantic care percepe „minunatele complicații ale vieții". Sub adînca influență a lui Dostoievski, Wassermann cercetează subtil, cu îndemînări chirurgicale ascunzișurile și meandrele sufletului omenesc. E însă departe de violența și răzvrătirea maiestrului său în ale psihologiei. Pictează calm chiar portretul odiosului Warschauer-Waremme sau al aproape patologicei Gana.

Colecția „Meridianelor" și-a sărbătorit semicentenarul, — cu prilejul căruia o felicităm, — traducînd nuvela de mari proporții în „Apărarea junkerului Ernst".

Nuvela e de factură romantică și aparține celor mai reușite lucrări de acest gen ale scriitorului. Spre deosebire de alte lucrări de acest fel în care Wassermann își lasă personagiile să se rătăcească în stări și situații intuitive, ce depășesc nu numai marginile realismului ci și ale naturii umane, aici eroii se mențin în limitele omenescului. „In Apărarea junkerului Ernst" e închinată „fiului meu Karl Ulrich". E povestirea unui părinte și scriitor progresist ce își vedea fiul crescînd într-o Europă cu cerul amenințat de nori întunecoși.

Junkerul Ernst e un poet adolescent (lui Wassermann îi sînt atît de dragi adolescenții, îi este atît de drag amestecul de puritate, generozitate și putere ce-l caracterizează). Inchiziția (povestea se petrece sub domnia ei) încearcă să-l distrugă. Oamenii îl vor elibera spre a-și duce mai departe cîntecul.

Wassermann scrie cu deosebită plasticitate epoca de cumplită teroare religioasă cînd „oamenii se iscodeau între ei și din ochii lor pironiți unii asupra altora, se resfrîngea spaima așteptării. Pizma devenea groază (pentru cel pizmuit) admirația se prefăcea în spaimă cumplită (pentru cel admirat), adesea dragostea se stingea pe rugul în flăcări. La fiecare petrecere pîndea cîte un denunțător și pînă la urmă le pieri oamenilor orice urmă de voie bună — ba începură a se ocoli tot mai mult unii pe alții".

Cu mînă de artist încercat pictează portretul celui ce a dezlănțuit teroarea : Pater Grop, iezuitul învățat să aducă în suflete „simțămîntul fricii de oameni, frica cea mai puternică și fără de leac." Acesta e dușmanul tînărului junker, al poetului care colindă ținutul istorisind povești ce îndulcesc viața speriată a oamenilor fără ca vreodată „să se ghicească vreo tristețe sau îngrijorare în jurul făpturii sale".

Naivitatea crîncenului antagonism romantic bine-rău, diavol-înger e compensată de arta scriitoricească a autorului. Figurile celor doi eroi — înconjurate de minunate broderii psihologice care reiau sub altă înfățișare vechii eroi preferați ai lui Wassermann — sînt pictate în tușe succesive care le adîncesc personalitatea, dăruindu-le spre final, unuia strălucirea auzului și celuilalt culorile mîzgăi.

Revolta populară transformată în apoteoză triumfală, redă libertății și oameni-

lor pe tînărul Ernst atins în sfîrșit de durerea și răutatea umană, e pictată de scriitor în culori strălucitoare demne de penelul lui Brueghel.

Traducerea foarte izbutită, păstrează ritmul frazei originale împlinind bucuria lecturii pe care o prilejuiește colecția „Meridianelor".

Raluca Iacob

DOUĂ PLACHETE PENTRU COPII*)

După culegerile de versuri din S. Marșak, A. Barto, Z. Alexandreva și alți poeți sovietici care scriu pentru copii, Editura tineretului a trimis în librării două noi plachete care înmănunchiază o bună parte din poeziile cele mai valoroase ale lui S. Mihalkov, poet prodigios și plin de fantezie, mult prețuit în Uniunea Sovietică de cititorii vîrstnici, dar mai cu seamă de cei mici.

S. Mihalkov — care este și un fabulist de mare talent — a reușit să-și cîștige notorietatea de care se bucură astăzi, nu numai în țara sa, datorită spiritului inventiv, al originalității și cutezanței ce caracterizează versurile sale.

De astă dată cititorii noștri au posibilitatea să cunoască mai complet și celălalt sector bogat al activității poetului, reprezentat de creațiile sale destinate copiilor de vîrstă școlară. Un merit esențial al ambelor plachete apărute („Poezii", trad. George Dan și „Drumețul vesel", trad. Cezar Drăgoi) rezultă din aceea că autorii versiunilor romînești au sezisat de la început notele dominante ale poeziei lui Mihalkov, izbutind în cea mai mare măsură să se apropie de original, să păstreze echivalența frumuseților gingașe ale tropilor, limbajului artistic și versificației proprii poetului sovietic, bineînțeles cu coeficientele respective de „mici infidelități", uneori scuzabile, datorate dificultăților și patimei sensibile a fiecăruia din traducători.

George Dan, mai puțin flexibil, însă în o mai mare măsură animat de dorința de a nu adăuga nimic peste semnificațiile versului original, surprinde prin preciziunea cu care a izbutit să transmită sunetele cristaline din balada „Vasul de cristal", una din poeziile cele mai pline de farmec ale lui Mihalkov:

Trei fete — trei prietene
Un vas
Au cumpărat.
Umblară
Și-l aleseră
Abea după un ceas.
Un vas
Ce-n magazin
Expus e în vitrine —
Un vas original,
Un vas care își scapără
Ovalul de cristal.

Desigur, în unele din poeziile cuprinse în volumul tradus de George Dan nu lipsesc și unele defecțiuni. In poezia „Căței dresați" găsim — de pildă — această curioasă mostră lingvistică cuprinsă în apolog:

„Cin'de tinerel nu-nvață
Multe-n viață o să pață"(!) *p. 28*

Mai găsim și alte impurități de acest gen care au scăpat atenției traducătorului. De pildă:

„Pe porțile Kremlinului
Ce se deschid pereche" *(!) p. 58*

sau:

Pornind la ofensivă-n mari armate"
(p. 52)

sau unele adaosuri nejustificate de textul original.

„Cu ochii migdalați uzbecul" *(p. 54)*

Dar, este totuși clar, că împotriva acestor deficiențe ce s-ar putea ușor elimina, versiunea poeziilor aparținînd lui George Dan reprezintă un bun cîștigat.

*) S. Mihalkov „Poezii", „Drumețul vesel", Ed. Tineretului, 1957.

Poate ar fi fost mai interesant de întreprins o paralelă între traducerea analizată și cea din „Drumețul vesel", care de asemeni își are meritele ei incontestabile, dar și unele laturi discutabile. Cezar Drăgoi, poet cu îndelungă activitate de traducător, autor al excelentei versiuni a lui „Pavlic Morozov" poemul lui S. Scipaciov, oferă și în placheta recentă destule note pozitive. care confirmă succesele precedente. Versurile lui S. Mihalkov din „Drumețul vesel" — mic manual liric de voe bună și prietenie între copii, vor încînta desigur pe mulți dintre micii cititori ai traducerii lui Cezar Drăgoi. Ii vor încînta într-o măsură egală critica puștiului cocoloșit din „Mimoza", care nu se poate despărți de fusta mămichii:

„....Pentru ce e pregătit?
Va fi el pilot vestit?
Ori tanchist?
Mitralior?
Marinar pe un vapor?...

Stă cu tata și cu mama,
gerului ducîndu-i teama!

Și-i asemeni plantei care
numele —
mimoza-l are!"

cu aceeași încîntare copiii vor sorbi învățăturile din „Cizmarul din drum", „Azor". „O singură rimă" și alte poezii în care poetul Cezar Drăgoi a rămas fidel unei concepții logice, juste despre posibilitățile și limitele traducerii. In unele cazuri, cînd principiul recreerii originalului, — care trebuie să călăuzească pe orice traducător talentat — este interpretat prea larg, se obțin mari bizarerii. Intr-o bună parte din placheta „Drumețul vesel" printr-un curios fenomen de sciziparitate poetică, versurile lui Mihalkov și-au înmulțit în mod considerabil cantitatea. De curiozitate am numărat versurile cîtorva poezii din original și cele respective din versiunea românească. Rezultatul a fost surprinzător: în textul original poezia „Drumețul vesel" numără 60 versuri, în traducere numărul lor a crescut la 85; același fenomen și la poezia „Prietenul meu" care crește de la 48 de versuri la 58, în „Mimoza" unde crește de la 65 la 80 etc. etc. In toată cărticica adaosul se ridică la cîteva sute de versuri.

Puțin supărat de această inadmisibilă depășire am închis o clipă ochii și prin clasica metodă a reducerii la absurd mi-am formulat două ipoteze: 1) Dacă ar fi necesar să zicem. ca volumul lui Mihalkov să se traducă din românește în altă limbă și traducătorul respectiv ar mai adăuga la rîndul lui alte cîteva sute de versuri.., etc. 2) A doua ipoteză s-ar putea rezolva printr-o întrebare firească: de ce a preferat editura să publice simultan două culegeri din același poet; oare nu era de preferat să apară un singur volum, mai complet și totuși fără versuri asupra cărora autorul lor și-ar declina paternitatea?

M. Cosma

ION VLASIU: „AM PLECAT DIN SAT"

Realizat în piatră și culoare, sufletul artistului a simțit dintr-un început nevoia destăinuirilor, a comunicării unor stări sufletești, a unei lumi pe care dalta și penelul încă nu o cuprinseseră. Inainte de a umplea stupina bunicului său cu pietre cioplite, tulburînd în viața bătrînului lumea icoanelor sfinte și unice, artistul, tînărul ciudat și neadaptat condițiilor comune de trai, scrie, purtîndu-și în peregrinările sale caietele cu motive literare. Imaginația sa împrăștiată prin basme și ciudățenii se va concentra însă, la ceasul potrivit, și artistul va reflecta la formele pe care le îngăduie lemnul și piatra, la imaginea plastică și legile ei, iar stăpînirea nu va fi aflat poate niciodată cine-i fura stîlpii kilometrici de pe marginea drumului de țară. Dacă i-ar fi

căutat n-ar fi găsit decît forme omenești. și, desigur, n-ar fi înțeles în liniile lor viitoarele creații, tulburătoarea mască a geniului, figurile statuare, definitive întruchipări în piatră ale lui Horia, Cloșca și Crișan, ori profilurile pure finisate în marmoră, ori copiii spiritualizați sub cioplitu-rile daltei, ori pînzele, concentrări cromatice ale universului folcloric național, ori acel Creangă povestitor și acele grupuri de familie care au mișcat sufletul publicului bucureștean în expoziția din primăvara acestui an.

Ion Vlasiu n-a fost un om al baricadei. Răzvrătirea lui împotriva condițiilor extrem de grele prin care a trecut spre maturizare și independență, s-a sublimat în imagini artistice, și mizeria tinărului fără căpătîi, ros de foame pe străzile Clujului ori pe cheiul Dîmboviței, purtată încă odată prin satul atîtor amintiri de care artistul nu se va despărți niciodată, va răspunde în forme plastice de-o sensibilitate și o puritate unice. A fost o împlinire exprimată arghe-zian în Testamentul Cuvintelor potrivite: „E-ndreptățirea ramurii obscure/ Ieșită la lumina din pădure / Și dînd în vîrf ca un ciorchin de negi/ Rodul durerii de vecii întregi".

Pentru acei care cunosc opera lui Ion Vlasiu, o înțeleg și o apreciază, „Am plecat din sat" vine să definească o personalitate si să explice fenomenul îndelung și complex al creației sale. Spre deosebire de „Poveste cu năluci", în care realul se aureolează cu lumina difuză a unor sentimente multiple, plutind între dragoste, destin și artă, „Am plecat din sat" aduce lumea întreagă, im-presionant de reală și de adevărată a sa-tului ardelean de dinainte și de după pri-mul război mondial. Satul cu săraci și bo-gați, cu popă și dascăl, cu păcurari și țărani de rînd, cu părinți și copii și bunici, cu toate locurile înconjurătoare, hotar greu de amintiri, cu dragoste și cu ură, cu pace și cu bătaie, cu oi și vite și cîini și galițe, și peste toate, cu viața copilului, și nu a unui copil obișnuit, ci a unuia neastîm-părat și ciudat care pune în mișcare totul împrejurul său. Te regăsești în toate păta-niile lui, așa cum te-ai regăsit în Amintirile lui Creangă, și, dacă odată ai fi vrut să-l ai aproape pe Moș David Creangă din Pipirig, retrăindu-ți anii copilăriei te-ai dori în preajma Bunicului ori pe genunchii Bacului. Copilul acesta e stăpînit de tot felul de ciudățenii și de năluci și toată această lume a lui nu e un truc, ori un năravcopilăresc ci o suferință organică, și toate năzbîtiile lui au o poezie ce se distilează și se depune în sufletul său, prin vîrstă; această poezie n-o vor scoate nici babele cu descîntece, nici popii cu slujbe, nici călugărul mincinos cu citirile sale. Îmbogățită cu toată suflarea satului, aceas-tă poezie va fi scoasă de daltă și penel din piatră și din culoare. Copilul neobișnuit, trecînd mai neastîmpărat prin experiența obișnuită a copilăriei, ne arată prin graiul povestitorului de mai tîrziu unde sînt îm-plîntate rădăcinile creației și care-i suflarea dumnezeiască ce dă viață pietrii neînsufle-țite. Dincolo de ograda părinților și buni-cilor săi, satul își duce viața mai liniștită ori mai tulbure sub stăpînirea grofilor și a jîndarilor din preajma ori din anii grei ai războiului. În Lechința ori în Ogra, oa-meni de structuri apropiate, încîlciți printre legile statului, își îngroapă morții și își însoară feciorii, adună și împrăștie pămîn-turi, își petrec viața între casă și hotar, între biserică și ulița satului. Ca o foarte cuprinzătoare monografie, cartea lui Ion Vlasiu comunică date și obiceiuri, strigă-turi și cîntece de jale, cu întreaga mișcare a omului între hotarele zilei, cu o poezie firească în stilul simplu al povestitorului ardelean. El își povestește viața, iar valorile literare rees din bogăția amintirilor și din frumusețea cuvîntului, din limbajul natural de pe Mureș și de pe Cîmpie prin care ne transmite întreaga poezie senină ori dureroasă a vieții satului. Paginile cu plecarea oamenilor la război, cu luarea clopotelor, cu iernile fără bărbați în sat, apoi, mai tîrziu, cu toate întîmplările fa-miliei Bunicului, cuprind o densă poezie dramatică a existenței și prin astfel de pagini se afirmă artistul scriitor în cel mai deplin înțeles.

Ion Vlasiu e un poet, și în creația sa plastică este poate cel mai profund liric dintre artiștii noștri contemporani. Gîndindu-mă la oamenii cărții lui și la destînul lui de creator îmi trec prin minte de undeva de foarte aproape alte versuri argheziene:

In seara ceea piatra își luase-nfățișarea.
Ciocanul odihnește și poate-ncepe iarăș
Căci alte lespezi albe rîvnesc în munți chemarea,
Ca din pietrar să-și facă pe ani întregi tovarăș.

Pentru înțelegerea artei sculptorului, „Am plecat din sat" nu poate fi înlocuită de textul niciunui comentator.

Ion Horea

SAVIN BRATU: „CRONICI"

Savin Bratu, cronicarul cel mai activ al Gazetei literare, *este un tînăr îndrăgostit de fenomenul literar în înțelesul cel mai larg, un comentator zelos de cărți și un cercetător pasionat de istorie literară.*

Un prim merit al cronicarului este ambiția lui (lăudabilă!) de a fi cel dintîi care semnalează o operă demnă de a fi adusă la cunoștința publicului.

Al doilea merit este acela de a analiza cu atenție operele remarcabile în unul sau mai multe foiletoane, după importanța și dimensiunile cărții.

In fine, al treilea merit, e acela de a judeca operele într-un spirit obiectiv politic, fără a cădea în dogmatism și fără a eluda spiritul critic în cazul scrierilor neizbutite din punct de vedere artistic.

Intr-un cuvînt, Savin Bratu posedă toate calitățile cerute unui bun informator asupra producțiunilor literaturii curente, o bună orientare politică, gust și cunoștințe suficiente de teorie a literaturii.

Adesea cronicarul trece de la recenzia propriu zisă la studiul mai dezvoltat de istorie literară, folosind documentația bogată de bibliotecă și ancheta arhivistică. Actualul volum de cronici conține între altele un articol despre începuturile literare ale lui M. Sadoveanu care poate constitui punctul de plecare pentru o monografie de substanță, precum și un studiu rotund despre poezia lui Mihai Beniuc atingînd toate laturile creației autorului Cîntecelor de pierzanie.

Alteori recenzia e înlocuită cu discuția unor probleme de ordin general („Pasiunea noului", „Poezia nemuritoare"), cu aforisme („Reflecții despre lirică") sau cu epistole („Scrisoare către Francisc Munteanu"). Cîteva reflecții despre lirică, iapidare, sînt excelente, de pildă:

„Esențialul e să fii poet, dacă vrei să slujești construcției socialiste prin poezie".

„Infinitatea tematicii în lirică stă în infinitatea stărilor sufletești ale omului, variabile istoric, social și individual".

„Liricul autentic este acela care mobilizează resursele noastre interne, ignorate de noi înșine".

In analiza poeziei, cronicarul abuzează însă de noțiunea de „erou liric" care — am mai spus și altădată — e lipsită de sens. In poezia lirică nu e posibil niciun erou. Se poate vorbi de un lirism cu caracter obiectiv ca acela al lui Coșbuc, exprimînd nu sufletul individual, ci pe acela colectiv, în niciun caz de erou liric. Singurul erou liric admisibil este poetul. Dar cîtă vreme putem spune foarte bine poetul, *nu văd de ce ar fi nevoie să fixăm „o existență inalienabilă în poezie" eroului liric. Cînd în poezia epică se face simțită în chip manifest intervenția autorului, epicul devine supărător. Ibrăileanu numea excesul de lirism în poezia epică „poezism". Marii poeți epici (Homer, Virgiliu) se estompează în dosul personajelor lor și adevărații eroi epici sînt aceia care și-au tăiat cordonul ombilical de creatorul lor.*

Mi se pare greșit, din această cauză, a valorifica literatura epică a lui Sadoveanu prin descoperirea hibridului „erou liric". Sadoveanu este în primul rînd un poet. Dar un poet în sensul originar, de „creator", al cuvîntului și nu un liric prin ex-

celență. Sadoveanu a creat personaje epice vii (Nicoară Potcoavă, Frații Jderi, Victoria Lipan, ca să dăm numai cîteva exemple) care trăiesc independent de autor, ca și eroii din poeziile populare anonime.

„Epicul — scrie Savin Bratu — nu este, la Sadoveanu fabulație și construcție de episoade, ci împărtășire de suferință și de revoltă". Cu alte cuvinte epicul nu e epic, ci lirism, și romane istorice ca Neamul Șoimărești*lor sînt doar niște confesiuni subiective exprimînd suferința și revolta autorului. Iată cum prin utilizarea unei categorii estetice greșite se neagă capacitatea de creație (invenția, reconstrucția) scriitorului. Dimpotrivă epica lui Sadoveanu este tocmai fabulație, adică povestire (epos) cu eroi adevărați întrupînd fiecare obiectiv, suferința, revolta și lupta poporului împotriva asupritorilor, de-a lungul istoriei.*

In privința vocabularului atragem atenția că termeni ca emoționalitate, compoziționat, constatativ, panicard, putrid, pioșenie nu există în dicționarul limbii romîne, nici în dicționarul limbii franceze și trebuie înlocuiți prin cuvinte corecte ca: emotivitate, de compoziție, care constată, care produce panică, putred, pietate. De asemenea expresiile: apreciere valorică, potență tipizantă, articol publicistic, femei bovarice romantică picloasă, cumsecadele domnișoare, mi se par prețioase, pleonastice sau rebarbative. Un curriculum vitae nu poate fi niciodată profund, ci numai exact. Un limbaj nu poate fi sibilic, ci sibilin. „Eu stingher colcăind în sine" e o triplă tautologie.

Eliberat de clișee și de pedanterii, inerente oricărui început, Savin Bratu va deveni neîndoelnic cu timpul, avînd în vedere plăcerea sa evidentă de a citi și analiza cărți, o călăuză tot mai sigură pentru iubitorii de literatură, un critic adevărat, util încă de pe acum prin cronicile sale oneste, laborioase și mai totdeauna drepte.

AL. Piru

MIHAIL ȘERBAN: „PĂMÎNT ȘI OAMENI"

„Pămînt și oameni", recentul roman al prozatorului Mihail Șerban, readuce în viața noastră literară numele unui scriitor puțin cunoscut generației tinere de cititori, dar în bună măsură familiar cititorilor mai vîrstnici.

Romane ca „Idoli de lut", „Infirmii", „Casa amintirilor", „Sanda", „Piinea inimii", un volum de nuvele ca „Nunta de argint", „Cîini", „Furtuna", etc. constituie doar o parte din fecunda activitate a scriitorului. Cititorul romanului „Pămînt și oameni" nu se găsește, prin urmare, în fața unui tînăr și neexperimentat mînuitor al condeiului, numeroasele lucrări ale prozatorului constituind mărturia evidentă a unei îndelungate prezențe literare.

Dar de la „Idoli de lut" (1935) și „Infirmii" (1936) pînă la „Furtuna", volumul de nuvele publicat în 1947 sau „Piinea inimii", romanul în două volume tipărite în 1949, este o distanță simțitoare atît sub aspectul evoluției artistice a scriitorului, cît și în ceea ce privește concepția sa literară.

Dacă în „Idoli de lut" scriitorul se preocupă de psihologia copiilor, în „Infirmii" atenția sa se îndreaptă cu predilecție către cazurile clinice. O anumită căldură adînc umană învăluie însă personajele umile din ambele opere și ea va persista în întreaga sa creație literară.

Referindu-se la cele două romane amintite G. Călinescu preciza, pe bună dreptate, că ele nu trădează „vreun indiciu de vocație literară", fiind mai degrabă „documente ale căutării unei generații, bizare ca orice lucru necristalizat".

Romanul „Casa amintirilor" (1942) este un exemplu elocvent. Scriitorul se definește de pe acum nu ca un creator de investigație psihologică, ci ca un evocator exagerat de-

patetic, al unor sentimente adeseori convenționale și banale.

Demnă de reținut în „Casa amintirilor" este figura muncitorului Luca Spolocania (stilizată, este drept), al cărui profil spiritual amintea imaginea comunistului de mai tîrziu.

Implicațiile lirice sînt și mai frapante în romanul „Sanda", adevărată cronică amoroasă a adolescenților.

Dacă în universul epic din operele amintite accentul nu cade pe viața umilă a unor personaje, ci pe elemente exterioare ei care o denaturează, în „Furtuna" volumul de nuvele din 1947, se observă, în unele cazuri, o anumită tendință de reliefare a elementului social, deși diferențierile din viața satului nu sînt văzute de scriitor cu toată claritatea. Grăitoare, din acest punct de vedere, este nuvela „Intoarcerea de pe front" în care drama unei familii rurale sărace nu mai este sugerată prin lungi pasage declarative, ci prin detalii de viață.

Opera în care scriitorul abordează cu mai multă eficacitate anumite probleme sociale ale vieții noastre contemporane este însă „Piinea inimii" (1949) în care se reia într-o altă etapă circuitul vieții unor personaje din „Casa amintirilor".

Cronicarul obiectiv al evenimentului din perioada de fascizare a țării iese la suprafață, evocarea lirică fiind înlocuită, în bună măsură, cu o anumită forță epică.

Dar nici figurile hidoase ale legionarilor, nici siluetele comuniștilor din „Piinea inimii" nu sînt pregnant individualizate, așa cum nici fundalul social general pe care se proectează aceste tipuri nu apare suficient de limpede.

Definindu-se ca un romancier al peisajului provincial urban, fără să fi neglijat intru totul viața satului, Mihail Șerban ne înfățișează în „Pămînt și oameni" o semnificativă etapă din procesul de transformare socialistă a satelor românești, transformare ce vizează, prin rezonanța ei multiplă, conștiința oamenilor în primul rînd.

Cunoscînd legile de dezvoltare a societății. Mihail Șerban nu mai ajunge să vorbeze aspecte și chipuri hidoase, nici să stilizeze personajele pozitive ale romanului pînă la denaturarea lor. Personajele nu sînt definite mecanic, avîndu-se în vedere doar apartenența lor socială, faptele lor sînt cele care le conferă un anumit loc în viața satului.

Prin notații de reportaj gazetăresc, Mihail Șerban ne introduce în atmosfera satului Ivirești, trecutul fiind reconstituit prin cîteva digresiuni utile, dar lipsite de forță artistică. Distrus de război, secătuit de către bogătanii care-și exercită încă influența nefastă asupra oamenilor prin relațiile lor multiple, satul Ivirești este minat, pe de o parte, de sărăcie și mașinațiunile viclene ale dușmanilor, pe de altă parte, de mentalitatea veche a oamenilor, atît de greu de înlăturat.

Începutul ieșirii din impas este creat prin înființarea gospodăriei colective în care intră un mănunchi de oameni cinstiți și mai luminați. Dar accentul, pe bună dreptate, nu cade în romanul „Pămînt și oameni" pe formarea gospodăriei colective, ci pe acțiunea ei de consolidare și pe complexul și îndelungatul proces de transformare a conștiinței oamenilor prin apariția unor elemente noi de viață în lumea satului.

Acțiunea generală a romanului se interferează cu o serie de episoade secundare, de drame individuale, specifice vieții satului în acest proces de transformări, toate concurînd la crearea unei intrigi susținute și, în bună măsură, captivante.

Creînd un roman bazat pe aglomerare de fapte, celelalte procedee de compoziție puse într-un mod mai mult sau mai puțin fericit la contribuție în alte opere ale sale, fiind în bună măsură abandonate, Mihail Șerban nu izbutește să dea viață unor personaje complexe, chiar dacă unele tipuri secundare ca factorul poștal Roșu și alții au un anumit pitoresc al lor. In general, personajele din „Pămînt și oameni" au preocupări unilaterale, dimensiuni sufletești reduse. Petruța, bibliotecara umblă tot timpul cu lădița de cărți după oameni pe ogoare, bătrînul Șandru este invidios, Bosancea e încăpățînat și impulsiv, Oprea

avar și perfid, directorul Voinescu e preocupat de probleme culturale și din cînd în cînd de dragoste, etc. etc. Din această cauză tipurile din „Pămînt și oameni" nu se pot memora, fiindcă n-au o individualitate bine distinctă, creată prin modalități artistice variate. Cititorului care a parcurs paginile voluminosului roman al lui Mihail Șerban îi este greu să spună cum arată Veronica, Petruța, Nichita, Filip, dîrzul comunist Țurcanu, Bălașa, activistul de raion Manolache, îi este de asemenea greu să-și imagineze cum se înfățișa viața lor interioară, ca și cadrul locuințelor lor, îmbrăcămintea pe care o purtau, etc. Arta portretului complex, detaliile de viață din mediul în care trăiesc personajele, monologurile interioare care comunică fluxul gîndurilor, descrierea amplă a înfățișării satului, lipsesc în bună măsură din roman, intriga din „Pămînt și oameni" fiind susținută, mai ales, de elemente de ordin pur narativ, relatate adeseori cu pricepere.

Trecînd de la operele cu fabulație redusă, ca „Sanda" și „Casa amintirilor", la romanul epic prin excelență, cum este „Pămînt și oameni", Mihail Șerban renunță însă și la unele procedee artistice valabile, folosite cu o oarecare ingeniozitate în scrierile sale anterioare. Mai mult, uneori lasă impresia că se îndepărtează de însuși specificul artei sale scriitoricești, în ceea ce are ea valoros.

Este incontestabil faptul că efortul vizibil de a-și însuși o concepție clară de viață îl ajută pe prozator să dea intrigii din romanul „Pămînt și oameni" forță de susținere și orientare precisă. Cu toate acestea, apreciat în mod global, romanul „Pămînt și oameni" nu se ridică prin realizarea sa generală deasupra unor creații anterioare ale scriitorului. Cititorul care a parcurs întreaga operă a lui Mihail Șerban rămîne cu impresia că în acest roman nu sînt întrebuințate toate posibilitățile sale creatoare.

Romul Munteanu

REVISTA REVISTELOR

— Din țară —

CRITICA DIN „TÎNĂRUL SCRIITOR" nr. 7

Dacă în celelalte sfere de creație, revista își justifică numele și menirea, în critică se remarcă o oboseală și, uneori, o blazare prematură. Răsfoind revista, ai senzația că, după ce ai parcurs încăperi luminoase și bine aerisite, te înfunzi, la un moment dat, într-un depozit de documente vechi, într-un soi de arhivă literară care doar întîmplător mai păstrează și ceva contemporan. Recenzarea unor cărți noi, mai scapă sectorului de critică al revistei. Dezbaterea unor probleme actuale, deasemenea. Dar dezgroparea unor scrisori vechi, a unor manuscrise sau variante uitate (cîteodată interesante doar pentru descoperitor sau pentru cîțiva specialiști), nu se petrece niciodată fără a avea un ecou amplu în Tînărul scriitor. Ni se pare că revista n-a inițiat și n-a întreținut vreodată o discuție asupra fenomenului literar actual, după cum n-a participat prea des și prea substanțial la discuțiile organizate de alte publicații. (E adevărat, în numărul de față există un articol semnat de Al. Oprea, cu privire la problema libertății de creație, dar, oricum, un singur articol e cu totul insuficient.) Tinerețea revistei se oprește oare la porțile criticii? Sau în critică nu poate exista tinerețe? N-am vrea să credem că singur, acest domeniu de creație nu are vîrstă. Admirăm operativitatea revistei în ce privește apariția. Dar ce te faci cînd în nr. 7 din 1957 citești o recenzie la volumul „Flori și ghimpi" de Tudor Măinescu, publicat cu vreun an în urmă, sau la „Eu, meșterul Manole" de Darie Magheru, tipărit și el acum vîteva luni? Și aceasta e, dacă vreți, o problemă nesoluționată a tinereții Tînărului scriitor. Iată și o repercusiune mai puțin directă și mai puțin vizibilă a îmbătrînirii precoce de care vorbeam. Aproape în toate prezentările (cronici, recenzii, etc.) autorii analizați sînt supuși unor operații de separare a influențelor și afinităților atît de severe încît rareori le mai rămîne cîte ceva propriu. Există o obsesie a descendenței, a împrumuturilor, provenită tot dintr-o lipsă de deferență față de fenomenul literar actual. În cronica lui Aurel Martin la volumul „Pasărea albastră" de Gheorghe Tomozei, tînărul poet e împărțit în sfere de influență, astfel încît o parte i se acordă lui Pillat, o alta lui Bacovia apoi lui Camil Petrescu, Miron Radu Paraschivescu și Nicolae Labiș, poetului recenzat rămînîndu-i, în orice caz, foarte puțin. Tendința de detectare și clasificare a influențelor este uneori exagerată căci versurile: „Ucisă cade seara pe uluci, / copacii se înfățișează sluți, / cer mortuar, eroi necunoscuți / și peste cîmpuri — fără nume — cruci", îi apar criticului „descinse parcă din „Ciclul morții" dar și din universul sumbru al „Plumbului" și al „Scînteilor galbene". În patru versuri două influențe (din surse atît de diferite!) e prea mult. Cel puțin de la Camil Petrescu nu vine nici atmosfera, care e într-adevăr sumbră dar de mișcare, de amestec al

monotoniei spirituale cu răsturnări neașteptate, toate pe fondul unor încordări pline de febră, nici imagini sau forme prozodice, și în cel mai acceptabil caz, ecouri tematice. Ori acestea sînt fără greutate cînd e vorba de a stabili influențele. Dar vorbeam de tendința de descoperire (sau inventare) a influențelor ca de o tendință generală a criticii Tînărului scriitor. *Intr-o recenzie la* Glasul *de Iulian Vesper se vorbește de „rezonanțe barbiene" din versurile vechi ale autorului, iar în recenzia lui Gh. Poalelungi la volumul lui Darie Magheru se observă că poetul „a plătit" „onest" și „la timp" (tribut probabil) lui Arghezi, Blaga și Bârbu. Mai e de remarcat un fenomen: revista care se grăbește întotdeauna să dea lecții de limbă și stil altora prin exponentul ei Gh. Poalelungi, excelează ea însăși în greșeli de limbă și stil, prin același exponent. Gh. Poalelungi își începe recenzia cu o frază pe care n-ar fi tolerat-o la alții: „In „Eu Meșterul Manole", poetul Magheru a adus cu sine un minereu bogat: ceea ce e creștin sau păgîn, ceea ce e legendă populară sau apocrifă, totul topindu-se în drama meșterului veșnicit (!) de creația populară, izvor tentant pentru mulți scriitori, tineri sau vîrstnici de aici sau de aiurea". Gh. Poalelungi mai vorbește și de „fervoarea exigenței cuvîntului ales" (?) sau de „migala inventivității imaginii". Criticul Gh. Poalelungi ne mai învață ceva: „Poetul nu ignoră teza cunoscută: orice operă arhitecturală înfruntă vremea printr-un sacrificiu uman". Ni se pare însă că arhitecții moderni ignoră această „teză cunoscută" și ar trebui să li se atragă atenția. Un ultim produs al migalei inventivității: „Zborul, simbol al morții, e întrupare, dintr-un mit străvechi, al visului îndrăzneț al omului". Așa dar în același timp simbol al morții și întrupare a visului îndrăzneț al omului. Această polisimbolistică ar putea fi înțeleasă doar acceptînd că moartea e visul îndrăzneț al omului. Eminescu spunea că viața e vis al morții. Inversați formula și veți găsi esența cunoscutei teze descoperită fără voie și... fără logică de criticul literar Gh. Poalelungi. Find preocupat de fervoarea exigenței propriului cuvînt ales, Gh. Poalelungi n-a putut observa desigur că alături de recenzia sa (și în spiritul ei) Iordan Datcu scrie: „Aspazia (...) simte de curînd seria certurilor cu părintele îndărătnic în recunoașterea drepturilor noilor căsătoriți".*

Deci mai multă tinerețe dar nu în sensul agresivității lipsită de autocontrol de tipul Gh. Poalelungi. Mai multă tinerețe și mai multă atenție pentru viața literară contemporană.

I. Al.

— **De peste hotare** —

„ARTS" nr. 631/13 aug. 1957

Un violent articol îndreptat împotriva lui Albert Camus, cunoscutul scriitor existențialist, semnează Jacques Laurent. Pornind de la esseul lui Camus intitulat „Reflecții despre ghilotină", Jacques Laurent face o serie de observații grave care nu privesc numai lucrarea încriminată ci întreaga filosofie burgheză contemporană acuzată de sterilitate, considerată inaptă să nască mari gînditori. Autorul articolului socotește ca un semn grăitor al acestei crize faptul că la fiecare douăzeci de ani intelectualitatea se află în căutarea unor noi „directori de conștiință", mereu alte „valori" năruindu-se. Ultimul „director de conștiință" sub autoritatea căruia intelectualitatea burgheză a trăit vreme de cîțiva ani, și anume A. Camus, i se pare lui Laurent o figură cu totul minoră, lipsită de orice însușire cu adevărat excepțională. Dimpotrivă, „Reflecții despre ghilotină" aruncă o umbră tristă asupra acestui spirit care și-a făcut din anxietate o vocație și din profeții sumbre o profesiune.

„Un subiect ca oportunitatea pedepsei capitale — scrie J. Laurent — este din acelea care te dă gata. Se ştie doar în pragul a ce prostii sînt conduşi oamenii inteligenţi dacă din nenorocire la un dineu conversează despre existenţa divinităţii, vivisecţie, arta abstractă, însămînţarea artificială, Shakespeare, inteligenţa cîinelui comparată cu cea a omului, predarea limbii latine, importanţa relativă a regizorului şi autorului pentru cinema, telepatia, progresul, psihanaliza, cenzura, dreptul la moştenire etc. Se cuvine de aceea să acordăm textului lui Camus largi circumstanţe atenuante".

Preocupat de ţinuta persoanei umane, Albert Camus studiază în „Reflecţii despre ghilotină", modalitatea cea mai avantajoasă de a dărui şi de a primi moartea din punctul de vedere al demnităţii. Autorul „Ciumei" militează pentru o moarte curată, liniştită şi paşnică. Nici o picătură de sînge nu trebuie vărsată în mod zadarnic, nici o senzaţie neplăcută nu trebuie provocată în mod inutil — iată cele două principii fundamentale ale lui Camus care, s-o recunoaştem, merită toată preţuirea noastră pentru această grijă înduioşătoare faţă de umanitate.

Oricum, a deveni din caritate un tehnician al morţii perfecte constituie un paradox sumbru. Dacă Albert Camus a putut deveni victima acestui paradox, lucrul îşi are o raţiune limpede căci una din favoritele teme de meditaţie ale acestui scriitor este: „cum putem pieri în mod liber". Chibzuind asupra problemei, Camus a fost adus în mod necesar în faţa ghilotinei. Ajuns aici, Camus a cerut sprijinul ştiinţei. Un anestezic care ar trece de-a dreptul pe condamnat din somn în moarte, i se pare soluţia ideală. Camus care a frămîntat îndelung problema propune ca somniferul fatal să se afle la dispoziţia condamnatului vreme de cel puţin o zi pentru ca acesta să se poată folosi de el în mod liber. *Dacă prin absurd însă voinţa condamnatului lasă de dorit sau pur şi simplu avem de a face cu un laş, anestezicul să-i fie administrat pe altă cale.*

Substanţiala contribuţie a lui Albert Camus, interesînd desigur deopotrivă de mult filozofia burgheză şi direcţiile penitenciarelor deşteaptă o exclamaţie de oroare şi dezamăgire lui Jaques Laurent:

„Acum în lunile de vacanţă nu e rău să examinăm la ce gîndeşte un intelectual desaxat".

M.P.

MISCELLANEA

NOBILE SACRIFICII

Știți ce a descoperit nu de mult Tribuna sub pana lui Al Căprariu? O victimă a vînătorilor de naturalism. Scriitorul nedreptățit nu e, bineînțeles, nici Nicuță Tănase, nici Eugen Barbu. E un literat care nu le seamănă întru nimic acestor prozatori, certați cu severitate în paginile Tribunei pentru că nu s-au priceput să se înfățișeze liceenilor cu „un vocabular ales, decent, corect și, pe cît se poate, frumos". E George Mihail Zamfirescu, care a scris „Sfînta mare nerușinare", o lectură, vă asigur, foarte edificatoare pentru școlari. E adevărat că i s-a întîmplat să picteze de multe ori cu îndărătnicie practici scabroase ori manifestări de perversiune sexuală. Însă, la el, obscenitatea se cheamă, cu un nume prestigios, „ceremonial": de pildă, „ceremonialul nocturn al încălecării". Criticii gravi de la Tribuna pot sta, de aceea, împăcați: scriitorul nu „și-a pierdut" — precum alții, la vreme admonestați — „decența". El n-are și aici e inevitabilă întrebuințarea termenului pe care l-a lansat fantezia grațioasă a tov. Dumitru Isac — „periculozitate umană și socială".

Ei bine, în opera acestui prozator, care n-a stîrnit alarma vameșilor naturalismului de la Tribuna, un critic a depistat totuși elemente naturaliste. Calomniatorul care a atentat astfel la bunul renume al scriitorului se numește Valeriu Rîpeanu și e autorul prefețelor cu care E.S.P.L.A. a însoțit reeditările recente din opera lui G. M. Zamfirescu. Un critic foarte perfid, dacă trebuie să-l credem pe Al Căprariu. Căci aflați ce machiavelic a procedat! Mînat de „tendința de a minimaliza" scrisul lui Zamfirescu, dovedind „lipsă de înțelegere" față de epica acestuia — cum ne asigură Al. Căprariu —, Valeriu Rîpeanu a știut totuși să simuleze în repetate rînduri admirația și respectul pentru acest scriitor, de care el, cel dintîi, s-a ocupat stăruitor în ultimii ani. I-a recunoscut „pagini de mare frumusețe artistică", calități de „evocator pătruns de o originală și rară notă lirică". L-a definit „ca un poet al adolescenței", cu „resurse de analist și fin psiholog". Perspicace însă, Al. Căprariu nu s-a lăsat ademenit de asemenea formulări și a intuit cu ușurință viciul fundamental al analizei întreprinse de prefațator: „ideea bizară" de a localiza cu insistență dogmatică epica lui G. M. Zamfirescu, „în cea mai mare parte a ei, sub zodia naturalismului". Perspicace, dar și generos, publicistul de la Tribuna! N-a voit să-l acopere pe vînătorul de naturalism sub rușinea unor citate infamante. Căci iată ce ar fi putut spicui din textul prefeței la „Maidanul cu dragoste", carte considerată de altminteri, de către Val. Rîpeanu, piesa de rezistență a epicii lui Zamfirescu:

„Chiar atunci cînd a prezentat cazuri de descompunere, chiar atunci cînd s-a oprit asupra unor aspecte murdare, obscene, ale realității, scriitorul a făcut-o cu durerea celui care, iubind omul simplu, sărman, vede mocirla unde este aruncat și silit să-și ducă existența — în societatea capitalistă".

„Nu trebuie să înțelegem de aici că G. M. Zamfirescu a avut o adevărată pre-

dilecție pentru cazurile anormale, că descrierea lor este realizată cu frenezia artistului care caută să scormonească tot ce are mai urît și respingător realitatea".

„In „Maidanul cu dragoste" realismul este însă preponderent, elementele naturaliste fiind neesențiale și în orice caz neputînd să întunece mesajul pozitiv, valoros, al romanului".

Dar să nu credeți citatele! Cuvintele înșală și în „Cuțarida literară" oamenii sînt „fără simț de răspundere!" Să nu-l credeți de asemenea pe prefațator nici atunci cînd stabilește o distincție netă între teatrul și epica lui G. M. Zamfirescu, în ce privește firea eroilor și tonalitatea generală a scrierilor; dacă pomenește în prefața volumului de „Teatru" despre inclinația lui G. M. Zamfirescu de a zugrăvi „eroi deosebiți", „oameni voluntari, energici, mergînd mereu spre acte extreme", să nu vă lăsați amăgiți! Criticul nu se referă la teatrul scriitorului, cum — prin efectul nu știu cărei mistificații — le apare limpede cititorilor, ci se referă la epica lui Zamfirescu. Altfel ar însemna să nu-i dea lui Al. Căprariu prilejul de a constata, superior și amuzat, contradicții flagrante în cuprinsul celor două prefețe.

La cîte sacrificii nu împinge dragostea pentru „marile valori ale trecutului", pe care o afirmă așa de răspicat Al. Căprariu! Adevărul? Consecvență? Nimic nu e prea scump, cînd e vorba de apărat memoria lui G. M. Zamfirescu.

e. l. i.

EUREKA!

Am dezlegat în sfîrșit un străvechi mister! Cel al poeziei. Acum știu cu ce trebuie să fie omul înzestrat ca să poată face poezie. Cu îndrăzneală! Vrei să înveți înotul? Sări în apă. Restul vine de la sine. Vrei să scrii o poezie? Scrie măcar primul vers. Restul vine de la sine.

Iată:

Azi începe campionatul!
Ce emoții!... Ce fiori!...
Pentru cei ce intră-n luptă
Ca și pentru spectatori

Ați văzut cît de lesne se lasă stoarse glandele lirismului, și cît de ușor se lasă dibuit chiar semnul lor grafic, atît de expresiv (!...)?

Apar curînd și personificări cu mare putere de sugestie:

Stadionul, cum se vede,
N-a precupețit nimic:
Și-a trimis din timp gazonul
La... frizer, să-l tundă-un pic.

Ce subtilă undă de haz, în acest „la frizer... să-l tundă-un pic"! — E chiar și-o undișoară de duioșie, dacă sîntem destul de sensibili ca s-o înregistrăm. „Și-a trimis din timp gazonul, la... frizer..." E cu totul altfel, decît dacă ai spune, în banala vorbire zilnică: „Ingrijitorii (sau grădinarii) au tuns la timp și bine gazonul". Oricum, imaginea aceasta a unui frizer care făcănind din foarfecele sale delicate, dichisește frizura stadionului e originală, iar în literatura noastră cu totul inedită.

Și iarăși o personificare de mare efect:

„Așteptînd să-nceapă meciul,
Bara albă din stejar
Stă trufașă, parcă-ar spune:
— Tot eu-s cel mai bun... portar!"

E limpede că nici această imagine n-a mai apărut pînă azi în poezia românească. O bară albă din stejar care stă trufașă! Și vai, cît e de simplu! Dar în simplitate s-ascunde măreția și multe altele.

Mai trebuie să observăm și inovațiile de limbă: Bară din stejar, și nu bară de stejar, cum spune toată lumea. E mai sugestiv și mai concentrat (adică înțelegem de aici că bara respectivă, după ce multă vreme a viețuit în stejar, a fost adusă pe stadion

să stea trufașă... Mărturisesc că numai pînă aici am izbutit să urmăresc raționamentul atît de subtil al celor doi autori.

Mai notez încă o inovație de limbă, de mare efect:

— Ce stai, Rab, ca o momîie?
Intră iute la balon!

Iată, numai cîteva variațiuni pe-aceeași temă: Vîră-te iute la balon, insinuiază-te iute la balon, furișează-te iute la balon, ieși iute de la balon, etc. etc.

Și cît umor are poezia asta. Din păcate, din pricina spațiului restrîns, nu putem nota decît acest giuvaer:

Pauză... Lumea se-ndreaptă
Spre bufet, mergînd agale.
— Ți-am cerut un suc de sticlă.
Ce-mi dai... ceai de portocale?

Ați remarcat precizia: se-ndreaptă... mergînd, căci unii ar fi putut crede că se-n dreaptă stînd pe loc.

Poezia intitulată „Sus cortina!" (pe cuvîntul meu de onoare, are 18 strofe și niciuna mai puțin izbutită ca cele analizate) se încheie sublim:

Citind cronica de față
Mulți vor zice cu rezon·
(Remarcați reactualizarea lui „rezon")

— Bine dar de ce nu spuneți
Cine va ieși campion?

Intrebarea e normală
ca să nu „intrăm la apă"
Noi promitem să răspundem
După... ultima etapă!

În numele cititorilor, i-așt ruga pe Jack Berariu și V. D. Popa, autorii acestei opere publicate în „Sportul popular" nr. 3064, din 17 august 1957, să nu fie cruzi și să nu ne facă să așteptăm încă un an, ci să ne delecteze măcar tot din două în două etape cu astfel de minunate producții.

ADEZIUNE

Sînt și eu pentru acel gen de poezie practicat de la un timp încoace de unii poeți, mai tineri și mai puțin tineri, pe care ei îl numesc „modern" și pe care eu nu-l numesc nici cum, fiindcă poate fi numit cum vrei să-i zici.

Acest gen de poezie „cum vrei să-i zici" este foarte ispititor, fiindcă mai întîi nu-ți pune probleme cînd o scrii, apoi nu-ți pune probleme cînd o citești și în general se manifestă mai mult ca un efort al mîinii care plimbă creionul (sau stiloul) pe hîrtie, decît un efort al creerului care să dicteze mîinii, e-așa dar — un pur exercițiu fizic, o gimnastică a mîinii, iar gimnastica — se știe — este foarte folositoare din punct de vedere al conservării sănătății.

Poezii de genul „cum vrei să-i zici" am citit mai ales în „Tribuna" — săptămînalul literar de la Cluj, și de-aceea cu o poezie apărută în paginile ei (nr. 28 din 18 august) vreau să-mi argumentez aderarea la poezia ca rezultat al efortului mîinii.

Poezia are un titlu evocator „Toamna" și e scurtă. Ar putea fi și mai scurtă, după cum ar putea fi și mai lungă. În cazul respectiv numărul versurilor depinde doar de puterea de rezistență a mîinii care face poezia.

Poezia zice:

„O, toamna ne găsește întotdeauna la tre-
. buri,
Nu vă îndepărtați de ea cîntăreți ai muncii,
Melancolia ei ne-aduce numai belșugul".

Cîte afirmații, atîtea adevăruri. Firește că toamna ne găsește la treburi. Pe unii chiar scriind versuri. Poate că mai ales acestora melancolia le-aduce numai belșugul.

Urmează mai jos alte adevăruri zdrobitoare :

„Cerul şi ochii copiilor sînt albaştri
Frunzele căzute sub arbori sînt galbene".

Aici, o mînă mai harnică ar fi putut adăuga : apa din fîntîni este incoloră, miezul harbujilor este roşu sau galben, penele găştelor sînt albe sau sure, etc."...

Intr-un moment de oboseală mîna a rescris primul vers.

„Toamna ne găseşte întotdeauna la treburi"

continuînd lămurirea celor ce vor citi, astfel :

„Rîzînd sau plîngînd, meditînd pentru viaţă,
Semănînd pămîntul ce va rodi primăvara"

Nici n-am ştiut pînă acum că rîsul şi plînsul sînt treburi ; iar acum cînd ştiu, dacă mă gîndesc bine constat că ele sînt chiar importante. Uneori la fel de lucrative ca semănatul pămîntului ; oare actorii nu primesc onorariu pentru că rîd sau plîng cum cere rolul ? Vedeţi aşa dar că mîna, plimbînd creionul pe hîrtie descoperă chiar şi adevăruri profunde.

Mult mi-au plăcut următoarele versuri :

„Şi omul trece în toamnă la fel ca stejarul,
Vlăstarul îi creşte apoi direct din tulpină"

Aici, şi mai la vale, precum se va vedea, creerul poetului s-a răzvrătit şi n-a mai lăsat mîna să lucreze singură (n-am scris „să lucreze de capul ei" pentru că ar fi fost o aluzie nepoliticoasă). Amestecul creerului în elaborarea versurilor revine direct şi chiar violent. Iată :

„Tristeţea pe care o aduce sfîrşitul, e doar frumuseţe
Veşnică rămîne-amintirea celor de partea lumii".

Şi mai e un vers, care neapărat trebuie notat, pentru consecvenţa mîinii care nu se lasă — totuşi — dominată de creer :

„Pămîntul şi ochii copiilor sînt negri"

Mai sus, se afirmase :

„Cerul şi ochii copiilor sînt albaştri"

Poetul n-a mai scris :
„Brazii şi ochii copiilor sînt verzi"
„Cacaua şi ochii copiilor sînt cafenii"
„Prunele bistriţene şi ochii copiilor sînt vineţi"

pentru că acestea sînt mult prea evidente.

Nu mai indicăm şi numele poetului, fiindcă aceste versuri le-ar fi putut scrie orice mînă alfabetă.

Ion Pavel

O NOUĂ MODALITATE

Întotdeauna am privit cu încîntare şi nu fără o doză de invidie marile inovaţii din critica literară. M-am închinat cu evlavie înaintea preasfinţitei critici puritane, m-am prosternat cu stimă în faţa severei critici grămăticeşti şi mi-am plecat emoţionat urechea la acordurile melodioase ale criticii lăutăreşti. Am prilejul acum să fac o nouă plecăciune, căci, pe firmamentul criticii literare s-a mai ivit o stea. O nouă modalitate critică s-a născut în cuibarul unei vechi reviste : critica contabilicească (cacofonia e inevitabilă). Constelaţia este Iaşul literar. *In numărul 7 al revistei ieşene, criticul literar D. Costea învederează noua modalitate critică, odată cu cronica la volumul lui Florin Mugur „Romantism", apărut nu se ştie de ce (probabil dezordini editoriale), mai devreme cu un an decît cronica din* Iaşul literar. *D. Costea cultivă o critică contabilicească mai rafinată, mai subtilă. El nu numără verbele sau substantivele (metoda face parte din preistoria genului), ci alcătuieşte liste : o listă de epitete care „şi-au pierdut noutatea", o listă de verbe reflexive folosite la pasiv, sau, invers, de verbe active întrebuinţate reflexiv („inversul" îi aparţine). Dar, totul la rînd, ca în borderou. Să cercetăm caracteristicile noii metode. Vrînd, nevrînd, trebuie să începem cu o trăsătură care o deosebeşte de contabilitatea ordinară. Dacă pentru un contabil obişnuit doi şi cu doi fac patru, oridecîteori efectuează adunarea,*

pentru cronicarul-contabil, doi şi cu doi pot să nu dea patru. El scrie, de pildă: „Se pare că Florin Mugur dă romantismului revoluţionar o interpretare biologistă. *Visarea romantică şi mai ales idealurile romantic-revoluţionare ar fi în deosebi apanajul tinereţii, iar cei care au trecut de pragul acestei* vîrste, *ar deveni „realişti" (înţelege: practici) şi s-ar nutri doar cu un soi de* „romantism livresc" *(s.n.). Urmează un citat, după care constatăm uimiţi că rezultatul este cu totul altul decît cel scontat: „S-ar putea spune că poetul vede în romantismul revoluţionar o perpetuă* tinereţe a spiritului. *Numai aşa se explică de ce autorul aduce reproşuri celor ce „îmbătrînesc" (atenţie: între ghilimele! n.n.) atît de uşor* prin ideile şi visurilor lor..." *(s.n.). Dacă romantismul e înţeles ca o* tinereţe a spiritului, *dacă reproşurile sînt aduse celor care „îmbătrînesc" (la figurat deci) prin ideile şi* visurile lor, *atunci e...* interpretare biologistă? *Iată că doi şi cu doi nu mai fac patru.*

O altă revoluţie în matematică. Cronicarul scrie: „Năzuinţa poetului rămîne vagă şi din pricină că imaginea lumii spre care el tinde este destul de abstractă." *Te aştepţi ca respectivul cronicar să recomande imaginea concretă. Ei, bine, nu! El precizează: „Nu e vorba de absenţa reprezentării „concrete" a societăţii comuniste, pentru că nimeni nu-i poate pretinde autorului să scrie ca un alt Morus, o nouă „Utopia", etc. „Vrem numai să subliniem că universul de imagini al poetului nu este atît de original..." Cu alte cuvinte, îi reproşăm poetului „abstractul" imaginii, îi contrarecomandăm concretul ei, numai ca să „subliniem" că universul de imagini nu este original. Care e legătura? Nu ştiţi. Ei, bine, în aceasta stă rafinamentul noii metode.*

În alt loc, cronicarul observă: „Privind însă în ansamblu, poetul nu este prea atent la mijloacele sale de expresie. Are o preferinţă vizibilă pentru epitetele sonore (cele mai multe neologisme), împrumutate recuzitei (nu „din recuzita" n.n.) primilor noştri simbolişti: fermecat, vrăjit, coplesitor, frumos, superb, magnific, splendid, pur, clar, fast, grav, sever, matur, vast, profund, triumfal, gigantic, perfid, cast, diafan, pios, vag, măiestru, minune, anost, etc". O precizare: Fermecat, vrăjit, frumos, clar, etc. au fost folosite numai de primii noştri simbolişti. Să nu căutaţi aceste epitete la Eminescu, Alecsandri, Bolintineanu sau în Conachi, deoarece riscaţi să-i văduviţi de originalitate pe simbolişti. Altă precizare: cînd lista epitetelor e lungă, se mai pot strecura şi cîteva ne-epitete: fast, minune, etc. Să vedem ce ne mai învaţă în continuare cronicarul: „Astfel de epitete (...) nu impresionează astăzi decît neplăcut în poezie, pentru că ele şi-au pierdut de mult noutatea şi, în plus, sînt generate, fără substrat sensibil". Critica contabilicească admite deci discutarea unor epitete independent de contextul poetic, descoperindu-şi astfel afinităţi cu critica formalistă. Cît priveşte lipsa de noutate a epitetelor citate, ea este absolut reală. Arghezi ne „impresionează neplăcut" cînd scrie „viaţa vastă" (Cîntare omului p. 93) sau: „Şi se cade şi blestemul, pentru cît mai mult folos./A fi spus şi scris frumos" (idem. p. 115) etc. Chiar în poeziile publicate în laşul literar *unde a apărut lista infamelor epitete, citim îngrijoraţi: „ape diafane" adîncuri clare" (nr. 6, p. 3), „dă zidului vrăjit" (id. p. 23), „a nopţii fermecate" (id. p. 26). La aceeaşi pagină apare chiar „epitetul"-minune. În nr. 7 al revistei ieşene, citim la pag. 44: „poezie pură" şi „fraza subţire, diafană". (Ce văd? Am început să fac şi eu liste!) Critica contabilicească nu admite forma „s-a ajuns" (a parvenit), pentru că ar fi o creaţie a lui Florin Mugur. Cronicarul ne lămureşte că „poetul vrea să formeze, prin derivare, cuvinte noi dar fără simţul limbii (sic) nu poate avea şanse de succes: „Ştim: drumurile-s grele; mulţi drumari..." Rămîne un mister nedezlegat: cum şi cînd a reuşit poetul să comunice lui I. A. Candrea invenţia sa, încît acesta să noteze la p. 437 a „Dicţionarului limbii romîne": drumar(iu) = drumeţ, dînd şi un citat din I. Pop Reteganul? Şi asta să o facă un poet „fără simţul limbii"!*

Criticii contabilicești nu-i plac aceste „comparații și metafore nefericite", „Și-i o tăcere grea ca un sac de nisip"; „Sînt dator tăceri cu labe moi de pluș, sînt doar tăceri cu labe moi și ghiare". Este explicabil: nu se încadrează în baremul domnului contabil. Aici aflăm intransigența metodei

Critica contabilicească nu acceptă expresii ca: „mii de guri spre cer", „o mie de ani" sau „de mii și milioane de carate", ca fiind imagini „cifrice". Aici se dezvăluie caracterul paradoxal al metodei.

Versurile: „Atenție! Ăsta nu-i un motiv să rupeți trandafirii din grădini!" sau „Vîntul — hoț obraznic (Pe la buzunare umblă de pomană)" sînt... vulgare.

Din versul „Mingile de tenis dorm în scrumiere", cronicarul deduce în chip strălucit că pasiunea eroului romantic al lui Florin Mugur „nu este munca intelectuală, cît mai ales sportul". Acest vers face parte dintr-o poezie în care întîlnim mai ales *imagini sugerînd preocupări intelectuale: „Au umplut odaia adieri ușoare/ Și-au văzut mirate — pe podea, pe scrin —/ Cărți în șiruri strîmbe, teancuri de ziare"; „Scrie Și ascultă prin tăcerea grea/ Pașii altor vremuri, liniștiți, cum sună"; „Sînt plecat pe planșă, cu un zîmbet, scrie..." etc. Aici metoda suferă puțin de miopie.*

Contabilul socotește că eroul liric este fricos, pentru că spune: „...dacă s-ar aprinde cumva întreg pămîntul,/ Cu palmele-adunate, am revărsa în foc/ Zăpada de la pol —/ Și mări și-oceane vaste am strămuta din loc/ Spre marele pîrjol". Dorința de a salva pămîntul este sinonimă cu frica. Și cronicarul pretinde că poetul este acela care inovează!

Același cronicar socoate că tînărul romantic e „ridicol de sperios" pentru că scrie: „Au izbucnit pădurile arzînd,/ Spre cerul nopții, speriat de moarte". Deci tînărul e tot una cu cerul! Aici critica contabilicească devine comică. Adică nu, nu aici, ci în permanență este de un comic superior tocmai pentru că nu e conștientă de comicul ei.

Noua modalitate este așadar critica contabilicească sau critica comică (și aici, vai, cacofonia este inevitabilă!).

D.S.

ÎNCĂ UN „COPIL MINUNE" ÎN LITERATURA OCCIDENTALĂ

De ce zac nevîndute în librării toptane uriașe de cărți literare — s-a întrebat, nu de mult, un hebdomadar beletristic parizian. Din răspunsurile editorilor consultați, ar reeși că imprimeria trece printr-o criză a cititorilor, determinată de discrepanța dintre cerere și ofertă. Se tipărește excesiv de mult, ceea ce a dus la o saturație a debușeurilor consumatoare. Adevărul nemărturisit de editor, pe care publicația în chestiune este nevoită să-l releve, e altul. Calitatea produselor literare e vinovată de această „stagnare comercială", cum o caracterizează, cu un termen propriu, profesional, editorii. Ceea ce se tipărește nu captează interesul publicului — zice anchetatorul, omițînd însă să precizeze că e vorba de un anume public „fashionable", pentru care cartea nu constituie o nutriție spirituală, ci un excitant senzorial, oscilînd între digestiv și afrodisiac. Pentru beatitudinea acestei categorii, o imensă pletoră de scriitori își incendiază imaginația cu subiecte extravagante, senzaționale și erotice. Din cînd în cînd, extrem de rar, unul din ei își asigură un succes cu o carte de acest soi, în jurul căreia editorul are grijă să-și instaleze febril reflectoarele reclamei orbitoare. Această goană după teme excentrice îi face pe editori să caute cu luminarea autori neuzați, virgini, cu osebire foarte tineri, succesul Francoisei Sagan, și acum în urmă al fetiței de opt ani Minou Drouet, stimulînd concurența, competiția descoperirii unui „geniu", indiferent ce exprimă acesta. E tipic în privința aceasta cazul ultimei vedete a librăriilor, confecționată ad hoc de un editor experimentat în „homunculuși", în alchimia produselor literare de laborator. E

vorba de Berthe Grimault, care pînă acum locuia într-un fund de cătun sărman din regiunea Poitou, împreună cu părinții și cei opt frați și surori. Oacheșă, slăbănoagă, cu o frunte teșită sub o cască de păr inculț, cu o privire de animal hăituit, izolarea și sărăcia în care trăise, slaba ei inteligență o făcuse aptă doar pentru paza cîtorva capre costelive, unica avere a familiei. Cine ar fi auzit de Berthe Grimault dacă Eliezer Fournier, scriitor ratat, minat de morbul ambiției nu ar fi „descoperit-o" și nu ar fi folosit, în avantajul lui, firește, voga „copiilor-minune"? Și dacă René Julliard, editorul atît de bine inspirat al Francoisei Sagan nu ar fi adulmecat filonul și n-ar fi brodat, în jurul păstoriței inculte și sălbatece, o legendă pe care apoi presa occidentală, bine cugetătoare, a exploatat-o în fel și chip?

Într-o bună zi, așadar, Eliezer Fournier, vag autor de romane siropoase, o întîlnește pe Berthe Grimault pe ulița satului. Fata pare îngrozită, pradă unei emoții pe care nu și-o poate stăpîni. Îndemnată să se explice, începe să povestească una din cele mai abracadabrante, mai fanteziste și mai fantastice născociri, în care, bineînțeles, ea este eroina... Acest delir al fetei este exploatat de Fournier care, în cîteva nopți de veghe, transcrie produsul unei imaginații morbide, demente, realizînd încă unul din miile de romane „negre" atît de la modă pe lîngă un anumit public occidental. Romanul este intitulat „Frumosul clown" — „un roman înspăimîntător de „negru", plin cu beții, încăierări și scene de un realism cutremurător, uneori de o puerilitate supărătoare, avînd însă o poezie insolită, halucinantă", după cum scrie unul din nenumăratii comentatori ai nouii „senzații" literare, Georges Reyer.

René Julliard stă de veghe. La urma urmelor, Francoise Sagan, Minou Drouet, americanca Pamela Moore încep să oboseasă publicul dornic de senzații mereu proaspete. O păstoriță romancieră? Sune trompetele presei! Bată tobele reclamei! Berthe Grimault — ultima revelație literară! Eliezer Fournier are de ce să-și frece mîinile de mulțumire! A dat lovitura. Încă una și aspirațiile lui sînt copleșite. Din ferma singuratecă pierdută în sătucul din regiunea Poitou-Franța, iese curînd, proaspăt aburind de fantasme, al doilea roman, tot atît de „negru". Tema: o fată tînără se împotmolește, încetul cu încetul, în cețurile nebuniei. Titlul: „A-și ucide copilul" Ursitoarele romanului sînt, de data aceasta, și mai favorabile. Cartea este unsă „best-seller" — și tradusă în mai multe limbi.

Acum, destinul Berthei Grimault apucă pe o altă pantă, grație unei „caritabile" Mrs. Orr Ewing, directoarea unuia dintre cele mai chic și mai „snob" colegii britanice. Aceasta, adevărat Pygmalion modern, a invitat pe biata păstoriță în școala pe care o conduce. Tennis, golf, arta de a mînca cu furculița și cuțitul, de a se îmbrăca... Dar, cu o condiție. „Experimentul" va ține un an. În cursul acestui an fata trebuie *să devie sau o lady, sau o romancieră consacrată, sau o secretară desăvîrșită. În cazul cînd nu va corespunde așteptărilor, va fi trimisă înapoi, la caprele sale...*

Știrile care ne-au parvenit asupra desfășurării educației sînt destul de îmbucurătoare — fata s-a aclimatizat și cu pasta de dinți, și cu săpunul, și chiar cu pijamaua. Totuși, jurnalul în care își consemnează zilnic impresiile, lasă mult de dorit din punct de vedere literar. Însemnări plate, fantezie sub normală, temperatură imaginativă scăzută... Unii încep să vorbească despre o impostură. René Julliard însă, veghează. Presa vorbește mai departe despre „fenomenul" Grimault. Pînă cînd? Pînă cînd adevărul va ieși la lumină, Berthe Grimault va fi trimisă la caprele sale, iar editorii în carență vor născoci alt „geniu" „best-seller". Cui i-ar trece atunci prin minte să ceară socoteală făuritorilor de iluzii deșarte? Și cine va plînge, alături de Berthe Grimault, splendorile pierdute? Totul este ca acel moloh care este literatura de scandal să-și primească jertfa. Restul? Bagatele.

L. D.

CITIȚI

PUBLICAȚIILE UNIUNII SCRIITORILOR DIN R.P.R.

★

GAZETA LITERARĂ
VIAȚA ROMINEASCĂ
TÎNARUL SCRIITOR
S T E A U A
U T U N K
IGASZ-SZO
IAȘUL LITERAR
SCRISUL BĂNĂȚEAN
NEUE LITERATUR
NOVI JIVOT

★

Abonamentele se primesc la toate oficiile poștale din țară, prin factorii poștali, difuzorii voluntari din întreprinderi și instituții, precum și la Uniunea Scriitorilor din R.P.R. București, șos. Kiseleff nr. 10, raionul I. V. Stalin, telefon 7.79.46

Lei 5